

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı

TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ BELGELERİYLE
100. YILINDA
MUDANYA ASKERİ SÖZLEŞMESİ
TUTANAKLAR
BELGELER

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı

**TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ BELGELERİYLE
100. YILINDA
MUDANYA ASKERİ SÖZLEŞMESİ
TUTANAKLAR-BELGELER**

Ankara 2022

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı

Editör

Büyükelçi Engin Yürür, Genel Müdür

Yayın Kurulu

Büyükelçi Engin Yürür, Genel Müdür
Dr. Yusuf Turan Çetiner, Elçi, Gn. Md. Yrd.
Mehmet Erdoğan, Dışışleri Uzmanı
Sabriye Kısa, Mütercim

Fransızcadan Çeviri

Büyükelçi Engin Yürür, Genel Müdür
Sabriye Kısa, Mütercim

Osmanlıca Çeviri Yazı

Ümran Budak
Seyfullah Şahin
Elif Kaplan
Murat Çakır
Yüksel Çiçekdal

Osmanlıca Düzelti

Mehmet Erdoğan

Sayfa Düzeni

Mehmet Erdoğan

Arşiv Araştırması

Mehmet Erdoğan
Kutluhan Seyhun

Dijitalleştirme

Fatih Tekin

Baskı

Matsa Basımevi

Kapak Tasarım

Ülker Özgöl

ISBN

978-975-7307-78-5

Sertifika

44678

**TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ BELGELERİYLE
100. YILINDA
MUDANYA ASKERÎ SÖZLEŞMESİ
TUTANAKLAR-BELGELER**

SUNUŞ

Millî Mücadele dönemi, gelecek kuşaklarımıza titizlikle ve gururla aktarmamız gereken örneklerle doludur. Bu anlayışla son dönemde peş peşe yayımladığımız tematik belge seçkileri, bu dönemde izlenen dış politikamızın muhtelif yönlerine ışık tutmaktadır.

Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen büyük zaferin diplomatik zeminde teyit ve tescil edildiği Mudanya Mütarekesi'nin 100. yıldönümü münasebetiyle elinizdeki eserde yer alan tutanaklar ile tamamlayıcı belgeler ilk defa yayımlanmaktadır. Bu belge seçkisi, Mudanya Mütarekesi sürecinde askeri ve diplomatik çabaların uyumunu, başka bir deyişle saha ve masa arasındaki ahengi de gözler önüne sermektedir.

Eserde, Mudanya Mütarekesi öncesindeki görüşmelere ait raporların ve Mütareke'nin müzakere tutanaklarının yanı sıra Hariciye teşkilatımızın Paris, Londra, Roma ve Moskova temsilciliklerinin temaslarına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler de yer almaktadır. Bu bilgi ve değerlendirmelerin, tarafların pozisyonlarının daha net anlaşılmasında ve müzakerelerin ana hatlarının belirlenmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir.

Bu vesileyle, Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere Millî Mücadelemizin tüm kahramanlarını ve dönemin çok zor koşullarına rağmen görevlerini başarıyla yerine getiren merhum diplomatlarımızı rahmet ve minnetle anıyorum.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. ve Hariciyemizin temellerinin atılmasının 500. yıldönümünü idrak edeceğimiz 2023 öncesinde, araştırmacılara ve tüm okuyuculara yararlı olmasını dilediğim bu kıymetli eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Mevlüt Çavuşoğlu
Dışişleri Bakanı

ÖNSÖZ

Türk Diplomatik Arşivi belgelerinin gizliliklerinin kaldırılarak sayısal ortamda Devlet Arşivleri Başkanlığına devri 2019 yılında başlamış ve devredilen belgeler bir milyon sayfaya yaklaşmıştır. Böylece Arşivimizin 1919-1958 yıllarını kapsayan bölümü büyük ölçüde araştırmacılara açılmış bulunmaktadır. Tarih yazımı açısından önemli bir ilk kaynak oluşturmayı amaçlayan bu çalışmamız sürerken bir yandan da yine aynı amaçla arşivimizdeki belgelerin tasnif edilmiş oldukları farklı ülke fonlarında (dosyalarında) araştırmalar yapmak ve gerekli görüldüğünde yabancı arşiv belgelerinden yararlanmak suretiyle belge seçkileri yayımı sürdürülmektedir. İçinde bulunduğumuz yılda, diğer yayın çalışmalarımızın yanı sıra Millî Mücadele dönemimize ait önemli diplomatik gelişmeler arasından belirlenen 100. yıldönümlerine odaklanılmıştır.

1922 yılı denince kuşkusuz ilk akla gelen Millî Mücadelemizin askerî zafere ulaşmasıdır. 9 Eylül 1922 tarihinde muzaffer ordumuzun İzmir’e girmesiyle, yıllardır süren Millî Mücadelemizin yeni bir safhası başlamıştır. Mücadelemizin askerî harekât kısmı bir süre daha devam edecek ve nihayet işgal güçlerinin üç Generali Harington, Charpy ve Mombelli başkanlığında Müttefik ülkeler heyetleri ile Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa başkanlığında TBMM Hükûmeti heyetinin Mudanya kasabasında 3 Ekim 1922’de bir araya gelmelerinden önce silahlar fiilen susacak, 11 Ekim’de imzalanan askerî sözleşmeye 14 Ekim’de Yunanistan’ın da katılmak zorunda kalmasıyla bu kere fiili barış dönemi başlayacaktır. Bu dönem tarih araştırmalarımızda nispeten daha az yer tutarken, yapılan akademik çalışmaların, 26 Ağustos-9 Eylül arasındaki dönem ile Kasım ayında toplanan Lozan Barış Konferansına odaklandığı görülmektedir.

Bununla beraber, 9 Eylül ile 14 Ekim arasında kalan dönem gerek TBMM Hükûmeti gerek İngiltere açısından kritik önemi haizdir. Nitekim 9 Eylül’de İzmir’e giren ve harekâtını kuzey yönünde kesintisiz sürdüren Türk ordusuyla İngiltere kuvvetleri arasında Çanakkale’de temas meydana gelmiş, her an sıcak çatışmaya dönüşebilecek gergin bir durum ortaya çıkmıştır. Bu özgün durum Batılı siyasi tarih araştırmalarında “Çanak Krizi” olarak geniş şekilde ele alınmıştır.

Türk ordusunun 26 Ağustos’ta başlayan taarruzunun birkaç gün içinde kesin sonuç alması üzerine İngiltere’nin TBMM Hükûmetine karşı yaptığı yeni bir seferberlik çağrısı başta Kanada olmak üzere savaş yorgunu dominyonlarında

teпкиyle karşılanmıştır. Londra'nın Fransa ve İtalya nezdinde yaptığı girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Esasen Fransa Almanya'yla yıllar süren yıpratıcı siper savaşlarının ardından yeniden savaşmak istememiş, Kilikya'daki direnişi de kıramayınca, Birinci Dünya Savaşı'nı Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından üç yıl sonra 21 Ekim 1921'de imzaladığı Ankara Anlaşması'yla (*Türk-Fransız Diplomatik Arşiv Belgeleriyle 100. Yılında Ankara Anlaşması*, DİAD, 2022) kendi açısından sonlandırmıştı. İtalya ise *100. Yılında 1919 Arşivimizden Belgeler* (DİAD, 2019) yayınıımızda yer almış bazı belgelerden de görüleceği üzere Yunan işgaline karşı direnen yerel güçlere kendi stratejik gerekçeleriyle daha önceden destek vermeye başlamıştı. Bu gerçekler İngiltere'nin anılan ülkeler nezdinde yaptığı girişimlerin de sonuçsuz kalmaya mahkûm birer denemeden öteye geçemediğini ortaya koymaktadır.

Bu gelişmeler karşısında İngiltere, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'ın Paris'te yaptığı görüşmelerde durumu kabullenecek, Curzon'ın Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincaré ve o tarihte İtalya'nın Paris Büyükelçisi olan Kont Sforza'yla birlikte 23 Eylül 1922 tarihinde Paris'te imzaladıkları ortak Notayla TBMM Hükûmetini görüşmelere davet edecektir. Böylece Millî Mücadelemizin Lozan Konferansı öncesinde çatışmaların sona erdirilmesine ve Doğu Trakya'nın teslim alınmasına yönelik nihai diplomasi evresi başlamıştır. Ancak belki de en önemlisi bu Notayla, TBMM Paris Temsilcisi Ferid Bey'in 25 Eylül tarihli şifre telgrafında belirtildiği üzere, Ankara Hükûmetinin konferansa davet edilmesine esas olan anlayışın Türkiye'nin her hususta Avrupa devletleriyle eşit hukuka sahip olduğunun kabul edilmesi olmuştur.

Sözkonusu sürecin hemen ardından Lozan Barış Konferansı'nın başlamış olmasının ve Mudanya'da üzerinde anlaşma sağlanan konuların Lozan'da kesin hükümlere bağlanmış olmasının Mudanya Askerî Sözleşmesi ile müzakerelerini bir ölçüde geri planda bırakmış olduğu düşünülebilir. Ancak döneme ait belge sayısının kısıtlı olmasının da bunda etken olduğu söylenebilecektir.

Bakanlığımız arşivinde yapılan inceleme sonucu Mudanya Mütarekesi olarak bilinen Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin İsmet Paşa ve Müttefik Generallerce imzalanmış Fransızca aslı ilk kez gün ışığına çıkarılmıştır. Keza Mudanya Konferansı tutanakları ve Müttefiklerce verilerek sekiz gün süren müzakerelere temel teşkil eden Fransızca Sözleşme Taslağı yine ilk kez bu yayında yer almaktadır.

Müttefiklerce TBMM Hükûmetine verilen 23 Eylül 1922 tarihli Notanın, TBMM Hükûmeti adına Müttefiklere yollanan 29 Eylül 1922 tarihli mektup ile 4 Ekim 1922 tarihli Notanın, Zabıtlar ve Sözleşme Taslağının, Yunan Askerî Heyetinin imzalı ve müzakerelere katılan dört general tarafından parafe edilmiş üç bildirisinin ve nihayet Yunanistan'ın İstanbul Yüksek Temsilcisinin hükûmetinin Sözleşmeyi kabul ettiğine dair 14 Ekim 1922 tarihli Notasının Fransızca orijinallerine, tarafımızdan yapılan Türkçe çevirileriyle birlikte yayınıımızda yer verilmiştir.

Sözleşmenin çevirisinin daha önce yapılmış ve birçok yayında kullanılmış olduğu bilinmektedir. Hâl böyle iken Sözleşmenin çevirisinin yeniden yapılarak yayımlanmasına gerek görülmüştür. Yukarıda sözü edilen Notaların arşivimizdeki kopyalarının sayfalar arasına karbon kâğıdı koyulmak suretiyle görece silik suretler olması nedeniyle yayınıımızda, daha önceki çalışmalarımızda işbirliği

yapılan Fransa Diplomatik Arşivlerinden temin edilen daha okunaklı durumdaki kopyalar kullanılmıştır. İstanbul'daki Yunanistan Yüksek Komiserliğinin Müttefik ülkeler Yüksek Komiserliklerine gönderdiği, Yunanistan Hükûmetinin Mudanya Askerî Sözleşmesi'ne katılmak zorunda kaldığını duyuran, bu suretle Kurtuluş Savaşımızın, geniş anlamda Birinci Dünya Savaşının silahlı çatışmalar evresinin sonuna gelindiğini gösteren 14 Ekim 1922 tarihli Notanın Fransa Yüksek Komiserliğine gönderilmiş nüshası da keza Fransa Diplomatik Arşivlerinden temin edilmekle kitabımızdaki yerini almıştır.

Döneme ait arşivimizdeki tüm belgeler titizlikle incelenmiştir. Bu kapsamda Mudanya müzakereleri öncesinde 18 Eylül tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile Fransa'nın İstanbul'daki Yüksek Komiseri General Pellé arasında İzmir'de yapılan tarihî görüşmenin tutanağı gibi daha önce yayımlanmamış çok değerli belgelere rastlanmıştır. Söz konusu belgenin sonundaki notlarda yazıldığı üzere General Pellé'nin kendi deyimiyile yarı resmî olarak nitelendirdiği görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa'ya Osmanlı Sadrazamlarına hitabın aynısını kullanarak Son Altesse (fahâmetlü, fahamet-meab) şeklinde hitap etmiş olması, henüz İstanbul Hükûmeti görev başındayken Türkiye'nin meşru temsilcisi olarak TBMM Hükûmetinin artık tanınmaya başlamış olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

TBMM Hükûmetinin Paris Temsilcisi Ferid (Tek) Bey'in Başbakan ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré'yle, Londra Temsilcisi Dr. Nihad Reşad (Belger) Bey'in Dışişleri Bakanı Lord Curzon'la, Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in konuşması sırasında iktidarı ele geçireceğini bir ay kadar öncesinden açıkça ifade eden Benito Mussolini'yle ve Moskova Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Aziz (Meker) Bey'in Dışişleri Komiseri Lev Mihayloviç Karahan'la yaptıkları görüşmeler ile düşünce ve görüşlerini bildirdikleri şifre telgraflar Mudanya müzakerelerinin ana hatlarının belirlenmesinde Hariciye teşkilatının katkılarını göstermektedir.

Ankara'dan Moskova Büyükelçiliği ile Tiflis, Bakü ve Erivan Temsilciliklerine yollanan müzakerelerin safahatine ilişkin telgraflar TBMM Hükûmetinin SSCB'yle sürdürdüğü hassas ilişkiyi ortaya koyması açısından dikkate değerdir. Bilindiği üzere 16 Mart 1921 Moskova Anlaşması'nın imzalanması sırasında TBMM Moskova Büyükelçisi Ali Fuad Paşa'yla SSCB Dışişleri Komiseri Georgi Tchitcherin (Çiçerin) arasında karşılıklı gönderilen mektuplarla taraflar üçüncü ülkelerin açılım ve tekliflerinden, bu ülkelerle yapılacak müzakerelerden birbirlerini haberdar etme ve birbirlerine haber vermeden bu güçlerle Anlaşma'nın diğer tarafını ilgilendiren bir anlaşma imzalamama hususlarında karşılıklı teminat vermişlerdir. TBMM Hükûmeti'nin Fransa'yla Ankara Anlaşması'nı imzalamasından sonra yaptığı gibi SSCB yönetiminin olası kaygılarını önleme gayreti içinde olduğu bahse konu belgelerden anlaşılmaktadır.

Kitabımıza aldığımız belgelerde (iç yazışmalarda olduğu gibi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in 29 Eylül tarihli Notasında) Fransa adına Ankara Anlaşması'nın müzakerelerini yapmış ve imzalamış olan Henry Franklin-Bouillon'un Mudanya Konferansı'nın toplanmasında oynadığı önemli rol görülmektedir. Franklin-Bouillon'un Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği Lozan Barış Konferansına katılamamasının nedenlerini anlatan telgrafına bu çerçevede yer verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafa verdiği cevapta adigeçenin

Mudanya Konferansı'nın toplanmasındaki rolünü vurgulamasının yine akademik çevrelerin ilgisini çekeceği düşünülmektedir.

Yayınımız yoğun, dikkatli, titiz ve uzun soluklu bir çalışmayla hazırlanmıştır. Osmanlıca belgelerin bulunması ve yayına hazır hâle getirilmesi Dışışleri Uzmanı Mehmet Erdoğan tarafından yapılmıştır. Fransızcadan çeviriler Büyükelçi Raif Karaca tarafından titizlikle kontrol edilmiştir. Diğer yayınlarımızda olduğu gibi kitabın nihai redaksiyonu Genel Müdür Yardımcısı Elçi Dr. Yusuf Turan Çetiner'le birlikte yapılmıştır. Fransa Dışışleri Bakanlığı Arşivinde bulunması muhtemel belgeler Nantes Başkonsolosumuz Aslı Oral ve Paris Başkonsolosumuz Serdar Belentepe'nin destekleriyle araştırılmış, bulunan ve yayınlımızda yer alan belgeler Nantes ve Paris'teki arşivlerden temin edilmiştir. Bu çalışma yukarıda adıgeçen Bakanlıgımız mensuplarının, Fransa Dışışleri Arşivleri Direktörü Nicolas Chibaeff'in ve başta Isabelle Nathan olmak üzere Fransa Diplomatik Arşiv uzmanlarının değerli katkılarıyla tamamlanmıştır.

Büyükelçi Engin Yürür
Andlaşmalar Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sunuş	III
Önsöz	V
İçindekiler	IX

I. BÖLÜM

MUDANYA KONFERANSI'NA DOĞRU DİPLOMATİK GİRİŞİMLER

Belge 1	TBMM Hükûmeti Paris Temsilciliğinin, Yunan Hükûmetinin İngiltere Hükûmetine başvurarak Anadolu'yu tamamen tahliye etme zorunluluğunda olduğunu ve Anadolu'daki Hristiyanların sorumluluğunu bundan böyle üstlenemeyeceğini beyanla, Yunan güçleri içinde komünizmin etkilerinin görülmesini de gerekçe göstererek bir mütareke imzalanması için aracılık isteyeceği yönünde Temsilciliğe ulaşan bilgileri TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 4 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.	4
Belge 2	TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in, Yunanistan'ın Anadolu'da kendilerine verilen görevi sürdürmeyeceğini ilan ettiğini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 4 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.	6
Belge 3	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına Türk ordusunun yakında Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na ulaşacağını ve bu durumun Boğazlar Meselesi'nin müzakeresini gündeme getireceğini, Fransa makamları nezdinde yaptığı girişimlerde Boğazlar'ın Türkiye'nin elinde olmasının Fransa'nın da çıkarlarına uygun olacağını muhataplarına ifade ettiğini, Fransa'nın Boğazlar'daki Türk hâkimiyetine taraftar olup olmayacağını henüz kesinlik kazanmadığını, önde gelen Fransız mareşallerinin Türkiye'yle dostluk politikası yanlısı olduklarını bildirdiği 6 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey Başbakan ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré'yle görüşmek için talimat istemektedir.	8
Belge 4	TBMM Hükûmeti Roma Temsilciliğinin, TBMM Hükûmeti İçişleri Bakanı Fethi Bey'in İtalyan diplomat Lago'yla yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 13 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Görüşmede Lago'nun, Türkiye'nin taleplerini haklı gören İtalya'nın, Boğazlar'ın serbestisini ileri sürerek Fransa ve İtalya'yı savaşa sürüklemek isteyen ve barış görüşmelerinden kaçınan İngiltere'nin politikalarına karşı olduğunu ve mevcut durumun çıkarlarına uygun olmaması nedeniyle, bir an önce barış anlaşması imzalanması için ısrar edeceğini belirttiği bildirilmektedir.	12
Belge 5	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, Türk ordusunun Çanakkale'ye girmesi gerektiği görüşünü ve Fransız mareşallerle yaptığı görüşmeleri TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 13 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Ferid Bey telgrafta muhataplarına Boğazlar'da Türkiye'nin en büyük yetkiye sahip olmasının Fransa'nın da yararına olacağını belirttiğini, bu hususları Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincaré nezdinde yineleyeceğini bildirmektedir.	14

Belge 6

TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Aziz Bey'in SSCB Dışişleri Komiseri Karahan'la yaptığı görüşme hakkında TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 14 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, Dışişleri Komiseri Karahan'ın düzenlenecek barış konferansında bir yandan Türkiye'nin yalnız kalmaması, diğer yandan da sözkonusu konferansta görüşülecek en önemli konunun İstanbul ve Boğazlar Meselesi olması ve meselenin çözüm şeklinin de Moskova Antlaşması'yla belirlenmiş olması nedeniyle Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin de konferansa katılmaları gerektiğini, Romanya, Bulgaristan ve hatta Yugoslavya'nın da iştiraklerinin yararlı olacağını, sözü Türkiye'de kalan azınlıklara getirerek, Polonya ve Romanya'da kalan azınlıklar için Versay anlaşmalarında belirlenen statülerin Türkiye için de kabul olunabileceğini, Orta Doğu için toplanacak konferansta azınlıklar ve özellikle Ermeniler için bundan daha fazla bir şey talep olunduğu takdirde Rus heyetinin bu tür taleplere yer olmadığını Sovyet Ermenistanı namına beyan edebileceğini belirttiği kaydedilmektedir. 16

Belge 7

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Ankara'nın talimatı üzerine Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarına vekâlet eden Müsteşar Yardımcısı Jules Laroche'la yaptığı görüşmeye ilişkin olarak TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 15 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Müsteşar Yardımcısı Laroche'un Fransa'nın Boğazlar'ın serbestisi ilkesini benimsemekle beraber Türkiye'nin endişelerini gözönünde bulundurduğunu ve İstanbul ve Trakya hakkındaki Türk taleplerinin karşılanacağı bir çözüm tarzına taraftar olduğunu, taraflı görünmemek için şimdiden bu tutumlarını açıklayamayacaklarını, Ferid Bey'in sorusu üzerine İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'ye çok gerekli olan yerler dışındaki tüm askerî birliklerin mümkün olan en kısa zamanda çekilmesi emrini verdiklerini, tarafsız bölge konusunun geleceğe dair herhangi bir yükümlülüğü kapsamadığını İngiltere'ye Notayla bildirdiklerini, Balkan devletlerinin Edirne'nin alınmasına itirazları olmadığını söylediği belirtilmektedir. Telgrafta bu görüşmeden Fransa'nın açıkça fiilen Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesi fikrinde olduğunu ve görüşmenin seyrinden, Fransa'nın Gelibolu'da Türkiye'nin de dâhil olacağı uluslararası bir güç bulundurulmasını ve Türkiye'nin Boğazları kapatma yetkisinin olmamasını istediğinin anlaşıldığı kaydedilmektedir. 20

Belge 8

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in (Ankara Anlaşması'nın müzakerecisi ve imzacısı, eski bakan) Henry Franklin-Bouillon'un Fransa'nın Anadolu kıyılarındaki bütün askerlerinin bir haftaya kadar çekileceğini söylediğini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 16 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. 28

Belge 9

TBMM Başkanı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'yle 18 Eylül'de İzmir'de yaptığı görüşmeye dair tutanağı TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına iletilmek üzere TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği 19 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. 30

Belge 10

TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in kendisine gönderilen bir telgrafta cevaben, Çanakkale Boğazı'nda 13 Mayıs 1921 tarihli beyannameyle belirlenen tarafsız bölgenin sınırlarını TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 19 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Hamid Bey telgrafında, General Harington'la daha önceki görüşmesinde, adigeçenin, kalan yerlerin Türk ordusu ulaştığında geri verileceğini söylemiş olduğunu hatırlatmaktadır. 48

Belge 11	TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaledin Arif Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına İngiltere'nin kuvvet kullanma hazırlıklarının yalnızca bir göstere olduğunu düşündüğünü belirterek, Boğazlar Meselesi'ne dair görüşlerini aktardığı 20 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.	50
Belge 12	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Paris ziyareti ve ziyaret sırasında İtalya'nın katılımıyla düzenlenen Üçler Konferansı hakkında TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 20 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Fransa ve İtalya'nın Boğazlar'ın serbestisinin barış görüşmeleriyle sağlanabileceğini savundukları, Lord Curzon'un acilen bir konferansın toplanmasını kabul ettiği bildirilmekte ve Ferid Bey'in hazırlanacak barış antlaşmasına ilişkin görüşlerine yer verilmektedir.	52
Belge 13	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré'yle yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 21 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, İngiltere'nin anlaşmaya eğilimli olduğunu ve Lord Curzon'un İstanbul ve Meriç sınırı hakkında Fransız görüşüne katılacağını belirten Poincaré'nin, İstanbul'un zorla işgalini engellemek zorunda olduklarını ifadeyle, görüşmelerin uygun bir zeminde yürüdüğü bir sırada Türk ordusunun İstanbul ve Trakya üzerine bir harekât düzenlememesini rica ettiği belirtilmektedir.	54
Belge 14	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré arasında Paris'te yapılan görüşmeye dair Fransa Dışişleri Bakanlığından bir kısmı özel surette aldığı bilgileri TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 22 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta İstanbul'un durumunun müzakere dışı bırakıldığı, İngiltere ve Fransa'nın çekilme hatları ile Boğazlar bölgesine dair tasarılarını ele aldıkları bildirilmektedir.	56
Belge 15	TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in TBMM Başkanı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgrafi, TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 21 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Mustafa Kemal Paşa telgrafında İngiltere'nin Boğazlar'a ve İstanbul'a ilişkin emellerini açıklamakta ve esasen Boğazlar'ın serbestisi taraftarı olan TBMM Hükûmetinin barış yanlısı tutumunun her vasıta ile duyurulmasını istemektedir.	58
Belge 16	TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaledin Arif Bey'in Mario Lago'yla yaptığı görüşmeye dair TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 22 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Lago'ya atfen, İtalyan tutumu hakkında Paris Büyükelçileri Kont Sforza'ya talimat verildiği, Kont Sforza'nın Lord Curzon'un iddialarını çürüterek Türk ordusunun zaferinin gözönüne alınması gerektiğini söylediği bildirilmektedir.	60
Belge 17	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun Doğu Sorunu'nu görüştüğünü TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 23 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, Genel Kurulda ilgili hükûmetlerin temsil edilecekleri bir konferansa dair haberin memnuniyetle karşılandığına ve Doğu'da barışın hızla tesisi için durumun gerektirdiği önlemlere başvurulacağına ilişkin bir kararın kabul edildiği kaydedilmektedir.	62

Belge 18	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Milletler Cemiyeti'nin 25 Eylül 1922 tarihli oturumunda Cemiyetin Doğu işleriyle meşgul olmasına dair kararın daha kuvvetli şekliyle kabul edildiğini bildirerek, gerek bu karar, gerek Paris Konferansı'nda Boğazlar Meselesi'nin Cemiyete bırakılmasına dair alınan karar nedeniyle gelişmeleri yerinde izleyecek, hukuk bilgisi olan, nitelikli bir memurun görevlendirilmesini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına önerdiği 26 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.	64
Belge 19	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Boğazlar Meselesi'nin Milletler Cemiyeti'ne bırakılmasına yönelik gelişmeler karşısında, Milletler Cemiyeti'nin böyle bir sorumluluk üstlenmesinin uygun olmayacağı hususunda girişimlerde bulunulmasına ilişkin görüşlerini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 27 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.	66
Belge 20	TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 24 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Hamid Bey, Dışişleri Bakanlığınca Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'ye tevdi edilmek üzere bir Nota hazırlanmasını ve Notada İtilaf Devletleri generallerinin toplantı yeri Mudanya veya İzmit olarak belirlenmiş konferansta 1 Ekim tarihinde hazır bulunmalarının istenmesini önermekte, TBMM Hükûmetinin Trakya'nın iadesini memnuniyetle karşılamakla ve Boğazlar'ın serbestisini kabul etmekle beraber gerek Trakya'nın gerek Marmara sahillerinin askerden arındırılmasını kabul edemeyeceğinin belirtilmesini, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye karşı deniz ve kara harekâtının durdurulduğuna işaretle, Yunanistan'a da bunun kabul ettirildiğinin bildirilmesinin talep edilmesini teklif etmektedir.	68
Belge 21	TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, Müttefiklerin TBMM Hükûmetine muhatap 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasındaki konular hakkında Fransa Dışişleri Bakanlığıyla yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 25 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey, Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincaré ile İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Sforza'nın İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a mütarekenin ancak Doğu Trakya'nın tahliyesiyle mümkün olabileceği hususunda ısrar etmiş olduklarını bildirmekte, aldığı bilgilere binaen, mütareke görüşmelerinde ısrar edildiği takdirde İstanbul dâhil olmak üzere Edirne'ye kadar bütün Trakya'nın mülki idaresinin jandarma kuvvetleriyle birlikte TBMM Hükûmetine bırakılması sonucunun elde edilebileceği kanaatinde olduğunu, Notada yer alan, önlemlerin ortaklaşa kararlaştırılacağına dair cümlelerin, konferansa esas olan zihniyetin Türkiye'nin her hususta Avrupa devletleriyle eşit hukuka sahip olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.	70
Belge 22	TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 28 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Celaleddin Arif Bey, Doğu Sorunu'nu iyi bilen Paris Büyükelçileri Kont Sforza'nın kendisine verilen talimatları yerine getirdiğini söyleyen İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Schanzer'in, SSCB'nin konferansa katılmasında sakınca görmemekle birlikte bazı çekincelerini ifade ettiğini bildirmektedir. Celaleddin Arif Bey devamla, Mario Lago'yla yaptığı görüşme hakkında bilgi vermekte ve Atina'da yapılan darbe sonrasında Yunanistan'ın Trakya'ya daha büyük kuvvet göndermeyi kararlaştırmış olması nedeniyle İtalya'ya sert bir Nota vererek Yunanlıların Trakya'dan çıkarılmamasından doğacak sorumluluğun İtilaf Devletleri'ne ait olacağını belirteceğini ifade etmektedir.	74

Belge 23	TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaledin Arif Bey'in Milano Milletvekili Mussolini'yle yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 30 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Mussolini'nin Milano'da yayımladığı gazetede Türkiye lehine yazılar yazdığı ve kendisiyle görüşmek için Milano'dan Temsilciliğe geldiği, görüşmede yakında yasal yollarla olmadığı takdirde zor kullanarak iktidara geleceklerini, Türklerle anlaşmak taraftarı olduklarını, Misak-ı Milli'yi tamamen kabul ettiklerini ifade ettiği bildirilmektedir.	76
Belge 24	TBMM Hükûmeti Londra Temsilcisi Dr. Nihad Reşad Bey'in İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'la yaptığı görüşmeye ilişkin TBMM İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği 29 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Tegrafta Dr. Nihad Reşid Bey'in görüşmenin özel nitelikli olduğunu belirttiği, Lord Curzon'ın Trakya'nın tahliyesine karşı çıkılmayacağını, tahliyenin ardından Türk memurların ve emniyet görevlilerinin İtilaf Devletleri subaylarıyla birlikte Trakya'ya girmelerine itiraz edilmeyeceğini, ancak barış imzalanıncaya kadar Türk askerî güçlerinin bölgeye girmesinin kabul edilemeyeceğini söylediği ve Çanakkale'deki duruma ve olası bir çatışmanın savaşa neden olmamasına yönelik çözüm önerilerini ilettiği kaydedilmektedir.	78
Belge 25	TBMM Londra Temsilcisi Dr. Nihad Reşad Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 2 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Dr. Nihad Reşad Bey, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'ın Mudanya görüşmelerine bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın katılmasının İngiltere Hükûmetince güçlü biçimde arzu edildiğini belirttiğini, İngiltere Dışişleri Bakanlığının Başbakan Lloyd George'a Trakya'nın Edirne ile birlikte Türkiye'ye iadesinin kesin olarak kararlaştırılmış olduğunu açıklanmasını teklif ettiğini ve Lloyd George'un itiraz etmediğini bildirmektedir.	80
Belge 26	TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey imzasıyla TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliği ile Tiflis, Bakü ve Erivan Temsilciliklerine, İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül tarihli ortak Notası ile TBMM Hükûmetinin 29 Eylül ve 4 Ekim tarihli cevabi Notalarının içeriği hakkında bilgi verilen ve Mudanya Konferansı'nın 3 Ekim'den beri toplantı hâlinde olduğu bildirilen 7 Ekim 1922 tarihli genelge telgraf.	82
Belge 27	TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in imzasıyla TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliğine Mudanya Konferansı'nın evreleri hakkında bilgi verilen 10 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafın Tiflis, Bakü ve Erivan Temsilciliklerine de gönderildiği anlaşılmaktadır.	84
Belge 28	TBMM Paris Temsilcisi Ferid Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 7/8 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey Fransa Dışişleri Bakanlığından verilen bilgilere atfen Lord Curzon'ın Paris'e gelme amacının Trakya'nın TBMM Hükûmeti tarafından teslim alınmasının anlaşmanın imzalanmasından sonra gerçekleştirilmesini sağlamak olduğunu, ancak bunu başaramadığını, görüşmelerde Yunan tahliyesinin hemen başlamasının ve bir ay içinde tamamlanmasının, tahliye edilen yerlerin aşamalı olarak Türk mülki idaresine ve jandarma güçlerine bırakılmasının kararlaştırıldığını, Karaağaç ve yöresinin Edirne hududuna dâhil olmasının kabul edildiğini bildirmektedir.	86
	TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığında TBMM Hükûmeti Paris Temsilciliğine gönderilen 8 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta	

Belge 29

barış konferansının Mustafa Kemal Paşa'nın katılımını teminen İzmir'de düzenlenmesi için gayret gösterilmesi talimatı verilmekte, Mudanya Konferansı'nın toplanmasından önce Henry Franklin-Bouillon'la Trakya'nın teslimi konusunda varılan mutabakat ve adigeçenin bu hususu sağlayacağı yönündeki vaadi karşısında askerî harekâtın durdurulduğu, ancak, Mudanya müzakerelerinde İngiltere ve İtalya temsilcilerinin Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesinden sonra İtilaf kuvvetlerince işgal edileceğini söylemeleri üzerine 6 Ekim'de askerî harekâtın yeniden başlatıldığı, 7 Temmuz'da İtalya temsilcisinin Türk tarafının görüşünü kabul ettiği bildirilmektedir. Telgrafta devamla, bundan sonra bir hadise çıkması durumunda sorumluluğun tamamen İngiltere'ye ait olacağını duyurulması istenmektedir. Telgrafın üçüncü maddesinde İtilaf Devletleri'nin Notasındaki azınlık ve Milletler Cemiyeti'ne üyelik hususlarına dair görüşler yer almaktadır. 90

Belge 30

TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığından TBMM Paris Temsilciliğine gönderilen 11 Ekim 1922 tarihli telgraf. Telgrafta barış konferansının İstanbul bölgesinde toplanmasının kabul edilmeyeceğinin daha önce bildirilmiş olması nedeniyle gerekli girişimlerde bulunulması ve Mudanya Konferansı kararları çerçevesinde Doğu Trakya'nın teslim alınacağını Fransa Hükûmetine bildirilmesi istenmekte, Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin imzalanmasına dair bilgi verilmektedir. 92

Belge 31

Doğu Trakya'yı TBMM Hükûmeti adına teslim almak üzere Refet Paşa'nın görevlendirilmesinin Bakanlar Kurulu'nun 9 Ekim 1922 tarihli toplantısında kararlaştırıldığına dair Başbakanlıktan TBMM Başkanlığına gönderilen yazı ve bu hususta yayımlanan aynı tarihli Kararname. 94

II. BÖLÜM

TBMM HÜKÛMETİ İLE İTİLAFLI DEVLETLERİ ARASINDA TEATİ EDİLEN NOTALAR

MUDANYA ASKERÎ SÖZLEŞMESİ TUTANAKLARI

MUDANYA ASKERÎ SÖZLEŞMESİ

YUNAN BEYANNAMELERİ

II.1. TBMM Hükûmeti ile İtilaf Devletleri Arasında Teati Edilen Notalar

- i. Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Sforza'nın imzalarıyla TBMM Hükûmetine tevdi edilen 23 Eylül 1922 tarihli ortak Nota. 102
- ii. TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasına yanıt verdiği 29 Eylül 1922 tarihli Nota. Fransız müzakereci ve devlet adamı Henry Franklin-Bouillon tarafından Paris'e iletilmiştir. 106
- iii. İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasına cevaben TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal tarafından gönderilen 4 Ekim 1922 tarihli Nota. 110

II.2. Mudanya Askerî Sözleşmesi Tutanakları 117

II.3. Mudanya Askerî Sözleşmesi 245

II.4. Yunan Askerî Heyetinin Bildirileri

a.	Yunan Askerî Heyetinin 6 Ekim 1922 tarihli Birinci Bildirisi	258
b.	Yunan Askerî Heyetinin 9 Ekim 1922 tarihli İkinci Bildirisi	260
c.	Yunan Askerî Heyetinin 11 Ekim 1922 tarihli Üçüncü Bildirisi	266

II.5. Yunanistan'ın İstanbul Yüksek Komiserliğinin Notası

Yunanistan'ın İstanbul Yüksek Komiseri Charalambos Simopoulos'un Yunanistan Hükûmetinin Mudanya Askerî Sözleşmesi'ne katıldığına dair Müttefik ülkelerin Yüksek Komiserlerine ilettiği 14 Ekim 1922 tarihli Notanın Fransız Yüksek Komiserine gönderilmiş nüshası.	268

III. BÖLÜM

ASKERİ SÖZLEŞME'NİN İMZALANMASINDAN SONRAKİ DÖNEM

Belge 1	TBMM Hükûmeti Başbakanı Hüseyin Rauf Bey'in Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya Mudanya Konferansı'nda elde edilen sonuçtan dolayı 11 Ekim 1922'de gönderdiği tebrik ve teşekkür telgrafı.	272
Belge 2	Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın TBMM Hükûmeti Başbakanı Hüseyin Rauf Bey'in kutlama telgrafına cevaben 13 Ekim 1922 tarihinde gönderdiği telgraf.	274
Belge 3	TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaddin Arif Bey'in, İsmet Paşa'nın tutumundan rahatsız olan İngiltere'nin görüşmeleri kesintiye uğratmaya ve Müttefikleriyle birlikte aleyhimize karar çıkarmaya teşebbüs etmiş olduğuna, Fransa ve İtalya'nın uygun bulmamaları üzerine Mudanya Askerî Sözleşmesi'ni ister istemez imzaladığına dair istihbaratına ve Boğazlar'ın serbestisi hakkında İtalyan diplomat Mario Lago'yla yaptığı görüşmeye ilişkin TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 11 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf.	276
Belge 4	TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin konferansa katılan temsilciler tarafından imza edildiğine, Yunan temsilcinin imzaya yetkili olmadığını beyanla Sözleşmeyi imzalamaktan kaçındığına, ancak Sözleşmeyi uygulamaktan da kaçınmaları durumunda atılmış olan imzanın yok hükmünde sayılacağına İsmet Paşa tarafından kendilerine bildirildiğine dair TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliğine gönderdiği 12 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf.	278
Belge 5	Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa tarafından Mudanya Sözleşmesi'nin ilgili hükmü gereğince sekiz bin jandarmanın Doğu Trakya'ya yerleştirilmesine dair Başbakanlığa gönderilen 14-15 Ekim 1922 tarihli yazı.	280
Belge 6	Ankara Anlaşması'nı Fransa adına müzakere ederek imzalayan devlet adamı Henry Franklin-Bouillon'un TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya, Lozan'da düzenlenmesi öngörülen barış konferansına katılamayacağını gerekçeleriyle birlikte bildirdiği 1 Kasım 1922 tarihli telgrafı.	282
Belge 7	TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Lozan Barış Konferansı'na katılmayacağını bildiren Henry Franklin-Bouillon'a gönderdiği, Mudanya Konferansı'nın hazırlıklarında adıgeçenin oynadığı rolden bahisle barış konferansına katılmayacak olmasından duyduğu üzüntüyü belirttiği mesajın TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığı tarafından TBMM Paris Temsilcisi Ferid Bey'e ilettiği 13 Kasım 1922 tarihli telgraf.	286

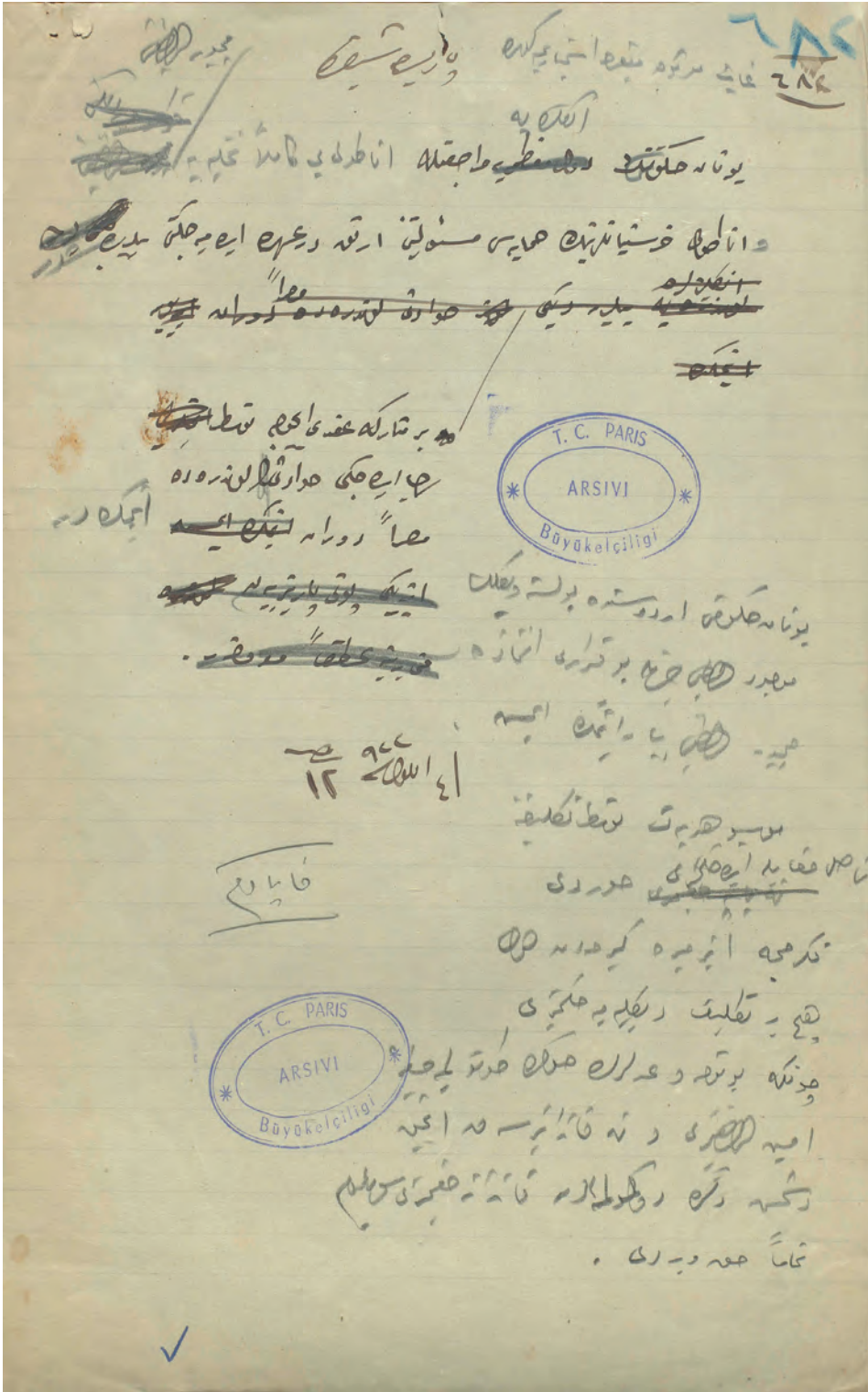
BELGELER

I. BÖLÜM

MUDANYA KONFERANSI'NA DOĞRU DİPLOMATİK GİRİŞİMLER

BELGE 1

TBMM Hükûmeti Paris Temsilciliğinin, Yunan Hükûmetinin İngiltere Hükûmetine başvurarak Anadolu'yu tamamen tahliye etme zorunluluğunda olduğunu ve Anadolu'daki Hristiyanların sorumluluğunu bundan böyle üstlenemeyeceğini beyanla, Yunan güçleri içinde komünizmin etkilerinin görülmesini de gerekçe göstererek bir mütareke imzalanması için aracılık isteyeceği yönünde Temsilciliğe ulaşan bilgileri TBMM Hükûmeti Dışışleri Bakanlığına ilettiği 4 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

682

Gâyet mevsûk menba'dan istihbârıma göre

Paris'den şifre

Yunan Hükûmeti İngiltere'ye mürâca'âtla Anadolu'yu kâmilten tahliyeye mecbûr olduğunu ve Anadolu Hristiyanlarının himâyesi mes'ûliyetini artık der'uhde edemiyeceğini bildirmişdir.

Bir mütâreke akdi için tavassut ricâ edeceği havâdisi Londra'da musırırان deverân etmektedir.

Yunan Hükûmeti, ordusunda Bolşeviklik mevcûd olduğu cihetle bu kararı ittihâza mecbûr olduğunu beyân etmekte imiş.

Mösyö Heryet [Harriot] tavassut teklîfine nasıl mukâbele edeceğimizi sordu. Fikrimce İzmir'e girmeden evvel hiçbir teklîf dinleyemiyeceğimizi çünkü bütün va'adlerin sonra tutulmıyacağına emîn olduğumuzu ve ne kazanırsak ancak düşman denize döküldükden [sonra] kazanacağımızı söyledim. Tamamen hak verdi.

Fî 4 Eylül sene [1]922

TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in, Yunanistan'ın Anadolu'da kendilerine verilen görevi sürdüremeyeceğini ilan ettiğini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 4 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

587

İstanbul
4-9-[13]38
5-9-[13]38
816

Hâriciye Vekâletine

Gâyet aceledir.

Yunanlılar, Avrupalıların Anadolu'da kendilerini tavzîf eyledikleri mandayı artık tahammül ve kabûl edemeyeceklerini i'ân etmişlerdir. Fermân.

Hamid

BELGE 3

١٢٠

xx 1-9-2 : w₁ 6

۱- موقوفیات عربیه در تبرک ایشا ایشا تعالی بر شایع نموده قدر ضایعه فایده و بکلیه در آنستاری
و صارت به ارجاع این بکلیه بر وضعه بر بخانه / مثلاً ستم خاوی بر عبورنده موقوفه آن به خویه چه
در شایع / مثلاً فارغ شده و در شهر بر نمود در هر کجای که بکلیه فایده به بر ضایعه (7 months) ای
ام الحله / بهر بنا به کلیه بر بخانه / صفتی که در میان دولت است و فایده نکات فکری
آرد شده که خود در آن است و آنکه منافع بکلیه این اشیاء این بکلیه فایده که این بکلیه فایده
حالی که در شایع فایده فایده

[illegible]

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına Türk ordusunun yakında Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na ulaşacağını ve bu durumun Boğazlar Meselesi'nin müzakeresini gündeme getireceğini, Fransa makamları nezdinde yaptığı girişimlerde Boğazlar'ın Türkiye'nin elinde olmasının Fransa'nın da çıkarlarına uygun olacağını muhataplarına ifade ettiğini, Fransa'nın Boğazlar'daki Türk hâkimiyetine taraftar olup olmayacağını henüz kesinlik kazanmadığını, önde gelen Fransız mareşallerinin Türkiye'yle dostluk politikası yanlısı olduklarını bildirdiği 6 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey Başbakan ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré'yle görüşmek için talimat istemektedir.

Paris: 6-9-[1]338

Hâriciye Vekâletine

1- Muvaffakiyât-ı harbiyemiz, bizi inşâ-Allahu te'âlâ bir kaç güne kadar Çanakkale ve belki de Anadolu Hisârı'na îsâl edecektir. Bu defa Boğazlar Mes'esi'ni hâd bir sûrette mevki'-i müzâkereye koyacaktır. Her yeni mes'ele karşısında devletlerin bir tereddüd devresi geçirmeleri tabî'îdir. Bu zamanda "initiative"i ele almak elzemdir. Binâen-aleyh Boğazlar hakkındaki müdde'ayâtımızla Düvel-i İ'tilâfiye'nin nikât-ı nazarı arasındaki farkların izâlesine ve onlara menâfi'-i milliyemizin îcâb ettirdiği şekli kabûl ettirmeye çalışmanın zamanı fikrimce gelmiştir.

2- Vazîfem îcâbı yalnız Fransa'dan bahsediyorum. Bugüne kadar fırsat düşdükcce Fransa ile tevâfuk-ı menâfi' itibâriyle Boğazlar'ın her sûretle elimizde olması Fransa'nın menâfi'ini en iyi te'mîn edeceğini iddia etdim. Fakat ciddi sûrette mükâleme geçmedi. Fransa, bugüne kadar teşebbüsâtımıza [deşifre edilememiş] ise de Boğazlar hakkında tamamen fikrimizi tervîc edib etmiyeceği, hem Boğazlar'da a'zamî hâkimiyetimize tarafdâr olub olmayacağı henüz mu'ayyen değildir. Fransa'da birtakım ricâl-i askeriye, başda Mareşal Leyutey [Lyautey] olduğu hâlde Foş [Foch], Franşe Despere [Franchet d'Espérey], Jofr [Joffre] gibi mareşaller Türkiye kuvvetine mu'âvenet ve Türklerle muhâdenet politikasını tervîc etmektedirler. Fakat Şark'da alâkadâr olan diğer bazı ticâret politikacıları da hukûk-ı siyâsiye ve iktisâdiyemizi takyîd ederek kemâ-fî's-sâbık Türkiye'de a'zamî istihlâs-ı menâfi' politikasının tarafdârı olmakda berdevamdırlar. Hükûmet bugüne kadar kısmen muhâdenet politikasını ve kısmen vaz'iyet-i (?)*mızdan bilistifâde inâdını kırmak gâyesini gözeterek lehimize hareket etmiştir. Paris daima mütereddid bulunmuşdur. Mareşal Leyutey, okuduğum bir mektûbunda hükûmetin tereddüdünden şiddetle şikâyet etmektedir. Fakat Anadolu'nun istihlâsıyla kudret-i askeriyemizin tezâhürü ve Boğazlar Mes'esi'nin en âcil mes'ele olmak üzere meydân-ı müzâkereye vaz'ı, Fransız siyâsetini de evvelki gayr-i mu'ayyen vaz'iyetini terk ederek Şark siyâsetinde daha esâslı bir karar ittihâzına mecbûr edecektir. Fransa'nın ittihâz edeceği kat'î hat-ı hareketin inkişâfını sonraya bırakmak şartıyla şimdilik Boğazlar hakkında ta'kîb edeceği siyâsetin takarrüründe icrâ-yı nüfûza çalışarak Boğazlar'ın tamamen bizim

* Soru işareti metindedir. Deşifre edilememiş kelimenin "hâzıra" olması mümkündür.

elimizde kalmasının Fransa menâfi'ini me'men bir yol olacağını isbât arzûsuyla Boğazlar Mes'elesi hakkında Puankare [Poincaré] ile temâsa girmeyi muvâfık buluyorum. Bittabi' hiçbir kayd kabûl etmemek ve Fransa'nın gâyetimiz aleyhinde takyîdkâr nüfûzuna meydân bırakmamak üzere böyle bir mükâlemeye müsâ'ade edilib edilmeyeceğinin iş'ârına muntazırım.

Paris Mümessili
Ferid

TBMM Hükûmeti Roma Temsilciliğinin, TBMM Hükûmeti İçişleri Bakanı Fethi Bey'in İtalyan diplomat Lago'yla* yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 13 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Görüşmede Lago'nun, Türkiye'nin taleplerini haklı gören İtalya'nın, Boğazlar'ın serbestisini ileri sürerek Fransa ve İtalya'yı savaşa sürüklemek isteyen ve barış görüşmelerinden kaçınan İngiltere'nin politikalarına karşı olduğunu ve mevcut durumun çıkarlarına uygun olmaması nedeniyle, bir an önce barış anlaşması imzalanması için ısrar edeceğini belirttiği kaydedilmektedir.

Roma: 13/9/[1]338

Vürûdu: 18/9/[1]338

Hâriciye Vekâletine

Müsta'celdir:

Bugün Mösyö Lago ile görüşüdüm. Venedik Konferansı teklifine İngiltere'nin cevâbı, vukû'ât-ı askeriye'nin inkişâfına değin konferans akdi[nin] muvâfık olmadığı merkezindedir. Şu zamanda Boğazlar'ın serbestisini te'mîn için muktezî tedâbîre İtalya'nın lüzûm-ı iştirâkı dermeyân edilmektedir. İngilizlerin cevâbı burada pek fenâ te'sîr yapmışdır. İngiltere[nin] sulhu müzâkereden ictinâb etmesi İstanbul'da daimi sûretde yerleşmek maksadına mübtên olduğunu ve Boğazlar'da bazı mevâki'i işgâl sûretiyle bizi mukâbil tedâbîre icbâr ederek fi'ilen harb ihdâsına çalışdıkları[nı] ve bir taraftan dahi Boğazlar'ın serbestisini ileri sürerek Fransa ve İtalya'yı da bu harbe karışdırmak istediklerini ve Rumların safdan hâric olmaları üzerine şimdi küçük l'tilâf Hükûmetlerini teşvîk eylediklerini ve Fransa ve İtalya'nın bu manevralara âlet olmaması için [*deşifre edilememiş*] bir an evvel Mîsâk-ı Millî dâiresinde sulh akdi için çalışmaları ve her türlü ihtilâfâta müsâ'id olan vaz'iyet-i hâzıraya nihâyet vermeleri icâb edeceğini söyledi. Boğazlar'ın hürriyetine hiçbir zaman i'tirâz etmediğimizi, buna mukâbil İstanbul'un bir pâyitahta muktezî şerâ'it-i emniyeti tamamen hâiz olması icâb edeceğini söyledim. İngilizlerin İstanbul'da kalmak arzûlarına İtalya'nın şiddetle muhâlif olduğunu ve Boğazlar'ın etrâfında İngilizlerin yeni mevâki' işgâl eyledikleri ma'lûm bulunduğunu, bir an evvel sulh akdi husûsunda ısrâr eyleyeceğini ve çünkü vaz'iyet-i hâzıranın devamı[nın] İtalya menâfi'ine muvâfık olmadığını, Boğazlar'ın serbestisini te'mîn etmek ve bir çâre-i hal bulmak lâzım geldiğini ve fakat İstanbul'un emniyetini talebde tamamen haklı olduğumuzu, Edirne ve Gelibolu'nun bizde kalmasına kat'iyen i'tirâz etmediğini, İngilizlerin harb istediklerine ihtimâl vermediğini ve son hareketlerinin Yunan mağlûbiyetinden mütevellid bir şaşkınlık eseri olması[nın] muhtemel olduğunu, her hâlde siyâsetlerinin gayr-i ma'kûl ve ahmakca olduğunu ve vaz'iyeti bir an evvel tedkîke İtalya'nın çalışacağını ve İngiliz cevâbının şâyân-ı red husûsâtına derhâl cevâb vereceğini söyledi ve İngilizlerin eline silah vermemek için vaz'iyet tavazzuh edinceye kadar İngiliz kıta'âtına ve Boğazlar'a karşı acele bir hareketden ictinâb olunmasını tavsiye eyledi.

7 Eylül sene [13]38 telgrafınızı aldım. Yeni ta'lîmâtı intizâr edeceğim. Devam-ı ikâmetim için muktezî tahsisâtın gönderilmesini ricâ eylerim.

Dâhiliye Vekîli
Fethi

* 16 Kasım 1922'de İtalyan Ege Adaları Valiliğine atanan İtalyan diplomat Mario Rodi Lago.

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, Türk ordusunun Çanakkale'ye girmesi gerektiği görüşünü ve Fransız mareşallerle yaptığı görüşmeleri TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 13 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Ferid Bey telgrafta muhataplarına Boğazlar'da Türkiye'nin en büyük yetkiye sahip olmasının Fransa'nın da yararına olacağını belirttiğini, bu hususları Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincaré nezdinde yineleyeceğini bildirmektedir.

Paris: 13/9/[1]338
Vürûdu: 18/9/[1]338

Hâriciye Vekâletine

İngilizler, Çanakkale['nin] işgâlinde korkarak bir taraftan müfreze ve gemi irsâline ve bir taraftan da Fransa ve İtalya'yı bize muhâlefete sevk ediyorlar. Teşebbüslerini bizim ile ciddi bir muhârebe küşâdına kadar kuvvetle te'yîd edemeyeceklerini tahmîn eylediğim için maksadlarının gürültü ile bizi tahvîfe ma'tûf olduğunu zannediyorum. Fikr-i âcizânemce Çanakkale'nin işgâli lâzımdır. Üsküdar'ın işgâli -İstanbul mes'elesini çıkarabileceğinden- te'hîr olunabilir. Fakat, Çanakkale bendenizce işgâl olunmalıdır. Burada tesâdüf edilecek İngiliz kuvvetlerinin bize ateş etmek cesâretini göstereceklerini zannetmiyorum. Silah atmadan kuvvetle giderek yanlarına oturduktan sonra işgâlden bir ma'nâ kalmıyacağından çekilmeleri ağıb-i ihtimâldir. Çanakkale hakkında henüz emrinizi almadım. Fakat Hâriciye'ye te'sîr için Mareşal Leyutay ve Franşe Despere nezdlerinde teşebbüsâtta bulundum. Harb esnâsında ileri sürülen Boğazlar'ı küşâd prensibinin, bugün yalnız Almanya ve Rusya'yı himâye eden İngiltere için lâzım olduğunu, Fransa'nın fâidesi bilakis Boğazlar'da dostu Türkiye'nin en büyük salâhiyete mâlik olmasında bulunduğunu, Boğazlar'ın açılması deniz hükûmetine dost elinde kapalı ve köprü hâlinde kalması[nın] Avrupa'yı berriye hâkim olarak muhârebe hâlinde Şark ile temâsa mecbûr olan kara hükûmetine lâzım olduğunu îzâh etdim. Her ikisi fikrimi tervîc etdiler ve Hâriciye Nezâretini tenvîr etmeyi va'ad etdiler. Yalnız diyorlar ki; "Boğazlar'ın hâkimiyetini kemâfî's-sâbık Türkiye'ye vermek ve İngilizleri Gelibolu'dan çıkarmak mümkün değildir. (...tlerinin) hissesini vermek lâzım gelir. Binâen aleyh yalnız Gelibolu şîbh-i cezîresinde üç devletin birer taburu bulunmak ve birer sene münâvebe ile kumanda etmek üzere şîbh-i cezîreyi işgâli kabûl etmek lâzımdır. Bunun hâricinde diğer üç sâhil Türkiye'nin elinde olursa da bu vaz'iyet, müstakîl planların tatbîkine mâni' olmaz." Franşe Despere diyor ki: "Eslîha-i hâzıra ile Boğazlar'ı her dakika kapamak elinizdedir." Maksadım, mareşaller vâstasıyla Puankare üzerine te'sîr ederek Boğazlar hakkında a'zamî mu'âveneti te'mîn etmektir. Fransa'nın menfa'ati böyle olduğunu Puankare'ye îzâh edeceğim.

Paris Mümessili
Ferid

BELGE 6

موقدا ۱۴ الملاح

خاجه صالحه جليله

۷۷۴

دودن کج وقت خاجه خوشبختی خوه خانه ايم نيمه خواجه نك يا ساير طرقي سالي ايجون گوردو سكره موي الم
مجره كماله موي نظريه حاضره مروه موي شويج ايه حاك نك ان صليحه متقبله نقل ايرك نوكه نك ميه
ميره امرا نيم اولدين نظريه حيره موي و خوه العاده ياره لره اولدين و بونا ميا لره و با ندره
بدنك بيم حليته اكله ويره ميه نك نك به نظريه قلمبه نك الملاح ايه ميه ككي نك ميه ميه ميه انتقام
انك ايجون اكله ويره اكله ويره حاك خوتقنده خوي و ميه ميه ايجان ايجان ميه ميه ميه ميه ميه
خوتقنده ميه
ساده ميه
خوتقنده ميه
ال ربا و ميه
گوردو حياهه صبحه ميه
ميه
اشوك ايجون نوكه ميه
ايم ميه
ميه
خاك اولدين ميه

رومانيا ، بلغارستان و بروسلا ديانا نوكه ميه
وقت خاجه خوشبختي خوتقنده ميه
گوردو ميه
ميه ميه

مجره ميه
طبعه اولدين ميه
ايجون ميه

/

اچمه حویله جبه بر خورنده اقلند و خصوصاً ارمیل ایچون بریده قلع برسی طلب اولندی
قد برده روس قشیک روسیه نفقته بشاره سادون اینسانه نامه حرکت ابرک قلع رطابان محل
اولدنی خورنده بانه ابرمیل جکین دخی علاوه ایدی.

کون نقل ایدی کمال ایل کرک روسیه انکده مکره دودیک ۱۴ ایللیک تانیق نوطه روسیه
مکونی کومه قریب صلیقی ناطیه ابرمیل مذکور انکده ایلک ایلک دیکین خولم کومر بریر بو
اشترک دخی روسیه جبه ده بایرینی کبی نوکره طرفنده طلب ایلکس آرد اولونوب
کمالیله تخا خنده حاجه قوسون نوکره تک یا لاره نطقه بایرکی انکده ماضی سیاحت سده نوکره
قبایه نولیه ایلکینی مع ماضی انکده مکره قشیک برغانه / ا استانبول نول ایدی کیده جکینه احتمال و بریک
مکره ~~کمال~~ اولدنی کبی برغانه انکده / ا درده افواج ایلک ده جدید الارکان اولدنی خنده
اولدنی و مکره مع ماضی انکده / ا بایرکی نفقته ده خنده / ا حاج دفرنده دفریم
دودیه جدید ابرک برغانه / ا درده مکره ایلک مکره اولدنی خنده برلانی علاوه
ابرک کماله کماله و بریر.

۱۴ ایللیک ۱۴۲۸

صلحنامه

خبر

TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Aziz Bey'in SSCB Dışişleri Komiseri Karahan'la yaptığı görüşme hakkında TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 14 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, Dışişleri Komiseri Karahan'ın düzenlenecek barış konferansında bir yandan Türkiye'nin yalnız kalmaması, diğer yandan da sözkonusu konferansta görüşülecek en önemli konunun İstanbul ve Boğazlar Meselesi olması ve meselenin çözüm şeklinin de Moskova Antlaşması'yla belirlenmiş olması nedeniyle Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin de konferansa katılmaları gerektiğini, Romanya, Bulgaristan ve hatta Yugoslavya'nın da iştiraklerinin yararlı olacağını, sözü Türkiye'de kalan azınlıklara getirerek, Polonya ve Romanya'da kalan azınlıklar için Versay anlaşmalarında belirlenen statülerin Türkiye için de kabul olunabileceğini, Orta Doğu için toplanacak konferansta azınlıklar ve özellikle Ermeniler için bundan daha fazla bir şey talep olunduğu takdirde Rus heyetinin bu tür taleplere yer olmadığını Sovyet Ermenistanı namına beyan edebileceğini belirttiği kaydedilmektedir.

Moskova 14 Eylül sene [13]38

664

Hâriciye Vekâlet-i Celilesine

Dün geç vakit Hâriciye Komiseri Karahan ile tebe'a-i Osmâniye'nin pasaportları mes'lesi için görüşürken mûmâ-ileyh mecrâ-yı mükâlemeyi muzafferiyet-i hâzıramıza ve bunu tenvîc edecek müzâkerât-ı sulhiye-i müstakbeyle naklederek Türkiye'nin meydân-ı harbde ihrâz etmiş olduğu muzafferiyet[in] çok büyük ve fevkalâde parlak olduğunu ve Yunanlıların bir daha ta'arruzda bulunabileceklerine imkân veremediğini lâkin bu muzafferiyet-i azîmenin intâc edebileceği semerât-ı müfideyi iktitâf etmek için önümüzde in'ikâd edecek konferansda kuvvetli ve müdebbir olmak îcâb etdiğini ilâve etdi. Bi[zer] konferansda menâfi'i müşterek birçok devletler karşısında yalnız kalmak ne kadar gayr-i muvâfık bir vaz'iyet olduğunu[n] Sovyet Hükûmetinin Cenevre Konferansı'nda acı bir sûrette anladığını, binâen aleyh Şark-ı Karîb sulhunu te'mîn edecek konferansda bir taraftan emperyalistlere karşı Türkiye'nin yalnız kalmaması ve diğer taraftan da mezkûr konferansda en ziyâde mevzû'bahis olacak mes'elenin İstanbul ve Boğazlar Mes'lesi olduğundan ve Rusya ile Ukrayna ve Gürcistan Cumhûriyetleri dahi Boğazlar Mes'lesi'yle alâkadâr olmakla beraber mes'ele-i mezkûrenin sûret-i halli Moskova Mu'âhadesiyle tesbît edilmiş olduğundan Rusya ile mezkûr cumhûriyetlerin Şark-ı Karîb mes'elesini halledecek konferansa iştirâk etmeleri[nin] Türkiye menâfi'ine hizmet edeceği kanâ'atinde olduğunu söyledikten sonra Boğazlar Mes'lesi'nde Romanya ile Bulgaristan'ın ve hatta Yugoslavya'nın dahi alâkadâr olduklarını ve binâen aleyh Moskova Mu'âhadesi'nin irâ'e etdiği tarz-ı hal onlarca da pek şâyân-ı kabûl olacağı ve şu sebebden düvel-i mezkûrenin dahi konferansa iştirâkı fâideden hâli olmayacağını büyük bir harâretle beyân etdi.

Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın Garb devletlerinin arzûları hilâfına bir şey yapmaları[nın] müşkil olduğunu söylediğim vakit Hâriciye Komiseri konferansda Rusya gibi büyük bir devlet ile Türkiye'nin Boğazlar Mes'lesi'nde

Moskova Mu'âhedesi'nin gösterdiği tarz-ı halli müdâfa'a etdikleri zaman bundan cesâret alarak had-i zâtında menâfî'-i asliyelerine muvâfık olan mezkûr tarz[ın] onlar tarafından dahi müdâfa'a edileceği kanâ'atinde olduğunu ilâve etdi.

Mecrâ-yı kelâmı Türkiye'de kalan ekalliyetlere naklederek mezkûr mes'elede dahi Rusya'nın konferansda Türkiye'ye zahîr olabileceğini söylerken Versay'da tanzîm edilen muhtelif mu'âhedelerde Lehistan'da ve Romanya'da kalan ekalliyetler için tensîb olunan vaz'iyetler Türkiye için dahi şâyân-ı kabûl olacağı zannında bulunduğunu ve Şark-ı Karîb için toplanacak bir konferansda ekalliyetler ve husûsiyle Ermeniler için bundan fazla bir şey talep olunduğu takdîrde Rus hey'etinin Rusya'nın menfa'ati bulunan Sovyet Ermenistan nâmına hareket ederek fazla mutâlebâta mahal olmadığını konferansda beyân edebileceğini dahi ilâve etdi.

Gerek naklettiğim mükâleme ile gerekse Rusya'nın İngiltere Hükûmetine verdiği 12 Eylül sene [1]922 tarihli notasıyla Rusya Hükûmeti Şark-ı Karîb sulhunu te'mîn edecek müzâkerâta iştirâk etmek istediğini kuvvetle gösteriyor. Bu iştirâkın dahi Rusya'nın Cenevre'de yaptığı gibi Türkiye tarafından talep edilmesi arzû olunuyor.

Mükâlemenin nihâyetinde Hâriciye Komiseri Türkiye'nin parlak muzafferiyetleri[nin] İngiltere mahâfil-i siyâsiyesinde büyük bir heyecân tevlîd ettiğini, ma'a-mâ-fih İngiliz Hükûmetinin Boğazlar'la İstanbul'u terk edib gideceğine ihtimâl vermek mümkün olmadığı gibi harben İngilizleri oradan ihrâc etmek de adîmül'imkân olduğu zannında olduğunu söyledi. Mâ'a-mâ-fih İngilizleri bî-taraf mîntıkada çetelerle iz'âc ve Irak'da doğrudan doğruya tehdîd ederek Boğazlar'dan uzaklaşmağa icbâr etmek mümkün olduğu zannında bulunduğunu ilâve ederek mükâlemeye nihâyet verdi. Fî 14 Eylül sene 1338

Maslahatgüzâr
Aziz

[illegible]

T. C. PARIS
ARSIVI

هوكونا دوله صغیر

نقدت و بیاید حرفتند ترا این بیانشد بر جملت مله نقدت متدا انکار
آورد جملت مله آید ادع نقدت بر صد نقد جملت مله نقدت جملت مله
نقدت مله جملت مله و بیاید بر صد نقدت مله نقدت مله نقدت مله

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Ankara'nın talimatı üzerine Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarına vekâlet eden Müsteşar Yardımcısı Jules Laroche'la yaptığı görüşmeye ilişkin olarak TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 15 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Müsteşar Yardımcısı Laroche'un Fransa'nın Boğazlar'ın serbestisi ilkesini benimsemekle beraber Türkiye'nin endişelerini gözönünde bulundurduğunu ve İstanbul ve Trakya hakkındaki Türk taleplerinin karşılanacağı bir çözüm tarzına taraftar olduğunu, taraflı görünmemek için şimdiden bu tutumlarını açıklayamayacaklarını, Ferid Bey'in sorusu üzerine İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'ye çok gerekli olan yerler dışındaki tüm askerî birliklerin mümkün olan en kısa zamanda çekilmesi emrini verdiklerini, tarafsız bölge konusunun geleceğe dair herhangi bir yükümlülüğü kapsamadığını İngiltere'ye Notayla bildirdiklerini, Balkan devletlerinin Edirne'nin alınmasına itirazları olmadığını söylediği belirtilmektedir. Telgrafta bu görüşmeden Fransa'nın açıkça fiilen Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesi fikrinde olduğunu ve görüşmenin seyrinden, Fransa'nın Gelibolu'da Türkiye'nin de dâhil olacağı uluslararası bir güç bulundurulmasını ve Türkiye'nin Boğazları kapatma yetkisinin olmamasını istediğinin anlaşıldığı kaydedilmektedir.

743

Paris'den şifre
Fî 15 Eylül sene [1]338
15/16 Eylül saat 21

Ankara
Hâriciye'ye

C[evap]. 11 Eylül sene [1]338 numero .....

Boğazlar ve Trakya hakkında Fransızlarla görüşmek husûsundaki emirnâmeleri 15 Eylül'de vâsıl oldu. Der'akab Puankare'den mülâkât istedim. Hemen o akşam seyâhate çıkıp Salı akşamı avdet edeceğini bilbeyân Çarşamba gününe da'vet etdi. Bunun üzerine me'zûniyetde bulunan müsteşâra vekâlet eden mu'âvini Mösyö Laroş [Laroche] ile görüşüm.

Mösyö Laroş Boğazlar, İstanbul, Trakya hakkında Fransa'nın Türkiye metâlibini nazar-ı dikkatde bulunduran sûret-i hale tarafdâr olduğunu, Boğazlar'ın serbestisi prensibine sâdık kalmakla beraber Türkiye'nin meşrû' endişelerini (susceptibilités) te'mîne tarafdâr olduğunu ve bu fikrini Londra'ya bildirdiğini söyledi. Kendisinden her bir mes'ele hakkında ayrıca tafsîlât istedim. Harekât-ı müstakbelemizde dostluğunu ta'kîb ettiğimiz Fransa ile te'âruz etmemek için nokta-i nazarını bilmemiz lâzım olduğunu söyledim. Laroş bu husûsda kararlarını i'lâm etmenin konferans masasında muhâfazasını istedikleri vaz'iyet-i bî-taraftıyî ve binâen aleyh nüfûzlarını ihlâl edeceği için bundan ictinâb mecbûriyetinde olduklarını kabûl ve fakat bugüne kadar olduğu gibi Türkiye menâfi'inin muhâfaza edileceğini i'timâd etmemizi ricâ etdi.

Ma'a-mâ-fih mükâlememizin tarz-ı cereyânından, Boğazlar'ın serbestisini te'mîn için Türk hâkimiyetinde kalacak Gelibolu'da bizim de dâhil olacağımız beynelmilel bir garnizon bulundurmak fikrinde olarak Boğazlar'ın tarafımızdan der'akab kapatılamaması arzûsunda İngiltere'ye kat'iyen iştirâk eyledikleri

ve bunun hâricinde aleyhimize kuyûdât vesaire hakkında ısrâr etmiyecekleri anlaşıldı. Kuvveti kararlarda olan Fransa'nın menfa'ati, Boğazlar'ı bahren açıktan ziyâde bir köprü makâmında kullanarak rakîbi İngiltere karşısında Fransa'yı Asya'ya rabteden yolu muhâfaza olduğunu, binâen aleyh Boğazlar üzerinde bizim hâkimiyetimizi a'zamî derecede takviye[nin] kendilerinin menâfi'-i kat'iyelerinden bulunduğunu iddia etdim. İngiltere ile hâl-i hâzırda mevcûd münâsebetlerinin unutulması ve tamamen ayrı bir meslek ihtiyârı bugün kâbil olamayacağını söyledi.

Trakya için Meriç hudûdundan bahsolundu. Laroş, Dedeâğaç Bulgarlar'a verildiği takdirde Dimetoka üzerinden serbest transit hakkını kabûl edib etmiyeceğimizi sordu. Meselâ on sene müddetle ileride ayrı bir hat yapmaları şartıyla kabûl edebileceğimizi zannettiğimi söyledim. Bu mükâlemeden Fransa'nın bütün Şarkî Trakya'yı Türkiye'ye iade fikrinde olduğu vâzihan anlaşıldı. Laroş, İtalyanların dahi Fransa'yı her husûsda te'yîd ettiklerini ilâve etdi.

İtalya Maslahatgüzârı Galli dahi Hâriciye'de idi. İtalya'nın, konferansın ta'cîli husûsunda üçüncü defa olmak üzere ısrârını getirdiğini söyledi. Gerek Galli, gerek Laroş'u, konferans hakkında istintâk etdim. Vakâyi'in sür'at-i inkişâfı konferansın ta'cîlini iktizâ ettiğini ve İngiltere'yi tazyîk eylediklerini söylediler. Bugün (Cuma), İngiliz kabinesi mukarrerât ittihâzı için ictimâ'dadır. Konferansın günü henüz tesbît edilmemiştir. Konferansa diğer küçük devletlerin iştirâkı mes'elesini Laroş ile görüştüm. Bizim böyle bir konferansı kabûl etmiyeceğimizi ve hatta mümkünse her devletle ayrı ayrı mu'âhede akdini istediğimizi, müşterek mu'âhede akdindeki zararları çok tecrübe ettiğimizi, her hâlde küçük devletlerin mes'eleden hiç ta'allukları olmadığını söyledim.

Bendeniz İngilizlerin hakîkati kabûle icbâr edilebilmeleri ve hukûkumuzun te'mîni zımında Çanakale'nin İngiliz kuvâ-yı azîmesi yerleşmeden tarafımızdan işgâlini lüzûmlu gördüğüm için Çanakkale'nin Düvel-i Mütelifi tarafından işgâli mes'elesini ehemmiyetle görüştüm. Matbû'ât, Fransa'nın Asya sâhillerindeki kıta'âtının geri alınması emri verildiğini yazmıştı. Dün gece Puankare Fransız gazetelerine bu tarzda emir verdiğini beyân etmişti. Ma'a-mâ-fih işin hakîkatini Laroş'dan sordum. Ceneral Pelle'ye verilen emir şu tarzdadır: "Kat'iyen lâzım olmayan mevâkî'deki kıta'âtı mümkün sür'atle geri alınız."

Bu emrin kat'iyen işimize gelmediğini ve bütün Asya sâhillerinin Fransızlar tarafından der'akab tahliyesi[nin] daha muvâfık olacağını söyledim. Laroş, Ceneral Pelle'ye biraz salâhiyet bırakmak lâzım olduğu cevâbını verdi. Bu mes'elenin kendisiyle son derecede hüsn-i münâsebet idâmesini istediğimiz Fransa ile aramızda bir hâdis vücuda getirmemesi için bilakis Pelle'ye emr-i kat'î vermeleri lâzım geldiğinde ısrâr etdim. Mes'elenin sulhen halline son derece tarafdâr olmakla beraber İngilizlerin sû-i niyetlerini üç senedir tecrübe ettiğimiz için söz ve hareketlerine hiç i'timâdımız olmadığını, hukûkumuzu muhâfaza mecbûriyetinde bulunduğumuzu, binâen aleyh arâzîmizi işgâl hak-ı sarîhini tatbîk edeceğimizi söyledim.

... Bugün Daily Mail muhâbirinden naklen Re'îs Paşa Hazretlerinin neşredilen beyânâtının bu husûsa müte'allik fıkrasına müsteniden İngilizlerin anlayacakları meselâ iki üç haftalık bir müddet bekleyeceğimizi, fakat bu zamanın

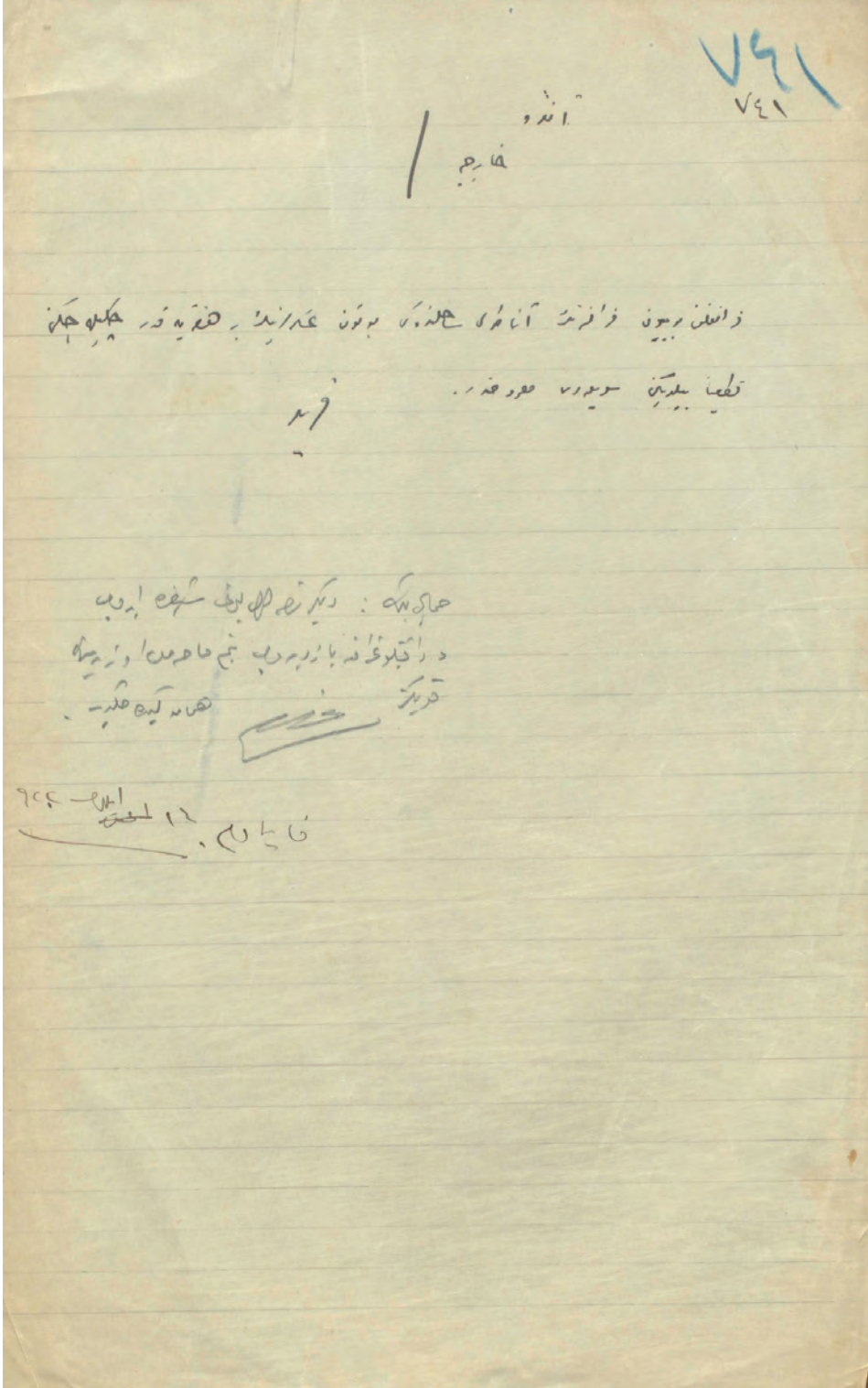
hitâmında bizim de harekete mecbûr olacağımızı ve binâen aleyh bu müddeti beklemeden Fransız askerlerinin Anadolu sâhilini tahliye etmelerini ekîden ricâ ettiğimi bildirdim.

Mükâlememiz esnâsında Laroş mıntıka-i bî-arafî kelimesini kullandı. Bunun nereden çıktığını, bizim böyle bir şey tanımadığımızı, eğer devletlerin aralarındaki kararlar, mutâ‘ olmak lâzımsa Paris Konferansı’nın Meriç’e kadar mıntıka-i bî-arafî hükmettiğini, niçin Yunanlıları Meriç’den öteye çıkarmadıklarını söyledim. Laroş dedi ki: “Hakkınız var; esâsen bugün kullandığımız mıntıka-i bî-araf ta‘bîrinin hiçbir ta‘ahhüd-i müstakbeli tazammun etmediğini İngilizlere de notamızda bildirdik” dedi. Bunun resmen bize de bildirilmesi[nin] lâzım olduğunu söyledim. Ceneral Pelle’ye bu husûsda ta‘lîmât verdiklerini ve bize resmen tebliğ edileceğini beyân etdi. Fikr-i âcizânemce işbu menâtıkın hemen işgâli tasavvur buyurulmadığı takdirde, mebhûs beyân-ı resmînin Ceneral Pelle’den talep edilmesi ve işgâl kıta‘âtının celbi mes’elesinde kendisine kısmen salâhiyet verilmiş olduğu cihetle Pelle üzerinde tazyîkât icrâ etdirilmesi müfîd olacaktır.

Balkanlıların, bizim Edirne’ye gitmemize resmen i‘tirâzları olup olmadığını sordum. Bugüne kadar hiçbirisinden bir i‘tirâz almadıklarını, mes’elenin Londra’dan çıktığını ve hatta ta‘accüb etdikleri için Fransız süferâsı vâsıtasıyla küçük hükûmetlerden isti‘lâm eylediklerini söyledi.

BELGE 8

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in (Ankara Anlaşması'nın müzakerecisi ve imzacısı, eski bakan) Henry Franklin-Bouillon'un Fransa'nın Anadolu kıyılarındaki bütün askerlerinin bir haftaya kadar çekileceğini söylediğini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 16 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

741

Ankara

Hâriciye

Franklen Buyon Fransa'nın Anadolu sâhilindeki bütün askerlerinin bir haftaya kadar çekileceğini kat'iyen bildiğini söyledi. Ma'rûzdur.

Ferid

[Derkenar] Cemal Bey'e: Diğerinden evvel bunu şifre edib ve daktilografa yazdırıp benim masamın üzerine koyunuz. Hemen gidecektir.

(İmza)

Kapadım, 16 Eylül [1]922

BELGE 9

آنقره

۱۹ - ۹ - ۱۲۲۸

هاسر بک آنقره

۱ - جنرال بلال ایدم یا سید بلال ملک مرغان عیناً بر بوطه . بوندیم بوندیم و مختاری

مألفی آنقره ده خاجه وکالته بیلد برکتز . جالیده - م

۲ - دوغ دده دوغ دده بخاریم ایچمه بر شفره مفتاحی بوندیم . و حولتک شفره

ایده استقامت
م. امالی

(۱۱)

۱۹ ايلول ۱۲۲۸، یازار - ابرشی کونای ماعت اوله اوله ایزده کونته ده عتانی زده
مرصم صادره بکک کو شکله نوکیا بویون ملنه مجلی سی باسه فرمانده غازی سلطان
یات عفرته یلم، د- مصادق فرانس قومه الماره قومبری جزال یلم جنابری آ- امنده
داخله اولاه مقامه برده آتید- استیو مقامه اتنا امنده تر جانم وظیفی صفون به
طرفه ایفا ایلمه و توکیر فرانس به فطر اکرانه عرب یکله میسی صیف الدیر به ایلم
فرانس قومه الماره قومبری لکی تر جانی موج لوی لا غامد طرفه قید ایلمده-
جنرال یلم- یو- ایله دوستانه مکدیمه اینسیر کلیمم ده زده فارشی مختلف و سیرالم
دوستانه سیاسنا گومردی- توکیر نکل ال بویون قونای انقده ده اولدیفنی یوچور
سزده یا- دیم ایجه لک وقت جالیتم- حامد بک بوتک صالحید- نوکیا
فرانس آ- امنده کی مناسیقت آتید و سنا نکل ادرامی ایچور بورا بک کلام حرب
عجمیده سز کله فایده مند- حقه غنوی دستلر دار- اسکی بر بیلومان
دیکلم- آیه قوتو ساجیم- متفق ناخ برشی سویله جلد دیکلم- متفق
سزده فارشی لکون- صوت حرکتنده مطابقت بایمه دکلرد- فرانس کلیمتی
نامنه ده سزده برشی سویله می حکم- چونکه فرانس ده متفق ندیر آبریلماز-
نیم سنی بهدقات یایورم- طبعی فرانس کلیمتله مساعدیه فرانس محلی اولام
کلیم- آمبال دوم نیده سویله مشکرت- نیم سنی ملاقا تکریمه ای فایده
هیک- بر قای کونه اول سز کله کورنکه کلیم ایچور کلیمتله مساعدیه فرانس
قرالحقیقه انقده ده سیالاه مؤمه دار- طبعی ادره لکون- برصد جیت مخففه یلم
دو ضیعت مطلع دکلرد- ادره کور اول حامدیم یاز دیکلر کلیم مطلع اولم- بونکله
بغیته لافکاره اوغلام- بدو ضیعت بیته ایچور کلیم- فرانس کلیمتله ده حال
سزده برصلح بر دغای دیه می کلید- کوندره ایدره آ- امکنده احتیاج دار-
بونکله ایچور بر ضابطه لاندیم- توکیر نکل مشریم عفرتی تأمیمه ایدره بر حاله
یعنی آرنه و ایدره- حامدیمه اولام کلیمتله اوخورلیم ضابطه بر آرنه لاندیم
اولم- دیو- دیکلرکه «اد- دوزمه امر و مشکرت، لکوف کلیمتله یوچورم»

(2)

استانبول تراکیا دارنه ای آکسیر . متفقہ بری صلحہ فاشیلا مہم جھڑو . بالاطیع برادہ
 ادنرہ قاشی صلحہ استعمال ایتیم جکر . اور دینک کرکتن ناخیر ایتیم ملک ایچوہ راہا اول بر
 خونقازدہ آکلا تھمہ ایتر .

حکومتہ کو روئے اس دیکھ ، قطعہ قناعتم بود کہ متفقہ بطریق قطعہ ، رعایت ایلرکی
 ایستہ یو لر . متفقہ بر بوجہ صلحہ کی مقصد بری سزہ کی جو نہہ بیلر ملک ایستوراردی
 بطریق قطعہ ، بنیاد ایلر کی بیلر بوجہ جکر دی . حکومتہ آکلیقم سلفو اکرادہ فرانہ
 حکومتہ ایستاباد انکڑہ ایلر بوجہ صلحہ مطابقہ ایلر . بالاطیع فرانہ عسکرینہ آکرہ ایلر
 آرزو اولماز . بالکسی بر عرب تمام ملک شایخی دیشہ ایلر لایزہ .

حق الحقیقہ استانبولہ کی قطعہ قناعتم بکرادہ قاشی بری دیکھ ؛ آخیرہ متفقہ متفقہ
 بر حال صبر کردہ ای اولماز .

استانبولہ کی روئے بر قتال خارجہ بنجہ بولونمہ بر اسلام جہ غرضیہ محاسبہ
 حالہ بر سیمہ شایام آرزو و منفعت رکلدہ . - بزم اسلام تبصرہ بزم عرب عجمیہ
 جوہ خدمت ، صداقت و خدا کا لقمہ کو سوزدیر . آباد لیدہ افعال سزہ بر صلحہ
 (اسلام - غرضیہ عرب) جوہ ایہہ جلد غنا وادہ . بہ ہویہ عجمیہ بلایتہ
 فاسدہ تشکیلوت یایم . دادندلہ عربہ کیردم . حکمتہ رہہ عجم ای ادلمہ
 اسلام تبعہ ہر خارجہ شمسہ ہر خالق بر سیمہ تب تعقیب ایلر ایستہ ہر .
 فرانہ متفقہ ایلر آکلا تھمہ دیکھ طرفہ تو کیا ملک مقصدی استعمال
 ایچوہ یا لیتھہ ایتر . شخصاً قانع کہ شرعی تراکیا بریہ قادار
 سزہ دیرہ جکر . بر خونقازنی اجتماع ایلرہ ہر بونک خارجہ
 برقرار ویرہہ کیردی قناعتمہ ہم . بونماز / ایچوہ خفایہ برادرہ ملک
 محافظہ منی آرزو ایلرہ جکر در . بونک ، ادلا جفی نصیبہ ایلرہ ہم . انکڑہ
 بونکہ راہا جوہ عہدہ دار در . بونماز / کرستیتی ایچوہ تا مینای
 قویہ ہم صرف نظر ایلرہ ہر جکر . بہ رہہ ہر کہ بوسہ خولہ عدا ایلرہ ہر ہر
 جیتہ اقوام وارڈلہ تو کیا تہہ ہر کا اعفا در جہ غنہ ایلرہ ہم . ادرا دہ عدا ایلرہ ہر
 طنزہ ہم . بوجہ بونک متفقہ ہر تو کیا آرا منہ کا مانتہ ہر خطہ ، اقوامی طبعی
 آرزو ایلرہ . استانبولہ خدمت بونماز / دریمہ ہر ارادہ ایلرہ تا مینہ ایلرہ ایستہ جکر
 بیلرہم . سزہ ہمہ بر کلمہ تا مینہ ایلرہ ہر جکر ہر ہم . بوجہ عہدہ غیب

[illegible]

6.

بعد صلح تاسیسی ایستیم به خار - موقتاً یونان را در هر حال اداره بر اقله بشماریم
 کلیوی ده متصرفه عسکره دارد - به اینجه که تراکیا مسکله می متفکره نورکیا ایله
 یونانستانه آراسنده حل ایلمه عسکره خلقی ایسترا - یورو دیگر که نورکیا بویون
 ملت محلی عسکره عرب با ایلمه حکومت دکلده - طبیعیه یونان ادکلید خلقی در - ادره
 با قلیغ تعقیب ایله عسکره - متفکره یونان اول و ایستنا بولک منطقه بیلر قسمن
 نورکله طرفه رعایت ایلمه ایسترا - یقینه زمانه متفکره یونان عسکره
 خاستی تدابیر عسکره اتخاذ ایلمه - مسکله و عسکره ادره ایستنا بولک
 نظر دقتی جلب ایستیم ایسترا - قطعیاً قانع متفکره ایستنا بولک سزه
 دیده عسکره - قطعه ایلمه و امید ایلمه تراکیا ایچوم آرزو و عسکره
 بر سر اقله و اهل ادرا عسکره حفظ سز در حال ایستیم بویون و خوتنه
 بویون عسکره ای ادرا عسکره و متفکره مضایر یونان عسکره - مسکله حل ایلمه عسکره
 حکیمان ایلمه حرکت ایلمه - دکافی رهبر ایلمه خا ادره عسکره بویون عسکره
 نتیجه ایلمه مفعول عسکره و اهل ادرا عسکره
 با سه فرمانده ایلمه عسکره متفکره یونان ادره ایستنا بولک بویون عسکره
 منع ایستیم عسکره دارد - چونکه ایستنا بولک یونان عسکره عسکره بویون عسکره
 بر یانته دکلده - حفظ ایستنا بولک نورکیا عسکره عسکره عسکره عسکره
 طریقه عسکره - بنا عسکره یونان عسکره خاستی با ایلمه عسکره عسکره عسکره
 معامله ایلمه - حفظ بویون عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 دکلده - بویون عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 عسکره عسکره - کدیر ایلمه عسکره ایستنا بولک ایستنا بولک عسکره
 عسکره عسکره - حفظ با عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 ایستنا بولک عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 ادرا عسکره - نورکیا بویون عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 ادرا عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 داخلنده موضوع عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره
 ایلمه ایسترا - حفظ مطلقاً عسکره عسکره عسکره عسکره عسکره

7

بودند اجتناب ایچو له تورکو تدابیر مع المحنونه الخف مراققت اینکده اولدوغی کویوسوم
 یاکیز دیمه دیم دیم کی اوردور بزه اوز قیودت حال عطله ویرانه حیه انتقار غیر قابل قبول
 کتیر بیک ای تقدیر ایدر که بویک واررد ویکه ندیریمز. بنابر علی استنبول در آکبا
 الیزه کجه دیک حالده بوندک یزه دریم کجه وعینه انتقاراً توقف موجب نیست دکلدر
 آیه عرصه ایدیم که بوجاهله بزنکیز راه اعتماد غیر جائز کورور مع مانیه قون
 استعماله نوزم قالماسه تدابیر ادریم و سببیه نوسلم بورالک ادریم
 بزه تسلیم اینکده نامه دارد. یاده حونی عرصه ایدیم که بر ایلول آکیزه بولتور
 هم کان عسکر خیمه دوه من تسلیمه و لنور مشکل ادور. بنابر علی برالها
 هم کان عسکر ب نوزم حال اولیا جنتی تأمینانه قفل مالک اولما یزه اگر
 بانجا بوسم هم کانده توقف ایدیم. انگیزه نیک موافقتی آلتی برخوناز
 موافقت ایدیم یقار. بوجاز استنبول، تر آکبا متفقوله و یونانیدر
 الیه خالیغی دمنک ایدیم. بزنطه ایدیم. که انگیزه نیک
 حکم اصلی لیم یزنامه تبدل ایدیم. بوجاهل خاشیغنه، جزاله
 بونکلی خاشیغنه فرانسه قلمنتی بر دخیه بود ضمت خاشیغنه قبول
 انبند و رد و نونر یا حونی عطله ایدیم که استاف دولتم
 هم کیرمده یزه شایه آرد و کلدر. بوندره کی محظه ایدیم. تقدیر
 ایدیم. باخاصه دستقلدر بزم ایچو قیودا ادریم فرانسه ایدیم
 خاشی قاشی بکلکی لیم ایدیم. خفا بویک واررد ایدیم بویک
 برانقلد بکیرمده بر ملت و از بوندره خاشیغنه ایدیم بر محمله انگیزه
 آرد و ایدیم رشقه انتقار ایدیم لیمند خردلدر. بداعت تقدیر ایدیم
 انگیزه ایدیم یقار بوندره دردیم که انتقار ایچو بزم بویک ایدیم. بویک
 ایچو بزم محظدر لیدر. فرانسه دستلیم بویک انتقار ایچو بزم بویک
 آیدیم. بویک ایدیم محظدر لیدر. بویک ایدیم بویک ایدیم
 جزال ایدیم. طبیعتی بویک ایدیم بویک ایدیم بویک ایدیم
 مدنی بزم بوجاد ایدیم اذغنه بویک ایدیم بویک ایدیم
 کورونم آئی اولدرم حبانی تبدل ایدیم. دیمه دیم دیم کی بزم ایدیم

8

سزى بولمىقىز ايجوم اوشكلا برخونز اسده صلته استقامت لارمدر فى الحقيقه مشراقا
مشاركه ده بويكوب بايلا نر موياور دكله . تراكيانك استقامى قويمى را با تاي
بخرن منطقه بونده يوقدر . ديمه ده سويوم ديكينكي خزانس ايتالام ايتي ايتكز عكرا
باسه قورماند ايتا . فرانسز عكرا اويت كيرمك ايتي يه حاجب
اوتربن ايتكز نيتز يوقدر . آخويه
اصلي قاشي صلاح استقال ايتي . ملتو ندر نور كيرمك مسئول تلقى ايتي
بو وضعيت عرب عواميد طول بايلا نر مشاركه ايتاي ~~قورماند~~ اولديني بويكوب
دمه مقدار كافى خون مختد كيم مشاركه بويكوب وضعيت قبول ايتي دكله ي . بويكوب
بخرن منطقه اعسان ياب عالى حكومت قاشي باييه ادلايلا . نو كيرمك بويكوب ملت
تجلى حكومت قاشي باييه دكله . ويكوب دفي ديمه عيت ايتكز دجه
نو كيرمك بويكوب ملت تجلى حكومت . باييه اولارن آكله مختار قورماند يك
بويكوب تسريديت موجب ادلايلا . بويكوب تكليف قاشي ميسند حكومت
قاله پير ~~تلكه~~ وضعيت را اكله مقلوم ايتكز .

خانه

وضعيت تدارك مطالعند حملن بر اكله كور وولمى دحكومت بيلدرد
اوتربن ده حاله صول جواب آلاييم كيرمك ايتي بولونديني بيلدرد .
وجاهت كوت افش منقاراه خالايه عيت سويوم ايتكز ملاخان طغوزم
كذبني بيلدرد عكله .
اسطرار اكله اعظاسنده جزال ييلم باسه قورماند ايتكز
راي 4 ل (قحاصتو) قحاصتو (خطابنده بولمى .

جزا الیه بیان نمودن محله و معقول اولدوغنی تسلیم مجبور اولدی . و غنیمت محلیه بوندیم
 عیارند . بوندیم قتل حکما بایتمز . انگیزه بوغازلار جلای ندرکی ایدر ایدک . استانبول
 الی الایه احتفال ایتدک و یونانیلر نراکیا اید ابقا ایدمده و خوشگولره الی نراکیا
 یایمیه سر آتدیر لکر و ایدم ایدلر محایه چالیشمه قرارندم هر د . زینده اولایمده . یزای
 بر آتد اولد صلی باجمه ایستورن بوندل ایچیم نراکیا اید بونانیلر د حقیقه چقاریم
 و نراکیا اید استانبول بوبول ملک حلیه مکنه . تسلیم ایتدک شرطیم نراکیا
 نیول او . دو کجیر مکمل اوم قالما . بوغازلار سربسیتی مستبدیم
 فقطعیم ایدم ایدیر . لکیت یغنی قدره ایدر بر بستیتم شکل دوزخی
 د حال مذاکره باشو بیدر .
 نراکیا اید حکمات عکس نراکیا ایدک استانبول حلیه و انجبه
 بوغازلار تأمیه برنجیتی استبدات ایدر عکس . خود انکار
 بوندیم عیارند .
 مع

TBMM Başkanı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'yle 18 Eylül'de İzmir'de yaptığı görüşmeye dair tutanağı TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına iletilmek üzere TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği 19 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

Tutanakta General Pellé'nin Hükûmetinden aldığı izinle Fransa'yı temsilen yarı resmî görüşme için geldiğini, Müttefiklerin henüz Türkiye'ye ilişkin ortak siyaset belirlemediklerini, Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği telgrafi okuduğunu, böylece İstanbul, Trakya ve Edirne'nin alınmasına dair buyruğundan ve ordunun hareketini ertelemek için toplanacak bir konferansta anlaşma sağlanması isteğinden haberdar olduğunu, Müttefiklerle savaş durumuna girilmesinin iyi olmayacağını, ayrıca Dünya Savaşı sırasında kendilerine sadakat ve fedakârlıkla hizmet vermiş ve şimdi Mustafa Kemal Paşa hakkında çok iyi hisler besleyen Müslüman tebaaları karşısında muhalif bir siyaset izlemek istemediklerini, Fransa'nın bir yandan Müttefikleriyle anlaşmak, diğer yandan Türkiye'nin amacına ulaşması için çalışmak istediğini, kişisel kanaatine göre Doğu Trakya'nın Meriç Nehrine kadar olan bölümünün Türkiye'ye verileceğini, ancak İngiltere'nin yakından ilgilendiği Boğazlar için özel bir yönetim tesis edilmesinin ve Boğazlar'ın serbestisi için kuvvetli bir teminat verilmesinin isteneceğini söylediği kaydedilmektedir.

Tutanakta Mustafa Kemal Paşa'nın cevaben Yunanistan'ı öz topraklarını bile korumaktan aciz bırakacak duruma düşüren zaferden fazlasıyla yararlanmanın düşünülmendiğini, ancak ulaşılmak istenen amaç için orduların belirsiz bir zaman atıl durumda beklemede kalamayacağını da takdir edilmesi gerektiğini, askerî harekâtın kış döneminde zor olacağını, dolayısıyla bir daha askerî harekâta gerek kalmayacağı hususunda güvence verilmesi gerektiğini, İtilaf Devletleri'yle savaşa girmenin sakıncalarının takdir edildiğini, muhatabının konuşmasında sözünü ettiği tarafsız bölgenin TBMM Hükûmeti tarafından tanınmış olmadığını, Boğazlar Meselesi'nin, İstanbul'un ve Marmara'nın güvenliğinin sağlanması kaydıyla ilgili devletlerle görüşülmesine hazır olunduğunu, İstanbul ve Trakya'nın Mondros Mütarekesi imzalandığında İstanbul Hükûmetinin elinde bulunduğunu, dolayısıyla bu bölgenin TBMM Hükûmetine verilmesi gerektiğini belirttiği kaydedilmektedir. Tutanağın sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın görüşmeye ve izlenecek siyasete ilişkin değerlendirmesi yer almaktadır.

Ankara
19-9-1338

Hamid Beyefendi'ye

1- Ceneral Pelle ile yapılan ilk mülâkât aynen merbûtdur. Bundan bahisle ve muhteviyâtı me'âlini Ankara'da Hâriciye Vekâletine bildirmenizi ricâ ederim.

2- Doğrudan doğruya muhâbere için bir şifre miftâhı gönderilmiştir. Vusûlünün şifre ile iş'ârı.

Mustafa Kemal

* * *

19 Eylül 1338, Pazartesi günü* saat on evvelde İzmir’de Göztepe’de Uşakizade merhûm Sadık Bey’in köşkünde Türkiye Büyük Millet Meclisi Re’isi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle, Dersâdet Fransız Fevkalâde Komiseri Ceneral Pelle cenâbları arasında vâkı’ olan mükâleme ber-vech-i âtidir. İşbu mükâleme esnâsında tercümânlık vazîfesi Safvet Bey tarafından îfâ edilmiş ve Türkçe-Fransızca zabıtlar Erkân-ı Harb Binbaşısı Seyfeddin Bey ile Fransız Fevkalâde Komiserliği Tercümânı Mösyö Lui Lagard tarafından kaydedilmiştir.

Ceneral Pelle: Buraya dostâne geldiğime emînsiniz. Hükûmetim de size karşı muhtelif vesilelerle dostluğunu siyâseten gösterdi. Türkiye’nin en büyük kuvveti[nin] Ankara’da olduğunu biliyoruz. Size yardım için her vakit çalıştım. Hamid Bey bunun şahididir. Türkiye ve Fransa arasındaki münâsebet-i âtiye-i dostânenin idâmesi için buraya geldim. Harb-i Umûmî’de sizinle karşılaştık. Fakat an’anevî dostluğumuz vardır. Eski bir diplomat değilim. Açık konuşacağım. Müttefikler nâmına bir şey söyleyecek değilim. Müttefikler size karşı henüz sûret-i hareketlerinde mutâbakat yapmış değillerdir. Fransız Hükûmeti nâmına da size bir şey söyleyemeyeceğim. Çünkü Fransa da Müttefiklerinden ayrılamaz. Nîm-resmî bir mülâkât yapıyorum. Tabî’î Fransız Hükûmetinin müsâ’adesiyle, Fransa mümessili olarak geliyorum. Amiral Dumetil [Dumesnil]’e de söylemişsiniz. Nîm-resmî mülâkâtlardan iyi fâideler çıkar. Birkaç gün evvel sizinle görüşmeye gelmek için Hükûmetimden müsâ’ade istedim. Fîlhakîka Ankara’da Mîralay Mujen [Mougin] var. Tabî’î o da henüz bir salâhiyet-i mahsûsaya mâlik ve vaz’iyete muttali’ değildir. Üç gün evvel Hamid Bey’e yazdığınız mektûba muttali’ oldum. Bununla bazı tebeddül-i efkâra uğradım. Bu vaz’iyeti tesbît için geliyorum. Fransa Hükûmeti derhâl size bir sulh programı veremeyecektir. Londra ile de anlaşmağa ihtiyâc vardır. Bunun için bir zaman lâzımdır. Türkiye’nin meşrû’ haklarını te’min eden bir hâlin ta’yînini arzû ederiz. Hamid Bey’e olan mektûbunuzu okuduğum zaman biraz endişe-nâk oldum. Diyordunuz ki: Ordunuza emir vermişsiniz, hedef-i harbinize yürüsün; İstanbul, Trakya ve Edirne’yi alsınlar. Müttefikler bizi silahla karşılamıyacaklardır. Bittabi’ biz de onlara karşı silah isti’mâl etmiyeceğiz. Ordunun hareketini te’hîr etmemek için daha evvel bir konferansda anlaşmak isteriz.

Hükûmetimle görüşerek değil, fakat kanâ’atim budur ki Müttefikler bî- taraf mıntıkaya ri’âyet edilmesini istiyorlar. Müttefikler[ın] bu husûsdaki maksadlarını size resmî sûretde bildirmek istiyorlardı. Bî- taraf mıntıkaya tecâvüz edilmemesini bildireceklerdi. Hükûmetimden aldığım telgraflarda Fransa Hükûmeti İtalya ve İngiltere ile bu husûsda mutabıkdırlar. Bittabi’ Fransız askerine ateş edilmesi arzû olunmaz. Bilakis bir harb temâsının netâyicini derpîş etmek lâzımdır. Fîlhakîka İstanbul’daki kıta’ât kuvvetlerinize karşı bir şey değil; ancak Müttefiklerle bir hâl-i harbe girmek iyi olmaz.

İstanbul’a girib bir kıtâl karşısında bulunmak bir İslâm-Hristiyan muhârebesi hâline girilmek şâyân-ı arzû ve menfa’at değildir. Bizim İslâm tebe’amız bize Harb-i Umûmî’de çok hizmet, sadâkat ve fedâkârlık gösterdiler. Anadolu’da ihtimâl sizi bir cihâda (İslâm-Hristiyan harbine) sevk edecek anâsır vardır. Ben

* Telgrafta sehven 19 Eylül yazıldığı anlaşılmaktadır. Görüşme 18 Eylül Pazartesi günü yapılmıştır.

Harb-i Umûmî'nin bidâyetinde Fas'da teşkilât yaptım. Ve onlarla harbe girdim. Hakkınızda çok iyi olan İslâm tebe'amız karşısında biz muhâlif bir siyâset ta'kîb etmek istemeyiz. Fransa Müttefikleriyle anlaşmak ve diğer taraftan Türkiye'nin maksadını istihsâl için çalışmak ister. Şahsen kâni'im ki Şarkî Trakya'yı Meriç'e kadar size verecekler. Bir konferans ictimâ' ederse bunun hâricinde bir karar vermiyecekleri kanâ'atindeyim. Boğazlar için husûsî bir idârenin muhâfazasını arzû edeceklerdir. Bunun ne olacağını ta'yîn edemem. İngiltere bunda daha çok alâkadârdır. Boğazlar'ın serbestîsi için te'mînât-ı kaviyeden sarf-ı nazar edemiyecekler. Ben de bilirim ki bu mes'ele kolay halledilemez. Meselâ Cem'iyet-i Akvâm vardır ki Türkiye'nin de buna a'zâ olacağını tahmîn ederim. Orada halledilebilir zannındayım. Bu harbinizin Müttefiklerle Türkiye arasındaki mesâ'ilin bir sulh-ı kat'îye iktirânı tabî'î arzû edilir. İstanbul'un selâmetini Boğazlar'a verilecek idâre ile te'mîn etmek isteyeceğinizi biliyorum. Sizin de medenî bir hükûmet te'sîs etmek isteyeceğinize emînîm. Bu husûsda Garb devletlerinden isti'âne edilebileceği tabî'îdir. Siz ordunun Başkumandanı ve Meclisin Re'îsisiniz. Bana kat'î cevâb veriniz diyemem ve hareketimden evvel sizden bazı te'mînâtı alarak gitmek arzû ederim.

Başkumandan Paşa: Efendim, kendilerinin gâyet samîmî bir hisle mülâkâta başlamalarını söylemelerinden dolayı hâssaten teşekkür ederim. Gerek kendilerinin şahsen, gerek Fransız milletinin ve Hükûmetinin bugün değil, daha çok evvel Türkiye'nin da'vâsındaki hakkı, isâbeti takdîr ederek hissiyât-ı insânîyelerini izhârdan geri kalmadıklarından bu hâl bütün Türkiye halkı tarafından meserretle karşılanmıştır.

Ceneral Pelle: Size bir küçük hikâye söyleyeyim. İstanbul'da nümâyiş-i meserretkârâne yapılırken bunlar arasında Fransız bayrağı da vardı. Ve "Yaşa Fransa" yazılıydı. Son Pazar günü Sefârete geldiğim zaman bir kayık nümâyişine de tesâdüf etdim. Kırmızı bayraklarla donanmışdı. Benim mûşun yanından geçerken "Yaşasın Fransa" diye bağırıyorlardı. Ben de yanaşdım. Onlar benim mûşun etrâfını aldılar. İçlerinden birisi güzel bir Fransızca ile bana dedi ki Fransa ve şahsım hakkında Türk milletinin müteşekkir olduğunu ve Türkiye'nin zaferi Fransa'nın zaferidir. Bu keyfiyet musammem değildi. Tesâdüfen karşılaştık. Tarabya'da ikâmetgâhım önünden geçerken Fransa lehinde nümâyiş yapıyorlardı.

Başkumandan: Şimdi buyurdıkları misâl de gösteriyor ki iki milletin yekdiğerine karşı gösterdiği hissiyâtı tabî'îdir. Tabî'î ve hakîkî hislere istinâd eden dostluğun derece-i şümûlünü takdîr buyururlar.

Kendileri nîm-resmî bir mülâkâtda bulunduklarını buyuruyorlar. Ve bunu yalnız Fransa Hükûmeti nâmına yapmıyorlar. İ'tilâf Devletleri'nin hey'et-i umûmiyesi nâmına mı yapıyorlar?

Ceneral Pelle: Demin de söyledim. Müttefikler nâmına bir şey söyleyecek değilim. Nîm-resmî ve şahsım nâmına söylüyorum. Tabî'î Fransa Hükûmetinin müsâ'adesiyle buraya geldim. Beni Fransa Hükûmeti gönderdi.

Başkumandan Paşa: Biz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Harb-i Umûmî'yi yapan hükûmet değiliz. Fakat mâzîde geçmiş olan Bâb-ı Âlî Hükûmetinin yaptıklarının zararları bize de dokunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti zannediyor ki bu cezâyı a'zamî derecede görmüştür. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin hayâtî mesâ'il olmak üzere tesbît

etdiği hayâtî nikât vardır. Ve bu nikâtı iki üç seneden beri i'lân etmiş bulunuyor. Bütün Türkiye halkının, Türkiye milletinin, meclis ve ordusunun senelerden beri mesâ'isi, gayreti ümîd ettirmek lâzımdır ki İ'tilâf Devletleri'ne da'vâmızdaki hakkı teslim ettirmişdir, İ'tilâf Devletleri'ne hakikat-i hâli anlatmışdır. Bu defa bütün Yunanistan'ın öz topraklarını bile muhâfazadan âciz bırakacak derecede ordusunu mağlûb eden bu zaferimizden hiç fazla bir istifâde te'mîn etmek hâtırımızdan geçmez. Fakat bu muhassâla-i gayretimiz kendi hayâtî mes'elemizi de henüz gayr-i kâbil-i hal ve mu'allak bir hâlde kalmasını kabûl etdiremez. Pek güzel takdîr buyururlar ki maksad-ı aslıyı istihsâl etmek için mevcûd olan ordularımız gayr-ı mu'ayyen bir zaman için intizârda, hâl-i tevakkufda ve atâletde kalamazlar. Demin bî-taraf mıntıkadan bahsetdiler, hakîkten Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti şimdiye kadar böyle bir mıntika tanımış değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti İ'tilâf Devletleri'nin bizi mağlûb Yunanistan ordusunun taht-ı işgâlinde bulunan arâzimize, Trakya'ya geçmekden men' edeceklerini dahi düşünmemişdir zannediyorum. Biz Mîsâk-ı Millî hudûdlarımızı işgâl edersek İ'tilâf Devletleri'yle aramızda halli lâzım gelen husûsâta da bir sed çekmiş olmayız. Boğazlar Mes'elesi'ni, kendilerinin de buyurdıkları gibi İstanbul'un ve Marmara'nın emniyeti istihsâl edilmek şartıyla alâkadâr devletlerle her zaman görüşmeye hazırız. Ve düşman ordusunu Trakya'dan bertaraf etmek bu mes'ele ile alâkadâr telakkî edilmemelidir. İstanbul'a girmek karışıklıkları mûcib olacağından bahsedilmişdi. Daha evvel İ'tilâf Devletleri bizi oraya girmekten ve geçmekten men' etmezlerse orada hiçbir hâdiseye meydân bırakmamak için lâzım gelen bütün tedâbîr[i] ittihâz edebiliriz. Ve İ'tilâf Devletleri Trakya'dan düşman kuvvetlerinin çekilmesini te'mîn ederlerse yalnız me'mûrlarımızı göndermek ve büyük kuvvetler geçirmemek şartıyla bu işi de yapabiliriz. Trakya'yı, Yunanistan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine teslim ederse büyük kuvvet geçirmeye lüzûm kalmaz. Ve biz Boğazlar'ın serbestî-i mürûr ve ubûrunu kabûl ederiz. Binâen aleyh harekât-ı askeriyemizi bugünkü vaz'iyette tevkîf etmek ve bir konferansa intizâr etmek bizim menafî'imizle gayr-i kâbil-i telîfdir. Binâen aleyh harekât-ı askeriyeye devamımız, alınması mümkün olan tedâbîr ile her türlü sû-i tefehhümü men' edebilir. Ve biz gerek kendilerinden ve gerek dostluğunu her vesîle ile, her fırsatla gösteren Fransa Hükûmetinden ricâ ederiz ki büyük bir intizârdan bizim ne kadar mutazzarır olacağımızı lâzım gelenlere anlatsınlar. Sulh şerâ'it-i umûmiyesini tesbît etmek büyük münâkaşa ve müzâkereleri mûcib olabilir. Fakat hâl-i muhâsamanın terki o kadar muğlak şerâ'ite mu'allak değildir.

Ceneral Pelle: Üç Müttefik devlet arasındaki adem-i tetâbuk-ı efkâr sebebiyle şimdi nikât-ı esâsiye tesbît edilemez. Üç Müttefik devlet Harb-i Umûmî neticesinde Mondros Mütârekenâmesi'ndeki sevkü'l-ceyş nikâtının işgâli husûsunda mutâbık kalmışlardır. Bu sebeble bu mıntika-i bî-taraffiye tecâvüz istemezler.

Başkumandan Paşa: Şimdi buyurmuş oldukları esâs noktaları şimdi sür'at ve suhûletle tesbît etmekde müşkilâta dûçâr olmayız. Fîlhakîka Harb-i Umûmî'yi müte'âkıb bir Mondros Mütârekesi yapıldı. Fakat bu mütâreke şerâ'itinde İ'tilâf Devletleri'nin İzmir'i ve Trakya'yı Yunan ordusuna işgâl ettirecekeleri var mıydı? Ve bu mütâreke muhteviyâtında var mıydı ki Yunan ordusu üç sene Anadolu'da işkenceler, zulûmler, zararlar yapsın ve muhtâriyet i'lân etsin. Bugün İ'tilâf Devletleri o mütâreke ahkâmına istinâd edemezler zannedirim. Bu bahsettikleri

mütârekenâmede İstanbul'un işgâli var mıydı? Buyurdular ki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti diğer hükûmetin terk ettiğini ta'kîb etmelidir. O zamanki Türkiye Hükûmetinin elinde İstanbul ve Trakya bulunuyordu. O hâlde o mıntıkayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine teslim etmeleri lâzımdır.

Ceneral Pelle: Trakya mes'elesi Yunanistan'la Türkiye arasında kâbil-i hal bir mes'ele değil, bu mütefiklerle halledilecektir. Trakya evvelâ bizim askerimiz tarafından işgâl edildi. Ba'dehu sulh te'essüs edinceye kadar muvakkaten Yunan idâresi orada bırakıldı. Şimdi bile Gelibolu'da Müttefik askeri vardır. Ben emînîm ki Trakya mes'elesini Müttefikler Türkiye ile Yunanistan arasında halledilecek telakkî etmezler. Buyurdunuz ki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti harbi yapan hükûmet değildir. Tabî'î bunlar evvelkilerin halkıdır. Onların bıraktığını ta'kîb edeceklerdir. Müttefikler Boğazlar'ın ve İstanbul'un mıntika-i bî- tarafisine Türkler tarafından ri'âyet edilmesini isterler. Yakın zamanda Müttefikler Yunanlılara karşı tedâbir-i askeriye ittihâz etdiler. Mes'elenin vahâmeti üzerine zât-ı devletlerinin nazar-ı dikkatlerini celb etmek isterim. Ben kat'iyen kâni'im; Müttefikler İstanbul'u size vereceklerdir. Zannederim ve ümîd ederim Trakya için arzûnuza mutâbık bir şerâ'ite vâsıl olacağız. Fakat siz derhâl istiyorsunuz. Ve kuvvetle... Bu, tehlikeli olacak ve menâfi'inize mugâyir bulunacaktır. Şiddetle halledileceğine siyâset-i hakîmâne ile hareket edilir; ve kâfi bir sabır ile kazandığınız bu büyük zaferin neticesi olarak maksadınıza vâsıl olursunuz.

Başkumandan Paşa: Müttefiklerin Yunan ordusunu İstanbul'a yürümekden men' etmeye hakları vardır. Çünkü İstanbul Yunanlılara aid bir toprak, bir pâyiataht değildir. Fakat İstanbul Türkiye'nin şehri, pâyiatahtı, öz toprağıdır. Binâen aleyh Yunanlılara karşı yapılan mu'âmele bir hırsıza karşı yapılan mu'âmele idi. Fakat bu mu'âmele ev sâhibine yapılamaz. Bu iki vaz'iyet kâbil-i mukâyese değildir. Bundan başka İtilâf Devletleri Yunanistan'a karşı İstanbul'u muhâfazaya mecbûr idiler. Kendileri on altı Mart'da İstanbul'u işgâl ettiklerini söylemişlerdi. Fakat Bâb-ı Âlî Hükûmetine aid esbâbdan dolayı işgâl ettikleri İstanbul'u sâhib-i aslîsi olan Türk milletine teslim etmeleri âdilâne bir hareket olacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti İtilâf Devletleri'nin alâkadâr oldukları noktaları takdîr etmez değildir. Ve bu noktaları tarafeynin kâbil-i kabûl şerâ'it dâhilinde mevzû' bahis etmesine mâni' bir teklîfde bulunmuyor. Biz İstanbul'a ve Trakya'ya mâlik olmak isteriz. Fakat mutlaka kuvvetle buna vâsıl olmak için arzûmuz yokdur. Bundan ictinâb için her türlü tedâbiri ma'a'l-memnûniye almağa muvâfakat etmekde olduğumuzu söylüyorum. Yalnız demin söylediğim gibi ordularımızı uzun müddet hâl-i atâletde bırakacak intizârlar gayr-i kâbil-i kabûldür. Kendileri pek iyi takdîr ederler ki büyük bir ordu bekletdirilemez. Binâen aleyh İstanbul ve Trakya elimize geçmediği hâlde bunların bize verileceği va'adine intizâren tevakkuf mücib-i emniyet değildir. Açık arz edeyim ki bu husûsda biz İngilizlere i'timâdı gayr-i câiz görürüz. Ma'a-mâ-fih kuvvet isti'mâline lüzûm kalmadan tedâbir-i idâriye ve siyâsiyeye tevessülle buraların idâresini bize teslim etmeye zaman vardır. Bir de şunu arz edeyim ki biz Eylûl ayında bulunuyoruz. Harekât-ı askeriye kış devresine ta'lik olunursa müşkil olur. Binâen aleyh bir daha harekât-ı askeriye lüzûm hâsıl olmayacağı te'mînâtına fi'ilen mâlik olmalıyız. Eğer yanılmıyorsa harekâtımızı tevkiף edelim. İngiltere'nin muvâfakati alınmış bir konferansa muvâfakat edinceye kadar Boğazlar, İstanbul, Trakya Müttefiklerin ve Yunanlıların elinde kalsın mı demek istediler? Biz zannediyoruz ki İngiltere'nin fikr-i aslîsi hiçbir zaman tebeddül etmeyecektir. Bu ihtimâl karşısında, Ceneralin

bu teklifi karşısında Fransa Hükûmetini bir dakîka bu vaz'iyet karşısında kabûl etsinler ve düşünsünler! Şunu ilâve edeyim ki İ'tilâf Devletleri'yle harbe girmek bizce şâyân-ı arzû değildir. Bunlardaki mahzûrları da takdîr ederiz. Bilhâssa dostlukları bizim için kıymetdâr olan Fransızlarla karşı karşıya gelmeyi hiç istemeyiz. Fakat büyük bir ordu ile, büyük bir inkılâb geçirmiş bir milletle ve İzmir'den Erzurum'a kadar harâb olmuş bir memleketle İngilizlerin arzû ettiği bir şekle intizâr etmek hepsinden zararlıdır. Pek a'lâ takdîr ederler ki İngilizlerin yegâne planları ve projeleri intizâr içinde bizi mahvetmektir. Bu, bizim için çok mahzûrludur. Ve Fransız dostlarımız böyle intizâr içinde dost Türkiye'nin erimesine, mahvolmasına tahammül etmemelidirler.

Ceneral Pelle: Tabî'î sizin mahvınızı istemeyiz. Fransız milleti ve İtalyan milleti size bu kadar lehdâr olmakla beraber kendi askerlerine Türklerin ateş ettiğini görünce ânî olarak hissiyatı tebeddül edebilir. Demin söylediğim gibi mütârekeyle sizi bulduğumuz için o şeklin bir konferansda halline intizâr lâzımdır. Fîlhakîka şerâ'it-i mütâreke bugün yapılanlar mevcûd değildir. Trakya'nın işgâli, komiserlerin beyânâtı, bî- taraf mıntıka bunda yokdur.

Başkumandan Paşa: Demin de söylediğimiz gibi Fransa, İtalyan, hatta İngiliz askeri üzerine ateş etmeye niyetimiz yokdur. Ancak Fransız askerleri evine girmek isteyen sâhib-i aslîye karşı silah isti'mâl ederse, milletleri neden Türkiye'yi mes'ûl telakkî etsin? Bu vaz'iyetin Harb-i Umûmî'den sonra yapılan mütâreke îcâbı olduğunu buyuruyorlar. Demin mikdâr-ı kâfî konuşmuşduk ki mütâreke böyle bir vaz'iyet kabul etmiş değildi. Buyurdukları bî- taraf mıntıka i'lânını Bâb-ı Âlî Hükûmetine karşı yapmış olabilirler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine karşı yapılmış değildir. Ve bugün dahi demin bahsettikleri vechle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine yapmamış olmaları anlaşmamız husûsunda pek büyük teshîlâtı mûcib olacaktır. Böyle bir teklîf karşısında Hükûmetimiz kalsaydı belki vaz'iyet daha muğlak olurdu.

Hâtîme

Vaz'iyetin tekrar mütâla'asından sonra bir daha görüşülmesini ve Hükûmetine bildirmek üzere müsâ'id son cevâbı alabileceği ümidinde bulunduğunu bildirdi. Ve Çarşamba günü akşamına kadar kalabileceğini söyledi. İkinci mülâkât tarafımızdan kendisine bildirilecektir.

İstitrâd: Mükâleme esnâsında Ceneral Pelle Başkumandan Paşa Hazretlerine daima S. A. (fahâmetlü, fahamet-me'âb)* hitâbında bulunmuşdur.

* * *

Hamid Beyefendi'ye.

Bir sûreti müsta'celen Hâriciye Vekâletine keşîde edilecek.

19/9/[13]38

Ceneral Pelle ile mülâkât netîcesinde mevâd-ı âtiye tavazzuh etmiştir:

Ceneral İngilizlerin Boğazlar'a takarrübümüzü vesîle-i harb addedeceğini

* Son Altesse hitabının kısaltması. Osmanlı Sadrazamlarına bu şekilde hitap edildiği tarihi belgelerde yer almaktadır.

ve Müttefikleri de beraber sürükleyeceğini ve Türkiye'nin uzun bir tehlikeye ma'rûz kalacağını ifâde etmiştir.

Başdan başa zulme uğramış olan milletimizin kardaşlarını elân Edirne'de düşman hâkimiyetinde görmeye tahammül edemeyeceklerini, binâen aleyh Yunanlıları Edirne'ye kadar ta'kîb etmek mecbûriyetinde bulunduğumuzu söyledik. Boğazlar'a gelince: Bunların serbestîsi Fransa ve İtalya tarafından olduğu kadar Türkiye tarafından matlûb olduğunu tekrar ettik. "Boğazlar'ın serbestîsini değil, bütün cihâna karşı kuvvetleriyle zabtını ve seddini isteyen yalnız İngiltere Hükûmeti vardır." dedik. Fransa ve İtalyanların iddia ettikleri prensib onların bizim aleyhimize değil bizimle beraber hareket etmelerini istilzâm edeceğini gösterdik.

Hâl-i harb tehdîdine gelince: Biz esâsen Kilikya İ'tilâfnâmesi'nde muhâsamâtın hitâma erdiğini ifâde etmiş olduğumuz Fransa'dan başka hükûmetlerle hukûken hâl-i harbde bulunmaktayız. İngiltere'nin yeniden hâl-i harb îkâ'ından bahsetmesi Fransa'yı bizimle muhâsamaya sevk etmek niyetinden başka bir sebebe ma'tûf olamaz. Zaten Boğazlar'ı sed etmek, İstanbul'u elde bulundurmak ve Trakya'yı bize vermemek kararında musır bulunan İngiltere Türkiye'yi imhâ etmek fikrinden zerrece vazgeçmemiş demek olduğundan şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da yed-i iktidârımızda bulunan vesâ'itle kendimizi müdâfa'a etmek mecbûriyetindeyiz. Binâen aleyh yeni tehlikeler karşısında bulunduğumuzu zannetmiyoruz; fakat bilmukâbele serbest kalan vesâ'it-i harbiyemizle her yerde faâliyet aramaya, düşmanlarımızı sulhe icbâr etmeye çalışacağız. Ceneral Pelle beyânâtımızın muhik ve ma'kul olduğunu teslîme mecbûr oldu. Vaz'iyet-i umûmiye bundan ibâretidir. Bundan sonra şikâyatımız; İngiltere Boğazlar'ı cihâna karşı sed etmek, İstanbul'u ilelebed işgâl etmek ve Yunanlıları Trakya'da ibkâ eylemek ve Türklerle ilânihâye sulh yapmıyarak onları her vâsita ile imhâya çalışmak kararında musırdır zemîninde olacaktır. Biz ise bir an evvel sulh yapmak istiyoruz. Bunun için Trakya'dan Yunanlıları der'akab çıkarmak ve [TürkiyeTrakya] ile İstanbul'u Büyük Millet Meclisi Hükûmetine teslim etmek şartıyla Trakya'ya büyük ordu geçirmeye lüzûm kalmaz. Boğazlar'ın serbestîsini şimdiden ve kat'iyetle i'lân ediyoruz. Hey'et aynı fikirde iseler bu serbestînin şekil ve tarzını derhâl müzâkereye başlayabilirler.

Türkiye'nin hârekât-ı askeriyesi Trakya'nın ve İstanbul'un tahlîsini ve ancak Boğazlar'ın te'mîn-i serbestîsini istihdâf edecektir. Hülâsa-i efkârımız bundan ibâretidir.

Mustafa Kemal

N

توضیحات

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله

ماہنامہ

$$\frac{12}{572}$$

1. $\mu_{C_{5.9}}$ 3 4 19/17 2.

۱۲ مای ۹۱ تا ۹۲ میلادی با تمام مردم و حدود و دیوارهای صفا و قلع و برقی شده به طرف
شمال و جنوب آمدند :

۱- روم الی عقیقہ یہ نقل ہوئی کہ بدایاں بول بر و حلال شہر ہیک نفسہ
چیلے فک جہدہ داخ کلبوی ہے ہنہ ہنہ ہنہ اکا مین با لودہ محرمہ
دا فک جہدہ یہ ہنہ ہنہ ہنہ /

انا هومي صهته فرجه بنيا و بنيا و بابا ايج و اينه و كيه

موضعی که بدین نام از این راه به بود که شما که در این راه به بود که
 انان که این راه به بود که شما که در این راه به بود که
 چه که این راه به بود که شما که در این راه به بود که

۲- سخاها ئې ھۆز نىققەت ھايت بىلگىدە سىياھە سىياھى تەرىپى
جېد دىلدا قىلىدە ئىدەر مەلۇم قىلىدە ئىدەر بىلگىدە بىلگىدە
ھايت بىلگىدە ايم مەلۇم قىلىدە بىلگىدە مەلۇم قىلىدە
اىدارە ئىدەر مەلۇم قىلىدە بىلگىدە بىلگىدە بىلگىدە
۲

و. خاجیه و سید لطف قیام

TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in kendisine gönderilen bir telgrafa cevaben, Çanakkale Boğazı'nda 13 Mayıs 1921 tarihli beyannameyle belirlenen tarafsız bölgenin sınırlarını TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 19 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Hamid Bey telgrafında, General Harington'la daha önceki görüşmesinde, adigeçenin, kalan yerlerin Türk ordusu ulaştığında geri verileceğini söylemiş olduğunu hatırlatmaktadır.

Sûret

İstanbul 19/9/[13]38
13/764

Hâriciye Vekâletine

C. 16/9/[13]38 ve 2409 tele:

13 Mayıs [1]921 tarihli beyânnâmeye merbût cetvel mûcibince Çanakkale Boğazı'nda bî-taraf mıntika ber-vech-i âtîdir:

1- Rumeli cihetinde Baklaburnu'ndan bed'an ile Bolayır ve Sulul Nehri'nin munsabına çizilmiş hattın cenûbunda vâkı' Gelibolu Şibh-i Cezîresi'nin aksâmı yani bâlâda muharrer mevâki'in cümlesi bu mıntıkaya dâhil olacaktır.

2- Anadolu cihetinde Karabiga ve Biga ve Bayramiç ve Ezine ve Geyikli mevki'lerini yekdiğerine rabteden yolun şimâlinde veyahud garbında kâ'in Anadolu'nun aksâmı yani Karabiga müstesnâ olmak üzere bâlâda muharrer mevâki'in cümlesi işbu mıntıkaya dâhil olmayıb yalnız Karabiga kasabası dâhil olacaktır.

3- Şifâhen bî-taraf mıntıkaya ri'âyet teblîğinde bulunan tercümânlar mıntıkanın işbu cetvel dâhilinde mezkûr mahâle münhasır olduğunu bildirdiler. Diğer taraftan Ceneral Harington ile mülâkâtında bundan mâ'adâ mahallerin ordumuzun vürûdunda ordumuza iade olunacağı zikredilmiş ve keyfiyet ol vakit arz olunmuşdu. Fermân.

Başk[umandan] ve Hâriciye Vekîli Beyefendi'ye

Hamid

BELGE 11

روما : ۲۰ / ۹ / ۲۲۸

درودک : ۲۰ / ۹ / ۲۲۸

ما جیب و کا حفظ

عدد ۱ ۲۶۲

و بیلو ما سبک نام ایام گداه ملک بر صیحه ده تعلیم نه محروم . و عفا کند ملک نه بقیه شکرده بولونترسم ده
تعلیمات لغت نه ناسی کافی درجه دوا به کد ره بدیم . ایما با خود حکم به اتم مافقه استراک ایچه بدیم .
فرمان نه با پیور و نه ده خدرا گداه بیل ملک ؟ از کله / ل خون کونه رملی و دوتما / نه قطعی دینه
اخر و برملی برنایب نه عبارت نه غنچه . برنایب فایلمانه و غنچه غایب صدی طلب ایچک لانه
برخان / صلح یاننده هر که کشاده اولر بیلدیم ده عرب آئنده و با آسایشک ایجا اندیردگی یاننده عرب
کله نه حیا غلیر . برخان / محافظه ستم ستمده که حورن حلا میاننده از کله حکم کبرلیک مافض اولر
آمریقان لمره اولر نه بر دلفه در خنده ایچک ایچک میچک غنچه حکم نه بر خنده مافض در
یون خور و سحر وطن زفاط اصلیک و وجه استقامت تملر و نظایف اندیرلیم و با سار قدر و خیر
اولونتمس در ؟ از کله / ل بیلر دلفه نه محافظه ستم رومایا اتم بوخار سار دایچ و خون ایچک نه کدی
هائیک خانه ددک ملک کوکلی آراسی و کله . برنایک گداه بیل تجربه ده حورن بودر لایچ کله نادر دیکه بیل
بیل مافض .

دارد ظاهر اولر نه بیلر نه نظایف ایچک بیلر نه دلفه

نفسی اید بیلر افغ

روما ملک

صبر الالین عارف

$$\frac{۱۲}{۲۸۸} \text{ اولر } \frac{۱۲}{۸۴۴}$$

TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına İngiltere'nin kuvvet kullanma hazırlıklarının yalnızca bir gösteri olduğunu düşündüğünü belirterek, Boğazlar Meselesi'ne dair görüşlerini aktardığı 20 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

Roma: 20/9/[1]338

Vürûdu: 30/9[1]338

Aded: 362

Hâriciye Vekâletine

Diplomasinin tam iş göreceği bir sırada ta'limâtıdan mahrûmum. Vâkı'â kendiliğimden bazı teşebbüslerde bulunuyorsam da ta'limâtsizlikten nâşî kâfi derecede iş göremiyorum. İtalya kuvve-i askeriye ile mûmâna'ata iştirâk etmiyor. Fransa ne yapıyor ve nerelere kadar gidebilecek? İngilizlerin kuvvet göndermeleri ve donanmalarına kat'î ve şedîd emir vermeleri bir nümâyişden ibârettdir zannındayım. Bu nümâyişe kapılmamak ve hakkımızı gâyet ciddî taleb eylemek lâzımdır. Boğazlar sulh zamanında herkese küşâde olabilir ise de harb anında veya âsâyişimizin îcâb etdirdiği zamanda harb gemilerine kapatılmalıdır. Boğazlar'ın muhâfazası mes'elesindeki sûret-i haller miyânında İngiliz tahakküm-i bahrîsinin mu'ârız olan Amerika'nın lehimize olarak bir vazîfe der'uhde edib edemeyeceği hakkında hükûmetce bir tasavvur mevcûd mudur, yoksa kuyûd ve şurûtunu[n] nikât-ı asliyesi ve veche-i istikâmeti tebellür ve tekâsûf etdirilmiş bir esâs takarrür ve kabûl olunmuş mudur? İngilizlerin bî- taraf mıntıkanın muhâfazasına Romanya ile Yugoslavya'yı da'vet eylemesi yine kendi hesâbına kan dökecek gönüllü araması demektir. Yunan'ın geçdiği tecrübeden sonra bu dolaba kimsenin düşmiyeceği pek melhûzdur. ... Vârid-i hâtır olan bu mesâ'ile nazar-ı dikkat-i âlîlerini celbi bir vazîfe telakkî ediyorum efendim.

Roma Mümessili
Celaleddin Arif

BELGE 12

22/9/5. : $\frac{1}{2}$

0,000:448 19/52

۷۸. : عدد

$$\begin{array}{r} 12 \\ 20 \times \\ \hline 240 \end{array}$$

خارجہ و داخلہ

224

انظر حاجه نظارتك يا رب موصلتي ، بانجامه حيايه فاعله ساعته بليده فخره / ك سوره ماله آرزوده
نوله انديكي اكله سلكي . حتى بونلا ايمونه كورنده انبا با نلرلا آبري ادراره كورسك آرزوده بولنده .
فقد فخره انبا با في نظامي و انبا با حايه نظارتك سده بد فاعله عالمي اوعله خوفه انسي
سكني ادي . انظرده ، حيايه فاعله متفكر برشمه دكي نور ملك عالم ادره انسي ارضا
ابله بليده . فخره و انبا با ، نور و نظراتي تيره سده اكني صفه بفرستك ادم ابله سكني و
اساره مضايه في قيام (سوره لمر) سكه في ايه مكني بيايه ابرك مخافده بولنده درلر . فخره
و انبا با بفرستك سوره مضايه زياده كالان صليبه الم كلمه ادره فخره نظرتي
مدانه ابله در . بر فخره كورنده ، افعال بر فخره سوره الله (فرعه حال) باني فخره مضايه
اولا با به خوفه انرك سكل (الر) اقباعن خول انجده . بو خوفه رائه انظرده . انبا با نوربا
زليبا بوناه مديانه و در مانيانك دعوي فخره انجده . مكرمه بليده بوشن انرك سكلني مقده
امر و تعاليم سترم . فخره فخره موي بوشن ماهده صليبه در كسي فخره اولاملي دعله ادره
(كسب اب) مكرمه انرك انرك الله ~~مضايه~~ مضايه ها فخره لبر . بر ماهده صليبه ايمده (معه) و
بهم الملتي حائر اولان بكان عالم بفرستك / عالم سده . شاو عليه فخره بفرستك / ماضن ماهده
صليبه ده فخره ابرك مضايه اولان كسي آبري بر ماهده حالده فخره في فخره انرك ها
مواجهه مكرمه . بر حالده در ستر سوده به مكرمه مكرمه فخره انركي ده ناسيه انرك سكل اولان كسي
بفرستك / عالم سده در سكر مكرمه انركي انركي فخره بليده مكرمه مكرمه در سكر ماهده
صليبه مكرمه انركي فخره انركي مكرمه (معه) فخره . بفرستك / عالم سده (ر) مكرمه مكرمه
فخره س ايه متقني مضايه .

یا رسولی

فرس

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Paris ziyareti ve ziyaret sırasında İtalya'nın katılımıyla düzenlenen Üçler Konferansı hakkında TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 20 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Fransa ve İtalya'nın Boğazlar'ın serbestisinin barış görüşmeleriyle sağlanabileceğini savundukları, Lord Curzon'un acilen bir konferansın toplanmasını kabul ettiği bildirilmekte ve Ferid Bey'in hazırlanacak barış antlaşmasına ilişkin görüşlerine yer verilmektedir.

263

Paris: 20/9/[1]338
26/9/[1]338: vürûdu
Aded: 780

Hâriciye Vekâletine

İngiliz Hâriciye Nâzırının Paris'e muvâsalatı, bilhâssa Çanakkale sâhiline yeniden Fransızları sürüklemek arzûsundan tevellüd ettiği anlaşıldı. Hatta bunun için Kurzon [Curzon] İtalyanlar[ımla] ayrı olarak görüşmek arzûsunda bulundu. Fakat Fransa'nın İtalya'ya müzâhereti ve İtalya Hâriciye Nâzırının şedid müdâhelesiyle mükâleme Üçler Konferansı şeklini aldı. İngiltere, Çanakkale sâhiline Müttefikler yerleşmedikçe Türklerin hâkim olacağını iddia eyleyecektir. Fransa ve İtalya, Türk muzafferiyâtı netîcesinde eski mıntika-i bî-tarafının idâme edilmeyeceğini ve Asya'da mukâbeleye kıyâm [deşifre edilememiş] müsellahayı edeceğini beyân ederek muhâlefetde bulunmaktadırlar. Fransa ve İtalya Boğazlar'ın serbestisinin silahla mukâbeleden ziyâde mükâlemât-ı sulhiye ile mümkün olacağı nokta-i nazarını müdâfa'a etmişlerdir. Bu noktada Kurzon, ihtimâl bir konsesyon olmak (farz-ı mahal) zamanı henüz mu'ayyen olmayan bir konferansın müsta'cel [deşifre edilememiş] ictimâ'ını kabûl etmiştir. Bu konferansa İngiltere, İtalya, Türkiye, Japonya, Yunan, Sırbistan ve Romanya'nın da'veti kararlaşımıştır. Hükûmet-i Milliye'nin bu yeni iştirâk teklîfi hakkındaki emir ve ta'limât[ın]a muntazırım. Fikr-i âcizânemce bu yeni mu'âhede-i sulhiye Sevr gibi mufassal olmamalı ve mümkün olan [deşifre edilememiş] hükûmetlerinin iştirâkıyla imzâlanması daha fâidelidir. Bu mu'âhede-i sulhiye içinde [deşifre edilememiş] ve beynelmileliyeti hâiz olan yegâne mes'ele Boğazlar Mes'elesi'dir. Binâen aleyh fikrimce Boğazlar Mes'elesi'ni mu'âhede-i sulhiyeden tefrîk ederek mukaddemâda olduğu gibi ayrı bir mu'âhede hâlinde müzâkereyi tefrîk etmek daha muvâfık olur. Bu hâlde dostumuz Sovyet Hükûmetiyle mevcûd ta'ahhüdâtımızı da'temîn etmek süheyl olduğu gibi Boğazlar Mes'elesi'ne Rusya ve diğer hükûmetlerin iştirâkı etrâfında tevellüd eyleyecek müşkilât dolayısıyla mu'âhede-i sulhiye müzâkerâtını te'hîr etmemek fâidesi de [deşifre edilememiş] olunur. Boğazlar Mes'elesi'ni [deşifre edilememiş] terk edebilmek fâidesi ise müstağnî-i îzâhdır.

Paris Mümessili
Ferid

acc dy/ci

१११

VVA

انکلیز لبرٹ

یوانقاره ایست که در این راه کوه زردکوه است و به آن قله میگویند اول قریب به فاص
اوله است اما بخواهد هیچ حدودی عقیده کو زردون فرانس نقطه نظریه ملکوتش کنی
صورت دیدار انوار اید به بلای جلی آملات غم فقط طر خیزدن است با وجود این

وفیر انما نزلت هذا القرآن لعلکم تتقون

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا هذا كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَوَكَّلْتُ أُنَاسٌ مِمَّنْ لَمْ يَدْرُوا رَبَّهُمْ لَثَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ لِقَاءُ رَبِّهِمْ فَكَفَىٰ لَهُمْ مَا كَانُوا يَكُونُونَ

۱- روی عکس مرده برویم به بعضی صفحہ و انجا بولا و تر الہی اشغال محبوبہ بندہ ارباب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بنده ای به سبب بد احوالی بنک طبعی ضایع فله نام دارم و حق و سبب

Handwritten signature

ان الله وبقوله اليه ان قالوا لا والله لا نقول له الا ما نرى وبقوله اليه ان قالوا لا والله لا نقول له الا ما نرى

كفرار. فونفرائك الك نهم زمانه اصفائي نقر انكلاهم ار يوم انقلاهم

فوائد الكره ابدله مد.

صی خزانہ کے لئے اس کا بھلہ دہراؤ ادا کرنا ضروری ہے، ورنہ اس کا

أ - : رائحة كبريتية بواقي معادلاته

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré'yle yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 21 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, İngiltere'nin anlaşmaya eğilimli olduğunu ve Lord Curzon'un İstanbul ve Meriç sınırı hakkında Fransız görüşüne katılabileceğini ama İstanbul'un zorla işgalini engellemek zorunda olduklarını söylediğini belirten Poincaré'nin görüşmelerin uygun bir zeminde yürüdüğü bir sırada Türk ordusunun İstanbul ve Trakya üzerine bir harekât düzenlememesini rica ettiği kaydedilmektedir.

779

21 Eylül [1]922

[Hâriciye Vekâletine]

Puankare, İngilizlerin cebredilmiş gözükmemek şartıyla i'tilâfa mütemâyil olduklarına kâni' olmuşdur. Mükâlemâtda İstanbul ve Meriç hudûdu hakkında Kurzon, Fransız nokta-i nazarına Hükûmetinin fikrini sormak kaydıyla iltihâk edebileceğini anlatmışdır. Fakat tarafımızdan İstanbul'un cebren işgâline mümâna'at mecbûriyetinde olduklarını söylemişdir. Hatta Fransa'nın da İstanbul'dan cebren tard edilmiş vaz'iyetinde kalmak arzu etmiyeceğini Puankare ilâve etmişdir. Re'îs Paşa Hazretlerinin Ceneral Pelle'ye vukû' bulan beyânâtı üzerine Ceneral yazdığı telgrafnâmede Re'îs Paşa'nın Hükûmet-i Milliyenin fikrini istizân arzusunda bulunduğunu beyân etmekle beraber kendisinin orduyu hareketsiz durduramayacağını ve İstanbul ve Trakya'yı işgâl mecbûriyetinde olduğunu bildirmişdir. Puankare mükâlemâtın pek müsâ'id bir zeminde yürüdüğü şu sırada İstanbul ve Trakya üzerine bir hareketde bulunmamaklığımızı bilhassa ricâ etmektedir. Bendeniz bu arzularının tabî'î Çanakkale'ye şâmil olmayacağını söyledim. Bu sâhada İngilizlerin ısrâr etmiyeceklerini zannetmekde ve fakat yine işgâlin silâh patlatmadan vukû'una ehemmiyet-i azîme atfetmektedirler. Konferansın en yakın zamanda ictimâ'ı takarrür etmekle beraber yevm-i in'ikâdı henüz müzâkere edilmemiştir.

[Paris Mümessili Ferid]

BELGE 14

22 / 9 / 00   10/10

CV.

KL / 9 / CL

۷۸۸ : ۵۵

فأجبت وقال لي

$\frac{18}{110} \rightarrow 1$
 18.0

مجموعه اشباعی هفتده ضاعیه دره آینه سلوانه :
 بکره بکره مائل مطهر کب المدی . فقط در جرم دی . انظر / الم اقلوت باخبر . فقط اقلوت
 اتمام سادنه زیاده صوره در . بایره عید ایسی مد / ان دلم اولونه عید و خیر مد لا نفسیه به عید
 عید کورده بایره کونی درمک آرونده در . بایره آفانکی دره کوره فونقلم دعوت و ضوح
 بکره عید . (....) جود اخذ به الم (....) دی . بر) صلح عقد ای بلطیه به در . فقط
 بطور تمام عاید شرط فوسلار عید . فقط اول نور و دیوانه خوانانه ای آره سده مد ایوه
 ترکانه تلخیص عید به منام مذکر که قصه دلونقه در . دوشلور دره دیوانه ناله مناعت
 ایوه می آینه اشعیر .

: - it's a bit like

[illegible]

دستور

فرید

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré arasında Paris'te yapılan görüşmeye dair Fransa Dışişleri Bakanlığından bir kısmı özel surette aldığı bilgileri TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 22 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta İstanbul'un durumunun müzakere dışı bırakıldığı, İngiltere ve Fransa'nın çekilme hatları ile Boğazlar bölgesine dair tasarılarını ele aldıkları bildirilmektedir.

270

Paris 22/9/[13]38
28/9/[13]38
Aded: 788

Hâriciye Vekâletine

Cuma ictimâ'ı hakkında Hâriciye'den alınan ma'lûmâtdır:

Bugün bütün mesâ'il mevzû'bahis oldu. Fakat karar verilmedi. İngilizlerle ihtilâf yakındır. Fakat ihtilâf ittihâz-ı esâsdan ziyâde sûrettedir. Yarın Cumartesi müzâkerâta devam olunacak ve netice-i müzâkere ta'ayyün edecektir. Çünkü Kurzon Pazar günü dönmek arzûsundadır. Yarın akşamki karara göre konferansa da'vet vukû' bulacaktır. [deşifre edilememiş] kuyûd-ı ihtirâziye ile [deşifre edilememiş] sulh akdedilinceye kadar muntaka-i bî-terafîye ri'âyet şart koşulacaktır. Fakat daha evvel Türk ve Yunan kumandanları arasında Mudanya'da Trakya'nın tahliyesi hakkında bir mütâreke müzâkeresi tasavvur olunmaktadır. Devletlerin kararına Yunanistan'ın mütâba'at edeceği zannolunuyor.

Husûsî alınan ma'lûmâtdır:

İstanbul meş'elesi müzâkereden müstağnî addolunmuşdur. Kurzon Midye-İnöz hattını ileri sürmüştür. Fransa, Meriç hattını istiyor. İngilizler Boğazlar'ın tarafeyninde yerleşmek fikrindedirler. Puankare Gelibolu'da garnizon ile Boğazlar idâresini Cem'iyet-i Akvâm'a havâleyi teklîf etmiştir. Eğer ittifâk hâsıl olursa esâs müzâkerenin tasaddîi ile müştereken Venedik'e da'vet vukû' bulacaktır. Uyuşulmadığı takdîrde Fransa üç devletin Türkiye'yi ayrı ayrı aynı konferansa da'vet eylemelerini teklîf etmiştir. Puankare fenâ karar ile bağlanıp gitmekden ise konferansa serbest gitmeyi arzû eylediğini bir gazeteciye söylemiştir.

Paris Mümessili
Ferid

TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in TBMM Başkanı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgraftı, TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 21 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.* Mustafa Kemal Paşa telgrafında İngiltere'nin Boğazlar'a ve İstanbul'a ilişkin emellerini açıklamakta ve esasen Boğazlar'ın serbestisi taraftarı olan TBMM Hükûmetinin barış yanlısı tutumunun her vasıtaıyla duyurulmasını istemektedir.

İstanbul: 21/9/[1]338

Hâriciye Vekâletine

Âtîdeki telgraf Türkiye Büyük Millet Meclisi Re'îsi Başkumandan Gazi Müşîr Mustafa Kemal Paşa Hazretleri taraflarından bendenize yazılmışdır ve bir sûretinin de müsta'celen taraf-ı devletlerine iş'ârı müşârun-ileyh taraflarından emir buyurulmuşdur. Fermân.

Hamid

* * *

Sûret

1- Fî 17 Eylül sene [13]38 tarihli mektûbunuzu aldım. Nihad Reşad Bey'in Londra'ya tahrîki muvâfık görülmüşdür. Bu lüzûm ve muvâfakati tarafımdan Ankara'ya bildirmenizi ricâ eylerim. İngilizlerin sûret-i zâhirede Boğazlar'ın serbestisini ileri sürerek hakîkatde İstanbul'da daimi bir sûretde kalmak için Gelibolu'da ikinci bir Cebelü't-Tarık vücûda getirmek maksadını ta'kîb eylediklerini îcâb edenlere tekraren söylemeniz lâzımdır. Esâsen Boğazlar'ın serbestisine bizden ziyâde tarafdâr olan yokdur. Fransa ve İtalya nokta-i nazarında zerre kadar ihtilâfımız olmadığı gibi herkes için siyyânen serbestî te'mîn etmek isteyenler bizimle beraber olmalıdırlar.

Serbestîden bahsederek hakîkatde Boğazlar'da hegemonyalarını te'sîs etmek ve İstanbul'u elde bulundurarak Türk ve İslâm âlemini dest-i tazyîkleri altında bulundurmak isteyen İngilizlerin siyâsetini demaske etmek vazîfemizdir. İngiliz milleti, Hükûmetinin bu siyâsetini tasvîb etmiyecek ümidindeyiz. Binâen aleyh bütün vesâ'itimizle bu hakîkatleri neşretmeliyiz ve bu hakîkatlere bizim sulhperver olduğumuzu, metâlibimizin gâyet meşrû' ve ma'kûl bulunduğunu ve Boğazlar'ın serbestisine mâni' olan biz olmadığımızı ilâve etmek muvâfıkdır. İngiliz Hükûmeti Boğazlar'da ve İstanbul'da hâkimiyet-i askeriyelerini idâme etmek ve bizi metâlib-i âmâl-i milliyemize kavuşturmaktan men' eylemek siyâsetini ta'kîb eylediği hâlde bu siyâsetin bütün mes'ûliyetine katlanması ve fakat Boğazlar'ın hürriyetine tecâvüz etmek töhmetini kabûl edemiyeceğimizi bilmesi lâzımdır.

2- Bir sûreti şifre ile müsta'celen Ankara'da Hâriciye Vekâletine verilecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Re'îsi
Başkumandan
Mustafa Kemal

* İzmir'de bulunan Mustafa Kemal Paşa'yla TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığı arasındaki iletişimin İstanbul üzerinden kurulduğu 9 ve 15 numaralı belgelerden anlaşılmaktadır.

BELGE 16

روما : ۲۸ / ۹ / ۲۲

وصوفى : ۲۸ / ۱۰ / ۲۲

۱۷۲

فأصبح دكانه

عدد $\frac{۲۷۱}{۱۶۱}$

الملة

۱/۲۱ نيم زيله :

موسى لاغو بوزده خونت اسفوريه فطوطا سب ففده عند نعليت دبر دكانه دند / انك
اوزه سده مازدوبنت واسعه ملك اوله نفلن دخونت سوريه ايلك رضى يارسا ندا / انى عوده سده سوره
اعربه دغوف تاس حيله لورد كوردنك مدخباتى واقفان جرح ايلك كنى و بربانده مادام كه بربانه
ارروس محو اولوبه به قدر حوب ادم انك بربلر د نوركور فطوطا ايلك بربانده نك دغه
الحه الزدر دجه ايلن سويله كنى مد ففده

رومانلى

ميرال الدين قارى

۱۶
۷۱۲
ادرف $\frac{۱۶}{۷۱۲}$ ۸۲.۱
۲۸ / ۱۰ / ۲۲

TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in Mario Lago'yla yaptığı görüşmeye dair TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 22 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Lago'ya atfen, İtalyan tutumu hakkında Paris Büyükelçileri Kont Sforza'ya talimat verildiği, Kont Sforza'nın Lord Curzon'un iddialarını çürüterek Türk ordusunun zaferinin gözönüne alınması gerektiğini söylediği bildirilmektedir.

173

Roma: 22/9/[13]38
Vusûlü: 2/10/[13]38
Aded 371/161

Hâriciye Vekâletine

21 Eylül sene [13]38 tele zeyldir:

Mösyö Lago buradan Kont İsförça [Sforza]'ya hutût-ı esâsiye hakkında umûmî ta'limât verdiklerini ve müzâkerâtın idâresinde me'zûniyet-i vâsi'aya mâlik olduğunu ve Kont Sforça'nın dahi Paris müzâkerâtı sırasında Şark umûruna vukûf-ı tâmmı hasebiyle Lord Kurzon'un müdde'ayâtını vâkîfâne cerh eylediğini ve bu miyânda “Mademki Yunan ordusu mahvoluncaya kadar harb idâme etdirildi ve Türkler muzaffer oldu. Bu muzafferiyeti nazar-ı dikkate almak elzendir” demiş olduğunu söylediği ma'rûzdur.

Roma Mümessili
Celaleddin Arif

BELGE 17

۴۴۸ / ۹ / ۴۴ : ۳۱۳

۴۷۶

۴۴۸ / ۱۱ / ۴ : درودکی

خاص کا حق

صحبہ احوال دکنی لقب صاحب سندہ سرورہ عالم سنی مذاکرہ امیر انکلیہ رضی فیہ عنہ
 لقب محبوبہ خلافت دار کلمہ شد لقب امیر حکمرانی خود را اندوخته محتوای خود را در ادبی و
 سرورہ صلیب سرورہ تاسیسی ایچون مجلس اداره جم (اختیار) حالند و فضیلت ایجاب ایدہ کی
 تدبیرہ نول امیر حکمرانی (اوزلا تدبیرہ کیلی؟) دینی کلمہ خیر قبول انجمنہ.

بارش شاه

نمبر

$$\frac{۱۴}{۷۹۴} \text{ اد-اد } ۱۴۹۶$$

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun Doğu Sorunu'nu görüştüğünü TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 23 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta, Genel Kurulda ilgili hükûmetlerin temsil edilecekleri bir konferansa dair haberin memnuniyetle karşılandığına ve Doğu'da barışın hızlıca tesisi için durumun gerektirdiği önlemlere başvurulacağına ilişkin bir kararın kabul edildiği kaydedilmektedir.

276

Paris: 23/9/[1]338
Vürûdu: 2/10/[1]338

Hâriciye Vekâletine

Cem'iyet-i Akvâm'ın dünkü hey'et-i umûmiyesinde Şark Mes'elesi'ni müzâkere ederek İngiliz Murahhası Fişer'in teklîfiyle hey'et-i umûmiyenin alâkadâr hükûmetlerin temsîl edilecekleri konferansdan memnûniyetle haberdâr olduğu ve Şark sulhünün sür'at-i te'sîsi için meclis-i idârece (itibâr) hâlinde vaz'iyetin îcâb edeceği tedâbîre tevessül edileceğinden (uzlaştırmak bî-kes?)dığı şeklinde karar kabûl etmiştir.

Paris Mümessili
Ferid

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Milletler Cemiyeti'nin 25 Eylül 1922 tarihli oturumunda Cemiyetin Doğu işleriyle meşgul olmasına dair kararın daha kuvvetli şekliyle kabul edildiğini bildirerek, gerek bu karar, gerek Paris Konferansı'nda Boğazlar Meselesi'nin Cemiyete bırakılmasına dair alınan karar nedeniyle gelişmeleri yerinde izleyecek, hukuk bilgisi olan, nitelikli bir memurun görevlendirilmesini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına önerdiği 26 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

799

Fî 26 Eylül sene [1]338

Ankara
Hâriciye

23 Eylül sene [1]338 tarihli [ve] 790 numeroya zeyldir:

1- Cem'iyet-i Akvâm'ın dünkü ictimâ'ında Cem'iyet'in Şark işi ile alâkadâr olması hakkında evvelce ma'rûz ve bilkabûl komisyona muhavvel şekil daha kuvvetli olarak kabûl olundu.

2- Gerek bundan ve gerek Paris Konferansı'nda ahîren Boğazlar'ın Cem'iyet-i Akvâm'a tevdi'î hakkında müttehad karardan ve delâ'il-i saireden anlaşıldığı üzere başda İngilizler olmak üzere bir kısım devletler Şark Mes'ele'si'ni âtiyen tamamıyla Cem'iyet-i Akvâm'a devretmek ve bu vesîle ile Cem'iyeti, Türk aleyhdârlığına mütemâdî bir vâsıta olarak isti'mâle devam eylemek arzûsunu gösteriyorlar. Şimdiye kadar henüz beklenen ehemmiyet-i ameliyeyi kazanmamış olan Cem'iyet-i Akvâm da Şark Mes'ele'si'yle daha ziyâde canlanacağı için bu arzûyu kabûle pek müsâ'id bulunuyor. Tasavvur-ı mezkûrun tahakkuku hâlinde Boğazlar için Cem'iyet-i Akvâm emrine beynelmilel bir askerî teşkilât ihzâr edilecek ve böylece öteden beri düşünülen bu proje ilk olarak bizim sırtımızda tecrübe edilecektir.

Esbâb-ı ma'rûzadan dolayı Cenevre şu sırada fevkalâde ehemmiyet kesbetmiş olduğundan orada dönen entrikaları ta'kîb, nef'imize muvâfık faâliyeti idâme ve îcâb edenlerle temâs-ı daimiyi muhâfaza için Cenevre'de hükûmet-i milliyenin hukûka âşinâ ve cerbezeli kuvvetli bir me'mûrüne ihtiyâc-ı kat'î vardır. Me'mûrîn-i âcizî sulhün akdi ve ba'dehu uzun müddet devam edecek te'sîsi zamanında ayrı bir vazîfe ile iştigâle mâni' bulunduğundan vekâlet-i celîleye re'sen merbût olacak böyle bir mümessilin i'zâmı zarûrî olduğu fikrindeyim. Ma'a-mâ-fih böyle bir me'mûrun i'zâmı kâbil olmadığı ve Cenevre'ye aid umûrun bilvâsıta taraf-ı âcizîden idâresi muvâfık görüldüğü takdirde mahallinde Cem'iyet-i Akvâm mesâ'îli ta'kîb etdirilmek üzere hukûkşinâs ve cerbezeli bir zâtın intihâbıyla âcizlerine iş'arı müsterhamdır.

[Paris Mümessili Ferid]

BELGE 19

2A 19 / CV : 10, 11

CV0

ד'תשנ"א / י"ב / א

ضاحی و خاندان

٨٠٢ : عدد

نظم ده بختار/ صفت حق جمعیت انوار اول این خدای الهی سرور و دلدار. بو، بر نظیر انوار بر سر
برنامه برین خورشید که بر ملا راه حق اینده از کمال دامن خورشید فلک انسانیست. هر یک کمال این
(صف. ۱۰۰) که در حق دولت، آفرینان و در صفت احضار این آفرینان شکل ایندهای
جمعیت انوار الهی سرور. اگر بر غایت زود خورشید به این دامن دولت غایت زود جمعیت
انوار خورشید بر جمیع ایندهای خورشید و خورشید بر ایندهای بعد و دامن خورشید جلب این
خاطر الهی که کمال خورشید ایندهای ایندهای بختار/ ده کی بود خورشید خورشید و دامن الهی بختار/ کی
خایشه صفت الهی سرور. صفت جمعیت انوار الهی احضار ایندهای خورشید بر ایندهای
آفرینان خورشید دامن خورشید بر دامن خورشید. مع صاحب جمعیت انوار خورشید بر دامن
این خورشید اول خورشید بر دامن خورشید دامن خورشید خورشید بر دامن خورشید و
(نقش خورشید) اکلا خورشید خورشید دامن خورشید ده جمعیت انوار بر دامن خورشید بر دامن
نشین موافق دامن خورشید خورشید جمعیت انوار خورشید بر دامن خورشید دامن خورشید بر دامن
خورشید دامن خورشید

Cher hug!

حرف

$$\frac{14}{7.5} = 1.867$$

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in Boğazlar Meselesi'nin Milletler Cemiyeti'ne bırakılmasına yönelik gelişmeler karşısında, Milletler Cemiyeti'nin böyle bir sorumluluk üstlenmesinin uygun olmayacağı hususunda girişimlerde bulunulmasına ilişkin görüşlerini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 27 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf.

275

Paris: 27/9/[13]38
Vürûdu: 1/10/[13]38
Aded: 802

Hâriciye Vekâletine

Notada Boğazlar Mes'elesi'ni Cem'iyet-i Akvâm'a terk etmek fikri ileri sürülmüştür. Bu, bir İngiliz entrikasıdır. Yunan yerine koyacak kimse bulamadığı için İngilizlerin daima kullandıkları insâniyet, hürriyet kelimelerine [*deşifre edilememiş*] küçük devletler, Amerikalılar ve dominyon a'zâlarının ekseriyet teşkil ettikleri Cem'iyet-i Akvâm'ı ileri sürmüştür. Eğer bir garnizon konacak ise bendeniz üç devletin garnizonunu Cem'iyet-i Akvâm kuvvetine tercîh ederim. Çünkü Müttefikleri mütezâd bulunan bu devletleri ba'dehu daima tarafımıza celb etmek kâbil olduğu gibi aksi tarafın sû-i niyetini i'lân ederek Boğazlar'daki mevki'mizi tahkîm ve lede'l-hâce Boğazlar'ı kapamak daha süheyl olurdu. Hâlbuki Cem'iyet-i Akvâm'ın elli a'zâsı içinde gâib olacak bir re'yimizle ekseriyet aleyhine kalkmak daima tehlikeli bir vaz'iyet olacaktır. Ma'a-mâ-fih Cem'iyet-i Akvâm teklîfini birden bire red pek tehlikeli olacağından bir taraftan Fransa ve İtalya kabineleri nezdinde bu vaz'iyetin müşkilâtını ve (menfa'atlerini) anlatmağa çalışmak ve diğer cihetlerden de Cem'iyet-i Akvâm'ın böyle mes'ûliyetli bir işi der'uhde etmesi muvâfık olamayacağı tarzında Cem'iyet-i Akvâm muhîtinde propagandalarda bulunmak çarelerine tevessülü fâideli addettiğim ma'rûzdur.

Paris Mümessili
Ferid

BELGE 20

۲۲۸ / ۹ / ۴۴ استاجول

۲۵۷

۲۲۸ / ۹ / ۴۵ در دوی

عدد: ۹۴۵

صاحب کائنات

اوراد $\frac{۱۲}{۷۷۴}$ $\frac{۱۲}{۷۷۴}$ $\frac{۱۲}{۷۷۴}$
۸۰۴۸

بکره تقدیر ایندیک نیک به دایم در شرف کوردم . انظرد نه بر سر اعلی خیر له ناچار فاله تقدیر دوی
روی مناسب اولامه عقیده و اساسا اعتبار با سابقه قبول کورده بکنده افره ضامن نازک در سیم
عدیده با پایله حکمیزی دوشونک . تراکمانا بزه عاده نه شکر بر او اولک دیک اعلی مکتلم
فرقی اولامه عقیده حکم کورده تجربه قبول ایدمه حکمیزی و برانراک سریشی قبول ایندیکیزی ،
انلنداره صوره دیر حکمیزی و فقط بر یکسی صوف بزه عاده بر ساع اطار بقیده و بر یک حکم عقیده
سجده بر خیر الله کورده حکم و انلیس ایدمه دیک دوشونک مقابل مقام به ارض اولدیک صوره
صلح عینیک نتیجه اولان سوره ناعدا معاهده مذکور اقلنه صوف کورده هر هائی برین قبول
آماده اولدیکیزی در سوره سوا اولک حکم کورده تجربه حکم مذکور اولک هو اکی طرف نوزعا اعلی
و یا تجتو در سوره ساعله منی بدیکه حسیل یونی قبوله مقدور اولدیکیزی در ایدیک است قبول
افزاید قبول ایدیک صوره کور تراکمانا اولدیکه کور عاقیده نوزعا به دوی ~~در~~
دول انلندیک حکمیزی هر هائی همایه بری دیکیزی توقف اولدیکه و عینی مقام بر نازمانه دوش قبول
ایندیک بکنده دایم همایه استعاده بولنکی و مدایم با خود از سید علی اعیان انتخاب ایدیک بکنده
دول استوفیه عینیک نیک نوزعا اولک بر نیکیزی ایدمه بولنکی رحا اعلی بکنده بر نیک
باید بلوب عینال به به دولک ایدمه بکنده کورده سلس مناسب اعلی بکنده و نامه

صاح

TBMM Hükûmeti İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 24 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Hamid Bey, Dışişleri Bakanlığınca Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé'ye tevdi edilmek üzere bir Nota hazırlanmasını ve Notada İtilaf Devletleri generallerinin 1 Ekim tarihinde toplantı yeri Mudanya veya İzmit olarak belirlenmiş konferansta hazır bulunmalarının istenmesini önermekte, TBMM Hükûmetinin Trakya'nın iadesini memnuniyetle karşılamakla ve Boğazlar'ın serbestîsini kabul etmekle beraber gerek Trakya'nın gerek Marmara sahillerinin askerden arındırılmasını kabul edemeyeceğinin belirtilmesini, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye karşı deniz ve kara harekâtının durdurulduğuna işaretle, Yunanistan'a da bunun kabul ettirildiğinin bildirilmesinin talep edilmesini teklif etmektedir.

657

İstanbul 24/9/[1]338

Vürûdu: 25/9/[1]338

Aded: 935

Hâriciye Vekâletine

Bugün takdîm etdiğim notaya dair dostlarımızla görüşüdüm. İngiltere'nin bu şerâ'iti kabûlde nâcâr kaldığından dolayı reddi münâsib olamayacağından ve esâs itibâriyle şâyân-ı kabûl görüldüğünden i'tirâzâtımızı nâzik ve serî' sûretde yapabileceğimizi düşündük. Trakya'nın bize iadesine teşekkürle beraber oranın diğer aksâm-ı memleketiyle farkı olamayacağından askerlikden tecrîdini kabûl edemeyeceğimizi ve Boğazlar'ın serbestîsini kabûl etdiğimizi, ekalliyetlere hukûk vereceğimizi ve fakat birincisi sırf bize aid bir mes'ele olmadığından verilecek şekil hakkında şimdiden bir kayıd altına girilemeyeceğini ve ikincisi için diğer devletler de mütekâbil mu'âmeleyle râzı oldukları hâlde sulh-i umûmînin netîcesi olan Sevr'den mâ'adâ mu'âhedâtda mezkûr ekalliyet hukûklarından herhangi birini kabûle âmâde olduğumuzu ve Marmara sevâhilinin askerlikden tecrîdine gelince mezkûr denizin her iki tarafı Türkiye olmak ve pâyitahtımız Marmara sâhilinde mebnî bulunmak hasebiyle bunu kabûlde ma'zûr olduğumuzu zikrederek işbu kuyûd-ı ihtirâziye kabûl edildiği hâlde gerek Trakya dâhilinde gerek hâricinde Türkiye'ye doğru Düvel-i İ'tilâfiye askerî harekâtı hemen berrî ve bahrî tevkiîf olunduğuna ve aynı mu'âmele Yunanistan'a dahi kabûl etdirildiğine dair hemen iş'âratda bulunulması ve Mudanya yahud İzmit mahal-i ictimâ' intihâb edildiğinden Düvel-i İ'tilâfiye cenerallerinin Teşrîn-i Evvel'in birinci günü orada bulunmaları ricâ olunur yolunda bir nota yazılıb Ceneral Pelle'ye verilmek üzere bendenize gönderilmesi münâsib olur fikrindeyim. Fermân.

Hamid

BELGE 21

27
20 | 27

✓ 92

[illegible][illegible]

انفرد الله في قدره جفته اولاد نوراني چون جفته در جافلاض جفته، فله
قد نواف بن قلاهم لا سقام عليه، جفته بن ك اوربا رولدين قول ابد بين موارك غنا بده ده بلفه
جفته اولاد جفته بن ك

استانک ساجده جلی افضا بقدر برک و در عقبه اواره بک صورتی اولون استانی طایفه چکن
سید علم اوزیر به حضرت شاد مذاکره و طرح بحث و معین حکم چکان الدم بقدر این که در
شماره ای که به خط منتهی بقدر حق که بقدر ایضا که از روی اوزیر وضع اینک است بر افتاده و در حاکم
حقه صادر شد بدین سرقه را یکبارگی بکشد قاب او بدین حقه او را ایند و لود و کورون بدین حد
او بدین حق نقل برانند بر آن حق ایور بدین ایون بقدر او بقدر کورون بدین حاکم
و حاکم اتانده اول حق که از اینک بر بقدر ایند طرح بحث و معین

نقد و بررسی در مورد این کتاب و نقد و بررسی در مورد این کتاب و نقد و بررسی در مورد این کتاب

احمد دینہ کو، قاریہ خدا، سدا، احوال اینکرم، استیلا، راضی و اور نیاتہ۔

✓ لو تون را ايكيت اواره نيك، تر اندازم تو تر بيه بيه من عجب چو صفه اواره نوريه انقه

۷
 اولم جغه
 نغوه و مچ و پهلان و اماند ایدر جده سدرلار و اقلقه قترک ایدر اماند ایدر جده م بقیر
 منقور قندلند و بدون سریشمن نامه لیدن بر بقیر همه اعتبارله قورون و دله
 قندلند اسی قور و خطیه قورکوندر حقه اورد و یا و ندرله م و حقه قور لیه
 دستور حقه ندر بیان ایدمده . بدون حقه قورکوندر قورکوندر قورکوندر قورکوندر
 حقه جغه .

قورکوندر

TBMM Hükûmeti Paris Temsilcisi Ferid Bey'in, Müttefiklerin TBMM Hükûmetine muhatap 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasındaki konular hakkında Fransa Dışişleri Bakanlığıyla yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına bildirdiği 25 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey, Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincaré ile İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Sforza'nın İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a mütarekenin ancak Doğu Trakya'nın tahliyesiyle mümkün olabileceği hususunda ısrar etmiş olduklarını bildirmekte, aldığı bilgilere binaen, mütareke görüşmelerinde ısrar edildiği takdirde İstanbul dâhil olmak üzere Edirne'ye kadar bütün Trakya'nın mülki idaresinin jandarma kuvvetleriyle birlikte TBMM Hükûmetine bırakılması sonucunun elde edilebileceği kanaatinde olduğunu, Notada yer alan, önlemlerin ortaklaşa kararlaştırılacağına dair cümlelerin, konferansa esas olan zihniyetin Türkiye'nin her hususta Avrupa devletleriyle eşit hukuka sahip olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.

794

Fî 25 Eylül sene [1]338

Ankara
Hâriciye

Üç devlet tarafından tebliğ edilen müşterek notada [bkz. II. Bölüm, II.1., Birinci Nota] gördüğüm mühim noktalar hakkında Hâriciyeden istizâhda bulundum. Ber-vech-i âtî ma'rûzdur: Notadaki Büyük Millet Meclisinin bir murahhası ta'bîri murahhaslarımızın adedini tahdîd için li-maksadin vaz' edilmediği, esâs müzâkerenin Hükûmet-i Milliye ile vukû' bulduğuna şübhe olmadığı beyân edilmiştir.

Démilitariser ta'bîri altında Boğazlar etrâfında te'sîsini tasavvur ettikleri mıntikalardan mâ'adâ Şarkî Trakya'nın dahi tamâmen veya kısmen askerden hâlî kalması Kurzon tarafından talep edilmiştir. Diğer devletler bu hâlde Garbî Trakya'nın da Yunan askerinden tahliyesini ve hatta Rumeli-i Şarkî'nin de tahliyesinin bizim tarafımızdan teklîf edileceğini, bu ise Nöyyi Mu'âhedesini ihlâl edeceğinden, olamayacağını ileri sürerek bu mıntikaların ta'yînini müstakbel konferans müzâkerâtına terk ederek yalnız prensib noktasından ittifâka karar vermişlerdir.

İngilizler ekalliyetlerin muhâfazası hakkında Cem'iyet-i Akvâm'ın Türkiye için husûsî bir proje hazırlamasını talep etmişler, fakat konferans bunu kabûl etmiyerek Mîsâk-ı Millî'de olduğu gibi Avrupa devletlerine kabûl etdirilen mevâdın aynen bize de tatbikini ısrâr ve kabûl etmiştir.

İstanbul'un mu'âhede-i sulhiye imzâsını beklemiyerek, der'akab idâre-i mülkiye sûretiyle olsun işgâlini talep edeceğimizi söylemekliğim üzerine bu husûsun mütâreke müzâkerâtında mevzû' bahis olabileceği cevâbını aldım. Tasavvur ettikleri mütâreke için bir hat-ı mahsûs ta'yîni hakkındaki ta'bîr İngilizlerin arzusu üzerine vaz' edilmiştir. Puankare ve Sforça hakikî mütârekenin bütün Şarkî Trakya'nın tahliyesiyle kâbil olabileceğinde ısrâr etmişler. Lord Kurzon bunun mümkün olabileceğini fakat Yunanlıları biraz muhâfaza ediyor görünmek için notada bu ta'bîrin kullanılmasını ricâ etmiş ve mütâreke esnâsında Düvel-i

Müttefika cenerallerinin bizi takviye etmesi mevzû‘bahis olmuştur.

Notada mevcûd ve mübhem gibi görünen diğer bazı cümlelerin notanın acele yazılmasından ileri geldiği ve maksad-ı mahsûs ta‘kîb etmediği beyân olunmuştur.

Anladığıma göre mütâreke müzâkeresinde ısrâr etdiğimiz hâlde İstanbul da dâhil olarak Edirne’ye kadar bütün Trakya’nın idâre-i mülkiye, jandarma kuvvetleriyle Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin idâresine tevdi‘i istihsâl olunacaktır.

Notada mevcûd bulunan “İttihâz edilecek tedâbîrin muvâfakat-ı müştereke ile ittihâz edileceği” ta‘bîri müstakbel konferansda bütün serbestîmizi te‘mîn eden bir ta‘bîr olmak itibâriyle fevkalâde mühimdir.

Konferansa esâs olan zihniyet Türkiye’nin her husûsda Avrupa devletleriyle müsâvî hukûka mâlikiyeti düstûru olduğu beyân edilmiştir. Bunun tahakkuku milletin gösterdiği fedâkârlığın en büyük zaferi olacaktır.

[Paris Mümessili Ferid]

BELGE 22

УКА 19 / СЛ : 622

182

שנת ה'תשנ"א / כ"א / כ"ב : תשנ"א

$$\frac{210}{179} = 1.17$$

خارج كاللند

آه زنده دُعا دُعا مظلوم ازین بردوشی ابرو سپاس نرود و برنجی و آبجی مایه دوی خدیوکی ایصال ابرو مده :

۱- سوختن صندم صندم در بسته اطلالیم فلانم ما در شرفی جبهه سایه مایه ای مایه خون ،
زنده و لطیفش کماله عتفا ابرو مده . مدافانه ی در تقاره ی کور زدن (الام)

ابر مده .

۲ - رسول خداوند را میگویند بنوحه با شما بد نذر. ضعیف آنرا بهایم ای مردم فقط بوسه ای درم آید به جای آنکه دل را در سحر خیزان از کتب الهی برکنار دارد. خون و نفوذی بیخود صرف آید به جای آنکه ما را سائیده ده دافنا خاک خونی نزل آید به جای ما.

۲۔ موسیٰ اور خوالہ ملا خانہ میں بیٹھ کر ملازمہ صاحبہ اور بھائی صاحبہ کو درس دے کر
ملازمہ صاحبہ کو حفظ و فقہی و کلامی و طبعی و طبیبی تعلیمات دے کر اور وہ قدر
مقدور و خالص مائیں گوردے جاگ

۴ - آنکه در وقوع حمله اقتصاد نیکی شده بواسطه آنکه با کمال دقت و تامل در هر کاری
خود را میگذارد. اهائی را که به یکدیگر تعرض داده بودند و هر یک در کار و در تفکر به خود حمله کرده
شدنای برینکه در پیوسته و بواسطه آنکه بسیار مدققی و با تمام حیا و غفلت و ملاحظه
اجیده بودند و منزه منکر لبیک بود استوار و خاشاک را زمین سوخته و کجای هر ملاحظه.

رد ما علی

صبر الدین الحارثی

$$\frac{14}{744} \div \frac{28}{744} = \frac{14}{28} = \frac{1}{2}$$

TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 28 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Celaleddin Arif Bey, Doğu Sorunu'nu iyi bilen Paris Büyükelçileri Kont Sforza'nın kendisine verilen talimatları yerine getirdiğini söyleyen İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Schanzer'in, SSCB'nin konferansa katılmasında sakınca görmemekle birlikte bazı çekincelerini ifade ettiğini bildirmektedir. Celaleddin Arif Bey devamla, Mario Lago'yla yaptığı görüşme hakkında bilgi vermekte ve Atina'da yapılan darbe sonrasında Yunanistan'ın Trakya'ya daha büyük kuvvet göndermeyi kararlaştırmış olması nedeniyle İtalya'ya sert bir Nota vererek Yunanlıların Trakya'dan çıkarılmamasından doğacak sorumluluğun İtilaf Devletleri'ne ait olacağını belirteceğini ifade etmektedir.

184

Roma: 28/9/[1]338
Vürûdu: 7/10/[1]338
Aded: 385/179

Hâriciye Vekâletine

Aramızda daima vâsita-i mükâleme olan bir dostu ile Mösyö Şanzer [Schanzer] birinci ve ikinci maddedeki haberleri irsâl eylemiştir:

1- Sözümlü tuttum. Sforça'ya vermiş olduğum ta'limâtla mes'ele-i Şarkiyeyi bi-hakkın bilen müşârün-ileyh Paris Konferansı'nda vazîfesini kemâ-hiye-hakkîhâ îfâ eylemiştir. Müdâfa'âtta Puankare'yi geçerek Kurzon'u ilzâm eylemiştir.

2- Rusların konferansa gelmesinde bence be'is yoktur. Hatta arzû bile ederdim. Fakat bu mes'eledede ısrâr edilecek olursa Fransızların İngilizlerle birleşmesi ihtimâlî vardır. Kuvvet ve nüfûzumu bu husûsa sarf edecek olursam mesâ'il-i sairede müdâfa'âtımın kuvveti tenezzül edebilir.

3- Mösyö Lago ile mülâkâtımda Mîsâk-ı Millî prensiblerinde mutâbık olduğumuzu ve sıkca sıkca görüşerek mezkûr prensibler hakkındaki nikât-ı nazarımızı birlikde tesbît eylemekliğimizi teklîf eyledi. Ta'limât alıncaya kadar hudûd ve ekalliyet mesâ'ilini görüşeceğim.

4- Atina'da vukû'a gelen ihtilâl netîcesinde Yunanîlerin Trakya'ya daha büyük kuvvetler gönderecekleri karargîr olmuştur. Ahâlî-i İslâmiye'ye yeniden ta'arruzâtta bulunacakları derkâr olduğundan bu husûsda bugün şiddetli bir nota veriyorum ve Yunanîleri Trakya'dan çıkarmadıkları veya bizim çıkarmaklığımıza müsâ'ade etmedikleri için bundan mütevellid mes'ûliyetin Düvel-i İtilâfiye'ye aid olacağını söyleyeceğim ma'rûzdur.

Roma Mümessili
Celaleddin Arif

BELGE 23

۱۸۷

۲۸ - ۹ - ۷۰
۲۸ - ۱۰ - ۷۰

۱۸۶

۱۸۸. در ولایت نجد -

فاشستریک بیسی و حاکم غا - باند بیک مقلی اولیقه طایفه میلانو مسوی « موسیویتی » میلانوه
نشر الحیدری « یو یولو ویا لیا » قره سید مشاوره لایحه و با وینگی محضایه کز کوروشه ایچونه
میلانوه مقلد کلدی . کلدیه بر سینه موازنه سنده و انکارلری کورو وایله هیا مقلدی
اله کیرر و معاذاه نوکلری ایله وکلری کئی انه - لوابه بزده صکره حره کلدیه کلدی
و ایلیا باند بو عاقبت اغراض ایچونه منفعتی بزمه متحد حرکت ایچکده اولریتی ایلیا هاکیمه
اکلا تخم کلدیه بیکم چیلیمه چایستخده اولریتمه حجت اندیم . هوایا کلدیه بیکم
قانونی دایره اولریتی تقدیرده نوکلری ایله مقلد کلدیه کلدی ، فقط حواله کلدیه
و کلدیه سوبیکم اسرار و نه نوکلری آکلر مقلد کلدیه اولریتی و متا وینری
نما مقلدی ایچکده و حتی طرابلس غرب سلسله حقد و ده ادویه حقدی مادی و معنوی
هر دو با ورم ایچکده حقدی و بزمه ایچکده اقتضا کلدیه کیمت بینه اولریتی و عالم اسلام ایچکده
مقلد بیکم تعقیب ایچکده غایب لوندیه بولونریتی سوبیکم . بزمه عالم اسلام اوزنده کئی قوزلک
نه و جوده اولریتی صوری . بزمه حقد - بر هیوه ملاحظه لر بوقوزی مادی پرشکده
اغراض ایچکده سوبیکم انجوه شوی سوبیکم بیکم برتغایله انکار مستحکمه لوندیه بولونریتی
عالم اسلام یعنی کوره سنده و عاقل اندی بزمه . کلدیه ساندیه ایلیا هاکیمه و مقلدی تورک کلدیه
تعقیب ایچکده طر - بایسته نیرکی مادی کلدیه نکلر فوره نظر کلدیه فاجیمه . اساع
اولده کلدیه کلدیه و کلدیه و جسی حقد و خزانه لوندیه بر قلدیه کلدیه اولما مقلد کلدیه
و جیم . بزمه مقلد کلدیه نوکلر کلدیه اولریتی هاکیمه بیکم مقلدیه آبر و جیم هاکیمه
مقلد کلدیه بایه مقلدیه ایچکده کلدیه و کلدیه بزمه مقلدیه بزمه مقلدیه بزمه مقلدیه

۱۸۷

۲۸ - ۹ - ۷۰
۲۸ - ۱۰ - ۷۰

۱۸۶

۱۸۸. در ولایت نجد -

فاشستریک بیسی و حاکم غا - باند بیک مقلی اولیقه طایفه میلانو مسوی « موسیویتی » میلانوه
نشر الحیدری « یو یولو ویا لیا » قره سید مشاوره لایحه و با وینگی محضایه کز کوروشه ایچونه
میلانوه مقلد کلدی . کلدیه بر سینه موازنه سنده و انکارلری کورو وایله هیا مقلدی
اله کیرر و معاذاه نوکلری ایله وکلری کئی انه - لوابه بزده صکره حره کلدیه کلدی
و ایلیا باند بو عاقبت اغراض ایچونه منفعتی بزمه متحد حرکت ایچکده اولریتی ایلیا هاکیمه
اکلا تخم کلدیه بیکم چیلیمه چایستخده اولریتمه حجت اندیم . هوایا کلدیه بیکم
قانونی دایره اولریتی تقدیرده نوکلری ایله مقلد کلدیه کلدی ، فقط حواله کلدیه
و کلدیه سوبیکم اسرار و نه نوکلری آکلر مقلد کلدیه اولریتی و متا وینری
نما مقلدی ایچکده و حتی طرابلس غرب سلسله حقد و ده ادویه حقدی مادی و معنوی
هر دو با ورم ایچکده حقدی و بزمه ایچکده اقتضا کلدیه کیمت بینه اولریتی و عالم اسلام ایچکده
مقلد بیکم تعقیب ایچکده غایب لوندیه بولونریتی سوبیکم . بزمه عالم اسلام اوزنده کئی قوزلک
نه و جوده اولریتی صوری . بزمه حقد - بر هیوه ملاحظه لر بوقوزی مادی پرشکده
اغراض ایچکده سوبیکم انجوه شوی سوبیکم بیکم برتغایله انکار مستحکمه لوندیه بولونریتی
عالم اسلام یعنی کوره سنده و عاقل اندی بزمه . کلدیه ساندیه ایلیا هاکیمه و مقلدی تورک کلدیه
تعقیب ایچکده طر - بایسته نیرکی مادی کلدیه نکلر فوره نظر کلدیه فاجیمه . اساع
اولده کلدیه کلدیه و کلدیه و جسی حقد و خزانه لوندیه بر قلدیه کلدیه اولما مقلد کلدیه
و جیم . بزمه مقلد کلدیه نوکلر کلدیه اولریتی هاکیمه بیکم مقلدیه آبر و جیم هاکیمه
مقلد کلدیه بایه مقلدیه ایچکده کلدیه و کلدیه بزمه مقلدیه بزمه مقلدیه بزمه مقلدیه

TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey'in Milano Milletvekili Mussolini'yle yaptığı görüşmeyi TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 30 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Mussolini'nin Milano'da yayımladığı gazetede Türkiye lehine yazılar yazdığı ve kendisiyle görüşmek için Milano'dan Temsilciliğe geldiği, görüşmede yakında yasal yollarla olmadığı takdirde zor kullanarak iktidara geleceklerini, Türklerle anlaşmak taraftarı olduklarını, Misak-ı Milli'yi tamamen kabul ettiklerini ifade ettiği bildirilmektedir.

187

Roma
30-9-[13]38
12-10-[13]38
186

Hâriciye Vekâletine

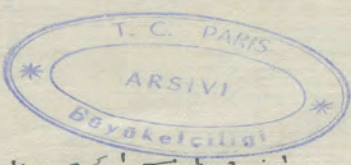
184 numarolu tele zeyldir.

Faşistlerin re'îsi ve memleketce Garibaldi'nin halefi olarak tanınan Milano Meb'ûsu "Mussolini" Milano'da neşreylediği "Popolo d'Italia" gazetesiyle mütemâdiyen lehimizde yazdığı gibi mahzâ bendenizle görüşmek için Milano'dan Mümessillîğe geldi. Kendisine Bahr-i Sefid muvâzenesinden ve İngilizler[ın] geri kalan Çanakkale'yi de ele geçirirler ve ma'âz-Allah Türkleri istedikleri gibi ezerler ise bizden sonra sıra kendilerine geleceğini ve İtalya'nın bu âkıbete uğramaması için menfa'ati bizimle müttehiden hareket etmekte olduğunu İtalya Hükûmetine anlatmağa geldiğimden beri çalışmakda olduğumdan bahsettim. Cevâben kendilerinin yakında kânûnî vâsıta ile olmadığı takdirde kuvve-i cebriye ile hükûmete geleceklerini, fakat her hâlde geleceklerini ve kendileri söylediğim esâslar üzerinde Türklerle anlaşmak tarafdârı olduklarını ve Mîsâk-ı Millîmizi tamamen kabûl eylediklerini ve hatta Trablusgarb mes'elesi hakkında da uyuşacaklarını, maddî ve ma'nevî her türlü yardım edeceklerini ve bizim ile ittîfâka kadar gitmek niyetinde olduklarını ve âlem-i İslâm ile müttehid bir politika ta'kîb etmek gayelerinden bulunduğunu söyledi. Bizim âlem-i İslâm üzerindeki nüfûzumuzun ne derecede olduğunu sordu. "Biz şimdiye kadar birçok mülâhazalarla bu nüfûzu maddî bir şekle ifrâğ etmek istemedik, ancak şunu söyleyebilirim ki bir telgrafla İngiliz müstemlekelerinde bulunan bütün âlem-i İslâma aynı gün ve saatde du'âlar etdirdim. Hindistan'dan İtalya Hükûmeti ve milleti[nin] Türklere karşı ta'kîb etdiği tarz-ı siyâsetden tebriki hâvî gelen telgraf da nazarınızdan kaçmamıştır. Esâsen oradaki heyecân ve galeyânın derecesi hakkında gazetelerden bir fikir edinmiş olmamanız mümkün değildir" dedim. Bu mülâkâtımızdan fevkalâde memnûn olduğumu Hükûmetime bildirmeliğimi de ayrıca ricâ eyledi. Hükûmetimin beyân-ı memnûniyet edeceğini ve alacağım cevâbı da bizzat Milano'ya getireceğimi söylediğim ma'rûzdur.

Büyük Millet Meclisi Roma Mümessili
Celaleddin Arif

BELGE 24

 طرابلس
 در د کونزون ایم سوفا = استی
 تحفه اردنیه کدینه رسید . شایع مدینه و اجتهاد تکلیف
 ایلمیه سارک ترسیه خود تکلیف وجهه ترکیه تخیله و طر قرون
 استانی وضع عجب ایلمیه من وقت ایلمیه کینه و تخمیه ستاقب
 تقضیه صنا بطریق استراکیه مایه سیه مکمل و استقامت در ترکیه
 کرفت اعتداله اردنیه جنبه و نقطه صلح عقد او لونی در ترکیه
 کرفت راققت ایلمیه کینه و یونا شانه کی انقدیمه انکدر در
 صومعه کی نقطه نظریه بدیل ایلمیه کینه و نقطه قرائت کینه
 یونا شانه در طرف منطقه دیکر ارضیه اهره او اقد شریک
 هیچ بر کار نشود میوان دیکر سوزی ذکر نقطه نظر سوزی بدیل
 شرط طلحه اردنیه و ساید بعمار و قوع بر سر سید اعلیٰ

 ساین دیکر ایلمیه مایه زمانه کینه طر قرون
 بعمار کینه ایلمیه اهره در سوزی و قوع کینه بکار ایلمیه
 کانه کینه بکار کینه در سوزی و قوع کینه بکار کینه
 کانه کینه بکار کینه در سوزی و قوع کینه بکار کینه
 کونه ۱۹۰۷

TBMM Hükûmeti Londra Temsilcisi Dr. Nihad Reşad Bey'in İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'la yaptığı görüşmeye ilişkin TBMM İstanbul Temsilcisi Hamid Bey'e gönderdiği 29 Eylül 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Dr. Nihad Reşad Bey'in görüşmenin özel nitelikli olduğunu belirttiği, Lord Curzon'ın Trakya'nın tahliyesine karşı çıkılmayacağını, tahliyenin ardından Türk memurların ve emniyet görevlilerinin İtilaf Devletleri subaylarıyla birlikte Trakya'ya girmelerine itiraz edilmeyeceğini, ancak barış imzalanıncaya kadar Türk askerî güçlerinin bölgeye girmesinin kabul edilemeyeceğini söylediği ve Çanakkale'deki duruma ve olası bir çatışmanın savaş ilanına neden olmamasına yönelik çözüm önerilerini ilettiği kaydedilmektedir.

Hamid Beyefendi'ye

Lord Kurzon ile mülâkât etdim. Mülâkâtımın husûsî ve ifâdâtımın şahsî olduğunu kendisine söyledim. Müşârûn ileyh Mudanya'da ictimâ'ı teklîf edilen mütâreke komisyonunda teklîfim vechle Trakya'nın tahliyesi ve tarafımızdan işgâli mevzû' bahis edilir ise muhâlefet edilmeyeceğini ve tahliyeyi müte'âkib müttefikîn zâbitlerinin iştirâkıyla me'mûrîn-i mülkiye ve inzibâtiyemizin Trakya'ya girmesine i'tirâz olunmayacağını ve fakat sulh akdolununcaya kadar kuvâ-yı askeriyemizin girmesine muvâfakat edilemeyeceğini ve Yunanistan'daki inkılâbın İngilizlerin son notadaki nokta-i nazarını tebdîl etmeyeceğini ve fakat kuvâ-yı askeriyemizin Çanakkale'de bî-taraf mıntıka dedikleri arâzîden behemehâl uzaklaştırılarak hiçbir hâdis-e-i mü'essifeye meydan verilmemesi, mezkûr nokta-i nazarın adem-i tebeddülüne şart-ı mutlak olduğunu ve şâyed bir müsâdeme vukû' bulsa bile i'lân-ı harbe meydan verilmemesi için Başkumandan Paşa Hazretleri tarafından müsâdemenin verilen emir üzerine vukû'a gelmediği beyân edilirse hâdiseyi ke'en-lem-yekûn addederek müzâkerâta devam edilebileceğini ve ifâdâtının âcilen Başkumandan Paşa Hazretlerine bildirilmesini kemâl-i ehemmiyetle beyân etdi.

Londra, 29 Eylül 1922

BELGE 25

TBMM Londra Temsilcisi Dr. Nihad Reşad Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 2 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Dr. Nihad Reşad Bey, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Mudanya görüşmelerine bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın katılmasının İngiltere Hükûmetince güçlü biçimde arzu edildiğini belirttiğini, İngiltere Dışişleri Bakanlığının Başbakan Lloyd George'a Trakya'nın Edirne ile birlikte Türkiye'ye iadesinin kesin olarak kararlaştırılmış olduğunun açıklanmasını teklif ettiğini ve Lloyd George'un itiraz etmediğini bildirmektedir.

842

Telgrafnâme

Hâriciye Vekâlet-i Celîlesine

Lord Kurzon Mudanya müzâkerâtında bizzat Başkumandan Paşa Hazretlerinin bulunmaları ez her cihet şâyân-ı temennî olduğunu ve İngiliz Hükûmetince kuvvetle arzu edildiğini ifâde eyledi. Trakya hakkındaki meşrû' endişelerimizin sür'atle izâlesi ve hissiyât-ı milliyemizin tatmîni yolunda ilk hatve olmak üzere Loyd Corc'a pek yakında bir nutuk îrâd ederek Trakya'nın Edirne ile beraber Türkiye'ye iadesi İngiliz Hükûmetince kat'iyen takarrür etmiş olduğunun ve bu mes'eleye bir daha rücû' edilmeyeceğinin resmen ve bir ta'ahhüd-i kat'îyi tazammun edecek bir tarzda beyânâtda bulunmasını "Foreign Office"nin teklîf eylemiş olduğunu ve teklîf-i vâkı'a Loyd Corc'un i'tirâz eylemediğini Hâriciyeden söyledikleri arz olunur efendim.

Londra, 2 Teşrîn-i Evvel [1]338

Nihad Reşad

TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey imzasıyla TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliği ile Tiflis, Bakü ve Erivan Temsilciliklerine, İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül tarihli ortak Notası ile TBMM Hükûmetinin 29 Eylül ve 4 Ekim tarihli cevabi Notalarının içeriği hakkında bilgi verilen ve Mudanya Konferansı'nın 3 Ekim'den beri toplantı hâlinde olduğu bildirilen 7 Ekim 1922 tarihli genelge telgraf.

Ankara
7 Teşrîn-i Evvel sene 1922
Numero 2622

Moskova
Türkiye Sefâretine
Tiflis - Bakü - Erivan Mümessilliklerine

1- İ'tilâf Devletleri'nin 23 Eylül sene 1338 tarihli müşterek notalarına verilen 29 Eylül ve 4 Teşrîn-i Evvel tarihli notaların [*Notalar için bkz. II. Bölüm, II.1.*] hülâsası ta'mîmen arz olunur. 29 Eylül tarihli notada bir kaç güne kadar cevâb verileceği ve derhâl müzâkerata başlanacağına i'timâd edilerek İstanbul ve Çanakkale üzerinden ve Yunan orduları arkasından devam eden harekât-ı askeriyenin tevkîfine emir verildiği, ancak Trakya'nın Meriç garbına kadar, Edirne de dâhil olmak üzere, tahliyesiyle Hükûmetimize âcilen teslimi icâb ettiği bildirilmiş ve işbu husûsât-ı müsta'celenin müzâkeresi için 3 Teşrîn-i Evvel sene 1922'de Mudanya'da Müttefikin ceneralleriyle bir konferans akdi teklîf ve konferansa İsmet Paşa[nın] me'mûr edildiği ilâve edilmiştir.

4 Teşrîn-i Evvel sene 1922 tarihli notada sulh-i kat'î mu'âhededini müzâkere ve akdi için murahhasların gönderileceği beyân ve mahal-i in'ikâd olarak İzmir şehri ve tarih-i in'ikâd olmak üzere de 20 Teşrîn-i Evvel 1922 teklîf ve Boğazlar'ın âtiyen tâbî' olacakları usûlün tesbîti de hâiz-i alâka olan Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Cumhûriyetlerinin de konferansa da'vetleri telkîn edilmiş, İstanbul ve Marmara Denizi'nin [te'mîniyeti]* şartıyla Boğazlar[ın] te'mîni [serbestisi ve hâkimiyet ve istiklâlimizle kâbil-i te'lîf bir ekalliyetler hukûku mes'elelerinde esâs itibâriyle ihtilâf olmadığı zikredilerek] Cem'iyet-i Akvâm'a aid nokta-i nazarımızın vakit-i münâsebede bildirileceği ilâve edilmiştir.

İstanbul'un tahliyesinin tesrî'i hakkında derc edilen münâsib bir cümleyi müte'âkib notaların sonundaki hitâbdan mütevellid tahassüsât-ı memnûniyetkârâne dermeyân edilerek cevâba hitâm verilmiştir.

2- Mudanya Konferansı 3 Teşrîn-i Evvel'den beri hâl-i ictimâ'dadır efendim.

Yusuf Kemal

* Köşeli parantez içinde gösterilen kısımlar Tiflis Temsilcilğine gönderilen telgraftan tamamlanmıştır.

TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in imzasıyla TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliğine Mudanya Konferansı'nın evreleri hakkında bilgi verilen 10 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafın Tiflis, Bakü ve Erivan Temsilciliklerine de gönderildiği anlaşılmaktadır.

Numero 2645

Ankara'dan
9 Teşrîn-i Sâni 1922

Moskova Sefâretine

7 Teşrîn-i Evvel 1338 ve 2622 numeroya zeyldir.

Mudanya Konferansı'nın in'ikâdından evvel İzmir'e Düvel-i Müttefika nâmına gelen Franklen Buyon'la [Franklin-Bouillon] takarrûr etdirilen esâsâtın en mühimi Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesi ile bizim bilumûm me'mûrîn-i mülkiye ve jandarmamıza teslîmi ve şimdilik orada kıta'ât-ı askeriye bulundurmamayı ta'ahhüd ettiğiinden Yunanlıların muhtemel bir ta'arruzuna karşı koymak üzere Meriç'in garbında Müttefikîn kıta'âtının bulundurulması keyfiyeti idi. Franklen Buyon'un işbu ciheti te'mîn edeceğini va'ad eylemesi üzerine ordunun Boğazlar üzerine hareketi tevkîf ve Mösyö Puankare'ye 29 Eylül tarihli nota gönderilmişdi. Mudanya'ya gelen Düvel-i İ'tilâfiye ve bilhâssa İngiliz murahhasları Müttefikîn kıta'âtının Meriç'in şarkında bulundurulmasını ileri sürmüşlerdir. Ba'dehu İngiliz ve İtalyan murahhasları Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesinden sonra bize teslîm edilmeyib kuvâ-yı İ'tilâfiyece işgâliyle iktifâ etmemizi talep etmişlerdir. Bunun üzerine 6 Teşrîn-i Evvel sene [13]38'de orduya tekrar ileri hareketi emri verilmiştir. Ma'a-mâ-fih Mudanya Konferansı ictimâ'ına devam olunmaktadır.

7 Teşrîn-i Evvel 1338'de İtalya dahi bizim nokta-i nazarımızı kabûl etmiştir.

İngiliz murahhası henüz ta'limât almadığını ifâde eylemiştir. Teşrîn-i Evvel'in dokuzuna kadar Mudanya Konferansı'ndan bir netice çıkmamıştır. Lord Kurzon'un Paris'den avdetini müte'âkıb o ana kadar ta'limâta intizâr eylediğini söyleyen Ceneral Harington işbu ta'limâtı aldığını ifâde eylemiş ise de bu sefer evvelce Trakya'nın tahliye ve me'mûrlarımıza teslîmini kabûl etmiş olan Fransız ve İtalyan ceneralleri yeni ta'limâta muntazır olduklarını beyân eylemişlerdir. Bundan Fransa ve İtalya'nın İngiliz nokta-i nazarına takarrüb etmekde olduklarını istidlâl etmekteyiz.

Konferansın muhtelif safahâtı peyderpey iş'âr olunacaktır.

10 Teşrîn-i Evvel 1338

Yusuf Kemal

BELGE 28

۸۵۵
۸۵۵

۸/۱۲/۱۲۸۱

T. C. PARIS
ARSIVI
Büyükelçiligi

مدینه مذاکره شده خیم اطریق ایم خیم دره دریم
مقدیم الله اکتفا ایبریم لرد کورنودن ~~مقدیم~~ مدت
دندسه الله یارب کلید مقصدی تراکما اسفان
معه نه ایضا سده صرکه امانه ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
اندیشه بوقه اولم لرد ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
اطفایره زودند ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
بندسه ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
اظمه برآی صرکه ختم بقی نقدایم
برآی صرکه ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
بیدری امانه ملک د امانه ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
برآی صرکه تراکما نه برآی نه ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
عکرمترک زمانه نقدی صریم ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
عکرمترک نکله دقریدلما ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~ ~~مقدیم~~
✓ استایله امانه صریم وقف حاحد کچرد ~~مقدیم~~

۳

تحریر و تصدیق

تصدیق ندره قولنامه در بینه اقصا
 بر حاکم انکار ~~سکه نقیه اراک~~ ~~سکه نقیه اراک~~ ~~سکه نقیه اراک~~
 بر ندره / اقصا ندره ای ندره قایم در طریقه
 سائیه دهه بر ندره ~~نقد فیه~~ و قایم
 یه تکرار مدره

تایید

TBMM Paris Temsilcisi Ferid Bey'in TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına ilettiği 7/8 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta Ferid Bey Fransa Dışişleri Bakanlığından verilen bilgilere atfen Lord Curzon'un Paris'e gelme amacının Trakya'nın TBMM Hükûmeti tarafından teslim alınmasının anlaşmanın imzalanmasından sonra gerçekleştirilmesini sağlamak olduğunu, ancak bunu başaramadığını, görüşmelerde Yunan tahliyesinin hemen başlamasının ve bir ay içinde tamamlanmasının, tahliye edilen yerlerin aşamalı olarak Türk mülki idaresine ve jandarma güçlerine bırakılmasının kararlaştırıldığını, Karaağaç ve yöresinin Edirne hududuna dâhil olmasının kabul edildiğini bildirmektedir.

855

7/8 Teşrîn-i Evvel [1]338

Şifre Paris'den

Hâriciye

Mudanya müzâkerâtından haberim olmadığı için Hâriciyeden verilen ma'lûmât ile iktifâ ediyorum. Lord Kurzon hiddet ve telâş ile Paris'e gelmiştir. Maksudı Trakya işgâlimizin mu'âhedenin imzâsından sonra olmasını te'mîn imiş. Arzusuna muvaffak olamıyarak itâ'at ederek dönmüştür. Yunan tahliyesinin Müttefikîn nezâretinde der'akab başlaması ve a'zamî bir ay sonunda hitâm bulması takarrür etmiştir. Tahliye edilen mahallerin peyderpey idâre-i mülkiye ve jandarmamıza tevdi'i mukarrerdir. Bir ay sonunda Trakya'da ne Yunan ne de Müttefikîn kalmıyacaktır. Askerimizin zaman-ı naklini sordum. Peretti,* "Taraflınızdan asker nakli teklifi vukû' bulmamıştır" dedi.

İstanbul idâresini sordum. "Harf-i vâhid geçmedi" dedi.

Edirne hudûdunda Karaağaç ve havâlisinin dâhil olması kabûl edilmiştir.

Konferans Üsküdar'da teklîf olunacaktır.

Tarihi Teşrîn-i Sâni'nin ibtidâsıdır.

Sulh mu'âhedesi ve Boğazlar mu'âhedesi ayrı ayrı olacaktır. Boğazlar mu'âhedesine mes'elede alâkadâr devletlerin da'veti ta'bîri ile iktifâ olunmuştur. Hâriciyede dedim ki "Romanya vesâire de tabî'î sulh mu'âhedesine dâhil olmayacaktır." Puankare bizim kalemimiz ile kazandığı hâkimiyetden son derece memnûndur. Karar muhtelif kabînelere tevdi' olunmuştur. İngiltere'nin daha resmî cevâbı gelmemiştir. Fakat saat 13'de gelen bir telefon kabûlü înâ etmekde imiş.

Trakya'nın ordumuz tarafından işgâli zamanı için mu'âhede-i sulhiyenin mevki'-i mer'iyete vaz'ından sonra ta'bîri kullanılmaktadır. Bu ta'bîrin mu'âhedenin imzâsı ta'bîri ile tebdîlini Hâriciyeden talep etdim. Mudanya'da da bu ta'bîrin vaz' etdirilmesi berây-ı tahattur ma'rûzdur.

[Paris Mümessili Ferid]

* Dışişleri Bakanlığında Siyasi Direktör Emmanuel de Peretti de la Rocca.

BELGE 29

۸ شبہ اول
۱۱ شبہ اول

لله دى

د' د' د' د' د' د' د' د' د' د' د' د' د' د' D' 741

۱- قوتها را از حیث بعد از مدتها با هم مقایسه و در هر مرتبه تا به مرتبه ۱۰۰

[illegible]

12/ Sep - 10/10/2019

TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığı'ndan TBMM Hükûmeti Paris Temsilciliğine gönderilen 8 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf. Telgrafta barış konferansının Mustafa Kemal Paşa'nın katılımını teminen İzmir'de düzenlenmesi için gayret gösterilmesi talimatı verilmekte, Mudanya Konferansı'nın toplanmasından önce Henry Franklin-Bouillon'la Trakya'nın teslimi konusunda varılan mutabakat ve adigeçenin bu hususu sağlayacağı yönündeki vaadi karşısında askerî harekâtın durdurulduğu, ancak, Mudanya müzakerelerinde İngiltere ve İtalya temsilcilerinin Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesinden sonra İtilaf kuvvetlerince işgal edileceğini söylemeleri üzerine 6 Ekim'de askerî harekâtın yeniden başlatıldığı, 7 Temmuz'da İtalya temsilcisinin Türk tarafının görüşünü kabul ettiği bildirilmektedir. Telgrafta devamla, bundan sonra bir hadise çıkması durumunda sorumluluğun tamamen İngiltere'ye ait olacağının duyurulması istenmektedir. Telgrafın üçüncü maddesinde İtilaf Devletleri'nin Notasındaki azınlık ve Milletler Cemiyeti'ne üyelik hususlarına dair görüşler yer almaktadır.

Tarihi 8 Teşrîn-i Evvel [1338]

Vârîde numerosu 641

Vusûlü tarihi 11 Teşrîn-i Evvel

1- Konferansın İzmir'de in'ikâdı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin dahi konferansda bulunmasını te'mîn edeceğinden bu husûs hakkında sarf-ı gayret edilmesi,

2- Mudanya Konferansı'nın in'ikâdından evvel Franklen Buyon'la takarrür etdirilen esâsâtın en mühimmi Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesiyle bizim me'mûrîn-i mülkiye ve jandarmamıza teslîmi ve şimdilik orada kıta'ât-ı askeriye bulundurmamayı ta'ahhüd ettiğimizden Yunanlıların muhtemel bir ta'arruzuna karşı koymak üzere Meriç'in garbında müttefikîn kıta'âtının bulundurulması keyfiyeti idi. Franklen Buyon'un işbu husûsu te'mîn edeceğini va'ad eylemesi üzerine ordunun Boğazlar üzerine hareketini tevkîf ve Mösyö Puankare'ye yirmi dokuz Eylül tarihli nota gönderilmiş idi. Mudanya'ya gelen Düvel-i İtilâfiye ve İngiliz murahhasları bidâyetde müttefikîn kıta'âtının Meriç'in şarkında bulundurulmasını ileri sürmüşlerdir. Ba'dehu İngiltere ve İtalyan murahhası Trakya'nın Yunanlılar tarafından tahliyesinden sonra bize teslîm edilmeyib kuvâ-yı i'tilâfiyece işgâli ile iktifâ etmekliğimizi talep etmişlerdir. Bunun üzerine altı Teşrîn-i Evvel'de orduya tekrar ileri hareketi emri verilmiştir. Mudanya Konferansı ictimâ'ına devam olunmaktadır. Yedi Teşrîn-i Evvel'de İtalyan murahhası dahi bizim nokta-i nazarımızı kabul etmiş ve İngiliz murahhası henüz ta'lîmât almadığını ifade eylemiştir. Şayed Franklen Buyon'un Düvel-i Müttefika-i selâse nâmina verdiği sözde durulmaması yüzünden bir hâdisе çıkarsa bunun mes'ûliyetinin tamamen İngiltere'ye aid olacağını mevcûd (?) vesâitle propaganda icrâsı mercûdur.

3- Sulh hakkındaki nokta-i nazarımız Mîsâk-ı Millî'nin tamamî-i tahakkukudur. Bu da dört Teşrîn-i Evvel tarihli notamızdan anlaşılmaktadır. Ekalliyet mes'elesinde istiklâl ve hakimiyetimizin tamamî-i muhâfazası (?) (?) esâs i'tinâ olunacaktır. Cem'iyet-i Akvâm'a duhûlümüz hakkında nota (?) kayd-ı ihtirâzi Mîsâk-ı Millî'nin birinci maddesine ve tarih ve an'anât-ı milliyemize mugâyir olan yirmi ikinci maddeden ileri gelmektedir.

BELGE 30

انامدی مک

تاریخی ۱۱ شمس اول
وحدت تاریخی ۱۱ شمس اول

والله اعلم
٢٤٤

* وحق: تری ارد قلندریه جویا به -

۱ - قولند که استایل فقط سه اشیا عن فیله این می باشد : دعا ، قرصه اول میرالان
صدقه و درگاه امارت به اینده . تا بعد از ۹۰ روز بکثیف قاصد سوخته یا مال فتنه ای بر
مناسب کوه و کثر نشاندن شمشیر و او را سر برد .

۵- مدایه نورفراشی مقدس و دجله سرختر آبی چون دست محسوس نماند قسم اند از سر
باسمه شروع اند طریقه او دو خواندند که در میلا رفتن داشت باور ایستاد بگفتند
فان حکمته بیغی فناده او به ترسید او را مدایه نورفراشی فناده ایسه و نفر
ایه یه استقامت و انظر فاند و ای بیان در طریقه فناده ایستاد
بیان در طریقه ماریه او یه یه ایان دهایی انداخته و میان ایضا
استغاث ایله می یونیل فناده و تقبیل و فناده فناده و فناده
افسادن کاه ایله عداوت و فناده فناده فناده فناده فناده فناده

15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850.

TBMM Hükûmeti Dışışleri Bakanlığından TBMM Paris Temsilciliğine gönderilen 11 Ekim 1922 tarihli telgraf. Telgrafta barış konferansının İstanbul bölgesinde toplanmasının kabul edilmeyeceğinin daha önce bildirilmiş olması nedeniyle gerekli girişimlerde bulunulması ve Mudanya Konferansı kararları çerçevesinde Doğu Trakya'nın teslim alınacağına Fransa Hükûmetine bildirilmesi istenmekte, Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin imzalanmasına dair bilgi verilmektedir.

Anadolu Mes'elesi

Vârîde numerosu 643

Tarihi 11 Teşrîn-i Evvel [1338]
Vusûlü Tarihi 14 Teşrîn-i Evvel

[Paris Mümessilliğine]

7/8 ve dokuz Teşrîn-i Evvel telgraflarına cevâbdır:

1- Konferansın İstanbul mıntıkasında ictimâ'ını kabûl edemiyeceğimizi daha ta'arruzdan evvel Mîralay Mujen vâsıtasıyla ihsâs etmiş idik. Binâen aleyh böyle bir teklîf karşısında kalmamaklığımız için münâsib göreceğiniz teşebbüsâtın şimdiden icrâsı mercûdur.

2- Mudanya Konferansı mukarrerâtı vechle Şarkî Trakya'yı Büyük Millet Meclisi nâmına tesellüm etmek üzere Başkumandanlık tarafından ordu kumandanlarından Mîrlivâ Refet Paşa me'mûr edilmiştir. Keyfiyetin Fransa Hükûmetine teblîği mütemennâdır. On bir Teşrîn-i Evvel'de Mudanya'da konferans hitâma ermiş ve takarrür etdirilen i'tilâfnâme Türk, İngiliz, Fransa ve İtalyan murahhasları tarafından imzâ edilmiştir. Yunan murahhası imzâyâ salâhiyetdâr olmadığını bilbeyân daha bazı i'tirazlar dermeyân ile imzâdan istinkâf eylemiştir. Yunanlılar mukâvelenin tatbîkinden dahi istinkâf etdikleri takdirde imzâmızın ke'en-lem-yekün addolunacağı murahhasımız İsmet Paşa tarafından beyân olunmuştur.

[Hâriciye Vekâleti]

[Derkenar] *Îcâbı mukaddemâ icrâ olunmuştur. Hıfzı fî 17 minhû*

Doğu Trakya'yı TBMM Hükûmeti adına teslim almak üzere Refet Paşa'nın görevlendirilmesinin Bakanlar Kurulu'nun 9 Ekim 1922 tarihli toplantısında kararlaştırıldığına dair Başbakanlıktan TBMM Başkanlığına gönderilen yazı ve bu hususta yayımlanan aynı tarihli Kararname.

Tezkire
1879 karar
6/1640 kayd

10-10-[1]338

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesine

Mudanya Konferansı mukarrerâtı vechle Şarkî Trakya'yı Büyük Millet Meclisi Hükûmeti nâmına tesellüm etmek üzere Başkumandanlık tarafından ordu kumandanlarından İzmir Meb'ûsu Mîrlivâ Refet Paşa Hazretlerinin me'mûr edildiği ve me'mûriyet-i mezkûreye aid ta'lîmâtın İcra Vekîlleri Hey'etinin 9/10/[13]38 tarihli ictimâ'ında takarrür eylediği berây-ı ma'lûmât arz olunur efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcrâ Vekîlleri Hey'eti Re'îsi

1879

703

Karârname

Mudanya Konferansı mukarrerâtı vechle Şarkî Trakya'yı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti nâmına tesellüm etmek üzere Başkumandanlık tarafından ordu kumandanlarından Mîrlivâ Refet Paşa Hazretleri me'mûr edilmiştir.

Her mahalde hükûmet-i mülkiye tamamen te'essüs eder etmez me'mûrîn Hükûmet-i İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Kânûnu mûcibince merci'-i resmîyelerine mürâca'at ederler. Devir teslîm mu'âmelâtına aid husûsâtta asâyîş ve inzibâtın sūr'at-i te'sîsi için ittihâz-ı tedâbîr de mu'âmelât-ı mezkûrenin hitâmına kadar Vâlî-i Vilâyet Refet Paşa Hazretlerinin taht-ı emrinde bulunacaktır.

9/10/[1]338

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcrâ Vekîlleri Hey'eti Re'îsi
Hüseyin Rauf

Şer'îye Vekîli
Abdullah Azmi

Müdâfa'a-i Milliye Vekîli
Kazım

Adliye Vekîli
Rifat

Dâhiliye Vekîli
Ali Fethi

Hâriciye Vekîli
Yusuf Kemal

Mâliye Vekîli
Hasan Fehmi

Ma'ârif Vekîli
Mehmed Vehbi

Nafi'â Vekîli
Fevzi

İktisâd Vekîli
Mahmud Esad

Sihhiye ve Mu'âvenet-i
İctimâ'îye Vekîli
Doktor Rıza Nur

Erkân-ı Harbiye-i
Umûmiye Vekâleti Vekîli
Fevzi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Re'îsi
Mustafa Kemal

II. BÖLÜM

**TBMM HÜKÛMETİ İLE İTİLAFA DEVLETLERİ ARASINDA TEATİ
EDİLEN NOTALAR**

MUDANYA ASKERİ SÖZLEŞMESİ TUTANAKLARI

MUDANYA ASKERİ SÖZLEŞMESİ

YUNAN BEYANNAMELERİ

II.1.**TBMM Hükûmeti ile İtilaf Devletleri Arasında Teati Edilen Notalar**

Birinci Nota: *Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincaré, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Sforza'nın imzalarıyla TBMM Hükûmetine tevdi edilen 23 Eylül 1922 tarihli ortak Nota.*

Texte de la note

"Les trois Gouvernements alliés prient le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de vouloir bien leur faire savoir s'il serait disposé à envoyer sans retard un représentant muni de pleins pouvoirs à une réunion qui se tiendrait à Venise ou ailleurs et à laquelle seraient également invités, avec les représentants de la Turquie, les plénipotentiaires de la Grande-Bretagne, de la France, de l'Italie, du Japon, de la Roumanie, de l'Etat Serbe, Croate, Slovène et de la Grèce. Cette réunion aurait lieu dès que les dispositions nécessaires auraient été prises par les Gouvernements intéressés. Elle aurait pour objet de négocier et de conclure le traité de paix définitif entre la Turquie, la Grèce et les Puissances Alliées.

Les trois Gouvernements alliés saisissent cette occasion pour déclarer qu'ils considèrent avec faveur le désir qu'a la Turquie de récupérer la Thrace jusqu'à la Maritza, et Andrinople. A la condition que le Gouvernement d'Angora n'envoie pas son armée pendant les pourparlers de paix dans les zones dont les Gouvernements alliés ont proclamé la neutralité provisoire, les trois Gouvernements soutiendront volontiers à la Conférence l'attribution de ces frontières à la Turquie, étant entendu d'ailleurs que des mesures seraient prises d'un commun accord dans le traité pour sauvegarder les intérêts de la Turquie et de ses voisins, pour démilitariser, en vue du maintien de la paix, certaines zones à déterminer, pour obtenir le rétablissement paisible et régulier de l'autorité turque, et enfin pour assurer efficacement, sous les auspices de la Société des Nations, la liberté des Dardanelles, de la mer de Marmara et du Bosphore, ainsi que la

Belgenin Bakanlığımız arşivinde bulunan nüshasının üst kısmında elle yazılmış “*Fransa Fevkalâde Komiseri Ceneral Pelle tarafından gönderilen me'mûr-ı mahsûs-ı muvakkatle Sadrazam fahâmetlü, devletlü Tevfik Paşa Hazretlerine takdîm olunmuşdur. Fî 24 Eylûl sene [1]338*” cümlesi yer almaktadır.

Üç Müttefik ülke Hükûmeti, Büyük Millet Meclisi Hükûmetinden; Türkiye'nin temsilcileriyle birlikte Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Slovenya Devleti ve Yunanistan'ın tam yetkili temsilcilerinin davet edilecekleri Venedik'te veya başka bir yerde düzenlenecek olan toplantıya tam yetkili bir temsilciyi gecikmeksizin göndermeye hazır olduğunu bildirmesini rica ederler. Bu toplantı, ilgili hükûmetler tarafından gerekli hazırlıklar tamamlanır tamamlanmaz yapılacaktır. Toplantının amacı; Türkiye, Yunanistan ve Müttefik Güçler arasında nihai barış antlaşmasını müzakere etmek ve sonuçlandırmak olacaktır.

Üç Müttefik ülke Hükûmeti, bu vesileyle, Türkiye'nin Edirne'yi ve Meriç'e kadar Trakya'yı geri alma isteğini uygun gördüklerini ilan ederler. Üç Hükûmet konferansta, Ankara Hükûmetinin barış görüşmeleri sırasında Müttefik Hükûmetlerin geçici tarafsızlık ilan ettiği bölgelere asker göndermemesi koşuluyla, Türkiye'nin ve komşularının çıkarlarını korumak, belirlenecek bazı bölgeleri barışın muhafazası amacıyla silahsızlandırmak, Türk yönetiminin barışçı ve nizami biçimde yeniden kurulmasını ve son olarak Milletler Cemiyeti'nin himayesinde Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi'nde serbestîyi ve aynı zamanda dinsel ve ırksal azınlıkların korunmasını etkili biçimde sağlamak için antlaşmada ortak mutabakatla önlemler alınacağını da hatırdı tutarak, Türkiye'ye bu sınırların verilmesini memnuniyetle destekleyeceklerdir.

-2-

protection des minorités de race et de religion. Les trois Gouvernements appuieront du reste volontiers l'admission de la Turquie à la Société des Nations. Ils sont d'accord pour renouveler l'assurance déjà donnée au mois de mars dernier que les troupes alliées seront retirées de Constantinople aussitôt que le traité entrera en vigueur.

Les trois Gouvernements alliés useront de leur influence pour provoquer, avant l'ouverture de la Conférence, le retrait des forces grecques sur une ligne qui sera fixée par les généraux alliés, d'accord avec les autorités militaires turques et grecques. En retour de cette intervention, le Gouvernement d'Angora s'engagera à n'envoyer, ni avant, ni pendant la Conférence, de troupes dans les zones qui ont été provisoirement déclarées neutres et à ne pas franchir les Détroits, ni la mer de Marmara.

Pour déterminer la ligne dont il est question plus haut, une réunion pourrait immédiatement avoir lieu entre Mustapha Kemal et les Généraux alliés à Moudania ou à Ismidt.

Les Gouvernements alliés ont la conviction que leur appel sera entendu et qu'ils pourront collaborer avec la Turquie comme avec leurs Alliés au rétablissement d'une paix à laquelle aspire toute l'humanité civilisée./.

Signé: POINCARÉ, CURZON of KEDLESTON, SMOERZA.

Paris le 23 septembre 1922

Üç Hükûmet ayrıca Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesini memnuniyetle destekleyeceklerdir. Hükûmetler, antlaşma yürürlüğe girer girmez İstanbul'dan Müttefik birlikleri çekeceklerine dair geçen Mart ayında verilmiş olan güvenceyi yenilemek konusunda hemfikirdirler.

Üç Müttefik ülke Hükûmeti Yunan kuvvetlerinin, konferansın başlamasından önce, Müttefik generaller tarafından Türk ve Yunan askerî makamlarıyla fikir birliği içinde belirlenecek hatta çekilmelerini sağlamak için nüfuzlarını kullanacaklardır. Bu müdahale karşılığında Ankara Hükûmeti konferans öncesinde ve konferans sırasında geçici olarak tarafsız ilan edilmiş bölgelere asker göndermeme ve Boğazlar ile Marmara Denizi'ni aşmama taahhüdünde bulunacaktır.

Yukarıda sözü edilen hattı belirlemek için Mustafa Kemal ile Müttefik generaller arasında Mudanya veya İzmit'te acilen bir toplantı düzenlenebilecektir.

Müttefik Hükûmetler çağrılarının karşılık bulacağı ve tüm uygar insanlığın arzuladığı barışın yeniden tesisi için Türkiye'yle, Müttefikleriyle olduğu gibi, işbirliği yapabilecekleri kanaatindedirler.

İmza: Poincaré, Curzon, Sforza

Paris 23 Eylül 1922

İkinci Nota: TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasına yanıt verdiği 29 Eylül 1922 tarihli Nota. Fransız müzakereci ve devlet adamı Henry Franklin-Bouillon tarafından Paris'e iletilmiştir.

DIPLOMATIE PARIS N° 105

Henri IV

Je vous envoie texte officiel réponse Turque arrêtée hier minuit qui me fut remis pour gagner temps (.) Paris communiquera où nécessaire (.) Suit (:); Instructions pour Généraux acceptées par Turcs et conforme aux indications que vous ai/ déjà télégraphiées (.) Commencement citation.

A Son Excellence Monsieur POINCARÉ, Président du Conseil des Ministres, Président de la Conférence de Paris.

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que la réponse à la note adressée en date du 23 Septembre 1922 par les trois Puissances Alliées au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie sera donnée dans quelques jours par mon Gouvernement.

Confiant dans les assurances que Monsieur Franklin-Bouillon, qui vient d'arriver chez le Commandant en Chef des Armées turques, a données d'accord avec les Représentants des Puissances de l'Entente réunis à Paris, et persuadé qu'on procèdera tout de suite aux négociations afin d'établir une paix juste, l'ordre est donné d'arrêter immédiatement nos opérations militaires qui se développaient sans arrêt dans la Direction de Constantinople et de Chanak-Kalé à la poursuite des armées Helléniques.

N 106 - Les assurances données par Monsieur Franklin-Bouillon ont établi les sentiments de justice dont sont inspirées les Puissances de l'Entente en vue d'assurer les droits de la Turquie

Cependant le maintien de la Thrace, ne fut-ce qu'un seul jour de plus, sous l'Administration et l'Occupation de l'Armée Hellénique étant la cause des dangers de toute sorte ainsi que de la douleur des populations de la Turquie, il est indispensable d'évacuer.....

Zaman kazanmak için dün gece bana iletilen resmî Türk yanıtının metnini size gönderiyorum. Paris gerekli gördüğü yerlere iletecektir. Generallere verilen talimatlar Türklerce kabul edilmiştir ve size daha önce telgrafla bildirdiğim hususlarla uyumludur.

Metnin başlangıcı.

Fransa Başbakanı, Paris Barış Konferansı Başkanı Bay Poincaré'ye

Sayın Başbakan,

Ekselanslarına, üç Müttefik Güç tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine gönderilen 23 Eylül 1922 tarihli Notaya Hükûmetim tarafından birkaç gün içinde cevap verileceğini bildirmekten onur duyuyorum.

Bay Franklin-Bouillon'un Türk Orduları Başkumandanlığına gelerek verdiği, Paris'te Antant Güçleri temsilcileriyle mutabakatla belirlenmiş teminatlara güvenerek ve adil bir barışın tesisi amacıyla müzakerelere derhâl girişileceğine ikna olarak, Yunan ordularını takip amacıyla Çanakkale ve İstanbul yönünde aralıksız gelişen askerî harekâtımızın derhâl durdurulması emri verildi.

Bay Franklin-Bouillon'un verdiği güvenceler Türkiye'nin haklarını teminat altına alma yönünde İtilaf Güçlerinin ilham aldığı adalet duygusunu yerleştirmiştir.

Bununla birlikte Trakya'nın Yunan Hükûmetinin idaresi ve ordusunun işgali altında fazladan bir gün daha tutulmasının her türlü tehlikenin yanı sıra Türklerin tarifsiz acılarının sebebi olduğu cihetle, Trakya'nın Edirne dâhil Meriç'in batısına kadar derhâl tahliye edilmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine acilen geri verilmesi elzemdir.

d'évacuer immédiatement et de restituer d'urgence au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, la Thrace jusqu'à l'ouest de Maritza y compris Andrinople.

La convocation à Moudania d'une Conférence des Généraux Alliés afin de fixer les questions urgentes répondant aux désirs et aux propositions des Puissances de l'Entente, la réunion de cette conférence est proposée pour le 3 Octobre 1922.

Le Général ISMET PACHA, Commandant les armées du front de l'ouest, est personnellement désigné pour nous représenter à la conférence de Moudania.

Dans le cas où la date précitée conviendrait je vous prie de vouloir bien faire désigner les Généraux devant se rendre à cette conférence et de nous en faire connaître les noms.

Smyrne, le 22 Septembre 1922.

YOUSSOUF KEMAL,
Ministre des Affaires Etrangères
du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale
de Turquie.

Signé: FRANKLIN-BOUILLON

fin citation

fin du télégramme.

Antant Güçlerinin istek ve önerilerine karşılık verecek sözkonusu acil meseleleri çözüme kavuşturmak amacıyla Mudanya’da düzenlenecek Müttefik Generaller Konferansı’nın 3 Ekim 1922 tarihinde toplanması önerilmektedir.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa Mudanya’daki konferansta bizi temsil etmek üzere atanmıştır.

Bahsedilen tarihin uygun görülmesi hâlinde konferansa katılacak Generallerin belirlenmesini ve isimlerinin bildirilmesini rica ederim.

İzmir, 29 Eylül 1922

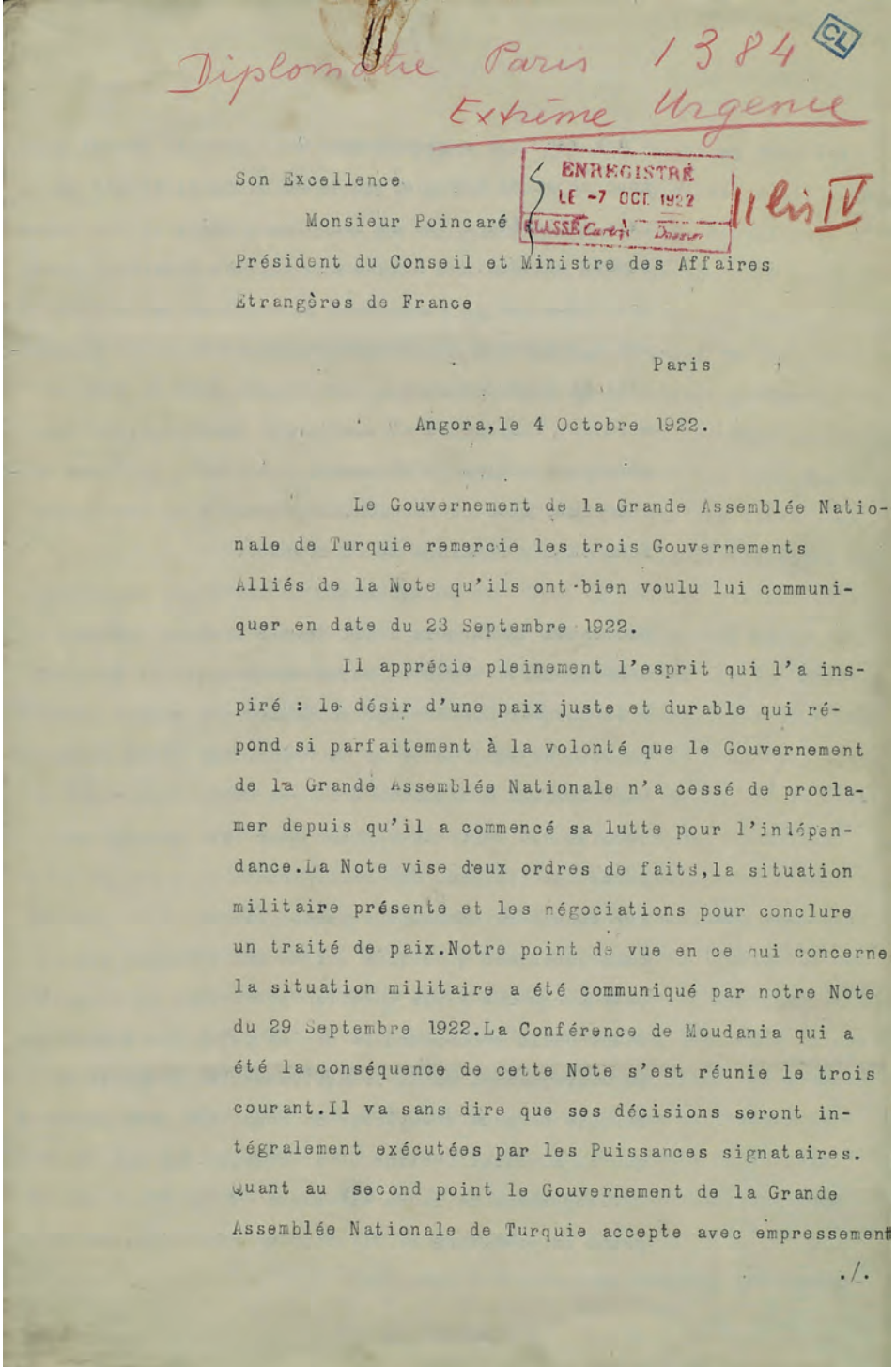
Yusuf Kemal
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti
Dışişleri Bakanı

Metnin sonu.

İmza: Franklin-Bouillon

Telgrafın sonu.

Üçüncü Nota: İtilaf Devletleri'nin 23 Eylül 1922 tarihli ortak Notasına cevaben TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal tarafından gönderilen 4 Ekim 1922 tarihli Nota.

d'envoyer ses représentants à la réunion devant avoir pour objet de négocier et de conclure le traité de paix définitif entre la Turquie, la Grèce et les Puissances alliées. Les Puissances alliées admettent dans leur Note que la Conférence pourrait se tenir dans une ville autre que Venise. Profitant de cette possibilité et considérant que les négociations de paix en seraient facilitées et accélérées davantage, mon Gouvernement estime qu'il serait très utile de fixer Smyrne comme lieu de réunion. Il propose donc que la Conférence s'y réunisse le 20 courant.

Le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie croit devoir émettre les considérations suivantes au sujet des Puissances invitées à la susdite Conférence: En dehors des quatre Grandes Puissances Alliées et de la Grèce, deux Etats seulement sont invités à assister à la prochaine réunion, on en conclut que cette invitation leur est adressée non parce qu'ils sont des belligérants mais par ce qu'on les considère comme plus particulièrement intéressés dans certaines questions qui seront résolues par la paix turque. La seule question présentant ce caractère étant celle concernant le régime futur des Détroits, le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie ne peut s'empêcher de constater avec surprise que la Russie, l'Ukraine et la Géorgie, qui par le seul développement de leurs côtes sur la Mer Noire ont un grand intérêt, dans la fixation de ce régime, semblent

avoir été oubliés, alors que les deux Etats en question ont été conviés à la future Conférence. Il est d'ailleurs hors de doute que la participation de ces Républiques à l'élaboration du statut susmentionné ne pourrait que contribuer à le rendre plus durable, et à écarter toute cause de conflits. Par conséquent le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie propose tout particulièrement d'inviter à la Conférence projetée les Représentants de ces Puissances au même titre que ceux des deux Etats dont l'invitation a été déjà décidée par les trois Gouvernements Alliés; il espère que cette invitation sera adressée avant la Conférence dont la réunion est proche. Mon Gouvernement prend note avec satisfaction de la reconnaissance de ses droits incontestables sur la Thrace et exprime à cette occasion ses remerciements aux Gouvernements Alliés. La liberté des Détroits, à la condition d'assurer la sécurité de Constantinople et de la Mer de Marmara, ainsi que la sauvegarde des droits des minorités dans la limite où elle est compatible, soit avec l'indépendance et la souveraineté de la Turquie, soit avec les exigences de la pacification effective de l'Orient, étant également désirés par nous, il n'y a pas en principe de désaccord à ce sujet. Tout en remerciant les trois Puissances Alliées de l'appui qu'Elles veulent bien lui promettre pour son admission à la Société des Nations, le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie tient à ajouter qu'il fera connaître en temps opportun son point de vue à ce sujet.

C'est avec une vive satisfaction que le Gou-

vernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie prend acte du renouvellement de l'assurance au sujet de l'évacuation de Constantinople, siège du Khalifat musulman, par les troupes alliées. Cependant mon Gouvernement est convaincu que les Puissances Alliées apprécient à sa juste valeur l'impatience avec laquelle est attendue la réalisation, un moment plus tôt, de cette promesse.

L'appel contenu à la fin de la Note des Gouvernements Alliés a vivement impressionné le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. Les Puissances peuvent certainement compter sur l'aide loyale et sincère, en vue du rétablissement et du maintien d'une paix à laquelle aspire toute l'humanité civilisée, d'une Turquie dont les légitimes aspirations auraient été satisfaites; elles peuvent également être persuadées de trouver en elle une collaboratrice dévouée dans le travail pacifique que tous sont tenus de s'imposer pour panser les plaies de la guerre.

YOUSOUF KEMAL

Ministre des Affaires Etrangères du Gouvernement
de la Grande Assemblée Nationale de Turquie

Pelle'

Ekselansları

Bay Poincaré

Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı

Paris

Ankara, 4 Ekim 1922

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, üç Müttefik Hükûmete 23 Eylül 1922 tarihinde ilettikleri Nota için teşekkür eder.

Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Notaya ilham veren ve bağımsızlık için mücadeleye başlamasından bu yana kendisinin sürekli beyan ettiği iradeyle mükemmelen uyuşan adil ve kalıcı barış arzusu anlayışını bütünüyle takdir eder.

Nota iki ana konuyu hedeflemektedir: mevcut askerî durum ve barış antlaşması imzalanmasına yönelik müzakereler.

Askerî duruma ilişkin görüşümüz 29 Eylül 1922 tarihli Notayla iletilmişti. Bu Notanın sonucu olan Mudanya Konferansı içinde bulunulan ayın üçünde toplanmıştır; konferansta alınan kararların imzacı güçler tarafından bütünüyle uygulanacağını söylemeye gerek dahi bulunmamaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ikinci hususla ilgili olarak; Türkiye, Yunanistan ve Müttefik Güçler arasında nihai barış antlaşması müzakere etmeyi ve sonuçlandırmayı amaçlayan toplantıya temsilcilerini göndermeyi memnuniyetle kabul eder.

Müttefik Güçler Notalarında konferansın Venedik dışında başka bir kentte toplanabileceğini kabul etmektedirler. Hükûmetim bu olasılıktan yararlanarak ve barış görüşmelerini daha da kolaylaştıracağını ve hızlandıracağını değerlendirerek, toplantı yeri olarak İzmir'in belirlenmesinin çok yararlı olacağını değerlendirmektedir. Dolayısıyla konferansın içinde bulunulan ayın 20'sinde İzmir'de toplanmasını önerir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti yukarıda bahsedilen konferansa davet edilen Güçlerle ilgili olarak aşağıdaki hususları açıklamaya zorunlu bulunduğu kanısındadır:

Bir sonraki toplantıya katılmak üzere dört Büyük Müttefik Güç ile Yunanistan'ın yanı sıra yalnızca iki ülke davet edilmiştir; bu davetin kendilerine savaştan taraf olmalarından ötürü değil, Türk barışıyla çözülecek bazı meselelerle daha yakından ilgili olduklarının düşünülmesi sebebiyle yapıldığı sonucuna varıyoruz; bu nitelikteki tek meselenin Boğazlar'ın müstakbel rejimi olması hasebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, sözkonusu iki devlet düzenlenecek olan konferansa davet edilirken, bu rejimin belirlenmesinde sahillerinin Karadeniz uzantıları açısından büyük menfaatleri olan Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın unutulmuş gibi göründüklerini hayretle müşahade etmekten kendini alamamaktadır.

Bu Cumhuriyetlerin yukarıda bahsedilen statünün belirlenmesine katılmalarının statünün daha kalıcı olmasını sağlayacağı ve gelecekteki tüm çatışma sebeplerini ortadan kaldıracığı şüphesizdir.

Sonuç olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, öngörülen konferansa, bu Güçlerin temsilcilerinin, davet edilmeleri üç Müttefik Hükûmet tarafından kararlaştırılmış olan iki Devletin temsilcileriyle aynı sıfatla davet edilmelerini hassaten önerir ve bu davetin yakın zamanda toplanacak olan konferanstan önce taraflara gönderileceğini ümit eder.

Hükûmetim, Trakya üzerindeki tartışılmaz haklarının tanınmasını memnuniyetle not eder ve bu vesileyle Müttefik Hükûmetlere teşekkürlerini ifade eder.

İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin güvenliğinin sağlanması koşuluyla Boğazlar'ın serbestisi ve bunun yanı sıra gerek Türkiye'nin bağımsızlık ve egemenliğiyle, gerek Doğu'da etkin barış sağlanmasının icaplarıyla bağdaşma sınırları içinde azınlıkların haklarının korunması tarafımızca da arzu edilen bir durum olduğundan, bu konuda ilke olarak anlaşmazlık yoktur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, üç Müttefik Güce Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabulü için vaat ettikleri destekten dolayı teşekkür eder ve bu konuyla ilgili görüşünü uygun zamanda bildireceğini ilave etmek ister.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Hilafetin merkezi olan İstanbul'dan Müttefik birliklerinin tahliyesiyle ilgili güvencenin yenilenmiş olmasını büyük memnuniyetle not eder.

Bununla beraber Hükûmetim, bu sözün bir an önce yerine getirilmesinin ne kadar sabırsızlıkla beklendiğinin Müttefik Güçler tarafından gereğince takdir edileceğine kanidir.

Müttefik Hükûmetlerin Notasının sonunda yer alan çağrı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini hayli mütehassis etmiştir.

[Müttefik] Güçler, meşru taleplerinin yerine getirilmesi hâlinde Türkiye'nin tüm medeni insanlığın özlemini duyduğu barışın tesisi ve korunmasına yönelik samimi ve sadık yardımına şüphesiz güvenebilir ve aynı şekilde Türkiye'nin savaşın yaralarının sarılması için herkesin uygulamakla yükümlü olduğu barışçı çabaya adanmış işbirliğinden emin olabilirler.

Yusuf Kemal
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti
Dışişleri Bakanı

II.2.

Mudanya Askerî Sözleşmesi Tutanakları

LA CONVENTION DE MOUDANIA

3 Octobre 1922-11 Octobre 1922

MUDANYA SÖZLEŞMESİ

3 Ekim 1922 - 11 Ekim 1922

LA CONVENTION DE MOUDANIA

Mardi, 3 Octobre 1922.

---

1 ère. Réunion.

1 ère. Séance.

La Séance fut ouverte à 3 h. 15.-

Ils étaient présents:

LA DELEGATION TURQUE

LE DELEGUE: Son Excellence le Général ISSMET Pacha,
Commandant du Front de l'Ouest.

assisté de:

M.M.
le Général ASSIM Pacha, Chef d'Etat-Major du
Front de l'Ouest;

Le Lieutenant-Colonel TEVFIK Bey;

Le Major SEIFEDDIN Bey;

Son Excellence HAMID Bey était également
présent.

LA DELEGATION BRITANNIQUE

LE DELEGUE; Son Excellence le Général Sir C.H.HARINGTON
K.C.B.D.S.O.

assisté de:

M.M.
Le Colonel W.H. GRIBBON C.H.G., Chef of Staff.

Le Lieutenant-Colonel T.G.G. HEYWOOD O.B.E.,
Staff officer;

Major G. SMIS MARCHAL H.B.E.

MUDANYA SÖZLEŞMESİ

-----

3 Ekim 1922, Salı

1. Toplantı

1. Oturum

Oturum saat 3.15'te açıldı.

Toplantıda hazır bulunanlar:

TÜRK HEYETİ

HEYET BAŞKANI: Ekselansları İsmet Paşa,* Batı Cephesi Kumandanı

Heyet Üyeleri:

Asım Paşa, Batı Cephesi Kurmay Başkanı;
Yarbay Tevfik Bey;
Binbaşı Seyfeddin Bey;
Ekselansları Hamid Bey de hazır bulunuyordu.

BRİTANYA HEYETİ

HEYET BAŞKANI: Ekselansları General Sir C.H.HARINGTON
K.C.B.D.S.O.

Heyet Üyeleri:

Kurmay Başkanı Albay W.H. GRIBBON C.H.G.
Yarbay T.G.G. HEYWOOD O.B.E.

Kurmay Subay;

Binbaşı G. SMIS MARCHAL H.B.E.

---

* Tutanaklarda Türk generallerin *général* ve *pacha* rütbe ve unvanları birlikte kullanılırken (Général İsmet Pacha ve Général Asım Pacha gibi) çeviride isimler İsmet Paşa ve Asım Paşa olarak yazılmıştır.

LA DELEGATION ITALIENNE

LE DELEGUE, Son Excellence le Général MOMBELLI,

assisté de:

M.M.
Le Lieutenant Colonel VITELLI;
Le Capitaine PICCIOTTO;
Le Lieutenant SROLDI;

LA DELEGATION FRANCAISE

LE DELEGUE, Son Excellence le Général CHARPY;

assisté de:

M.M.
Le Colonel adjoint CHATEL;
Le Lieutenant-Colonel SARROU;
Le Capitaine LUCAS,
Le Capitaine TOULARGE

Monsieur le Lieutenant-Colonel T.G.G. Haywood,
l'interprète du Général Harington, a lu une allocution
au nom de ce dernier et des Généraux Mombelli et Charpy,
exprimant des vœux pour le succès de la Conférence et
souhaitant une ère de bonheur et de prospérité pour la
Turquie.

İTALYA HEYETİ

HEYET BAŞKANI: Ekselansları General MOMBELLI,

Heyet Üyeleri:

Yarbay VITELLI;
Yüzbaşı PICCIOTTO;
Teğmen SROLDI;

FRANSA HEYETİ

HEYET BAŞKANI: Ekselansları General CHARPY;

Heyet Üyeleri:

Albay CHATEL;
Yarbay SARROU;
Yüzbaşı LUCAS,
Yüzbaşı TOULARGE

General Harington'ın tercümanı Yarbay T.G.G. Haywood tarafından;
General Harington ile General Mombelli ve General Charpy adına
konferansın başarılı olması dileklerinin ve Türkiye'ye refah ve mutluluk
dönemi temennilerinin ifade edildiği bir hitapta bulunuldu.

-3-

Le Général Ismet Pacha: Je remercie Messieurs les Généraux pour les sentiments qu'ils ont exprimés à l'égard de mon pays et je les remercie surtout pour les avoir exprimés si franchement et si sincèrement.

D'après les instructions que j'ai reçues de mon Gouvernement, nous nous réunissons aujourd'hui en une Conférence purement militaire dont l'objet est l'évacuation de la Thrace par l'armée hellénique et sa restitution au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, ce que d'ailleurs était par principe accepté par les Alliés.

Je remercie Messieurs les Généraux pour avoir envoyé des Commissions en Thrace pour restreindre la terreur qui existe encore. Ces Commissions pourront sauver la vie à beaucoup de pauvres gens.

Je crois que nous resterons dans le sens accepté par les Alliés si nous commençons par étudier la question de l'évacuation de la Thrace, évacuation qui constituerait une garantie pour assurer la population.

Comme entrée en matière, je déclare que cette Conférence sera un bon commencement pour la question générale. La garantie la plus solide serait d'évacuer la Thrace et d'entreprendre l'occupation par les Alliés qu'ils la restitueront dans un mois à la Turquie.

Que pensent à ce sujet Leurs Excellences Messieurs les Généraux?

Le Général Harington: Je remercie Votre Excellence pour les sentiments qu'Elle vient d'exprimer. Les

İsmet Paşa:

Sayın Generallere ülkem hakkında belirtmiş oldukları duygular ve bilhassa duygularını bu denli samimiyet ve açık sözlülükle ifade etmiş oldukları için teşekkür ederim.

Hükûmetimden aldığım talimat uyarınca, bugün burada Trakya'nın Yunan* ordusu tarafından tahliyesini ve Müttefiklerce de esasen kabul edildiği üzere Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmetine geri verilmesini amaçlayan salt askerî nitelikli bir konferans hâlinde toplanmış bulunuyoruz.

Sayın Generallere hâlen sürmekte olan terörün yayılmasını önlemek için Trakya'ya Kurullar göndermiş olmalarından dolayı teşekkür ederim. Bu Kurullar çok sayıda biçare insanın yaşamını kurtarabilir.

Trakya'nın tahliyesi meselesini incelemekle başlarsak Müttefikler tarafından kabul edilmiş anlayış içinde kalacağımıza inanıyorum; bu tahliye halkı rahatlatmaya yönelik bir güvence teşkil edecektir.

Sözlerime başlarken, bu konferansın genel sorun karşısında iyi bir başlangıç olacağını beyan ederim. En sağlam güvence, Trakya'nın tahliyesi ve burayı bir ay içinde Türkiye'ye geri verecek Müttefiklerce teslim alınması olacaktır.

Bu konu hakkında Ekselansları Sayın Generaller ne düşünürler?

General Harington:

İfade etmiş olduğu duygular için Ekselanslarına teşekkür ederim.

* Belgelerin tamamında geçen “Hellène”, “Hellénique” ve “Grec” ifadeleri “Yunan” olarak çevrilmiştir.

-4-

Généraux espèrent que les Commissions envoyées en Thrace et cette Conférence seront le début de la paix. Le but principal est de régler l'évacuation de la Thrace. L'effort que nous déployons ici sera de faire cette évacuation dans les meilleures conditions.

Votre Excellence a dit que les principes étaient acceptés par les Alliés.

Général Ismet Pacha: Oui, la principe de l'évacuation de la Thrace et restitution aux Turcs est accepté.

Ce principe a été établi dans la Note des Alliés.

Général Harington : Est-ce que la réponse à la Note est envoyée par le Gouvernement d'Angora?

Général Ismet Pacha: C'est une question politique. Notre réunion est une preuve que le principe est accepté et nous continuons.

Général Harington : Je suis tout à fait d'accord. C'est mon intention formelle de continuer. Nous avons préparé une proposition écrite que nous demandons à Votre Excellence d'étudier paragraphe par paragraphe.

Général Ismet Pacha: Nous commencerons maintenant à étudier les garanties de l'évacuation et de la restitution. Ce sont les meilleurs moyens de faire reculer l'armée grecque.

Nous avons dit au début de la Conférence que celle-ci est une Conférence militaire. Nous étudierons ici le moyen d'effectuer cette occupation dès que les Gouvernements seront mis d'accord.

(Sur cela les Généraux ont remis au Général Ismet Pacha le projet ci-inclus.) (Annexe No.1)

Ismet Pacha ayant déclaré qu'il étudierait ce projet avec son Etat-Major, la séance fut levée à 3 h.45.

Generaller Trakya'ya gönderilen Kurulların ve bu konferansın barışın başlangıcı olacağını ümit etmektedirler. Esas amaç, Trakya'nın tahliyesi meselesini çözüme kavuşturmaktır. Burada tahliyenin en iyi koşullarda yapılması için çaba sarf etmekteyiz.

Ekselansları, ilkelerin Müttefikler tarafından kabul edildiğini belirtmiş bulunuyor.

İsmet Paşa:

Evet, Trakya'nın tahliyesi ve Türklere geri verilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilke, Müttefiklerin Notasında belirlenmiştir.

General Harington:

Ankara Hükûmeti Notaya cevap gönderdi mi?

İsmet Paşa:

Bu siyasi bir soru. Toplanmış olmamız ilkenin kabul edildiğinin kanıtıdır ve [toplantıyı] sürdürüyoruz.

General Harington:

Size tamamıyla katılıyorum. Resmî niyetim devam etmektir. Ekselanslarının paragraf paragraf incelemesini talep ettiğimiz yazılı bir öneri hazırladık.

İsmet Paşa:

Şimdi tahliyenin ve geri vermenin güvencelerini incelemeye başlayacağız. Bunlar Yunan ordusunun geri çekilmesini sağlamak için en iyi vasıtalarlardır.

Konferansın başlangıcında bunun askerî bir konferans olduğunu söyledik. Burada, Hükûmetler anlaşmaya varır varmaz sözkonusu teslim alma işleminin uygulama yöntemini inceleyeceğiz.

(Bunun üzerine Generaller İsmet Paşa'ya ekli taslağı sundular.) (Ek I)

İsmet Paşa'nın bu taslağı Kurmay Heyetiyle inceleyeceğini söylemesi üzerine oturma 3.45'te sona erdi.

5-

2me Séance. La Séance fut recouverte à 5.h.10.

Général Harington: Je vous prie de vouloir bien communiquer le résultat de vos délibérations.

Général Ismet Pacha: Je dois commencer sur la base de l'évacuation de la Thrace Orientale et de sa restitution au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. Le projet que j'ai lu diffère en principe de la base de restitution de la Thrace Orientale. Est-ce que le Général n'est pas d'avis? D'après ce projet la Thrace Orientale sera évacuée mais non restituée au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie.

Général Harington : Je ne suis pas d'accord sur ce sujet avec Votre Excellence. Les propositions soumises préparent l'évacuation et la restitution de la Thrace Orientale. Je crois que nous préparons ce que vous demandez.

Général Mombelli: Les Généraux sont d'accord sur la base de la restitution aussi bien que sur la base de l'évacuation. Mais la question de restitution est une question purement politique qui dépasse les pouvoirs d'une Conférence militaire.

Général Harington : Les propositions sont faites dans le but de la restitution intacte de la Thrace.

Général Mombelli : Dans une situation normale on aurait pu attendre; mais maintenant nous sommes en train de préparer le projet de l'établissement de l'administration turque en Thrace et sa restitution aux Turcs.

Général Harington : La restitution de la Thrace est une offre qui a été faite par les Gouvernements Alliés.

2. Oturum.

Oturum saat 5.10'da yeniden açıldı.

General Harington:

Sizden değerlendirmelerinizin sonucunu iletmenizi rica ederim.

İsmet Paşa:

Doğu Trakya'nın tahliyesi ve Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmetine geri verilmesi esası üzerinde başlamam gerekir. Okuduğum taslak, Doğu Trakya'nın geri verilmesi esısından ilkesel farklılık göstermektedir. General bu fikirde değil mi? Bu taslak uyarınca Doğu Trakya tahliye edilecek ama Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmetine geri verilmeyecektir.

General Harington:

Bu konuda Ekselanslarına katılmıyorum. Sunulan öneriler, Doğu Trakya'nın tahliyesini ve geri verilmesini hazırlıyor. Sizin talebiniz doğrultusunda hazırladığımızı zannediyorum.

General Mombelli:

Generaller geri verme esası üzerinde olduğu gibi tahliye esasında da hemfikirdirler. Ancak geri verme meselesi, askerî bir konferansın yetkilerini aşan tamamıyla siyasi bir meseledir.

General Harington:

Yapılan öneriler, Trakya'nın bir bütün olarak geri verilmesini amaçlamaktadır.

General Mombelli:

Normal bir durumda bekleyebilirdik; ama şimdi Trakya'da Türk idaresinin tesis edilmesinin ve Trakya'nın Türklere geri verilmesinin taslağını hazırlamaktayız.

General Harington:

Trakya'nın geri verilmesi Müttefik Hükûmetlerce sunulan bir tekliftir.

-6-

Général Mombelli: Les Gouvernements Alliés dans leur Note au Gouvernement d'Angora sont tombés d'accord pour l'évacuation de la Thrace en vue de la préserver de la ruine et sa restitution aux Turcs. Donc c'est une question politique qui dépend d'une Conférence de paix. Cela dépasse les pouvoirs des Généraux.

Général Harington: Le but de cette réunion est de préparer les modalités de l'évacuation et de restitution de façon à ce que tout cela puisse être mis en exécution immédiatement dès que les Gouvernements seront d'accord.

Général Ismet Pacha: Militairement nous allons faire tout. J'ai une observation à faire: la question a été posée clairement que les désordres règnent dans le pays et tout le monde est d'accord pour sauver le pays des dégâts. Vous dites que la restitution appartient à la Conférence de paix. Si la question a été seulement de sauver le pays des dégâts les alliés auraient pris sûrement les mesures pour assurer l'ordre. Je crois savoir que l'évacuation de Thrace Orientale des troupes helléniques nous conserve également puisqu'on nous a demandé l'arrêt des opérations militaires. Les opérations arrêtées, les troupes helléniques restent libres et commettent des dégâts. Mais par la continuation des opérations, elles ne resteraient pas libres et ne commettraient pas des dégâts. Cela a été question entre la Turquie et les Alliés. Dans sa Note ^{24X} aux Alliés mon Gouvernement a posé la question tout nettement. (Il lit le passage concernant la restitution) Si nous laissons de côté la restitution, toute la base change.

General Mombelli:

Müttefik Hükûmetler Ankara Hükûmetine verdikleri Notada, Trakya'nın harap olmaktan korunması ve Türklere geri verilmesi amacıyla tahliye edilmesi konusunda anlaşmışlardır. O hâlde bu, bir barış konferansının konusu olacak siyasi bir meseledir. Generallerin yetkilerini aşmaktadır.

General Harington:

Bu toplantının amacı, tahliye ve geri vermenin yöntemlerini, Hükûmetler anlaşmaya vardıklarında derhâl uygulamaya koyulmalarını sağlayacak şekilde hazırlamaktır.

İsmet Paşa:

Askerî bakımdan her şeyi yapacağız. Bir gözlemde bulunmak istiyorum: Ülkede kargaşanın hüküm sürdüğü açıkça ortaya koyulmuştur ve ülkenin tahribata uğramaktan korunması konusunda herkes hemfikirdir. Geri vermenin barış konferansının konusu olduğunu söylüyorsunuz. Mesele yalnızca ülkenin hasara uğramaktan korunması olsaydı, Müttefikler mutlaka düzeni sağlamak için gereken önlemleri alırlardı. Ben, Doğu Trakya'nın Yunan birliklerince tahliye edilmesinin de bizleri ilgilendirdiği kanaatindeyim, zira askerî harekâtı durdurmamız istendi. Harekât durdurulunca Yunan birlikleri serbest kaldılar ve tahribata giriştiler. Ama harekât devam etseydi bu birlikler serbest kalamayacak ve tahribata girişemeyceklerdi. Bu, Türkiye ile Müttefikler arasındaki bir meseleydi. Hükûmetim Müttefiklere gönderdiği Notada meseleyi açık biçimde ortaya koydu (*Geri vermeye ilişkin bölümü okur*). Geri vermeyi bir tarafa bırakırsak, bütün esas değişir.

-7-

Général Mombelli: Il s'agit ici d'une Conférence militaire. C'est sur la base de la Note du Gouvernement d'Angora que nos conditions sont posées.

Général Harington: Ce que vous nous demandez maintenant, c'est de résoudre un problème politique. Les Généraux n'ont pas le pouvoir de restituer la Thrace Orientale à la Turquie. C'est une question que les Gouvernements feront avec le Gouvernement hellénique.

Général Charpy : Il y a un malentendu. Les Puissances sont d'accord pour la restitution de la Thrace à la Turquie. Ce que nous devons préparer ici ce sont les modalités de la restitution et son application.

Général Harington : Je suis d'accord avec le Général Charpy. Cette réunion a pour but d'établir tout le mécanisme nécessaire pour la restitution de la Thrace Orientale à la Turquie. D'ailleurs les Gouvernements Alliés ont accepté le principe de cette restitution.

Général Ismet Pacha: La Thrace est-elle considérée comme accordée à la Turquie, ou le sera-t-elle après la Conférence des Généraux?

Général Harington : Les Généraux ne peuvent pas décider la restitution de la Thrace.

Général Ismet Pacha: Nous nous sommes réunis pour établir les préparatifs militaires, mais alors sur quelle base?

Général Harington : La Conférence a pour but de faire les préparatifs nécessaires en vue de la restitution de la Thrace à la Turquie, dans le cas où le Gouvernement d'Angora accepterait la Note des Alliés. L'instruction des Gouvernements Alliés aux Généraux est de préparer une ligne derrière laquelle se retireront les troupes helléniques. D'ailleurs

- General Mombelli:** Burada askerî bir konferans sözkonusu. Koşullarımız, Ankara Hükûmetinin Notası esas alınarak ortaya koyuldu.
- General Harington:** Şimdi bizden istediğiniz siyasi bir sorunun çözülmesi. Generaller Doğu Trakya'yı Türkiye'ye geri verme yetkisini haiz değiller. Bu, Hükûmetlerin Yunan Hükûmetiyle ele alacağı bir meseledir.
- General Charpy:** Bir yanlış anlama sözkonusu. [Müttefik] Güçler Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi konusunda hemfikirler. Bizim burada geri vermenin yöntemlerini ve uygulamasını hazırlamamız gerekir.
- General Harington:** General Charpy'ye katılıyorum. Bu toplantının amacı, Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi için gerekli olan mekanizmanın tümüyle tesis edilmesidir. Aslına bakarsanız Müttefik Hükûmetler bu geri vermeyi ilke olarak kabul etmişlerdir.
- İsmet Paşa:** Trakya Türkiye'ye verilmiş olarak addedilebilir mi, yoksa bu, Generaller Konferansından sonra mı gerçekleşecek?
- General Harington:** Generaller Trakya'nın geri verilmesine karar veremezler.
- İsmet Paşa:** Burada askerî hazırlıkları belirlemek için toplandık, peki hangi temel üzerine?
- General Harington:** Konferansın amacı, Ankara Hükûmetinin Müttefiklerin gönderdiği Notayı kabul etmesi hâlinde, Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi için gereken hazırlıkları yapmaktır. Müttefik Hükûmetlerin Generallere talimatı, Yunan birliklerinin gerisine çekileceği bir hattın belirlenmesidir. Zaten bu hat, sizi tatmin edeceği düşüncesiyle Generaller tarafından önerilmiştir.

-8-

cette ligne a été proposée par les Généraux qui croient vous avoir donnée satisfaction.

Général Ismet Pacha: D'après ce que je sais, la Note des Alliés du 23 Septembre est en principe acceptée favorablement par mon Gouvernement. Quant à la situation militaire, nous étions en campagne contre une armée envahisseur en Anatolie et en Roumélie. Dans le cours des opérations nous avons sauvé l'Asie Mineure. Pour la délivrance du reste de notre pays nos opérations ont rencontré malheureusement les régions occupées par les Alliés. Alors les Alliés nous ont demandé d'arrêter les opérations. Maintenant nous sommes ici pour préparer l'évacuation de la Thrace et pour nous la restituer. Je crois que tout cela est toujours dans le domaine militaire. Si cela est accepté, nos préparatifs auront pour but de faire évacuer aux Grecs la Thrace et de nous la rendre. L'évacuation et la restitution sont attachées l'une à l'autre. Autrement ce serait une question humanitaire.

^{dans}
Donc ce projet la phrase dans laquelle il est question du maintien des contingents alliés contraste avec le point de vue que je pose. Renoncez à ce point et nous sommes d'accord.

Général Mombelli: Tout ce qui est proposé ici est fait dans une intention visant votre intérêt.

Général Ismet Pacha: Le maintien des contingents contraste avec la présence de l'administration turque. Nous chercherons d'autres mesures militaires pour protéger nos populations.

Général Harington: En rédigeant ce projet, l'intention des Généraux était de prendre l'administration des Grecs pour la remettre au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. En ce qui

İsmet Paşa:

Bildiğim kadarıyla Müttefiklerin 23 Eylül tarihli Notası Hükûmetim tarafından ilke olarak olumlu karşılanmıştır. Askerî duruma gelince, Anadolu ve Rumeli’de işgalci bir orduya karşı savaş hâlindeydik. Harekât sürecinde Küçük Asya’yı kurtardık. Ülkemizin geri kalanının kurtuluşu için yaptığımız harekât sırasında ne yazık ki Müttefikler tarafından işgal edilmiş bölgelerle karşılaşıldı. Bu durumda Müttefikler bizden harekâtı durdurmamızı istediler. Hâlihazırda Trakya’nın tahliyesini ve bize geri verilmesini hazırlamak için buradayız. Kanaatimce tüm bu hususlar askerlik alanına dâhildir. Bunun kabul edilmesi hâlinde hazırlıklarımız, Yunanlılara Trakya’yı tahliye ettirmeyi ve buranın bize geri verilmesini amaçlayacaktır. Tahliye ve geri verme birbirine bağlıdır. Aksi takdirde bu bir insani sorun olur.

Bu nedenle taslaktaki Müttefik birliklerinin muhafaza edilmesine ilişkin cümle, ortaya koyduğum bakış açısına ters düşmektedir. Bu noktadan vazgeçerseniz anlaşırız.

General Mombelli:

Burada önerilen her şey, sizin menfaatinizi gözetme niyetiyle yapılmıştır.

İsmet Paşa:

Birliklerinizin muhafaza edilmesi Türk idaresinin varlığıyla çelişmektedir. Halkımızı korumak için başka askerî önlemler arayacağız.

General Harington:

Bu taslağı hazırlarken Generallerin niyeti, idareyi Yunanlılardan alıp Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine vermektir. Olası bir Yunan tehlikesi sözkonusu olduğunda Müttefikler sorumluluğu üstleneceklerdir. Müttefik birliklerinin Trakya’da

-9-

concerne la possibilité d'un danger grec les Alliés assumeront la responsabilité. La présence même des troupes Alliés en Thrace est une garantie contre une attaque de dehors. C'est pour Vous aider donc cette période intermédiaire.

Général Ismet Pacha: Le maintien des contingents alliés veut dire que l'administration turque ne sera pas seule là-bas; tandis que sur le territoire à l'Ouest de la Maritza qui n'est pas donnée d'ailleurs par un traité de paix l'administration de grecque sera seule.

Général Harington : La question de la zone comprise à l'Ouest de la Maritza est une question politique, et par conséquent en dehors des pouvoirs des Généraux.

Général Charpy: Il n'y a aucun inconvénient à donner satisfaction au Général. Vous désirez à ce qu'il soit établi une couverture; mais cette couverture n'est possible à l'Ouest de la Maritza.

Général Harington : Je suis tout à fait d'accord avec les Généraux pour établir un tampon entre l'administration turque et l'administration grecque.

Général Mombelli : Le Général Charpy a précisé ce que j'ai dit. Si les Turcs veulent que cette durée soit raccourcie on peut le faire. Les Turcs ont demandé une couverture que nous avons décidé à l'Est non à l'Ouest, et cela pour les considérations militaires.

Le Général Harington ayant demandé à se concerter avec ses collègues, la séance fut levée à 6 heures.

3me Séance:

Général Ismet Pacha: Est-ce que le protocole sera appliqué de suite et après l'approbation des Gouvernements respectifs?

Général Harington : Il le sera après l'approbation des Gouvernements. Vous dites que le Gouvernement d'Angora a accepté en principe la Note des Alliés. Est-ce

bulunması dahi dışarıdan gelecek bir saldırıya karşı güvencedir. Böylece bu geçiş dönemi size yardım etmeyi amaçlamaktadır.

İsmet Paşa:

Müttefik birliklerinin muhafaza edilmesi; Türk idaresinin orada kendi başına olmayacağı anlamına gelir. Buna karşın Meriç'in batısında kalan ve esasen bir barış antlaşmasıyla verilmemiş topraklarda Yunan idaresi yalnız olacaktır.

General Harington:

Meriç'in batısını kapsayan bölge meselesi, siyasi bir meseledir ve netice itibariyle Generallerin yetkilerinin dışındadır.

General Charpy:

Generali tatmin etmekte hiçbir sakınca yoktur. Bir askerî tertibat bölgesi belirlemeyi arzuluyorsunuz, fakat Meriç'in batısı için bunu belirlemek mümkün değildir.

General Harington:

Türk idaresi ve Yunan idaresi arasında bir tampon [bölge] belirlemek konusunda Generallerle tamamen mutabıkım.

General Mombelli:

General Charpy söylediklerimi açıklığa kavuşturdu. Türklerin istemesi durumunda bu süreyi kısaltabiliriz. Türkler, bizim askerî gerekçelerle batıda değil doğuda olmasına karar verdiğimiz, bir askerî tertibat bölgesi talep ettiler.

General Harington'ın meslektaşlarıyla istişare etmeyi talep etmesi üzerine oturum saat 6'da sona erdi.

3. Oturum:

İsmet Paşa:

Protokol derhâl mi, yoksa ilgili Hükûmetlerin onayından sonra mı uygulamaya koyulacaktır?

General Harington:

Hükûmetlerin onayından sonra uygulamaya koyulacaktır. Ankara Hükûmetinin Müttefiklerin gönderdiği Notayı ilke olarak kabul ettiğini söylüyorsunuz. Hükûmetlere bildirimde bulunuldu mu?

-10-

que les Gouvernements ont été avertis?

Général Ismet Pacha: Mon Gouvernement me dit que la réponse à la Note des Alliés sera donnée.

Général Harington : Les Gouvernements attendent cette réponse.

Général Ismet Pacha: Mon Gouvernement a fait une concession et il a arrêté les opérations.

Général Harington : J'apprécie beaucoup cela.

Général Ismet Pacha: Mon Gouvernement a pris l'initiative pour une Conférence qui est conforme au désir des Alliés. Le principe d'arriver à une paix aussitôt que possible est accepté par mon Gouvernement. La réponse à la Note est une affaire politique. Elle sera donnée par mon Gouvernement.

Général Harington : J'apprécie beaucoup. Les Gouvernements Alliés ont aussi un désir sincère d'arriver à un résultat heureux. Je communiquerai à mon Gouvernement ce que vous ^{voulez} ~~avez~~ de dire.

Général Ismet Pacha: Nous ferons un protocole qui sera tout de suite mis en exécution, concernant l'évacuation et la restitution de la Thrace Orientale.

Général Harington : C'est là également le plus grand désir des Généraux, mais l'ordre de l'évacuation sera donné par les Gouvernements.

Général Ismet Pacha: Nous ferons un protocole et nous le soumettrons à l'approbation de nos Gouvernements. Il n'entrera en vigueur qu'après leurs réponses affirmatives.

Général Harington : J'en suis tout à fait d'accord avec Votre Excellence.

Général Ismet Pacha: Dans ce protocole il est question du maintien des contingents et de ouverture à l'Est de la Maritza. Au lieu de ces mesures il

- İsmet Paşa:** Hükûmetim bana Müttefiklerin gönderdiği Notaya cevap verileceğini bildirdi.
- General Harington:** Hükûmetler bu cevabı beklemekteler.
- İsmet Paşa:** Hükûmetim bir tavizde bulundu ve harekâtı durdurdu.
- General Harington:** Bunu çok takdir etmekteyim.
- İsmet Paşa:** Hükûmetim Müttefiklerin isteği uyarınca bir konferans için inisiyatif almıştır. Barışa mümkün olan en kısa sürede ulaşma ilkesi Hükûmetimce kabul edilmiştir. Notaya cevap verilmesi siyasi bir konudur. Hükûmetim tarafından cevap verilecektir.
- General Harington:** Çok takdir ediyorum. Müttefik Hükûmetler de mutlu bir sonuca ulaşmak için samimi bir arzu içindeler. Bahsetmiş olduğunuz hususu Hükûmetime iletmişim.
- İsmet Paşa:** Doğu Trakya'nın tahliyesi ve geri verilmesine ilişkin derhâl uygulamaya koyulacak bir protokol hazırlayacağız.
- General Harington:** Bu Generallerin de en büyük arzudur, ancak tahliye emri Hükûmetler tarafından verilecektir.
- İsmet Paşa:** Bir protokol hazırlayacağız ve Hükûmetlerimizin onayına sunacağız. Bu protokol ancak Hükûmetlerin olumlu yanıtları alındıktan sonra yürürlüğe girecektir.
- General Harington:** Size tümüyle katılıyorum.
- İsmet Paşa:** Bu protokol uyarınca Meriç'in doğusundaki [Müttefik] birliklerin[in] ve askerî tertibat bölgesinin muhafaza edilmesi sözkonusudur. Bu önlemler yerine, Meriç'in bize ait olan doğusunda birlik ve askerî tertibat bölgesi bırakılmaması yeğlenir.

-11-

serait préférable de ne pas laisser de contingents et de couverture à l'Est de la Maritza qui nous appartient.

Général Mombelli : Je vous prie de me permettre une précision. Je comprendrais parfaitement le point de vue de Votre Excellence S'il s'agissait de ce maintien de contingents pour toujours; mais il n'y est question ^{que} pour ~~un~~ un mois. Après un mois ces contingents n'y resteront plus.

Général Ismet Pacha: Les contingents alliés sont nécessaires dans la Thrace Orientale pour deux raisons.

1o. pour l'évacuation;

2o. Pour sauver la population pendant la transmission. Après la reprise se fera par nous au fur et à mesure. Cela demandera naturellement du temps. Nous fixerons le temps nécessaire entre l'évacuation et la transmission. Si j'ai bien compris, pendant tout ce temps-là les contingents alliés resteront là, et c'est ~~après~~ après l'occupation par nous que les contingents se retireront.

Général Harington : Je suis parfaitement d'accord avec Votre Excellence. C'est pour vous aider à y entrer que nous nous trouverons là et nous partirons après.

Général Ismet Pacha: Je vais encore préciser: Dans un délai, dison d'un mois, l'évacuation et la restitution à l'administration turque auront lieu; et au bout de ce mois les contingents alliés se seront retirés.

Quant à la question de couverture, puisque on nous demande de ne pas passer en Europe avec nos troupes, cette contrée est exposée aux menaces des Grecs. Je propose pour cette couverture une zone à l'Ouest de la Maritza. D'abord cette proposition est impartiale et juste, parceque la défense contre une attaque est plus facile. Dans ce cas là je crois que les Alliés n'auraient pas besoin d'engager leurs troupes contre une agression

General Mombelli:

Bir konuya açıklık getirmeme izin verin. Birlikler daimî olarak kalacak olsalardı Ekselanslarının bakış açısını çok iyi anladım, ancak sadece bir ay kalmaları söz konusu. Bir ay sonra bu birlikler orada olmayacak.

İsmet Paşa:

Müttefik birlikler Doğu Trakya’da iki sebeple gereklidir.

1. tahliye için;

2. devir sırasında halkı korumak için. Daha sonra, geri alma tarafımızdan aşamalı olarak yapılacaktır. Bu elbette zaman alacaktır. Tahliye ile devir arasındaki gerekli süreyi belirleyeceğiz. Anladığım kadarıyla bütün bu zaman zarfında Müttefik birlikleri orada kalacaklar, biz girdikten sonra çekilecekler.

General Harington:

Ekselanslarına tamamıyla katılıyorum. Orada, girişinize yardımcı olmak için bulunacağız ve daha sonra ayrılacağız.

İsmet Paşa:

Yine açıklık getirmek isterim: Tahliye ve Türk yönetimine geri verme farz edelim ki bir ay içinde gerçekleşecek ve bu sürenin sonunda Müttefik birlikler çekilecekler.

Askerî tertibat bölgesi meselesine gelince, bizden birliklerimizle Avrupa’ya geçmememiz istendiğinden bu bölge Yunan tehditlerine maruz kalıyor. Bu askerî tertibat bölgesi için Meriç’in batısında bir alanı öneriyorum. Öncelikle bu, tarafsız ve adil bir öneridir, zira saldırıya karşı savunma daha kolaydır. Bu durumda, söz konusu bölge tarafsız olacağından Müttefiklerin bir Yunan saldırısına karşı birliklerini seferber etmelerine gerek kalmayacağına inanıyorum. Oraya Müttefik görevlileri veya kurulları yerleştirilecek.

-12-

hellénique, parce que cette zone sera neutre. On y installera les fonctionnaires ou des Commissions alliés.

Général Harington: Après l'entrée en vigueur du traité les troupes turques entreront en Thrace. Nous discutons pour la période entre maintenant et le traité de paix.

Général Charpy: Il y aurait des difficultés de proposer aux Grecs une zone neutre à l'Ouest de la Maritza. Je vous demande que cela soit établi à l'Est de la Maritza, remplissant les mêmes conditions.

Général Harington: Je suis tout à fait d'accord avec le Général Charpy. De plus, je ne crois pas que les Gouvernements soient prêts à proposer aux Grecs de faire aussi évacuer l'Ouest de la Maritza après les avoir fait évacuer la Thrace.

Général Ismet Pacha: Militairement il faut que l'armée grecque ~~soit~~ soit loin, puisque notre armée est loin. C'est pour cela que j'ai proposé une zone à l'Ouest de la Maritza. Nous voulons que ~~l'~~Andrinople soit donnée aux Turcs et nous voulons la défendre. Puisque on nous défend d'y aller à une distance de 100 Kilomètres par exemple il faut que l'autre armée aussi recule à 100 Kilomètres.

Général Charpy : Le meilleur moyen d'éviter cela c'est d'avoir une couverture le long de la Maritza en cas où les Grecs la menaceraient; mais vous préférez des Commissions.

Général Ismet Pacha: Si l'administration turque et les troupes alliées se trouvent ensemble il y aura toujours de malentendu. Puisque vous nous défendez d'y aller nous-mêmes, il faut aussi en éloigner les Grecs par les Commissions.

Général Harington : Du moment que les Gouvernement admettent le principe de faire évacuer les Grecs ils em-

- General Harington:** Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Türk birlikleri Trakya'ya girecek. Şu andan barış antlaşmasına kadar geçecek döneme dair görüşüyoruz.
- General Charpy:** Yunanlılara Meriç'in batısında bir tarafsız bölge önerilmesi konusunda zorluklar olabilir. Sizden sözkonusu bölgenin aynı koşulları karşılayacak şekilde Meriç'in doğusunda tesis edilmesini talep ediyorum.
- General Harington:** General Charpy'yle bütünüyle mutabıkım. Dahası, Hükûmetlerin Yunanlılara Trakya'yı tahliye ettirdikten sonra Meriç'in batısını da tahliye etmeleri önerisinde bulunmaya hazır olduklarına inanmıyorum.
- İsmet Paşa:** Askerî açıdan, ordumuz uzak olduğu için Yunan ordusunun da uzak olması gerekir. Bu yüzden Meriç'in batısında bir bölge önerdim. Edirne'nin Türklere verilmesini ve Edirne'yi savunmak istiyoruz. Örneğin bizim 100 kilometre mesafeye kadar yaklaşmamız menediliyorsa, diğer ordunun da 100 kilometre geriye çekilmesi gerekir.
- General Charpy:** Bundan kaçınmanın en iyi yolu, Yunanlılardan gelecek bir tehdit ihtimaline karşı Meriç boyunca bir askerî tertibat bölgesi belirlenmesidir; ama siz Kurulları tercih ediyorsunuz.
- İsmet Paşa:** Türk yönetimi ile Müttefik birliklerinin bir arada bulunması hâlinde daima yanlış anlamalar olacaktır. Oraya kendi başımıza gitmemizi menettiğinize göre Yunanlıların da Kurullar tarafından oradan uzaklaştırılması gerekir.
- General Harington:** Hükûmetler Yunanlıları tahliye ettirme ilkesini benimsediklerinde, onlardan gelecek saldırıyı da engelleyeceklerdir.

-13-

pêchent également une agression de leur part.

Général Ismet Pacha: Nous devons faire une zone neutre.

Général Harington : Nous avons fait déjà reculer les Grecs à une longue distance. Il est impossible de créer encore une zone neutre.

Général Charpy : Les troupes Alliées serviront de couverture et n'auront pas à s'immiscer dans l'administration. Cela ne gênera aucunement votre administration d'opérer.

Général Harington : La meilleure solution est d'avoir une ouverture et qu'on s'en ira dès que le traité de paix sera mis en vigueur.

Général Mombelli : C'est une protection qu'on vous cherche à donner. Nous voulons même vous donner une preuve: Si c'est possible, c'est la transmission de la région à l'évacuée pendant le même jour, à l'administration turque. Les Gouvernements désirent que cette transmission passe directement des Grecs aux Turcs. Mais ce n'est pas possible.

Général Charpy : Nous n'y placerons d'ailleurs que quelques escadrons de cavalerie et quelques contingents d'infanterie. Nous pouvons même en fixer le nombre dès à présent.

Général Ismet Pacha: Si j'ai bien compris, jusqu'à la Maritza l'administration turque sera installée. A l'Est de la Maritza une partie sera occupée par les Alliés.

Général Harington : Il n'y aura pas de zone neutre. L'administration turque ira jusqu'à la Maritza. Seulement une couverture sera établie à l'Est de la Maritza.

Général Ismet Pacha: Par l'administration turque nous compre-

- İsmet Paşa:** Bir tarafsız bölge oluşturmak zorundayız.
- General Harington:** Biz zaten Yunanlıları uzak bir mesafeye gerilettik. Bir de tarafsız bölge oluşturmak mümkün değil.
- General Charpy:** Müttefik birlikler, yönetime karışmadan kollama görevi üstlenecekler. Bu sizin yönetiminize hiçbir rahatsızlık vermeyecektir.
- General Harington:** Barış antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle ortadan kalkacak bir askerî tertibat bölgesi en iyi çözümdür.
- General Mombelli:** Size bir koruma sağlama arayışındayız. Size bir kanıt dahi vermek isteriz: Tahliye edilen bölgenin mümkünse aynı gün Türk yönetimine devri. Hükûmetler bu devrin Yunanlılardan Türklere doğrudan yapılmasını istiyorlar. Ama bu mümkün değil.
- General Charpy:** Esasen bölgeye birkaç süvari bölüğü ve birkaç piyade birliğinden başka birlik yerleştirmeyeceğiz. Hatta sayılarını şimdiden belirleyebiliriz.
- İsmet Paşa:** Anladığım kadarıyla Meriç'e kadar Türk yönetimi yerleştirilecek. Meriç'in doğusunun bir bölümü Müttefikler tarafından teslim alınacak.
- General Harington:** Tarafsız bölge olmayacak. Türk yönetimi Meriç'e kadar gidecek. Yalnızca Meriç'in doğusunda bir askerî tertibat bölgesi oluşturulacak.
- İsmet Paşa:** Türk yönetiminden hiçbir yabancı birliğin olmadığı bir yönetimi anlıyoruz. Yabancı bir birliğin olduğu

-14-

nous une administration sans aucune troupe étrangère. Là où il y a une troupe étrangère il n'y a pas une administration proprement dite. Alors cela veut dire que c'est une zone inter-alliée qui n'appartient pas à l'administration turque.

Général Harington : Ce n'est pas le désir des Généraux de s'immiscer dans l'administration turque.

Général Ismet Pacha: Votre proposition diminue l'étendue de l'administration turque, tandis que la mienne assure mieux la situation. Une zone neutre qui n'a pas besoin des engagements à l'Ouest séparera les deux côtés et constituera un obstacle à leur contact. Cela dispensera les Alliés des sacrifices militaires.

Général Charpy : Ces Commissions empêcheront les troupes grecque de passer, mais les bandes? Tandis que la couverture que nous proposons devant garder les principaux passages de la rivière est plus efficace.

Général Harington : Je vous prie de nous donner le temps d'étudier avec les Généraux jusqu'à demain vos nouvelles propositions.

Général Ismet Pacha: Très bien. Avant de nous séparer je voudrais préciser que nous sommes d'accord sur le point que l'administration turque restera seule sans contingents alliés et qu'il reste seulement la question de couverture en suspens.

(Alors on a fixé pour le demain à 10 heures la suite des débats.)

Le Général Harington a fait savoir qu'il a reçu la nouvelle que les représentants grecs seront arrivés demain matin et il a demandé si

yerde kelimenin tam anlamıyla [Türk] yönetim[in]den değil, Türk yönetimine ait olmayan müttefiklerarası bir bölgeden söz edilebilir.

General Harington: Generallerin niyeti Türk yönetiminin işine karışmak değildir.

İsmet Paşa: Sizin öneriniz Türk yönetiminin yetki sahasını daraltırken, benim önerim ise durumu daha iyi güvence altına alıyor. Batıda yükümlülük alınmasına gerek duyulmayan bir tarafsız bölge iki tarafı birbirinden ayıracak ve temaslarına engel oluşturacaktır. Bu durum Müttefiklerin askerî özverilerde bulunmamalarını sağlayacaktır.

General Charpy: Bu Kurullar Yunan birliklerinin geçmelerini engelleyecek, peki ya çeteler? Hâlbuki önerdiğimiz gibi nehrin başlıca geçiş yerlerini muhafaza görevini üstlenecek bir askerî tertibat bölgesi daha etkili olacaktır.

General Harington: Yeni önerilerinizi yarına kadar Generallerle incelememiz için sizden süre rica ediyorum.

İsmet Paşa: Pekiyi. Ayrılmadan önce Türk yönetiminin Müttefik birlikler olmaksızın tek başına vazife göreceği ve askıda kalan yegâne konunun askerî tertibat bölgesi olduğu konularında anlaştığımızı açıklığa kavuşturmak isterim.

(Görüşmelere yarın saat 10.00'da devam edilmesi kararlaştırıldı.)

General Harington, Yunan temsilcilerin yarın sabah geleceklerinin haberini aldığını bildirerek İsmet Paşa'ya görüşmelere onların mevcudiyetinde mi yoksa onlar olmadan mı devam etmek isteyeceğini sordu.

-15-

~~mais~~ le Général Ismet Pacha voulait continuer les délibérations en leur présence ou non.

On est tombé d'accord à ce que les Généraux Alliés s'entretiendraient d'abord avec les représentants grecs et qu'ils demanderaient ensuite l'avis du Général Ismet Pacha si les représentants grecs doivent prendre part ou non à la Conférence.

Le Général Harington a fait part également de son intention de ~~délibérer~~ aussi demain sur la question de la zone neutre.

Le Général a ajouté :

" Depuis quinze jours j'ai fait des efforts considérables pour empêcher tout conflit entre les troupes turques et les ~~miennes~~. Puisque vous dites que la Note des Alliés est acceptée par le Gouvernement d'Angora je voudrais pouvoir assurer mes troupes que la ~~tension~~ n'existe plus. Il est nécessaire que les troupes soient séparées.

Général Ismet Pacha : Des mesures rassurantes sont prises de deux côtés pour éviter tout incident. Mon Gouvernement a fait savoir aux Gouvernements Alliés qu'il a donné des ordres pour arrêter toute opération. Je crois que le Général sera d'accord avec moi qu'aucune opération de notre côté n'a eu lieu depuis ce temps là.

Général Harington : Je vous remercie pour tout ce que vous avez fait pour éviter tout incident. J'apprécie beaucoup la tenue de vos troupes dans l'exécution de ~~vos~~ ~~troupes~~ ~~ordres~~.

Je vous remercie également du respect que vos troupes nous ont témoigné aujourd'hui.

La meilleure chose à faire pour le moment ce serait de donner des ordres au Commandant de vos troupes pour qu'il s'entende sur place avec le Commandant des troupes britanniques.

Müttefik Generallerin önce Yunan temsilcilerle görüşmeleri ve daha sonra İsmet Paşa'nın Yunan temsilcilerin konferansa dâhil olup olmamalarına dair düşüncesinin sorulması hususunda görüş birliğine varıldı.

General Harington aynı zamanda yarın tarafsız bölge meselesinin de görüşülmesine dair niyetini ifade etti.

General sözlerine şu şekilde devam etti:

On beş gündür Türk birlikleri ile benim birliklerim arasında her türlü çatışmayı önlemek için kayda değer çaba sarf ettim. Müttefiklerin gönderdiği Notanın Ankara Hükûmeti tarafından kabul edildiğini söylediğimize göre, birliklerime artık gerginliğin mevcut olmadığına dair güvence verebilmeyi isterim. Birliklerin birbirinden uzaklaştırılması gereklidir.

İsmet Paşa:

Her türlü hadisenin önüne geçilmesi için iki tarafça güven verici önlemler alındı. Hükûmetim, tüm harekâtı durdurma emri verdiğini Müttefik Hükûmetlere bildirmişti. Generalin o tarihten bu yana bizim tarafımızdan hiçbir harekât yapılmamış olduğu konusunda bana katılacağına inanıyorum.

General Harington:

Her türlü hadisenin önüne geçilmesi için yaptıklarınıza teşekkür ederim. Birliklerinizin emirlerinizi uygulama biçimini çok takdir ediyorum.

Ayrıca birliklerinizin bugün bize gösterdiği saygı için de teşekkür ederim.

Bu durumda yapılacak en iyi şey birliklerinizin kumandanına bulundukları yerde Britanya birlikleri kumandanıyla anlaşması için emir vermektir.

-16-

Général Ismet Pacha: Des ordres nécessaires ont été déjà donnés
mais si c'est nécessaire je les répéterai.

Général Harington : Je vous prie de répéter ces ordres pour
éviter le contact.

Le Général Harington a remercié de nouveau le Général Ismet Pacha pour cette promesse et a terminé en disant qu'il espère que cette Conférence sera un grand pas vers la paix.

Avant de se séparer le Général Charpy a prié le Général Ismet Pacha de préparer ce soir un projet de protocole afin qu'ils puissent l'étudier dans la séance de demain.

De son côté le Général Harington a déclaré que les Généraux seront très heureux d'étudier entre eux les propositions qui leur sont faites aujourd'hui.

La Séance fut levée à 7.h.25.

İsmet Paşa:

Gerekli emirler daha önce verildi, ama gerekirse yinelerim.

General Harington:

Temasın önüne geçilmesi için emirleri yinelemenizi rica ederim.

General Harington İsmet Paşa'ya verdiği bu söz için bir kez daha teşekkür etti ve bu konferansın barış yolunda büyük bir adım olacağını ümit ettiğini söyleyerek sözlerini tamamladı.

General Charpy ayrılmadan önce İsmet Paşa'dan yarınki oturumda inceleyebilecekleri bir protokol taslağını bu gece hazırlamasını rica etti.

General Harington, Generallerin bugün yapılan önerileri kendi aralarında incelemekten mutluluk duyacaklarını belirtti.

Oturum saat 7.25'te sona erdi.

2ème. Réunion

Le 4 Octobre 1922.

1ère. Séance 12 h. 25.

Général Harington.- Les trois Généraux se sont réunis hier soir. Comme résultat de leurs délibérations, ils ont préparé un document qui représente les limites des pouvoirs des Généraux. Ce document sera soumis à l'approbation de nos Gouvernements respectifs. Il sera mis en exécution aussitôt qu'il sera approuvé par les Gouvernements.

Je vous prie de vouloir bien le lire et le discuter cet après-midi. Le document donné par Monsieur Franklin Bouillon présente un caractère politique.

Général Charpy.- Je suis d'avis que ce document est de nature à satisfaire tous vos désirs exprimés hier. En dehors des points politiques il contient toutes les questions posées hier.

Notre réponse ne constitue pas un refus, seulement la discussion de ces points est en dehors des pouvoirs des Généraux.

Général Ismet Pacha.- Comme il a été décidé hier soir, j'avais remis un projet qui constitue politiquement et militairement la base de notre point de vue. Le projet remis maintenant contient, d'après les assurances de Leurs Excellences, nos points de vue. Je vous prie de me donner le temps de l'étudier et nous allons l'examiner cet après-midi, à 3 h.

Général Charpy.- Je vous prie de l'étudier avec un esprit de conciliation.

Général Ismet Pacha.- Oui, c'est avec cet esprit-là que je l'étudierai.

La Séance fut levée à 1 h.35.

2ème. Séance.

à 3 h.05 ap.m.

Général Harington.- Je vous prie de nous dire le résultat de vos

2. Toplantı
4 Ekim 1922.

1. Oturum, saat 12.25

General Harington: Üç General dün akşam toplandılar. Generaller görüşmelerinin sonucu olarak yetkilerinin sınırlarını belirleyen bir belge hazırladılar. Bu belge, Hükûmetlerimizin onayına sunulacak. Hükûmetler tarafından onaylanır onaylanmaz uygulamaya koyulacak.

Belgeyi okumanızı ve öğleden sonra görüşülmesini rica ederim. Franklin-Bouillon tarafından verilen belge siyasi nitelik arz ediyor.

General Charpy: Kanaatimce bu belge, dün ifade ettiğiniz tüm istekleri karşılayacak niteliktedir. Siyasi hususların dışında dün ortaya koyulan meselelerin tümünü kapsıyor.

Cevabımız bir ret anlamı taşımıyor, sadece bu hususların ele alınması Generallerin yetkilerinin dışında kalıyor.

İsmet Paşa: Dün akşam kararlaştırıldığı üzere, bakış açımızın siyasi ve askerî temellerini teşkil eden bir taslak sunmuştum. Şimdi sunulan taslak, Ekselanslarının verdikleri güvencelere göre, bizim görüşlerimizi kapsıyor. Bana taslağı incelemem için zaman tanımanızı rica ederim. Öğleden sonra saat 3.00'te gözden geçirebiliriz.

General Charpy: Taslağı uzlaşî ruhuyla incelemenizi rica ederim.

İsmet Paşa: Evet bu anlayışla inceleyeceğim.

Oturuma saat 1.35'te son verildi.

2. Oturum

Öğleden sonra saat 3.05.

General Harington: Sizden incelemelerinizin sonucunu bize bildirmenizi rica ederim.

examens.

Général Iamet Pacha.- Nous discutons ensemble les points importants, l'un après l'autre. Je dois tout d'abord souligner ceci en passant, que quand on parle de moi, il faut dire le "Représentant du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie".

Voici les points qui ont attiré mon attention: Du mot "ultérieurement", j'ai compris "tout de suite". Nous ferons examiner plus tard les mots par des experts. Mais pour le moment je comprends de la "remise ultérieure" le sens de "tout de suite". Ai-je bien compris?

Donc veuillez noter les points; nous les discuterons plus tard;

L'article qui parle de la cessation de la guerre; D'après la situation actuelle, nous ne sommes pas en contact avec les forces grecques; par conséquent il faut changer le terme.

§ La Thrace sera remise aux Turcs jusqu'à la Maritza, Andrinople y compris. Militairement exprimé, il faut dire que la ligne des forts appartiendra à Andrinople.

§ La Commission pour surveiller la circulation en Chemin de fer. Nous proposons la nomination d'un Délégué Turc à cette Commission.

§ "Le délai de l'évacuation" : il y a une contradiction. Ici nous disons 8 jours et ailleurs 15.

§ "La remise doit être faite au plus tard dans 30 jours". Ici y a-t-il une signification comme quoi cette remise ne pourra être effectuée en moins de 30 jours, c'est-à-dire dans 20 jours? Si nos gendarmes sont prêts, cela pourra se faire dans 20 jours. J'estime qu'il faudrait changer cet article pour dire: "quand les autorités turques sont prêtes, la transmission sera effectuée".

§ "L'effectif de la Gendarmerie sera déterminé".

L'effectif de la Gendarmerie ne peut pas être fixé.

§ Dans le même article la phrase qui se termine par ces mots: "jusqu'au pouvoir" est superflue, puisque c'est na-

İsmet Paşa: Önemli hususları birlikte tek tek tartışalım. Bu arada benden söz edildiği zaman “Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmeti Temsilcisi” demek gerektiğini vurgulamak zorundayım.

Dikkatimi çeken noktalar şunlardır: “Daha sonra” kelimesini “derhâl” olarak anladım. Kelimeleri bilahare uzmanlara incelettiririz. Ama şimdilik “daha sonra geri verme” ifadesini “derhâl” şeklinde anlıyorum. Doğru anlamış mıyım?

O hâlde bu noktaları not ediniz, daha sonra tartışırız.

Savaşın durdurulmasının geçtiği madde: Güncel duruma göre Yunan kuvvetleriyle temas hâlinde değiliz, dolayısıyla bu terimin değiştirilmesi gerekir.

§ Trakya, Edirne’yi de kapsayacak şekilde Meriç’e kadar Türklere verilecektir. Askerî ifadeyle, müstahkem hattın Edirne’ye ait olacağını belirtmek gerekir.

§ Demiryolu ulaşımını denetleyecek kurul. Bu kurula bir Türk delege atanmasını öneriyoruz.

§ “Tahliye süresi”: Bir çelişki sözkonusu. Burada 8 gün, başka yerde 15 gün diyoruz.

§ “Geri verme en geç 30 gün içinde yapılacaktır.” Burada geri vermenin 30 günden az sürede, örneğin 20 gün içinde gerçekleştirilemeyeceği gibi bir anlam mı var? Eğer jandarmalarımız hazırsa bu 20 gün içinde yapılabilir. Bu maddenin şu şekilde değiştirilmesi gerektiğini değerlendiriyorum: “Türk makamları hazır olduklarında devir gerçekleştirilecektir.”

§ “Jandarma sayısı belirlenecektir.”

Jandarma sayısı sabitlenemez.

§ Aynı maddedeki “yetkiye kadar” ifadesiyle biten cümle gereksizdir, zira bu aşikârdır.

turel.

§ Dans l'art.7; je propose à la place de l'expression "ils contribueront" un terme plus fort. Les troupes qui se retirent doivent être empêchées de commettre des excès.

§ Art.8, On y parle de la surveillance à effectuer par des contingents alliés, tout le long de la Maritza. Du mot "contingents" je comprends des petits détachements accompagnant les Commissions. Quand la transmission sera faite les tâches des Commissions prendra fin en même temps que celle des contingents.

§ La surveillance à l'Est de la Maritza n'est pas désirable pour nous. Nous pouvons supprimer cet article.

§ Art.9, Cet article est superflu. Nous en avons parlé plus haut.

§ Art.10, "La convention sera soumise à l'approbation des Gouvernements respectifs..etc..." Donc jusqu'à l'approbation de la Convention par les Gouvernements respectifs, chaque partie sera libre dans les opérations.

Militairement il reste encore un point: Les relations entre les Turcs et les contingents alliés. A mon avis il n'y a aucune utilité pour cet article.

Général Harington.- Je trouve que la plus grande partie des points relevés par Votre Excellence sont faciles à résoudre. En ce qui concerne les autres points, les Généraux demandent à discuter entre eux et pour cela ils réclament la suspension de la Conférence pour une demi-heure.

La Séance fut levée à 3 h.35.

3ème. Séance

La Séance fut ouverte à 5 h. a.p.

Général Harington.- § 1. accepté.

§ 2. Le changement du mot "ultérieur" est accepté.

§ Quest ce que Votre Excellence demande à l'art.3?

Général Ismet Pacha.- Pour l'Art.3, j'avais proposé de supprimer la fin

§ 7. maddede; “katkıda bulunacaklar” ifadesi yerine daha güçlü bir terim kullanılmasını öneririm. Geri çekilecek birliklerin taşkınlık yapmalarının engellenmesi gereklidir.

§ 8. madde. Burada Meriç boyunca Müttefik birlikler tarafından gerçekleştirilecek denetimlerden söz ediliyor. “Birlikler” sözcüğünden kurullara eşlik eden küçük müfrezeleri anlıyorum. Devir yapıldığında kurulların görevleri, birliklerin görevleriyle birlikte sona erecektir.

§ Meriç’in doğusunun denetimi bizim için arzu edilmeyen bir durumdur. Bu maddeyi silebiliriz.

§ 9. madde. Bu madde gereksizdir. Yukarıda bundan bahsetmiştik.

§ 10. madde, “Sözleşme ilgili Hükûmetlerin onayına sunulacaktır... vs...” O hâlde Sözleşmenin ilgili Hükûmetler tarafından onaylanmasına kadar taraflar harekât yapmakta özgür olacaktır.

Askerî açıdan bir husus daha kalıyor: Türkler ile Müttefik birlikleri arasındaki ilişkiler. Bana göre bu maddenin hiç gereği yok.

General Harington:

Ekselansları tarafından ortaya koyulan hususların büyük bir kısmının çözümünün kolay olduğunu düşünüyorum. Diğer hususlara gelince, Generaller aralarında tartışmak isterler ve bu nedenle konferansa yarım saat ara verilmesini talep ederler.

Oturum saat 3.35’te sona erdi.

3. Oturum

Oturum öğleden sonra saat 5’te açıldı.

General Harington:

§ 1. [madde] kabul edildi.

§ 2. [madde] “daha sonra” kelimesinin değiştirilmesi kabul edildi.

§ Ekselansları 3. maddeyle ilgili ne talep ediyordu?

İsmet Paşa:

3. madde için cümlelerin “muhasamat sona erecektir” ifadesinden sonra gelen kısmının silinmesini önermiştim.

de la phrase venant après "les hostilités cesseront".

Général Harington.- Cela veut dire que vous vous réservez les mouvements des troupes.

Général Ismet Pacha.- Je dis que nous nous sommes pas en contact avec les troupes grecques en Anatolie. D'un autre côté, nous n'avons pas d'armée en Thrace. Donc le mouvement de l'un ou de l'autre est sans aucune importance pour l'un des deux parties.

Général Harington.- Je suis d'accord sur le point qu'il n'y a pas de contact. Mais vous nous demandez d'obtenir de nos Gouvernements respectifs le retrait des troupes grecques derrière une ligne. Et même dans votre note vous mentionnez que le mouvement de vos troupes est arrêté.

Général Ismet Pacha.- Cette paragraphe accorde des avantages seulement à l'armée grecque mais point à nous.

Général Harington.- Pourquoi Excellence?

Général Ismet Pacha.- En Europe, si les Grecs font des concentrations, je ne suis pas en état de prévenir et pas même de riposter. En Anatolie même si je le veux, je ne peux pas le faire, à cause de la mer qui nous sépare.

Général Harington.- Le but des Alliés est de vous aider à prendre la Thrace. Votre paragraphe permet à menacer mes troupes.

Général Ismet Pacha.- La Grèce gagne davantage. Elle doit évacuer la Thrace Orientale. Il y a toute une raison de faire évacuer la Thrace aux Grecs.

Général Mombelli.- Quel intérêt trouvez-vous, Excellence, dans la conservation de la liberté de mouvement de vos troupes?

Général Harington.- Le désir des Alliés est de sauver la Thrace. Ils le feront avec plaisir si vous ne leur mettez pas des empêchements.

Général Ismet Pacha.- Je crois que je ne mets pas des difficultés.

Général Harington.- Par votre note, vous avez dit que vous avez cessé les mouvements de vos troupes.

Général Ismet Pacha.- Si nous étions en contact, la cessation des opérations aurait pu exprimer quelques choses. Si nous acceptons cette clause, les Grecs peuvent dire plus tard par exemple que les Turcs font des concentrations à Smyrne ou ailleurs. En réalité il ne s'agirait que d'un cantonnement. Ce n'est pas un front. Comme ça ils auront toujours des prétextes en main.

- General Harington:** Demek ki birliklerin yer değiştirme hakkını saklı tutmak istiyorsunuz.
- İsmet Paşa:** Anadolu’da Yunan birlikleriyle temasta olmadığımızı söylüyorum. Öte yandan Trakya’da ordumuz bulunmuyor. O hâlde taraflardan birinin hareketinin diğeri için hiçbir önemi yoktur.
- General Harington:** Temas olmadığı hususunda hemfikirim. Fakat siz Hükûmetlerimizden Yunan birliklerinin bir hattın gerisine çekilmesini sağlamamızı istiyorsunuz. Hatta Notanızda birliklerinizin hareketinin durdurulduğundan söz ediyorsunuz.
- İsmet Paşa:** Bu paragraf bize değil yalnızca Yunan ordusuna avantaj sağlıyor.
- General Harington:** Neden Ekselans?
- İsmet Paşa:** Yunanlılar Avrupa’da yığınak yaparlarsa ben bunu önleyebilecek ve hatta mukabele edebilecek durumda dahi değilim. Anadolu’da istesem dahi bizi ayıran denizden dolayı, bunu yapamam.
- General Harington:** Müttefiklerin amacı Trakya’yı almanıza yardım etmektir. Paragrafınız birliklerimin tehdit altında kalmasına yol açıyor.
- İsmet Paşa:** Yunanistan daha çok kazanç elde ediyor. Doğu Trakya’yı tahliye etmek zorunda. Yunanlılara Trakya’yı tahliye ettirmek için her türlü gerekçe mevcut.
- General Mombelli:** Birliklerinizin hareket serbestîsini muhafaza etmekte ne tür bir fayda görüyorsunuz?
- General Harington:** Müttefiklerin isteği Trakya’yı kurtarmaktır. Engeller koymazsanız bunu memnuniyetle yapacaklar.
- İsmet Paşa:** Ben zorluk çıkarmadığım kanaatindeyim.
- General Harington:** Notanızla birliklerinizin hareketlerini durdurduğunuzu bildirdiniz.
- İsmet Paşa:** Şayet temas hâlinde olsaydık harekâtın durdurulması bir şey ifade edebilirdi. Bu hükmü kabul edersek, Yunanlılar daha sonra örneğin Türklerin İzmir’de veya başka yerlerde yığınak yaptıklarını söyleyebilirler. Gerçekte yalnızca bir karargâh kurulmasından söz edilebilirdi. Bu bir cephe değildir. Böylece ellerinde her zaman bahaneler olacaktır.

Général Harington.- Si là est votre point de vue, je suis obligé de préparer une autre convention pour assurer la sécurité de mes troupes.

Général Ismet Pacha.- On étudiera la question après avoir lu ce projet.

Général Harington.- Art.4. La discussion de question d'Andrinople avec la ligne des forts est en dehors des pouvoirs des Généraux. Seulement ils pourront ~~xxx~~poster un détachement interallié à la gare de Kara-Agatch. Les Généraux proposent à cet effet un bataillon dans la garnison d'Andrinople.

Général Ismet Pacha.- La Maritza passe à travers la ville d'Andrinople. Avec le mot "y compris Andrinople" nous comprenons toute la ville. J'ai des instructions dans ce sens.

Général Harington.- Les Généraux sont dans l'impossibilité de dépasser de l'autre côté de la Maritza. La question devra être soulevée à la Conférence.

Général Charpy.- Nous avons voulu créer à Kara-Agatch une Commission interalliée et installer depuis là jusqu'à la ville un détachement. Ainsi vous aurez un parcours libre; et il n'y aura aucune crainte pour vous d'être exposé à une attaque de la part des Grecs.

Général Ismet Pacha.- Je crois que toutes les considérations nous donnent raison. Les forts qui se trouvent au Sud peuvent menacer la ville d'Andrinople.

Je reviendrai d'ailleurs sur cette question à la fin de la Conférence.

Général Harington.- Le mot de "remise aussitôt que possible" veut dire que les Alliés assureront la remise dans le plus bref délai aussitôt que cela sera effectivement possible.

Général Ismet Pacha.- On peut comprendre que l'évacuation sera effectuée dans 15 jours et la remise par les Alliés sera faite dans 15 jours

Les Alliés peuvent conserver leurs contingents 30 jours et retarder la remise.

Général Harington.- Notre but est d'aider la transmission des pouvoirs. Nous n'avons pas l'intention d'y rester un jour de plus quand la transmission est faite.

- General Harington:** Eğer bakış açınız bu şekildeyse birliklerimin güvenliğini sağlamak için başka bir sözleşme hazırlamak mecburiyetindeyim.
- İsmet Paşa:** Meseleyi taslağı okuduktan sonra inceleriz.
- General Harington:** 4. madde. Edirne meselesinin müstahkem hatla birlikte ele alınması Generallerin yetkilerinin dışındadır. Generaller yalnızca bir Müttefik müfrezesini Karaağaç Garı'na gönderebilirler. Generaller bu maksatla Edirne garnizonunda bir tabur olmasını önerirler.
- İsmet Paşa:** Meriç, Edirne şehri boyunca geçer. “Edirne dâhil” ifadesinden tüm şehri anlıyoruz. Bu yönde talimatım mevcut.
- General Harington:** Generallerin Meriç'in diğer yanını müzakere etme imkânları yoktur. Bu konu konferansta* gündeme getirilmelidir.
- General Charpy:** Karaağaç'ta müttefiklerarası bir kurul oluşturulmasını ve oradan şehre kadar [olan bölgeye] bir müfreze yerleştirilmesini istedik. Böylelikle serbest bir yolunuz olacak ve Yunanlılar tarafından bir saldırıya açık olmak gibi hiçbir endişe kalmayacak.
- İsmet Paşa:** Tüm bu değerlendirmelerin bizi haklı çıkardığına inanıyorum. Güneyde bulunan müstahkem mevkiiler Edirne şehrine tehdit arzedebilir.
- Zaten konferansın sonunda bu meseleye tekrar döneceğim.
- General Harington:** “Mümkün olan en kısa sürede geri verme” ifadesi, Müttefiklerin fiilen mümkün olabilecek en kısa süre içinde geri vermeyi sağlayacakları anlamına gelmektedir.
- İsmet Paşa:** Tahliyenin 15 gün içinde, Müttefikler tarafından geri vermenin de 15 gün içinde ifa edileceğini anlayabiliriz.
- Müttefikler, birliklerini 30 gün muhafaza edebilir ve geri vermeyi geciktirebilirler.
- General Harington:** Amacımız yetkilerin devrine yardımcı olmaktır. Devir yapıldıktan sonra orada fazladan bir gün daha kalma niyetimiz yoktur.

---

* Daha sonra toplanacak Barış Konferansına atıf

Général Harington.- (continuant:)

§ "L'effectif de la Gendarmerie".

Les Généraux ont étudié cette question. Ils ont décidé que l'effectif de la Gendarmerie sera de 2000 hommes. Avant la guerre l'effectif de la gendarmerie dans ces régions était de 1300 hommes.

Général Ismet Pacha.- Je crois qu'une indication d'effectif n'est pas nécessaire. Il y a eu en Thrace beaucoup d'incident~~x~~. Je suis prêt à vous donner des explications sur les raisons qui me font parler de la sorte.

Général Mombelli.- Du moment qu'il s'agit des gendarmes, on ne pas aller à des chiffres très élevés.

Général Charpy.- Nous sommes prêts à prendre en considération le nombre que vous proposez. Cependant il nous a paru nécessaire de fixer plus ou moins une limite.

Général Harington.- Si nous fixons un chiffre modéré il sera accepté que si nous fixons un chiffre élevé.

Général Ismet Pacha.- Fixer un chiffre entraînera plus tard des centaines de questions. Vous-mêmes vous nous direz d'abord que nous transférons notre armée en Thrace.

Général Harington.- Il n'est pas possible de vérifier le nombre des hommes qui passent de Constantinople.

Général Ismet Pacha.- Si nous acceptons un chiffre cela donnera lieu à un contrôle. Et puis pratiquement 2000 hommes ne peuvent pas suffir. Plus tard si nous envoyons par exemple 2050 hommes, pour les 50 hommes envoyés en plus il y aura des questions.

Général Harington.- Le chiffre que nous vous soumettons n'est pas un chiffre définitif. On peut l'augmenter. Il y a des limites pour les gendarmes; il faut les nourrir et ça coûte. Fixez-les vous-même.

Général Ismet Pacha.- Cela paraît fort simple et point difficile; mais en réalité la question est importante. Cela veut dire: dépendre des autres dans un pays qui nous appartient. Nous nous trouvons dans des circonstances exceptionnelles. Il y a des villages où la présence d'un seul gendarme même n'est pas nécessaire; tandis qu'il y en a d'autres où il faudra par exemple 100 hommes.

General Harington: *(Devam ederek)*

§ “Jandarma sayısı”.

Generaller bu meseleyi incelediler. Jandarma sayısının 2.000 olmasına karar verdiler. Savaştan önce bu bölgelerdeki jandarma sayısı 1.300’dü.

İsmet Paşa:

Sayı belirlemenin gerekli olmadığına inanıyorum. Trakya’da çok olay meydana geldi. Beni böyle konuşmaya iten sebepleri size açıklamaya hazırım.

General Mombelli:

Jandarmalar sözkonusu olduğunda çok yüksek sayılara çıkamayız.

General Charpy:

Sizin önerdiğiniz sayıyı dikkate almaya hazırız. Bununla birlikte yaklaşık bir sınır belirlemeyi gerekli gördük.

General Harington:

Yüksek bir sayı belirlemektense makul bir sayı belirlersek kabul görecektir.

İsmet Paşa:

Sayı belirlemek ileride yüzlerce soruna yol açacaktır. Önce siz bile bize ordumuzu Trakya’ya naklettiğimizi söylersiniz.

General Harington:

İstanbul’dan geçecek askerlerin sayısını doğrulamak olanaklı değildir.

İsmet Paşa:

Bir sayı kabul edersek denetim gündeme gelecektir. Dahası 2.000 asker uygulamada yeterli olmayabilir. Daha sonra örneğin 2.050 asker yollarsak 50 asker fazla yolladık diye sorun çıkacaktır.

General Harington:

Size sunduğumuz sayı nihai sayı değildir. Bu sayıyı arttırabiliriz. Jandarmalar için kısıtlamalar sözkonusu; işlerini sağlamak gerekir, bunun da bir maliyeti var. Sayılarını siz kendiniz belirleyin.

İsmet Paşa:

Hiçbir zorluğu olmayan çok basit bir konu gibi gözükse de bu, gerçekte önemli bir meseledir. Bunun anlamı bize ait bir ülkede başkalarına bağımlı olmak demektir. Olağanüstü koşullarda bulunuyoruz. Tek bir jandarmanın dahi bulunmasına gerek olmayan köyler olduğu gibi, başka köylerde örneğin 100 asker gerekecektir.

Général Harington.- Nous n'avons aucune intention de porter atteinte à la souveraineté du pays, une fois que la paix est signée. Si Votre Excellence désire nous pouvons renvoyer cette question à une Commission.

Général Ismet Pacha.- Fixer un chiffre indéfini n'aura aucun d'inconvénient. Ce sera fait devant les yeux de tout le monde.

Général Harington.- Si le chiffre est laissé indéfini, cela retardera l'acceptation de cette Convention par les Alliés et par conséquent la restitution de la Thrace.

Général Mombelli.- Notre but est d'évacuer la Thrace. Si vous ne mettez pas un chiffre il se peut bien que cela soulève des difficultés. Renvoyons la question à une Commission.

Général Ismet Pacha.- Je ne pourrai pas admettre de fixer un chiffre. Il n'y a aucun inconvénient si le nombre n'est pas limité.

Général Harington.- Ces gendarmes passeront de Constantinople; mais nous n'avons pas le droit de les contrôler ni de les arrêter.

Il vaudrait mieux peut-être exclure la possibilité d'une réclamation ultérieure. Si le Commandant juge que ce chiffre n'est pas assez en demandera l'augmentation.

Général Charpy.- Laissons ces questions délicates à un moment ultérieur.

Général Harington.-

§ Art. 7.-

Votre Excellence avait demandé de renforcer la dernière phrase.

Général Ismet Pacha.- Oui je veux qu'on précise une responsabilité. Les Commissions soient tenues non seulement à empêcher les excès mais aussi responsables de ces excès. Il faut prendre des mesures énergiques pour empêcher tout excès.

Général Harington.- La mission alliée envoyée à Brousse a réussi à empêcher la destruction de la ville.

Général Ismet Pacha.- Il y a des preuves pour et contre. Dans la plupart des cas, il faut user de force pour empêcher.

Général Charpy.- Les Commissions feront tout leur possible pour

- General Harington:** Ülkenin egemenliğine hanel getirmek gibi bir niyetimiz yok, barış imzalandığında Ekselansları dilerse bu konuyu bir komisyona havale ederiz.
- İsmet Paşa:** Sayıyı belirsiz bırakmanın hiçbir sakıncası olmayacaktır. Herkesin gözü önünde yapılacaktır.
- General Harington:** Sayının belirsiz bırakılması, Sözleşmenin Müttefikler tarafından kabulünü, dolayısıyla Trakya'nın geri verilmesini geciktirecektir.
- General Mombelli:** Amacımız Trakya'nın tahliye edilmesidir. Bir sayı belirtmediğiniz takdirde, bunun birtakım sorunlar çıkarması mümkündür. Bu meseleyi bir komisyona havale edelim.
- İsmet Paşa:** Ben sayı saptamayı kabul edemem. Sayıyı sınırlandırmamanın herhangi bir sakıncası yoktur.
- General Harington:** Bu jandarmalar İstanbul'dan geçecekler; ancak biz onları ne denetleme ne de durdurma hakkına sahibiz. Sonradan talepte bulunma ihtimalini bertaraf etmek daha iyi olabilir. Şayet Kumandan bu sayının yetersiz olduğuna hükmederse artırılmasını isteyecektir.
- General Charpy:** Bu hassas konuları daha sonraya bırakalım.
- General Harington:** 7. madde.-
Ekselansları son cümleinin kuvvetlendirilmesini istemişti.
- İsmet Paşa:** Evet, bir sorumluluğun belirlenmesini istiyorum. Kurullara yalnızca taşkınlıkları önleme sorumluluğu yüklenmemeli; Kurullar aynı zamanda bu taşkınlıklardan da sorumlu tutulmalıdır. Her türlü taşkınlığı engellemek için güçlü önlemler almak gerekir.
- General Harington:** Bursa'ya gönderilen Müttefik görev heyeti kentin tahrip edilmesini önlemeyi başardı.
- İsmet Paşa:** Bunun lehine ve aleyhine kanıtlar var. Çoğu zaman önlemek için güç kullanmak gerekir.
- General Charpy:** Kurullar Yunanlıların taşkınlık yapmalarını engellemek için ellerinden geleni yapacaklar; ancak bunlardan sorumlu tutulamazlar.

empêcher les Grecs de commettre des excès; mais elles ne pourront pas en être responsables.

Général Mombelli.- Les Alliés ne veulent pas porter atteinte à la liberté de l'administration Turque.

Général Ismet Pacha.- Il s'agit de la période qui passe jusqu'à votre arrivée et la transmission à nous.

Général Harington.- Les Commissions qui sont parties hier ont reçu des instructions très claires pour empêcher tout excès.

Général Harington.- Lit l'art. 8.- "La surveillance de la Maritza". Elle sera effectuée par 7 bataillons qui seront groupés à l'Est de la Maritza. Ces bataillons resteront dans les centres principaux.

Général Ismet Pacha.- Dans cet article il y a un tel sens qu'on comprend que ces contingents peuvent rester même pendant l'administration turque.

Général Mombelli.- Vous accepteriez l'art. 8, mais vous n'accepteriez pas le 9 s'il n'est pas modifié.

Général Ismet Pacha.- Si nous sommes d'accord au sujet de l'art. 9, l'art. 8, dépend de ce dernier.

Général Harington.- Les Généraux n'ont pas apporté de modification.

Général Ismet Pacha.- Avec cet article on peut comprendre que les détachements alliés resteront aussi après un mois.

Général Charpy.- Vous demandez qu'au fur et à mesure l'administration turque soit remplacée. Il valait mieux réduire ce temps à 30 jours. Le 30 ème. jour tout le monde partirait qu'à lieu de le faire par des petits paquets.

Général Ismet Pacha.- Je comprends. L'administration turque et les contingents ensemble, cela donnera lieu à des difficultés.

Général Charpy.- Cette période est courte; on prendra des mesures exceptionnelles. La présence des contingents ne peut pas assurer d'inconvénients.

Général Ismet Pacha.- C'est une question essentielle pour nous.

Général Harington.- Ce système a été très bien pratiqué jusqu'à présent dans les régions occupées par les Alliés.

- General Mombelli:** Müttefikler Türk yönetiminin özgür olmasına halel getirmek istemiyorlar.
- İsmet Paşa:** Sözkonusu olan sizin gelmenize ve bize devir yapılmasına kadar geçecek süredir.
- General Harington:** Dün yola çıkan kurullar her türlü taşkınlığı önlemek için çok açık talimat aldılar.
- General Harington:** 8. maddeyi okur.- “Meriç’in denetimi”. Denetim, Meriç’in doğusuna konuşlanacak yedi tabur tarafından ifa edilecektir. Bu taburlar belli başlı merkezlerde kalacaktır.
- İsmet Paşa:** Bu maddeden birliklerin Türk yönetimi sırasında dahi kalabilecekleri anlamı çıkıyor.
- General Mombelli:** 8. maddeyi kabul edebileceğiniz ama değiştirilmediği takdirde 9. maddeyi kabul etmeyebileceğiniz anlaşılıyor.
- İsmet Paşa:** 9. maddede hemfikirsek 8. madde bu maddeye bağlıdır.
- General Harington:** Generaller değişiklik getirmediler.
- İsmet Paşa:** Bu maddeden Müttefik müfrezelerin bir ay geçtikten sonra da kalabilecekleri anlaşılabilir.
- General Charpy:** Türk yönetimine devrin kademeli olarak gerçekleşmesini talep ediyorsunuz. Bu süreyi 30 güne indirmek daha iyi olur. Birliklerin küçük gruplar hâlinde ayrılmaları yerine 30. günde tamamı gitmeli.
- İsmet Paşa:** Anlıyorum. Türk yönetimi ile [Müttefik] birliklerin[in] bir arada bulunması zorluklara sebebiyet verecektir.
- General Charpy:** Bu kısa bir süre; istisnai önlemler alınacak. Birliklerin varlığı sakınca doğuramaz.
- İsmet Paşa:** Bu bizim için esasa dair bir meseledir.
- General Harington:** Bu sistem Müttefikler tarafından işgal edilen bölgelerde şimdiye kadar çok iyi uygulandı.

Général Charpy.- Je crois que ces difficultés ne sont pas à être prises en considération.

Général Ismet Pacha.- C'est une question essentielle. Si nous occupons un endroit nous voulons y rester seul.

Général Harington.- Toutes les propositions des Généraux sont pour vous aider. Nous constatons que cela n'est pas compris ainsi.

Général Ismet Pacha.- Nous réglons une situation militaire; il arrive des circonstances où il faudrait éviter toutes sortes de difficultés.

Général Harington.- Je puis assurer Votre Excellence que les Généraux sont animés du désir de vaincre toute difficulté. Je propose cependant de continuer la Conférence demain. J'espère que d'ici là on arrivera à une solution.

Je vous prie de me dire s'il n'y a pas moyen de faire des propositions de votre part pour arriver à une entente.

Général Ismet Pacha.- Une observation pour l'art.9.- S'il est posé franchement nous allons le discuter.

Général Charpy.- J'estime que cette convention doit être signée le plutôt possible, je propose donc de continuer aussi ce soir et de reprendre le travail demain si nous n'arrivons pas à trouver un arrangement ce soir.

Général Harington.- Je trouve que la question est importante et elle nécessite du temps.

Continuons: l'Art.10.

Les Généraux proposent: (il lit l'art.10)

Général Ismet Pacha.- Pratiquement c'est un acte de suspension des hostilités. Nous avons suspendu les hostilités et la Conférence s'est réunie. Donc si le travail de la Conférence n'aboutit à rien, nous ne sommes pas liés. ~~La gm-xxxxxxx~~. Et chaque moment qui passe est à notre désavantage.

Général Harington.- Cela retarde aussi l'aide que les Alliés veulent apporter à la Thrace.

Notons cependant les points en suspens.

- General Charpy:** Bu güçlüklerin dikkate alınacak türden olmadığına inanıyorum.
- İsmet Paşa:** Bu asli bir meseledir. Biz bir yere girersek orada yalnız olmak isteriz.
- General Harington:** Generallerin tüm önerileri size yardımcı olmak içindir. Bunun böyle anlaşılmadığını müşahade ediyoruz.
- İsmet Paşa:** Askerî bir vaziyeti düzenliyoruz; her türlü güçlüğü bertaraf edilmesini gerektirecek koşullar ortaya çıkabilir.
- General Harington:** Ekselanslarını temin ederim ki Generaller her türlü zorluğu yenme arzusuyla hareket etmektedirler. Bununla beraber, konferansa yarın devam etmeyi öneriyorum. O zamana kadar bir çözüme ulaşılacağını ümit ediyorum.
- Uzlaşmaya varmak için önerilerde bulunma imkânınızın olup olmadığını bana söylemenizi rica ederim.
- İsmet Paşa:** 9. madde hakkındaki düşüncem şu şekilde: Açıkça ortaya koyulursa tartışırız.
- General Charpy:** Bu sözleşmenin mümkün olan en kısa zamanda imzalanması gerektiği kanaatindeyim. Bu durumda bu akşam da devam etmeyi ve bir çözüm bulamazsak çalışmamızı yarın sürdürmeyi öneriyorum.
- General Harington:** Meselenin önemli olduğunu ve zaman gerektirdiğini düşünüyorum.
- Devam edelim: 10. madde.
- Generallerin önerisi: *(10. maddeyi okur)*
- İsmet Paşa:** Bu, uygulamada muhasamatın askıya alınması akdidir. Muhasamatı askıya aldık ve konferans toplandı. O hâlde konferanstaki çalışma bir sonuca varmazsa [yükümlülüklerimize] bağlı kalmayız. Ve zaman aleyhimize işliyor.
- General Harington:** Bu Müttefiklerin Trakya'ya yapmak istediği yardımı da geciktiriyor.
- O zaman askıda kalan hususları not edelim.

Général Ismet Pacha.- Art.3 "suspensions des hostilités"
 Art.4 "la question du Sud d'Andrinople".
 Art.6 "Indication de chiffre pour l'effectif
 de la gendarmerie"
 Art.9 _____
 Art.10 "Si la Convention n'est pas approuvée
 par les Gouvernements respectifs les
 opérations commenceront automatiquement.

Général Harington.- Les opérations seront poursuivies contre les
 troupes grecques ou bien contre d'autres troupes?

Général Ismet Pacha.- La liberté des opérations existe si la convention
 n'existe pas.

Général Harington.- J'espère que cela ne sera pas nécessaire. Nous
 sommes venus ici pour vous aider. Je désire savoir cependant
 si ma demande d'hier d'envoyer un officier à Tchanak a trou-
 vé auprès de vous un accueil favorable.

Général Ismet Pacha.- Pratiquement j'espère que nous allons résoudre
 cette question ces jours-ci. Des incidents ne peuvent pas
 y avoir lieu puisque des ordres nécessaires ont été donnés.

Général Harington.- J'apprécie beaucoup et j'ai confiance en votre
 parole. D'après la tournure de la conversation il y a eu
 un moment où j'ai cru que vous aviez changé votre point de
 vue. A présent je suis rassuré.

Général Ismet Pacha.- Je participe le point de vue de Votre Excellence.
 Notre opération vise les Grecs. Si la convention n'existe
 pas nos opérations seront continuées toujours contre les
 Grecs.

J'ai une proposition: il y a les otages civils
 ramassés de l'Anatolie et de la Thrace. Les otages civils
 se trouvant entre les mains des Grecs doivent être resti-
 tués aussitôt que cette Convention sera acceptée.

Général Harington.- Je vais étudier la question.

Général Charpy.- Nous allons travailler pour vous donner satis-
 faction.

Général Ismet Pacha.- Je ferai tout mon possible pour arriver à une
 solution.

Le Séance fut levée à 7 h.20 du soir.

İsmet Paşa:

3. madde “muhasamatın askıya alınması”

4. madde “Edirne’nin güneyi meselesi”.

6. madde “Jandarma gücü için sayı belirlenmesi”

9. madde. _____

10. madde “Sözleşmenin Hükûmetlerimiz tarafından onaylanmaması durumunda harekât kendiliğinden başlayacaktır.”

General Harington:

Harekât Yunan birliklerine karşı mı yoksa diğer birliklere karşı mı yürütülecek?

İsmet Paşa:

Sözleşme yoksa harekât özgürlüğü vardır.

General Harington:

Bunun gerekli olmayacağını umarım. Buraya size yardım etmeye geldik. Bu arada dün Çanakkale’ye* bir subay gönderme talebimin tarafınızdan uygun karşılanıp karşılanmadığını bilmek isterim.

İsmet Paşa:

Bu meseleyi bu günlerde çözüme ulaştırmayı ümit ederim. Gerekli emirler verildiği için hiçbir hadise meydana gelemez.

General Harington:

Çok takdir ediyorum ve sözünüze güveniyorum. Konuşmanın gidişatından bir ara bakış açınızı değiştirdiğinizi sanmıştım. Şimdi rahatladım.

İsmet Paşa:

Ekselanslarının bakış açısına katılıyorum. Bizim harekâtımız Yunanlıları hedef alıyor. Sözleşme olmazsa harekâtımız daima Yunanlılara karşı sürdürülecektir.

Bir önerim var: Anadolu’dan ve Trakya’dan toplanan sivil rehiner var. Yunanlıların elindeki sivil rehinerler, bu Sözleşme kabul edilir edilmez iade edilmeliler.

General Harington:

Bu meseleyi inceleyeceğim.

General Charpy:

Sizi tatmin etmek için çalışacağız.

İsmet Paşa:

Bir çözüme ulaşmak için elimden gelen her şeyi yapacağım.

Oturum akşam saat 7.20’de sona erdi.

* Metinde Tchanak.

3ème. Réunion1^{ère} Séance.

11 h.30 m.

Le Général Harington a demandé avant l'ouverture de la séance si Son Excellence le Général Ismet Pacha a reçu des nouvelles de la Thrace. Le Général Ismet Pacha a répondu que non.

Le Général Harington a déclaré ensuite que les délégués hellènes sont arrivés hier soir et se trouvent sur un bateau en rade de Moudania. Comme ces délégués ne sont pas investis de pouvoirs nécessaires pour signer une Convention militaire, le projet de Convention ne leur a pas été communiqué.

Le Général Ismet Pacha a répondu alors qu'il n'y a aucune utilité à ce qu'ils prennent part aux délibérations.

Le Général Charpy qui a été jusqu'alors absent est arrivé à la Salle de la Conférence.

Et la Séance fut ouverte à 11 h.40.

Général Harington.- Les Généraux ont étudié le projet de la Convention. Ils n'ont aucun pouvoir de discuter la ligne de la Maritza. Ils doivent s'en référer à leurs Gouvernements respectifs.

Quant aux autres points, les Généraux ont étudié très sérieusement la question. Ils sont animés du désir de donner satisfaction, étant donné qu'ils ont la charge de vous aider.

Donc nous discutons:

Le premier paragraphe n'est pas changé.

Général Ismet Pacha.- Si les instructions des délégués grecs ne suffisent pas, il faudrait chercher des moyens pour faire accepter cette Convention à la Grèce.

3. Toplantı

[5 Ekim]

1. Oturum.

Saat 11.30.

General Harington oturumun başlamasından önce İsmet Paşa'ya Trakya'dan haber alıp almadığını sordu. İsmet Paşa almadığı cevabını verdi.

General Harington daha sonra Yunan delegelerin dün akşam ulaştıklarını ve Mudanya açıklarındaki bir gemide olduklarını bildirdi. Askerî bir sözleşme imzalamak için gerekli yetkilerle donatılmamış olduklarından sözleşme taslağının delegelere iletilmediğini belirtti.

İsmet Paşa cevaben bu durumda Yunan delegelerin görüşmelerde yer almalarında hiçbir yarar olmadığını söyledi.

O ana kadar salonda bulunmayan General Charpy konferans salonuna geldi.

Oturum saat 11.40'ta açıldı.

General Harington: Generaller Sözleşme taslağını incelediler. Generallerin Meriç hattını müzakere etme yetkileri yoktur. Bu konuda Hükûmetlerine başvurmak zorundalar.

Diğer konulara gelince, Generaller meseleyi büyük ciddiyetle incelediler. Size yardımcı olmakla yükümlü olduklarından, beklentilerinizi karşılamak arzusuyla hareket ediyorlar.

O hâlde görüşelim:

Birinci paragraf değiştirilmedi.

İsmet Paşa: Yunan delegelerin talimatları yeterli değilse, Sözleşmeyi Yunanistan'a kabul ettirme yollarını aramak gerekir.

Bu meseleyi not ediyorum.

-2-

Je prends note de cette question.

Général Harington.- Nous allons lire les modifications, Les détails sont écrits ici. Il lit les paragraphes 3 et 4.

Général Ismet Pacha.- Je vais réfléchir sur ce sujet. Ici on propose de faire évacuer au delà des lignes des forts, des troupes grecques. Je comprends aussi l'administration grecque.

Général Harington.- Nous n'avons pas le pouvoir de faire évacuer aussi l'administration grecque à l'Ouest de la Maritza.

Général Mombelli.- L'administration restera hellène bien entendu.

Général Ismet Pacha.- Je répondrai après.

(On lit) § 6

Général Harington.- Nous avons fait une grande concession dans cette question.

Général Ismet Pacha.- Pour préciser le mot "strictement nécessaire" je comprends que ce mot ne donne aucun droit à qui que ce soit.

Général Harington.- On le laisse à vous.

(On lit).....

"Date de retraite des missions et des contingents alliés seront décidés avec les Alliés et le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie".

Général Harington.- C'est une question d'arrangement.

Général Ismet Pacha.- Hier il a été question d'une éventualité. Les contingents alliés pouvaient rester un mois. Maintenant, d'après ce que je constate, ils peuvent rester plus de quelques mois. C'est plus défavorable pour nous.

Général Harington.- Je crois qu'il y a un malentendu. Je crois que les Gouvernements peuvent s'entendre dès maintenant.

Général Ismet Pacha.- Je crois comprendre par là que la Thrace sera évacuée des troupes helléniques et occupée par des contingents alliés. L'administration turque sera installée sous l'occupation interalliée.

Le départ de ces missions et contingents sera décidé entre les Gouvernements. N'est ce pas que ça que vous vouliez dire?

Général Mombelli.- Cette Convention est basée sur les modalités de

- General Harington:** Değişiklikleri okuyacağız. Ayrıntılar burada yazılı.
(3. ve 4. paragrafları okur.)
- İsmet Paşa:** Bu konu üzerinde düşüneceğim. Burada Yunan birliklerinin müstahkem hatların ötesine tahliye edilmesi öneriliyor. Bundan Yunan yönetimini de anlıyorum.
- General Harington:** Yunan yönetimini de Meriç'in batısına tahliye etme yetkisine sahip değiliz.
- General Mombelli:** Elbette Yunan yönetimi devam edecektir.
- İsmet Paşa:** Buna daha sonra cevap vereceğim.
(6. madde okunur)
- General Harington:** Bu meselede büyük bir taviz verdik.
- İsmet Paşa:** "Kesin gerekli" ifadesinin üzerinde duralım; bu ifadenin kimseye hak sağlamadığını düşünüyorum.
- General Harington:** Bunu size bırakıyoruz.
(Okunur) .....
- "Müttefik birliklerinin ve görev heyetlerinin çekilme tarihine Müttefikler ve Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmetiyle birlikte karar verilecektir."
- General Harington:** Bu bir düzenleme meselesidir.
- İsmet Paşa:** Dün bir ihtimal sözkonusuydu. Müttefik birlikleri bir ay kalabileceklerdi. Şimdi müşahede ediyorum ki, birkaç aydan fazla kalabilirler. Bu bizim için daha olumsuz bir durum.
- General Harington:** Bir yanlış anlama olduğu kanaatindeyim. Hükûmetlerin şimdiden anlaşabileceklerine inanıyorum.
- İsmet Paşa:** Bundan Trakya'nın Yunan birliklerince tahliye edileceğini ve Müttefik birliklerince işgal edileceğini anlıyorum. Türk yönetimi Müttefiklerin işgali altında tesis edilecektir.
- Sözkonusu görev heyetlerinin ve birliklerin gidişine Hükûmetlerce karar verilecektir. Söylemek istediğiniz bu değil mi?
- General Mombelli:** Bu Sözleşme Trakya'nın geri verilmesinin yöntemlerini esas alır.

3.

la remise de la Thrace.

Général Harington.- La remise définitive de la Thrace dépend du traité de Paix.

Général Ismet Pacha.- De là je comprends également que le mot de contrôle est accepté pendant l'évacuation jusqu'à la transmission. Pratiquement, je comprends que le contrôle doit exister jusqu'à la décision des Gouvernements.

Général Harington.- Les Généraux n'ont pas le pouvoir de discuter la remise. La remise officielle de la Thrace dépend du Traité de Paix. Ce que nous faisons ici ce sont des préparatifs.

Général Ismet Pacha.- On parle de l'évacuation et on ne fait pas la remise.

Général Harington.- C'est juste; la note disait que les Gouvernements ne verraient pas d'un œuil défavorable la remise de la Thrace au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. En installant l'administration turque c'est déjà une grande concession. La note parle de la remise de l'administration et pas de la Thrace.

Général Ismet Pacha.- Notre conception est celle ci: Quand on nous dit qu'on nous donne l'administration, cela veut dire que nous allons y rester seul. Mon Gouvernement et moi nous comprenons ainsi.

Général Harington.- D'après nos instructions la Thrace ne pourra être remise en toute souveraineté qu'après la paix.

Général Ismet Pacha.- Dans ce cas, il nous manque de base. Il faut alors que les Gouvernements donnent ce pouvoir.

Général Harington.- Ce point était compris dans la note du 23 Septembre à laquelle nos Gouvernements attendent toujours de réponse.

Général Ismet Pacha.- Il y a deux bases pour cette Conférence. Plusieurs points ne sont pas résolus. On nous a dit d'arrêter les opérations; nous les avons arrêté. Monsieur Franklin Bouillon nous a donné des explications à ce sujet et nous avons eu confiance. La Note de mon Gouvernement et celle des Alliés servent de base à notre Conférence.

Général Harington.- Les instructions que les Généraux ont, c'est de décider la ligne derrière laquelle se retireront les troupes

- General Harington:** Trakya'nın kesin olarak geri verilmesi barış antlaşmasına bağlıdır.
- İsmet Paşa:** Bundan denetim sözcüğünün devir yapılmasına kadar tahliye süresi için kabul edildiğini de anlıyorum. Uygulamada denetimin Hükûmetlerin kararına kadar sürmesi gerektiğini anlıyorum.
- General Harington:** Generaller geri vermeyi tartışma yetkisine sahip değiller. Trakya'nın resmî olarak geri verilmesi barış antlaşmasına bağlıdır. Biz burada hazırlıkları yapıyoruz.
- İsmet Paşa:** Tahliyeden söz ediliyor ama geri verme gerçekleştirilmiyor.
- General Harington:** Doğru; Notada Hükûmetlerin Trakya'nın Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmetine geri verilmesine olumsuz bir gözle bakmadıkları söyleniyordu. Türk yönetiminin tesis edilmesi zaten büyük bir tavizdir. Notada Trakya'nın değil yönetiminin geri verilmesinden söz ediliyor.
- İsmet Paşa:** Bizim anlayışımız şu şekildedir: Bize yönetimin verileceğinin söylenmesi, orada yalnız olacağımız anlamına gelir. Hükûmetim ve ben böyle anlıyoruz.
- General Harington:** Talimatlarımıza göre Trakya tüm egemenliğiyle ancak barıştan sonra geri verilebilecektir.
- İsmet Paşa:** Bu durumda dayanaktan yoksunuz. O hâlde Hükûmetlerin bu yetkiyi vermeleri gerekir.
- General Harington:** Bu husus Hükûmetlerimizin hâlâ cevap beklediği 23 Eylül tarihli Notada yer alıyordu.
- İsmet Paşa:** Bu konferansın iki temeli vardır. Birçok husus çözüme kavuşmadı. Bize harekâtı durdurmamız söylendi; biz de durdurduk. Bay Franklin-Bouillon bu konuda bize açıklamalarda bulundu; biz de güvendik. Hükûmetimin ve Müttefiklerin Notaları, konferansımızın temellerini oluşturuyor.
- General Harington:** Generallere verilen talimatlar, Yunan birliklerinin gerisine çekilecekleri hatta karar vermeleri yönündedir. O hâlde Trakya'yı size vermek için yetkileri yoktur.

grecques. Ils n'ont donc aucun pouvoir de vous remettre la Thrace. D'ailleurs c'est une question politique. Toute question dépassant les limites des pouvoirs des Généraux sera référée à leurs gouvernements respectifs.

Général Ismet Pacha.- La question n'est pas politique. Il y a une note qui sert de base à notre Conférence. C'est à cet effet que les Gouvernements Alliés ont envoyé ici leurs Généraux.

Général Harington.- Autant que je le sache, les Gouvernements Alliés attendent une réponse à leur Note.

Général Mombelli.- Le but de cette réunion est d'étudier la manière de l'évacuation.

Général Ismet Pacha.- La situation militaire se déroule, pour chaque jour qui passe, en notre faveur. Tandis que la Grèce en bénéficie des avantages.

Général Harington.- Nous sommes ici pour faire des préparatifs.

Général Ismet Pacha.- Nous parlons des mesures qui ne sont pas exécutées tout de suite.

Général Harington.- C'est le but que nous poursuivons.

Général Ismet Pacha.- Pendant ce temps pourquoi donnerai-je ce bénéfice aux Grecs qui continuent à brûler mon pays?

Général Mombelli.- Je ne peux que partager l'avis du Général Harington au sujet de la limite de nos pouvoirs. La remise dépend du Traité de Paix. La Note des Alliés n'a pas encore reçu de réponse.

Général Ismet Pacha.- Je crois savoir que mon Gouvernement enverra la réponse dans quelques jours.

Général Mombelli.- Nous sommes ici pour discuter les bases de l'évacuation.

Général Ismet Pacha.- Les bases ne peuvent pas être discutées. Nous sommes ici pour discuter les mesures et les détails.

Général Mombelli.- Je conclus ainsi: notre but principal est d'éviter les massacres en Thrace. L'évacuation évitera certainement ces sortes d'excès. Nous proposerons ensuite à nos Gouvernements les mesures décidées. Si nous ne prenons pas des mesures et nous ne les soumettons pas à l'approbation de nos Gouvernements, la situation fâcheuse continuera en Thrace. Nos ins-

Dahası bu bir siyasi meseledir. Generallerin yetkilerini aşan tüm meseleler için ilgili hükûmetlere başvurulacaktır.

İsmet Paşa: Mesele siyasi değildir. Konferansımıza temel teşkil eden bir Nota var. Müttefik Hükûmetler Generallerini bu amaçla gönderdiler.

General Harington: Bildiğim kadarıyla Müttefik Hükûmetler Notalarına cevap bekliyorlar.

General Mombelli: Bu toplantının amacı tahliye usulünü incelemektir.

İsmet Paşa: Askerî vaziyet her geçen gün lehimize geliyor. Bu arada Yunanistan avantajlar sağlıyor.

General Harington: Biz burada hazırlıkları yapmak için bulunuyoruz.

İsmet Paşa: Anında icra edilmeyen önlemleri konuşuyoruz.

General Harington: Biz amacı hedefliyoruz.

İsmet Paşa: Bu süre zarfında neden ülkemi yakmaya devam eden Yunanlılara menfaat sağlayayım?

General Mombelli: Yetkilerimizin sınırı konusunda General Harington'ın görüşünü paylaşmak durumundayım. Geri vermenin gerçekleşmesi barış antlaşmasına bağlıdır. Müttefiklerin Notasına henüz cevap verilmedi.

İsmet Paşa: Bildiğim kadarıyla Hükûmetim cevabı birkaç gün içinde gönderecek.

General Mombelli: Biz burada tahliyenin esaslarını tartışmak için bulunuyoruz.

İsmet Paşa: Esaslar tartışılmaz. Biz burada önlemleri ve ayrıntıları tartışmak için bulunuyoruz.

General Mombelli: Şu sonuca varıyorum: Ana amacımız Trakya'da katliamların önüne geçmektir. Tahliye kuşkusuz bu tür taşkınlıkların önüne geçecektir. Daha sonra, kararlaştırılan önlemleri Hükûmetlerimize önereceğiz. Söz konusu önlemleri almadığımız ve bunları Hükûmetlerimize sunmadığımız takdirde Trakya'daki can sıkıcı durum devam edecektir. Talimatlarımız

tructions étaient limitées; quand même nous avons agi très très largement. Si nos points de vue s'accordent avec les vôtres, nous arriverons à assurer la tranquillité de la Thrace.

Général Charpy.- Les Généraux cherchent à arriver à une solution. Les opérations étant arrêtées vous devez immédiatement occuper la Thrace. Mes collègues n'ont pas le pouvoir de vous restituer la Thrace. Moi je puis accepter; mais ces Messieurs ne peuvent pas. Ils vont demander des instructions à leurs Gouvernements.

Général Ismet Pacha.- Nous sommes tous d'accord sur la qualité destructive de l'armée hellénique qui massacre sans pitié femmes et enfants. Non seulement des simples soldats mais aussi des officiers supérieurs ont pris part à ces carnages. Les Généraux hellènes ont déclaré officiellement que la discipline n'existe pas dans les rangs de l'armée hellénique. Si l'armée hellénique reste encore un jour sur nos territoires, tout le pays ne sera qu'un monceau de ruine. Ce n'est plus une question militaire; c'est une question humanitaire. Donc la protestation de la population n'est possible que par une administration permanente. Les Alliés assument une responsabilité morale.

A mon avis, il est nécessaire de remettre la Thrace à l'administration turque. La marche de nos troupes est arrêtée sur la demande des Alliés.

Je remercie Son Excellence le Général Charpy de ses déclarations. Je crois qu'il y avait assez de temps pour demander des instructions. D'ailleurs, c'est une question de deux ou de trois heures.

Je prie Messieurs les Généraux de penser à la grave responsabilité que j'endosse. Ai-je le droit de faire continuer cette situation anormale? Depuis trois jours les opérations sont arrêtées. J'ai eu toujours confiance en les Alliés en croyant que cela finira aujourd'hui ou demain. J'ai pris une grande responsabilité sur moi vis-à-vis de mon Gouvernement. Pour ma part j'ai fait beaucoup de sacrifices.

Général Harington.- J'apprécie et je partage vos sentiments humanitaires. Les Généraux sont venus avec certaines instructions.

sınırlıydı, buna rağmen çok esnek davrandık. Bizim görüşlerimiz sizinkilerle uyumlu olduğu takdirde Trakya’da sükûneti sağlamayı başarırız.

General Charpy:

Generaller bir sonuca ulaşma arayışındalar. Harekât durduğuna göre derhâl Trakya’ya girmelisiniz. Meslektaşlarımla Trakya’yı size geri verme yetkileri yoktur. Ben kabul edebilirim, ama bu Beyler edemezler. Onlar Hükûmetlerinden talimat talep edeceklerdir.

İsmet Paşa:

Kadınları ve çocukları merhametsizce katleden Yunan ordusunun tahripkâr vasfı konusunda hemfikiriz. Yalnızca sıradan askerler değil, yüksek rütbeli subaylar da bu kıyımlara katıldılar. Yunan Generalleri, Yunan ordusu saflarında disiplinin mevcut olmadığını resmen açıkladılar. Yunan ordusu topraklarımızda bir gün daha kalırsa bütün ülke enkaz yığını haline gelecektir. Bu artık askerî değil, insani bir meseledir. O hâlde halkın korunması ancak kalıcı bir yönetimle mümkündür. Müttefikler ahlaki sorumluluk üstlenmektedir.

Kanaatimce Trakya’nın Türk yönetimine geri verilmesi gereklidir. Birliklerimizin yürüyüşü Müttefiklerin talebi üzerine durduruldu.

Ekselansları General Charpy’ye bu açıklamaları için teşekkür ederim. Zannımca talimat istenmesi için yeterince vakit vardı. Aslına bakarsanız bu iki-üç saatlik bir mesele.

Generallerin üstlendiğim ciddi sorumluluğu düşünmelerini rica ederim. Bu anormal durumun sürmesine izin vermeye hakkım var mı? Üç gündür harekât durmuş hâlde. Bu durumun bugün yarın biteceğine inanarak Müttefiklere hep güven duydum. Hükûmetime karşı büyük bir sorumluluk üstlendim. Kendi adıma birçok fedakârlıkta bulundum.

General Harington:

Takdir ediyorum ve insani duygularınızı paylaşıyorum. Generaller bazı talimatlarla geldiler. General Charpy

Le Général Charpy a reçu dernièrement des nouvelles instructions. Mais le Général Mombelli et moi nous n'avons pas ces instructions.

Je vous prie de nous accorder 10 minutes pour délibérer entre Généraux et pour arriver à une solution.

La Séance fu levée.

La Séance fut ouverte à 1 h. 20.

Général Harington.- Les Généraux ont étudié la question. En conclusion ils trouvent qu'une question importante a été soulevée: la remise de la Thrace. C'est une nouvelle question. J'attire votre attention sur le fait que les Généraux Britannique et Italien n'ont pas reçu des instructions dans ce sens.

Votre Excellence a parlé du facteur de temps. De mon côté, je fais tout mon possible pour éviter des pertes de temps. Je crois que la seule chose qui reste est de télégraphier aux Hautx-Commissariats à Constantinople ainsi qu'à nos Gouvernements. Afin d'obtenir une réponse, je propose de suspendre la séance jusqu'à demain à 2 h. 30 ., le temps d'aller à Constantinople et de nous entretenir avec les Hauts Commissaires et de demander de nouvelles instructions de nos Gouvernements.

Général Ismet Pacha.- Combien de temps serait-il nécessaire pour obtenir ces instructions?

Général Harington.- Nous espérons avoir la réponse jusqu'à demain.

Général Ismet Pacha.- Les opérations sont arrêtées jusqu'à la réunion et puis pendant la Conférence. Or, devant cette situation je n'ai pas le pouvoir de prolonger ce délai. Donc l'action libre contre l'armée grecque continuera.

Général Harington.- Je comprends le point de vue de Votre Excellence. Votre Excellence veut parler de la suspension des opérations pendant la Conférence. Pour ma part, j'ai fait toutes les concessions possibles. Je demanderai à mon Gouvernement.

yakın zamanda yeni talimat aldı. Ancak General Mombelli ve ben, bu talimatı almadık.

Biz Generallere, görüşme yapmamız ve bir sonuca varmamız için 10 dakika vermenizi rica ederim.

Oturuma son verildi.

- - - - -

Oturum saat 1.20’de açıldı.

General Harington: Generaller meseleyi incelediler. Sonuç olarak önemli bir meselenin ortaya çıktığını gördüler: Trakya’nın geri verilmesi. Bu yeni bir mesele. Britanya ve İtalya Generallerinin bu yönde talimat almadıklarına dikkatinizi çekerim.

Ekselansları zaman unsurundan bahsetti. Ben kendi adıma zaman kayıplarının önüne geçmek için imkânım dâhilindeki her şeyi yaptım. Geriye kalan yegâne hususun, İstanbul’daki Yüksek Komiserlere ve Hükûmetlerimize telgraf çekilmesi olduğuna inanıyorum. Bir cevap almak için oturuma yarın saat 2.30’a kadar ara vermeyi öneriyorum. Bu, İstanbul’a gidip Yüksek Komiserlerle görüşmek ve Hükûmetlerimizin yeni talimatlarını talep etmek için [gereken] süredir.

İsmet Paşa: Bu talimatları almak için ne kadar zamana ihtiyacınız var?

General Harington: Yarına kadar cevap alacağımızı ümit ediyoruz.

İsmet Paşa: Harekât toplantıya kadar, ardından konferans süresince durduruldu. Oysa bu durum karşısında bu süreyi uzatma yetkim yok. Dolayısıyla Yunan ordusuna karşı eylem serbestîmiz sürecektir.

General Harington: Ekselanslarının bakış açısını anlıyorum. Ekselansları harekâtın konferans sırasında askıya alınmasını konuşmak istiyor. Kendi adıma mümkün olan tüm tavizleri verdim. Hükûmetime soracağım.

Cependant si les hostilité sont reprises entre temps contre les Grecs, je trouve que cela n'est pas un moyen pour arriver à une solution.

Général Ismet Pacha.- Si on a des instructions on n'a pas besoin de référer le cas à l'approbation des Gouvernements.

Général Harington.- Nous ne pouvons faire autrement que de demander à nos Gouvernements. Il reste encore une autre question, celle de Kara-Agatch.

Général Ismet Pacha.- Je comprends d'Andrinople que la ville ne soit pas sous la menace des Grecs.

Il y a encore un autre point: nous laissons tous les Grecs voyager librement. Pourquoi qu'on ne restituerait pas les nôtres qui sont internés en Grèce.

Général Harington.- Je trouve Excellence que c'est une question politique.

Général Ismet Pacha.- Cela se rattache à la sécurité du pays. D'ailleurs c'est une question humanitaire sur laquelle mon Gouvernement insistera.

Général Harington.- En principe il n'y a pas d'objection; mais c'est un point qui ne concernè pas la Conférence.

Général Ismet Pacha.- Toutes les questions sur lesquelles on va demander des instructions télégraphiquement sont politiques.

Général Harington.- Si Votre Excellence désire je demanderai à mon Gouvernement aussi cette question.

Général Ismet Pacha.- Je vous en prie.

Général Harington.- Nous allons immédiatement envoyer nos dépêches. Seulement veuillez me dire si vous maintiendrez la cession des opérations.

Général Ismet Pacha.- Hier il a été question d'une autre convention. Ou est-elle?

Général Harington.- L'autre convention dépend de la première. On se réunira demain après-midi à 2 h.30.

Général Ismet Pacha.- C'est entendu.

Général Harington.- J'espère que vous voudrez bien renouveler vos ordres afin qu'il n'y ait aucun contact entre vos troupes et les miennes.

Fakat bu arada Yunanlılara karşı muhasamat yeniden başlarsa, bunun bir çözüme ulaşma yolu olmayacağını düşünüyorum.

İsmet Paşa: Talimatlarımız olduğu takdirde meseleyi hükûmetlerin onayına sunmamıza gerek yoktur.

General Harington: Hükûmetlerimize sormaktan başka seçeneğimiz yok. Geriye hâlâ bir mesele kalıyor: Karaağaç meselesi.

İsmet Paşa: Benim Edirne'ye dair anlayışım, şehrin Yunanlıların tehdidi altında olmaması gerektiğidir.

Ancak bir husus daha var: tüm Yunanlıların özgürce seyahat etmesine izin veriyoruz. Yunanistan'da enterne edilmiş olan bizimkiler neden iade edilmiyor?

General Harington: Ekselansları, bunun siyasi bir mesele olduğunu düşünüyorum.

İsmet Paşa: Bu, ülkenin güvenliğiyle ilgilidir. Dahası, Hükûmetimin ısrarla üzerinde duracağı insani bir meseledir.

General Harington: İlke olarak buna itiraz yok; fakat bu husus konferansın konusu değil.

İsmet Paşa: Telgrafla talimat istenecek tüm meseleler siyasiidir.

General Harington: Ekselansları arzu ederse, bu meseleyi de Hükûmetime sorarım.

İsmet Paşa: Lütfen.

General Harington: Telgraflarımızı derhâl yollayacağız. Sadece bana harekâtı durdurmaya devam edip etmeyeceğinizi söyleyin.

İsmet Paşa: Dün başka bir sözleşme sözkonusuydu. Bu sözleşme nerede?

General Harington: Diğer sözleşme ilkine bağlıdır. Yarın öğleden sonra saat 2.30'da toplanacağız.

İsmet Paşa: Anlaşıldı.

General Harington: Sizin birlikleriniz ile benim birliklerim arasında temas olmaması için emirlerinizi yineleyeceğinizi umuyorum.

8.

Général Ismet Pacha.- Des ordres sont donnés pour éviter des incidents.

Je demandrai de mon côté des instructions à mon Gouvernement s'il faut maintenir la situation actuelle ou non.

Général Charpy.- Je vous demandrai qu'il n'y ait aucune opération jusqu'à la solution finale. Du moment qu'en a attendu trois jours on peut bien encore attendre un jour.

Général Mombelli.- Je participe le point de vue du Général Charpy.

Général Ismet Pacha.- Votre Excellence avait dit que des missions sont parties pour la Thrace.

Général Harington.- Avec le départ des missions j'espère qu'il n'y aura pas de nouvelles destructions.

Général Ismet Pacha.- Jusqu'à demain à 2.h. tout sera tranquille.

Général Harington.- Je vous remercie au nom des Généraux.

La séance fut levée à 2 h.10.

- İsmet Paşa:** Hadiselerin önüne geçmek için emirler verildi. Ben de kendi adıma mevcut durumun muhafaza edilmesi gerekip gerekmediğine dair Hükûmetimin talimatını isteyeceğim.
- General Charpy:** Sizden, nihai bir çözüme ulaşıncaya kadar hiçbir harekât yapılmamasını isteyeceğim. Mademki üç gün bekledik bir gün daha bekleyebiliriz.
- General Mombelli:** General Charpy'nin görüşüne katılıyorum.
- İsmet Paşa:** Ekselansları görev heyetlerinin Trakya'ya gönderildiğini söylemişti.
- General Harington:** Görev heyetlerinin yola çıkmasıyla birlikte daha fazla yıkım olmayacağını ümit ediyorum.
- İsmet Paşa:** Yarın saat 2.00'ye kadar sükûnet devam edecek.
- General Harington:** Generaller adına size teşekkür ederim.
- Oturum saat 2.10'da sona erdi.

-----

4 ème. Réunion

Vendredi, 6 Octobre 1922

8 h.30 du soir.

Général Harington.- Depuis notre départ je peux vous assurer que nous n'avons pas chômé. Je vais vous expliquer pourquoi je n'ai pas pu venir aujourd'hui, comme il était convenu. D'ailleurs je vous ai fait parvenir des nouvelles à ce sujet. Entre temps j'ai reçu la réponse officielle de votre Gouvernement à la note des Alliés. Si j'avais su le contenu de cette note, cela nous aurait certainement beaucoup aidé pendant nos réunions. Je suis très heureux de remarquer que votre Gouvernement est aussi anxieux pour la paix que les Gouvernements Alliés.

Je viens de recevoir un télégramme en réponse au mien m'informant que le Conseil des Ministres s'est réuni et qu'après délibération Lord Curzon est parti pour Paris pour obtenir une solution. Comme je vous avais déjà promis, j'ai télégraphié à Londres demandant une décision immédiate. Le Haut Commissaire à Constantinople a fait de même. Le télégramme que j'ai reçu de Londres ajoutait que la réponse sera envoyée immédiatement de Paris après la rencontre de Lord Curzon avec Mr. Poincaré. Je pense que le fait même de départ de Lord Curzon pour Paris est un présage très heureux pour la solution rapide du problème. Il n'y a aucune raison de croire pour que le Gouvernement grec s'oppose à la décision de Paris. Depuis mon départ j'ai donné des ordres nécessaires pour les préparatifs en vue de l'occupation de la Thrace qui sera faite par les Alliés, dès que cela sera décidée. Je désire donc vous inspirer le même esprit de confiance que j'ai moi-même. J'ai plus grand espoir qu'avant, du résultat de la grande Conférence qui aura lieu dans 14 jours.

4. Toplantı

Cuma, 6 Ekim 1922

Akşam saat 8.30.

General Harington: Gidişimizden bu yana boş durmadığımıza sizi temin ederim. Bugün yapılması için anlaştığımız görüşmeye gelemememin sebebini size açıklayacağım. Esasen size bu konuyla ilgili haber yolladım. Bu arada Müttefiklerin Notasına Hükûmetinizin resmî cevabını da aldım. Bu Notanın kapsamını bilseydim, toplantılarımızda muhakkak bizlere çok yardımı olurdu. Hükûmetinizin barış için Müttefik Hükûmetler kadar kaygılı olduğunu saptamış olmaktan dolayı mutluyum.

Telgrafıma aldığım cevapta Bakanlar Kurulunun toplandığı ve yapılan görüşmeden sonra Lord Curzon'ın çözüm bulmak için Paris'e gittiği bildirildi. Size daha önce söz verdiğim gibi, Londra'ya acilen karar alınması için telgraf çektim. İstanbul'daki Yüksek Komiser de aynısını yaptı. Londra'dan aldığım telgrafta, cevabın Lord Curzon ile Bay Poincaré'nin görüşmesinin ardından Paris'ten derhâl gönderileceği de belirtiliyordu. Lord Curzon'ın Paris'e gitmiş olmasının da sorunun hızlı çözümü için çok mutlu bir belirti olduğunu düşünüyorum. Yunan Hükûmetinin Paris kararına karşı koyacağını düşündürecek bir neden yok. Gidişimden bu yana, karar alınır alınmaz Trakya'nın Müttefiklerce teslim alınmasına yönelik hazırlıkların yapılması için gerekli emirleri verdim. Duyduğum güvenin size de ilham vermesini arzu ederim. 14 gün sonra yapılacak olan büyük konferansın sonucu için şimdi daha umutluyum.

-2-

Je suis très heureux de vous rassurer que les nouvelles que vous aviez au sujet des villages incendiés ne sont pas vérifiées. D'après les constatations des avions que j'ai ordonnées, ces villages ne sont pas en flamme; mais on a constaté un grand feu dans les forêts de Saray. Les villages sont intacts. D'ailleurs je vous communiquerai ce rapport demain.

Quoique j'ai reçu l'ordre de rester à Constantinople jusqu'à l'arrivée d'une décision de Paris, j'ai refusé et je suis parti quand même pour vous donner la bonne nouvelle que j'espère recevoir au courant de la nuit.

Général Mombelli : Alors on se réunira demain à 8 heures.

Général Charpy : Les Généraux ont fait de grands efforts pour arriver à une solution. Mais l'échange de télégrammes a demandé un certain temps. On espère que cette nuit la réponse arrivera. On se réunira donc demain à 8 heures.

Général Ismet Pacha: Je remercie Votre Excellence pour le bon effort fait pour la Conférence. Je veux croire qu'ils ont remarqué tous les efforts sincères déployés de mon côté. Pendant notre réunion je n'avais pas encore pris connaissance de la note responsive de mon Gouvernement aux Alliés. C'est après votre départ que j'ai reçu le texte. J'espère que cette note est l'indice d'une proche conciliation. J'espère que vous voudrez bien avoir des renseignements plus précis sur les noms des villages incendiés en Thrace.

Général Harington : En plus de la reconnaissance d'avions j'ai envoyé les noms des villages aux Commissions Alliées qui se trouvent en Thrace.

Général Ismet Pacha: L'intérêt que Votre Excellence a montré en envoyant des avions m'a fort touché; je vous en remercie infiniment.

Yakılan köylerle ilgili aldığınız haberlerin teyit edilmediği hususunda sizi temin etmekten çok mutluyum. Gönderilmesini emrettiğim uçakların gözlemlerine göre bu köylerin yanmadığı; ama Saray ormanlarında büyük bir yangın olduğu görüldü. Köyler zarar görmemiş. Esasen bu konudaki raporu size yarın iletacağım.

Paris kararının ulaşmasına kadar İstanbul'da kalmam yönündeki emre uymayarak, bu gece almayı umut ettiğim iyi haberi size vermek için yola çıktım.

General Mombelli: O hâlde yarın 8.00'de toplanacağız.

General Charpy: Generaller bir sonuca ulaşmak için büyük çaba sarf ettiler. Ancak telgraf teatisi zaman aldı. Bu gece cevabın geleceğini ümit ediyoruz. Bu durumda yarın saat 8.00'de toplanırız.

İsmet Paşa: Ekselanslarına konferans için gösterdiği olumlu çabadan ötürü teşekkür ederim. Tarafımdan gösterilen tüm samimi çabaları fark ettiklerine inanmak istiyorum. Toplantımız sırasında Hükûmetimin Müttefiklere gönderdiği cevabi Notadan henüz haberdar olmamıştım. Metni sizin gidişinizden sonra ulaştı. Bu Notanın yakın zamanda uzlaşmaya varılacağına dair bir belirti olduğunu umuyorum. Trakya'da yakılan köylerin isimleri konusunda daha kesin bilgiler edinmek isteyeceğinizi umarım.

General Harington: Keşif uçakları göndermenin ötesinde Trakya'da bulunan Müttefik kurullara köylerin isimlerini yolladım.

İsmet Paşa: Ekselanslarının uçak göndermekle gösterdiği ilgiden çok mütehassis oldum, size sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

-3-

Général Harington: Je suis heureux de faire tout mon possible pour servir la cause de l'humanité.

Général Ismet Paşa: D'après le désir exprimé par Leurs Excellences les Généraux nous nous réunirons demain matin à 8 heures.

Général Mombelli : Permettez-moi de faire à Votre Excellence une déclaration officielle au nom du Gouvernement d'Italie :

- 1o) Considérant qu'au point de vue militaire la place d'Andrinople comprend la ville d'Andrinople, son faubourg de Kara-Agatch et la ceinture de forts, ceux de la rive droite de la Maritza inclus,
- 2o) Estimant que l'expression "et compris Andrinople" qui figure dans la note du 23 Septembre 1922 des Gouvernements Alliés, peut légitimement être interprétée dans le sens ci-dessus,
- 3o) Considérant que la question du retrait de la Thrace Orientale des Commissions Militaires et des détachements Alliés, au fur et à mesure que l'Administration et la gendarmerie du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale y seront installées, revient à donner à la Turquie, par légère anticipation sur le Traité de paix, la possession de la Thrace Orientale prévue par les Gouvernements Alliés dans leur note du 23 Septembre,
- 4o) Conscient des buts élevés qu'il poursuit dans l'intérêt de la paix mondiale,
- 5o) Convaincu que le succès de la réunion de MOUDANIA constitue la préparation la meilleure à la prochaine conférence de la paix,
- 6o) Confiant que le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale considérera comme son devoir absolu de protéger dans la Thrace Orientale, qui lui est remise, les minorités nationales sans distinction de race ni de religion,

General Harington: İnsanlık davasına hizmet etmek için elimden geleni yapmaktan dolayı mutluyum.

İsmet Paşa: Ekselansları Generallerin belirttikleri arzu üzerine, yarın sabah 8.00’de toplanacağız.

General Mombelli: İtalya Hükûmeti adına Ekselanslarına resmî açıklama yapmama izin veriniz:

İtalya Kraliyet Hükûmeti;

- 1) Askerî açıdan Edirne’nin konumunun; Edirne şehrini, şehrin dışındaki Karaağaç mahallesini ve Meriç’in sağ kıyısındakiler dâhil müstahkem mevkiller kuşağını kapsadığını göz önünde bulundurarak;
- 2) Müttefik Hükûmetlerin 23 Eylül 1922 tarihli Notasında yer alan “Edirne dâhil” ifadesinin meşru olarak yukarıdaki gibi yorumlanabileceğini değerlendirerek;
- 3) Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Yönetimi ve jandarmasının Doğu Trakya’ya kademeli olarak yerleştirilmesiyle, askerî kurulların ve Müttefik müfrezelerinin buradan çekilmesi meselesinin, Müttefik Hükûmetlerin 23 Eylül tarihli Notasında öngörüldüğü üzere Doğu Trakya’nın mülkiyetinin barış antlaşmasının az öncesinde Türkiye’ye verilmesi anlamına geldiğini göz önünde bulundurarak;
- 4) Dünya barışının menfaati uyarınca izlediği yüksek hedeflerin bilincinde olarak;
- 5) Mudanya toplantısının başarısının önümüzdeki barış konferansı için en iyi hazırlığı teşkil edeceğine kani olarak;
- 6) Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin kendisine iade edilen Doğu Trakya’da ulusal azınlıkları hiçbir ırk ve din ayrımı gözetmeksizin korumayı mutlak görev addedeceğine güvenerek;

-4-

Le Gouvernement Royal d'Italie ne s'oppose pas à l'acceptation immédiate des solutions envisagées par Son Excellence le Général Ismet Pacha, Représentant Militaire du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale, concernant la ville d'Andrinople et le retrait de la Thrace Orientale des Commissions Militaires et des détachements alliés.

En prêtant cette décision à la connaissance de Son Excellence ISMET PACHA, le Gouvernement Royal d'Italie insiste vivement auprès de Son Excellence pour qu'Elle veuille bien ne pas prendre de décisions définitives jusqu'à réception de la réponse du Gouvernement Royal Britannique.

Général Ismet Pacha: Et l'acceptation dès maintenant.

Général Mombelli : Oui, dès maintenant Excellence.

~~XXXXXXXX~~ : ..

Général Ismet Pacha: Je remercie Son Excellence le Général Mombelli au nom de mon Gouvernement pour le sentiment de droit et de justice du Gouvernement Italien. Je remercie également Son Excellence le Général Charpy pour avoir bien voulu renouveler l'assurance qu'il nous avait déjà donnée.

Général Harington : Alors la seule assurance qui reste c'est celle de l'Angleterre (Rires)

Je vous remettrai demain le projet de protocole préparé au Haut Commissariat qui sera je l'espère le dernier. En terminant je vous prie d'avoir confiance en nos bonnes intentions comme nous en avons en les vôtres. J'espère que nous ne manquerons pas à arriver à une paix.

Général Mombelli : A la fin des instructions reçues, mon Gouvernement me charge très vivement d'insister auprès de Votre Excellence en votre qualité de Représentant du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie afin

Edirne şehrine ve askerî kurullar ile Müttefik müfrezelerinin Doğu Trakya'dan çekilmelerine ilişkin olarak Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Askerî Temsilcisi Ekselansları İsmet Paşa tarafından öngörülen çözümlerin ivedilikle kabulüne karşı çıkmamaktadır.

İtalya Kraliyet Hükûmeti bu kararı Ekselansları İsmet Paşa'nın bilgisine sunarken, Britanya Kraliyet Hükûmetinin cevabını alıncaya kadar Ekselanslarının nihai kararlar almamaya özen göstermesi hususuna güçlü bir vurgu yapar.

İsmet Paşa:

Ve şu andan itibaren kabulüne.

General Mombelli:

Evet, şu andan itibaren Ekselansları.

İsmet Paşa:

Ekselansları General Mombelli'ye, İtalyan Hükûmetinin hak ve adalet anlayışı için Hükûmetim adına teşekkür ederim. Keza Ekselansları General Charpy'ye de daha önce bize vermiş olduğu teminatı yinelediği için müteşekkirim.

General Harington:

O hâlde geriye kalan yegâne teminat İngiltere'ninki (*günlüşmeler*).

Yarın size Yüksek Komiserlikte hazırlanan ve sonuncu olmasını ümit ettiğim protokol taslağını sunacağım. Sözlerimi bitirirken, bizim sizin iyi niyetinize güvendiğimiz gibi sizin de bizim iyi niyetimize güvenmenizi rica ederim. Barışa ulaşmayı başaracağımızı umuyorum.

General Mombelli:

Aldığım talimat doğrultusunda Hükûmetim beni, Türkiye Büyük Milleti Meclisi Hükûmeti Temsilcisi vasfınızla, daha önce söz verdiğiniz gibi yarın sabah

-5-

que vous vouliez bien s'abstenir de prendre toute
décision avant d'obtenir la réponse de Paris, comme
vous l'avez déjà promis, jusqu'à demain matin.

La Séance fut levée à 8 h.55.

Paris'ten yanıt gelinceye kadar herhangi bir karar almaktan kaçınmanız için nezdinizde güçlü biçimde ısrarcı olmam konusunda görevlendirdi.

Oturum saat 8.55'te sona erdi.

5 ème Réunion

Samedi, 7 Octobre 1922.

Général Harington.- Je n'ai pas encore reçu la réponse. D'après la presse, Lord Curzon se trouve à Paris et s'est rencontré hier à 11 heures du soir avec M. Poincaré. D'après moi les indications sont bonnes et on cherche une bonne solution.

J'ai reçu à 2 heures de l'après midi, un rapport d'avon m'informant qu'il n'y a aucun incendie ~~de~~ ^à village à 50 Km. à l'Ouest de la ligne de démarcation. Voici l'extrait des rapports des Commissions. (Il lit le rapport)

Comme j'avais eu l'honneur de dire à Votre Excellence hier soir, je constate que tous les signes sont bons. Je crois que je recevrai le télégramme aujourd'hui. Par conséquent je vous prie d'ajourner la séance jusqu'à ce soir à 5 heures.

Général Charpy .- Le Gouvernement Français m'a fait dire qu'une réunion s'est tenue avec Lord Curzon à minuit. Je vous prie, au nom de mon Gouvernement, d'attendre la réponse avant d'entreprendre la moindre action militaire. J'ai appris également que M. Vénizelos a accepté le principe d'évacuation de la Thrace par la Grèce.

Général Mombelli .- Je me joins à Leurs Excellences les Généraux pour vous prier également de vouloir bien attendre jusqu'à l'arrivée de la réponse.

Général Harington .- Je suis content que Lord Curzon et M. Poincaré ne se sont pas réunis avant hier soir; car ils ont eu le temps de recevoir mon télégramme d'hier dans laquelle je disais que nous nous comprenons beaucoup mieux et que nous avons beaucoup plus de confiance entre nous. J'espère que mon télégramme fera une bonne impression.

Général Ismet Pacha.- Selon le désir exprimé par vos Excellences nous allons remettre la séance à 5 heures. Entre-temps

5. Toplantı
Cumartesi, 7 Ekim 1922.
[1. Oturum]

- General Harington:** Cevabı henüz almadım. Basına göre, Lord Curzon Paris'te ve dün akşam saat 11.00'de Bay Poincaré'yle buluştu. Bana göre olumlu emareler var ve iyi bir çözüm aranıyor.
- Öğleden sonra saat 2.00'de bana gelen uçak raporuna göre hudut hattının 50 km batısında hiçbir köy yangını bulunmuyor. Komisyonların raporlarından bölümler şu şekilde: (*Raporu okur*)
- Dün akşam Ekselanslarına söylemekten onur duyduğum üzere, tüm işaretlerin iyi olduğunu görüyorum. Telgrafı bugün alacağıma inanıyorum. Bu durumda oturumun akşam saat 5.00'e kadar ertelenmesini rica ederim.
- General Charpy:** Fransa Hükûmeti Lord Curzon'la gece yarısı bir toplantının yapıldığını ilettiler. Sizden Hükûmetim adına en küçük bir askerî eyleme girişmeden önce cevabı beklemenizi rica ederim. Aynı zamanda Bay Venizelos'un Trakya'nın Yunanistan tarafından boşaltılması ilkesini kabul ettiğini öğrendim.
- General Mombelli:** Cevap gelinceye kadar beklemenizi rica etme hususunda Ekselansları Generallere katılıyorum.
- General Harington:** Lord Curzon ile Bay Poincaré'nin dün akşamdan önce toplanmamış olmalarından memnunum, böylece birbirimizi çok daha iyi anladığımızı ve birbirimize daha çok güvendiğimizi bildirdiğimünkü telgrafı almaya zamanları oldu. Telgrafımın iyi bir izlenim yaratacağını umarım.
- İsmet Paşa:** Ekselansları Generallerin arzusu üzerine oturumu saat 5.00'e erteleyeceğiz. Bu arada dilerseniz askerî ve sivil esirler konusunu çözüme kavuşturabiliriz.

-2-

nous allons résoudre, si voulez bien, la question des prisonniers civils et militaires. Mon Gouvernement demande la solution de ce problème. Je serais reconnaissant si cette question a une prompt solution. Je remercie Son Excellence le Général Harington pour les renseignements qu'il a bien voulu me donner au sujet de l'incendie des villages.

Général Harington .- J'ai donné des ordres pour qu'on répète aujourd'hui aussi la reconnaissance d'avion et qu'on m'en informe du résultat ici-même.

Au sujet des prisonniers de guerre, je vous prie de me dire si votre Gouvernement est prêt à faire un échange.

Général Ismet Pacha.- Nous n'avons pas des prisonniers civils grecs nous les avons laissés libres. Je crois que nous avons le droit de demander à la Grèce la mise en liberté immédiate de nos prisonniers de guerre. Les prisonniers de guerre grecs seront remis en liberté après la Conférence de la paix.

Général Harington .- Je crois savoir que le Général Pellé a des nouvelles au sujet des prisonniers de guerre turcs.

Général Charpy .- En effet, le Général Pellé m'a déclaré que les Grecs ont commencé à rendre une partie des prisonniers civils.

Général Ismet Pacha.- Nous allons fixer un bref délai pendant lequel tous les prisonniers civils et militaires doivent être rapatriés avant la fin de la réunion de la Conférence.

Général Harington .- Comme nous manquons des instruction à ce sujet je vous prie de m'accorder une demi heure pour me permettre de me concerter au salon d'à côté avec mes collègues.

La séance fut levée à 8 h.30.

Hükûmetim bu sorunun çözümünü istiyor. Bu meseleye acil bir çözüm bulunursa minnettar kalacağım. Ekselansları General Harington'a köy yangınları konusunda bana vermek lütfunda bulunduğu bilgiler için teşekkür ederim.

General Harington: Uçakla keşfin bugün de tekrarlanması ve sonucundan burada haberdar edilmem yolunda emirler verdim.

Savaş esirleri konusunda Hükûmetinizin bir mübadeleye hazır olup olmadığını söylemenizi rica ederim.

İsmet Paşa: Bizim elimizde sivil Yunan esirleri bulunmuyor; biz onları serbest bıraktık. Yunanistan'dan savaş esirlerimizi derhâl serbest bırakmasını talep etme hakkımız olduğuna inanıyorum. Yunan savaş esirleri barış konferansından sonra serbest bırakılacaklar.

General Harington: General Pellé'nin Türk savaş esirleriyle ilgili haberleri olduğunu biliyorum.

General Charpy: Nitekim General Pellé sivil esirlerin bir kısmının iadesine başlandığını bildirdi.

İsmet Paşa: Tüm sivil ve askerî esirlerin konferansın bitiminden önce ülkelerine geri gönderilecekleri kısa bir süre belirleyelim.

General Harington: Bu konuda talimatımız olmadığından, yan salonda meslektaşlarıma danışmam için bana yarım saat izin veriniz.

Oturum saat 8.30'da sona erdi.

-3-

2 ème Séance

La séance fut ouverte à 9 h.10.

Général Harington .- Nous avons étudié la question. Nous croyons que cela compliquerait les choses si on introduisait une nouvelle clause. A notre avis le meilleur moyen d'aider Votre Excellence dans la solution de ce problème est de vous conseiller de faire une proposition formulée dans une note identique à nos Gouvernements dans le genre que nous avons préparé à ce sujet et dont voici le texte.
Il lit..

Général Ismet Pacha.- La question était déjà en partie posée.

Général Harington .- Je crois que la méthode proposée par nous est la meilleure pour arriver à une solution. Tout autre système pourrait retarder la signature de la Convention. Comme c'est une nouvelle proposition, il voudrait mieux la soumettre comme une question séparée.

Général Ismet Pacha.- Je crois que les Généraux sont d'accord avec moi, d'après ce qu'ils viennent de déclarer, et qu'ils admettent la justesse de ma proposition. Il fut rendre au pays ses enfants. Nous avons déjà libéré les civils grecs.

Général Harington .- Je continue à croire que c'est une question que seuls les Gouvernements peuvent régler. La meilleure solution serait d'envoyer un télégramme à Paris. Car cette question vient d'être soulevée nouvellement. Si nous ajoutons une clause à ce sujet à la convention, nous ne pouvons pas l'exécuter. Donc nous ne pouvons pas nous référer à nos Gouvernements. Son Excellence a soulevé cette question d'après les nouvelles instructions de son Gouvernement. Mais les Généraux n'ont pas des instructions dans ce sens.

Général Ismet Pacha.- Veuillez me permettre de préciser un point. La question des prisonniers est une question de détail naturel d'une convention militaire. Jusqu'ici nos travaux se reposaient sur d'autres bases. La question des prison-

2. Oturum

Oturum saat 9.10'da açıldı.

General Harington: Konuyu inceledik. Yeni bir hüküm dercetmemizin işleri daha karmaşık hâle getireceğine inanıyoruz. Bize göre bu sorunun çözümünde Ekselanslarına yardımcı olmanın en iyi yolu, size, konuyla ilgili hazırladığımız ve metnini sunduğumuz tarzda, özdeş Notaları Hükûmetlerimize göndererek bir öneride bulunmanızı tavsiye etmektir. *Okur...*

İsmet Paşa: Mesele kısmen ortaya koyulmuştu.

General Harington: Bir çözüme ulaşmak için bizim önerdiğimiz yöntemin en iyisi olduğunu zannediyorum. Bunun dışındaki yöntemler Sözleşmenin imzalanmasını geciktirebilir. Bu yeni bir öneri olduğu için ayrı bir mesele olarak sunmak daha iyi olabilir.

İsmet Paşa: Generallerin yaptıkları beyanlardan ve önerimi adil addetmelerinden, benimle hemfikir olduklarına inanıyorum. Memlekete çocuklarını iade etmek gerekir. Biz sivil Yunanlıları daha önce serbest bıraktık.

General Harington: Ben hâlâ bunun yalnızca Hükûmetlerin çözebileceği bir mesele olduğu yolundaki kanaatimi sürdürüyorum. En iyi çözüm Paris'e bir telgraf göndermek olurdu. Çünkü bu gündeme yeni gelen bir konu. Şayet sözleşmeye bu konuda bir hüküm eklersek bunu uygulayamayız. O hâlde Hükûmetlerimize danışmak durumundayız. Ekselansları bu konuyu Hükûmetinin yeni talimatı uyarınca gündeme getirdi. Ama Generallerin bu yönde talimatları bulunmuyor.

İsmet Paşa: Bir konuyu netleştirmeme izin verin. Esirler konusunun, bir askerî sözleşmede olması doğal bir ayrıntı meselesidir. Şimdiye kadarki çalışmalarımız başka esaslara dayanıyordu. Esirler meselesi bütün

-4-

niers est une question générale dans toutes les conventions militaires d'armistice. Si nous n'en avons parlé qu'en partie, cela ne veut pas dire que cette question ne sera pas discutée ici. Je donne toutes ces explications pour qu'on ne considère pas cette question comme une question nouvelle.

Général Mombelli .- Comme les Turcs ont déjà rendu les prisonniers civils grecs, il est évident que les Grecs doivent aussi rendre les prisonniers civils turcs. Quant aux prisonniers de guerre, nous pouvons en demander la solution immédiate en leur adressant un télégramme aujourd'hui même.

Général Harington .- On peut ajouter à la Convention un autre acte spécifiant cette question.

Général Ismet Pacha.- Il faudrait y ajouter une clause au terme de laquelle la Grèce ne puisse bénéficier des dispositions de la Convention qu'à condition de remettre en liberté tous nos prisonniers.

La question des prisonniers civils a été posée et acceptée par principe. Nous avons parlé des prisonniers de guerre militaires. La proposition de Leurs Excellences peut dépendre de cette question. On me demande de préparer une note pour qu'ils la soumettent à leurs Gouvernements respectifs en appuyant la justesse de cette demande.

Quant à la question des prisonniers de guerre militaires ceux-ci doivent être rendus. Parler des prisonniers de guerre c'est tout naturel dans toutes les Conventions d'armistice. Si vous voulez nous ferons une annexe au protocole spécifiant que les Grecs doivent rendre les prisonniers de guerre dans un délai possible, modéré.

Général Harington .- Mon but est d'arriver à une solution rapide. C'est pour cela que nous voulons envoyer le télégramme aujourd'hui.

Général Ismet Pacha.- Est-ce que le Général ne sépare pas les prisonniers

askerî mütareke sözleşmelerinde bulunan genel bir meseledir. Bunu kısmen konuşmuş olmamız sözkonusu meselenin burada ele alınmayacağı anlamına gelmez. Bu meselenin yeni bir mesele olarak görülmemesi için tüm açıklamaları sunuyorum.

General Mombelli: Türkler Yunan sivil esirleri geri verdiklerine göre, Yunanlıların da Türk sivil esirleri geri vermeleri gerektiği aşikârdır. Savaş esirlerine gelince, bugün telgraf göndererek acil çözüm talep edebiliriz.

General Harington: Sözleşmeye bu konuyu düzenleyen bir akit ekleyebiliriz.

İsmet Paşa: Sözleşmeye, Yunanistan'ın ancak tüm esirlerimizi serbest bırakması koşuluyla Sözleşmenin maddelerinden yararlanacağına dair bir hüküm eklenmelidir.

Sivil esirler meselesi daha önce ortaya koyulmuştu ve ilke olarak kabul edilmişti. Savaş esiri askerlerden söz ettik. Ekselansları Generallerin önerisi bu meseleye tabi olabilir. Benden Hükûmetlerine sunmaları için bu talebin haklılığını destekleyen bir Nota hazırlamam talep ediliyor.

Savaş esiri askerler meselesine gelince, bunlar geri verilmelidir. Mütareke sözleşmelerinde savaş esirlerinden söz edilmesi gayet tabiidir. Dilerseniz protokole Yunanlıların imkânlar dâhilinde, makul bir süre içinde savaş esirlerini geri vermelerini öngören bir ek yapabiliriz.

General Harington: Amacım hızlı bir çözüme varmaktır. Telgrafı bu nedenle bugün göndermek istiyoruz.

İsmet Paşa: General sivil ve asker esirler arasında ayırım yapmıyor mu?

-5-

niers civils et militaires?

Général Mombelli .- Les deux questions peuvent être traitées dans la même dépêche. Mais la résolution de la question des prisonniers civils est le droit de la Turquie. L'autre peut aussi résolu dans le plus bref délai. Les Turcs ont restitué les prisonniers civils; on peut signaler cela puisque c'est une demande juste de la part des autorités turques.

Général Charpy .- Je considère qu'au point de vue des prisonniers civils nous ne pouvons qu'émettre un vœu. Pour les militaires, nous pouvons examiner la question. Car c'est une question purement militaire sur laquelle nous avons le droit de décider.

Général Ismet Pacha.- Je suis tout à fait d'avis de Leurs Excellences les Généraux Mombelli et Charpy. Comme nous avons rendu les prisonniers civils il faut rendre les nôtres. Notre Conférence étant une Conférence militaire nous pouvons prendre une décision au sujet des prisonniers de guerre, comme l'a expliqué le Général Charpy. Je prie Son Excellence le Général Harington de s'accorder à nous pour donner à cette question une solution.

Général Harington .- Quant aux prisonniers civils, nous sommes d'accord. Le moyen le plus rapide est de donner un télégramme à nos Gouvernements. On pourra annexer cette question à la Convention.

Général Ismet Pacha.- Les Généraux voudront bien étudier cette question. De mon côté je m'en référerai à mon Gouvernement.

Général Charpy .- C'est une question nouvellement soulevée. Si nous l'envisageons cela retarderait la signature de la Convention qui peut être terminée aujourd'hui.

Général Ismet Pacha.- Si j'ai bien compris, Leurs Excellences les Généraux sont d'accord sur la question des prisonniers civils. Pour les prisonniers militaires, les Généraux ont dit qu'ils proposeront à Leurs Gouvernements. De mon côté je signalerai également à mon Gouvernement.

- General Mombelli:** İki konu aynı telgrafta ele alınabilir. Ancak sivil esirler meselesinin çözümü Türkiye'nin hakkıdır. Diğer mesele de en kısa sürede çözülebilir. Türkler savaş esirlerini geri verdiler, buna işaret edilebilir, zira bu Türk makamlarının adil bir talebidir.
- General Charpy:** Sivil esirler bakımından sadece dilekte bulunabileceğimiz görüşündeyim. Asker esirler meselesini ise burada inceleyebiliriz. Çünkü bu, üzerinde karar verme hakkına sahip olduğumuz, bütünüyle askerî bir meseledir.
- İsmet Paşa:** Ekselansları Generaller Mombelli ve Charpy'nin görüşlerine tamamen katılıyorum. Bizim sivil esirleri iade ettiğimiz gibi bizimkilerin de iade edilmesi gerekir. General Charpy'nin açıkladığı gibi, konferansımızın askerî bir konferans olması dolayısıyla savaş esirleri konusunda karar alabiliriz. Ekselansları General Harington'dan bu meseleye çözüm bulunması için bize katılmasını rica ederim.
- General Harington:** Sivil esirler konusunda hemfikiriz. En hızlı yol, Hükûmetlerimize telgraf göndermektir. Bu konuyu Sözleşmeye ekleyebiliriz.
- İsmet Paşa:** Generaller bu meseleyi incelemek isteyeceklerdir. Kendi adıma bu meseleyi Hükûmetime danışacağım.
- General Charpy:** Bu yeni gündeme getirilen bir mesele. Bunu değerlendirmeye almamız, bugün tamamlanabilecek olan Sözleşmenin imzalanmasını geciktirecektir.
- İsmet Paşa:** Eğer doğru anladıysam Ekselansları Generaller, sivil esirler konusunda hemfikirler. Generaller, asker esirler meselesinde Hükûmetlerine öneride bulunacaklarını söylediler. Ben de konuyu Hükûmetimin dikkatine getireceğim.

-6-

Général Mombelli .- Permettez-moi une petite précision. Mon intention était celle-ci; Je considère qu'il est juste que les prisonniers civils soient rendus immédiatement parce que les Turcs ont laissé libres les prisonniers civils grecs. Quant à la question des prisonniers militaires, les Généraux peuvent envoyer une note à Paris disant qu'ils considèrent cela aussi comme juste. Et comme il y a à Paris une représentation grecque, cette question peut recevoir une solution immédiate.

Général Harington .- Il n'y a pas de doute que nous sommes d'accord en ce qui concerne la justesse de votre demande au sujet des prisonniers civils. Mais ici vous posez une nouvelle question.

Général Ismet Pacha.- Si j'ai bien compris, la question des prisonniers civils sera résolue ici même. Quant à l'affaire des prisonniers militaires ~~parce~~ vous allez vous en référer à vos Gouvernements respectifs.

Général Charpy .- Je voudrais attirer votre attention sur ce point qu'il y a avantage de ne pas soulever une nouvelle demande; il faut finir. Nous pouvons faire une annexe à la Convention de la question des prisonniers de guerre. Le principal c'est de ne pas admettre pour signer la Convention.

Général Ismet Pacha .- La question est déjà posée et décidée.

Général Charpy .- La question des prisonniers civils échappe à ce point de vue. Le principal est acquis, le reste est accessoire. Son Excellence le Général Harington pourra réfléchir. En attendant, les Généraux enverront le télégramme.

Général Ismet Pacha.- Je^à vous prie d'ajouter votre télégramme que nous avons déjà laissé libre de partir les prisonniers grecs non militaires. A Smyrne, les bateaux grecs sont venus les chercher.

Général Harington .- J'écirai cela à mon Gouvernement.

La Séance fut levée à 9 h.55.

- General Mombelli:** Küçük bir netlik getirmeme izin verin. Niyetim şuydu: Türkler Yunan sivil esirleri serbest bıraktıklarına göre [Türk] sivil esirlerin ivedilikle iade edilmelerinin adil olacağını değerlendiriyorum. Asker esirler meselesine gelince, Generaller Paris'e bunun da adil olacağını düşündüklerini belirten bir yazı gönderebilirler. Paris'te Yunan Temsilciliği olduğuna göre mesele acil bir çözüme kavuşabilir.
- General Harington:** Sivil esirler konusundaki talebinizin uygun olduğu hususunda şüphesiz hemfikiriz. Ama siz burada yeni bir mesele ortaya koyuyorsunuz.
- İsmet Paşa:** Eğer doğru anladıysam, sivil esirler meselesi burada çözülecek. Asker esirler konusuna gelince, sizler Hükûmetlerinize danışacaksınız.
- General Charpy:** Yeni bir talep ortaya koyulmamasının faydalı olacağına dikkatinizi çekmek isterim; bitirmek gerek. Sözleşmeye savaş esirleri konusunda bir ek yapabiliriz. Esas olan, imzalanmasını teminen, Sözleşme içine bunu almamaktır.
- İsmet Paşa:** Bu mesele daha önce gündeme getirilmiş ve kararlaştırılmıştı.
- General Charpy:** Sivil esirler meselesi bu bakış açısının dışında kalıyor. Esas olan elde edildi, geri kalan tali unsurlardır. Ekselansları General Harington bunun üzerinde düşünebilir. Bu esnada Generaller telgrafi gönderecekler.
- İsmet Paşa:** Telgrafınıza asker olmayan Yunan esirleri daha önce serbest bıraktığımızı eklemenizi rica ederim. Yunan gemileri onları almaya İzmir'e geldiler.
- General Harington:** Hükûmetime bunu yazacağım.

Oturum saat 9.55'te sona erdi.

6 ème.Réunion

1 ère.Séance

9 Octobre 1922, à 7 h. du soir.

Général Harington.-

J'ai reçu des instructions hier matin. Je vous remercie pour la lettre concernant l'arrêt absolu des troupes. Nous nous réunissons ce soir avec des instructions claires. Je vous remercie pour la patience et la considération que vous avez eues. Les Généraux ont confiance en vous et ils espèrent que vous avez confiance en eux.

Nous sommes venus pour fixer une ligne entre vous et les Grecs derrière laquelle ceux-ci se retireront.

Notre réunion sera une réunion historique. Nous allons y prendre une décision importante. Nous devons tous nous rappeler que nous représentons nos pays et la cause de l'humanité.

Les Gouvernements Alliés sont tombés d'accord sur les questions qui doivent vous être proposées. Ils vous offrent la décision par laquelle vous obtenez toute la Thrace Orientale. Les Gouvernements alliés vont jusqu'à vous fournir un rideau à l'Ouest de la Maritza. Vous aurez Kara-Agatch. Les troupes évacueront Constantinople après la paix. Il me semble que l'on vous offre toutes vos aspirations sans perte de vie. Les puissances alliées vous offrent la paix qui est notre but. Dans 45 jours votre administration sera rétablie en Thrace.

Tout ce que les Alliées demandent c'est le respect des zones dont les limites seront fixées par les Gouvernements Alliés et Turcs. Une limite pour l'effectif de la Gendarmerie que nous réglerons ensemble. Les Généraux

6. Toplantı

1. Oturum

9 Ekim 1922, akşam saat 7.00.

General Harington: Dün sabah talimat aldım. Birliklerin mutlak surette durmuş olmalarına ilişkin mektubunuz için teşekkür ederim. Bu akşam açık talimatlarla toplandık. Size sabrınız ve anlayışınız için teşekkür ederim. Generaller size güven duyuyorlar ve sizin de onlara güven duyduğunuzu umuyorlar.

Yunanlılarla sizin aranızda, Yunanlıların gerisine çekilecekleri bir hat belirlemeye geldik.

Toplantımız tarihî bir toplantı olacak. Toplantıda önemli bir karar alacağız. Hepimiz ülkelerimizi ve insanlık davasını temsil ettiğimizi hatırd tutmalıyız.

Müttefik Hükûmetler, size önerilmesi gerekli görülen konular hakkında anlaşmaya vardılar. Size Doğu Trakya'nın tamamını elde etmenizi sağlayacak kararı sunuyorlar. Müttefik Hükûmetler size Meriç'in batısında bir perde sağlamaya kadar gidiyorlar. Karaağaç sizin olacak. Birlikler İstanbul'u barıştan sonra tahliye edecek. Bana öyle geliyor ki tüm istekleriniz can kaybı olmaksızın karşılanıyor. Müttefik güçler size hedefimiz olan barışı sunuyorlar. Yönetiminiz 45 gün içinde Trakya'da yeniden tesis edilecektir.

Müttefiklerin tüm istediği, Türk ve Müttefik Hükûmetler tarafından sınırları belirlenecek bölgelere saygı gösterilmesidir. Jandarma sayısına birlikte bir sınır getireceğiz. Generaller size sunulmak üzere bir

ont préparé une convention qui va vous être présentée. Elle n'admet pas beaucoup de discussions. Nous espérons sincèrement et ardemment que vous l'accepterez. Les délégués grecs sont prêts à signer sous certaines réserves qui seront soumises plus tard.

Nous la lirons dans quelques instants. Après cela nous pourrions fixer une heure pour recevoir votre réponse finale.

Avant de finir, je dois parler d'une manière très solennelle. De votre réponse dépendent énormément de choses. Je vous demande si les Alliés ne vous donnent pas en principe tout ce que vous leur demandez. De votre réponse dépend la paix et la prospérité de la Turquie. Allez-vous rejeter la base de cette prospérité?

(On lit le projet de Convention)

Général Ismet Pacha.- J'exprime mon contentement d'avoir eu les décisions des Gouvernements alliés. Ce projet sera étudié également avec la même idée de conciliation que nous avons eue jusqu'ici.

Cependant, j'ai remarqué qu'il y a des points qui sont changés. Dans quelques uns de ces points il y avait des déclarations officielles acceptées concernant nos propositions, comme Kara-Agatch. J'ai remarqué aussi des points tout à fait nouveaux. Il y a encore un point que nous avons étudié ensemble et qui n'est pas noté ici, comme celui des prisonniers civils.

Dans ce cas, je me trouve dans l'obligation de référer ces points à mon Gouvernement et de lui demander de nouvelles instructions.

Pour que cela me soit matériellement possible de vous répondre je propose que notre Conférence soit ajournée jusqu'à demain, à 5 h. de l'après midi.

Général Harington.- Quels sont les points sur lesquels Votre Excellence a besoin de se référer à son Gouvernement?

sözleşme hazırladılar. Üzerinde tartışmaya pek mahal kalmayacak. Kabul etmenizi samimiyetle ve içtenlikle ümit ediyoruz. Yunan delegeler daha sonra sunulacak bazı çekincelerle imzalamaya hazırlar.

Sözleşmeyi birazdan okuyacağız. Bundan sonra nihai cevabınızı almak için saat belirleyebiliriz.

Bitirmeden önce gayet resmî tavırla konuşmak zorundayım. Pek çok şey cevabınıza bağlı. Size soruyorum: Müttefikler ilke olarak kendilerinden istediğiniz her şeyi vermiyorlar mı? Barış ve Türkiye'nin refahı cevabınıza bağlı. Bu refahın temelini ret mi edeceksiniz?

(Sözleşme taslağı okunur)

İsmet Paşa:

Müttefik Hükûmetlerin kararlarından duyduğum memnuniyetimi ifade etmek isterim. Bu taslak da şimdiye kadar sahip olduğumuz uzlaşma anlayışıyla incelenecektir.

Bununla beraber bazı değişmiş hususlar olduğunu fark ettim. Bu hususların bazılarında, Karaağaç örneğinde olduğu gibi, bizim önerilerimizle ilgili kabul edilmiş resmî açıklamalar vardı. Tamamen yeni hususlar da fark ettim. Sivil esirler örneğinde olduğu gibi, birlikte incelediğimiz ve burada not edilmemiş bir husus var.

Bu durumda sözkonusu hususları Hükûmetime danışmak ve yeni talimat talep etmek mecburiyetindeyim.

Bunun benim açımdan maddeten mümkün olabilmesi için konferansın yarın öğleden sonra 5.00'e kadar ertelenmesini öneriyorum.

General Harington:

Ekselanslarının Hükûmetine danışmaya ihtiyaç duyduğu hususlar hangileridir?

Général Ismet Pacha.- Jusqu'à présent il y avait la question de début, maintenant c'est la question de forme. Il y a plusieurs points: D'abord nous avons parlé de 30 jours, maintenant nous parlons de 45 jours.

Ensuite nous avons étudié la question d'Andrinople. J'avais interprété la ligne des forts comme y compris Kara-Agatch. Les Généraux Charpy et Mombelli avaient accepté ce point de vue.

Nous avons également résolu la question de l'effectif de la Gendarmerie. Maintenant je constate qu'il y a un changement. Et touchant à la question de délai, je vais dire qu'on parle sur ce projet et des détachements et des contingents.

Et aussi la question de mettre un espace entre les lignes pour ne pas donner lieu à des contacts. Quand nous commencerons à travailler nous allons comprendre l'étendue de cette question.

En puis on parle des lignes en Europe. C'est une question toute nouvelle.

Nous avons parlé également de la question du rapatriement des prisonniers civils. Nous avons dit que nous pourrions trouver une solution pour résoudre cette question.

Comme Son Excellence le Général Harington m'a communiqué que ce projet est le dernier, je dois le communiquer à mon Gouvernement.

Général Harington.- Je dois répondre très brièvement aux quatre points. D'abord le préambule: Nous ne l'avons changé que dans le but de vous être agréable.

Quant à la question du délai de 30 jours, les Généraux ne pourront pas changer le délai de 45 jours fixés, parce que matériellement c'est difficile de faire plus vite. D'ailleurs ce délai a été fixé pendant la dernière réunion de Paris.

Général Ismet Pacha.- Je dirai à mon Gouvernement que ce n'est pas les

İsmet Paşa:

Şimdiye kadar girişte bir sorun vardı, şimdi ise şekli bir sorun mevcut. Birkaç husus var: Önce 30 günden söz ettik, şimdi 45 günden söz ediyoruz.

Daha sonra Edirne meselesini inceledik. Müstahkem hattı Karaağaç'ı içerecek şekilde yorumlamıştım. General Charpy ve Mombelli bu bakış açısını kabul etmişlerdi.

Jandarma sayısı meselesini de çözmüştük. Şimdi bir değişiklik olduğunu müşahade ediyorum. Ve süre konusuna değinerek; bu taslaktan, müfrezelerden ve birliklerden konuşulduğunu bildireceğim.

Ayrıca temaslara mahal vermemek için hatlar arasına mesafe koyulması meselesi. Üzerinde çalışmaya başladığımızda bu meselenin boyutunu anlayacağız.

Ve bir de Avrupa'daki hatlardan konuşuyoruz. Bu tamamen yeni bir mesele.

Sivil esirlerin ülkelerine gönderilmesi meselesini de konuşmuştuk. Bu meseleyi halledecek bir çözüm bulabileceğimizi söylemiştik.

Ekselansları General Harington bunun sonuncu taslak olduğunu bildirdiği için Hükûmetime ileticeğim.

General Harington:

Dört hususa kısaca cevap vermeliyim. Öncelikle giriş kısmı: Sadece sizi daha hoşnut edebilmek amacıyla değiştirdik.

30 gün süre meselesine gelince, Generaller 45 gün olarak belirlenmiş süreyi değiştiremezler, çünkü bunun daha hızlı yapılması maddeten zordur. Zaten bu süre Paris'teki son toplantıda belirlendi.

İsmet Paşa:

Hükûmetime bu kararı Generallerin almadıklarını, bunun Paris'te belirlendiğini söyleyeceğim.

Généraux qui ont pris cette décision mais c'est à Paris que cela a été fixé.

Général Harington.- C'est la même chose pour Andrinople.

Général Charpy.- Au nom de mon Gouvernement j'avais dit qu'Andrinople sera rendu aux Turcs avant la conclusion de la Paix. Le Général Mombelli a dit le lendemain la décision de son Gouvernement. J'ai dit alors que je maintenais le point de vue de la ville. Le Général Ismet Pacha est induit en erreur; je n'ai pas parlé de Kara-Agatch.

Général Mombelli.- Entre les déclarations du Général Charpy et les miennes, il y a eu une Conférence à Constantinople entre les Hauts-Commissaires. En conséquence de cette réunion j'ai fait cette déclaration.

Général Charpy.- Parfaitement.

Général Ismet Pacha.- Son Excellence le Général Mombelli a référé au nom du Gouvernement Italien. Je me rappelle qu'il n'a pas été question de Kara-Agatch mais d'Andrinople. Cependant j'avais fait savoir ce que j'avais compris par là.

Général Harington.- Il y a un malentendu. (continuant) Quant au chiffre de la gendarmerie j'espère nous entendre à ce sujet avec vous et sur un chiffre large. Cette question a été maintenue d'après le désir de mon Gouvernement.

Général Ismet Pacha.- Nous allons l'étudier.

Général Harington.- La question des zones. D'après ce que vous avez annoncé, je comprends que votre Gouvernement ne reconnaît pas que les Gouvernements alliés aient considéré une zone neutre et signé un protocole entre les Hauts-Commissaires à Constantinople. Ces zones sur lesquelles nous nous sommes basés disparaîtront ainsi que les armées d'occupation dès que la paix sera conclue. La raison pour laquelle nous allons discuter cette question est la suivante: Je vous avait proposé d'étudier cette question à part, parce qu'elle n'intéresse que vous et moi. Depuis ce moment là il y a eu une réunion entre les trois Gouvernements à

General Harington: Edirne için de aynı şey geçerli.

General Charpy: Hükûmetim adına, Edirne'nin barışın imzalanmasından önce Türklere geri verileceğini söylemiştim. Ertesi gün General Mombelli Hükûmetinin kararını söyledi. Ben de bu durumda şehre ilişkin bakış açımı muhafaza ettiğimi söyledim. İsmet Paşa yanılıyor; ben Karaağaç'tan bahsetmedim.

General Mombelli: General Charpy'nin açıklamaları ile benim açıklamalarım arasında İstanbul'da Yüksek Komiserler düzeyinde bir konferans toplandı. Bu toplantı neticesinde sözkonusu açıklamayı yaptım.

General Charpy: Kesinlikle.

İsmet Paşa: Ekselansları General Mombelli İtalyan Hükûmeti adına hitapta bulundu. Hatırladığım kadarıyla, Karaağaç değil Edirne sözkonusuydu. Fakat bundan ne anladığımı size bildirmiştim.

General Harington: Bir yanlış anlama var. (*Devamla*) Jandarma sayısına gelince, sizinle bu konuda anlaşmaya varacağımızı ve büyük bir sayı belirleyeceğimizi umuyorum. Bu mesele Hükûmetimin arzusu doğrultusunda muhafaza edilmiştir.

İsmet Paşa: Bunu inceleyeceğiz.

General Harington: Bölgeler meselesi. Yaptığınız açıklamadan, Müttefik Hükûmetlerin tarafsız bir bölge tezekkür etmesini ve İstanbul'da Yüksek Komiserler arasında bir protokol imzalamasını Hükûmetinizin tanımadığını anlıyorum. Temel aldığımız bu bölgeler gibi, işgal orduları da barış yapınca ortadan kalkacaktır. Bu meseleyi tartışacak olmamızın sebebi şudur: Meseleyi ayrı olarak incelemeyi önermiştim, çünkü sizden ve benden başkasını ilgilendirmemektedir. O zamandan bu yana Paris'te üç hükûmet arasında kararları bu Sözleşmeye hüküm olarak dercedilen bir toplantı yapıldı. Demek ki mesele artık Ekselanslarıyla benim aramda değil.

Paris dont les décisions sont insérées comme clauses dans cette Convention. Ce m'est donc plus une question entre Vo-tre Excellence et moi.

Aujourd'hui j'ai reçu l'autorisation de m'entendre avec vous sur une autre zone qui assurerait la sécurité de nos troupes et la liberté des Détroits que vous dites désirer.

En ce qui concerne les lignes en Europe; les troupes alliées étaient là pour défendre la Capitale contre l'armée grecque.

Je désir discuter ce soir avec Votre Excellence les zones et la lignes des zones ~~XX~~ de la côte d'Asie avec la meilleure intention du monde.

Les détachements turcs sont continuellement ^{en} mouvement et en avance. C'est dommage parce que la Conférence de la paix est si proche. Je vous propose que nous en tracions ensemble les grandes lignes. Ces lignes seront marquées par des Commissions mixtes alliées et turques. Si vous êtes prêts, j'enverrai des officiers pour éviter tout conflit. Nous pourrons discuter tout de suite cette question.

Il reste la question des prisonniers civils. Elle a été référée aux Gouvernements alliés. Nous avons reçu aujourd'hui des nouvelles de la Missions d'Andrinople. Celle-ci a fait relâché 60 prisonniers civils. Nous avons des bons rapports des toutes les missions.

Général Charpy.- Je voudrais faire remarquer que les questions de modification ne viennent pas de nous mais de nos Gouvernements.

Général Ismet Pacha.- Je suis prêt pour déterminer les lignes. Son Excellence a ajouté que c'était d'espacer les lignes mais non déterminer une zone.

Général Harington.- Nous allons la déterminer.

(Les délégués se lèvent et se rangent autours de la table où est posée une carte géographique.

Bugün birliklerimizin güvenliğini ve arzuladığımız gibi Boğazlar'ın serbestisini temin edecek bir başka bölge üzerinde anlaşmamız için tarafıma yetki verildi.

Avrupa'daki hatlar konusuna gelince; Müttefik birlikleri başkenti Yunan ordusuna karşı korumak için oradaydılar.

Bu akşam tüm iyi niyetimle Ekselanslarıyla Asya kıyısındaki bölgeleri ve bölgelerin hatlarını ele almayı arzu ediyorum.

Türk müfrezeler sürekli hareket ve ilerleme hâindeler. Barış konferansı bu kadar yakinken çok yazık. Size ana hatları birlikte çizmeyi öneriyorum. Bu hatlar, Müttefik ve Türk karma komisyonlar tarafından tayin edilecektir. Hazırsanız her türlü uyuşmazlığın önüne geçmek için subaylar göndereceğim. Bu meseleyi hemen ele alabiliriz.

Geriye sivil esirler meselesi kalıyor. Bu mesele Müttefik Hükûmetlere danışılmıştı. Bugün Edirne'de görevli heyetten haberler ulaştı. Söz konusu heyet 60 sivil esirin serbest bırakılmasını sağlamış. Tüm görev heyetlerinden olumlu raporlar aldık.

General Charpy:

Değişiklik isteklerinin bizden değil hükûmetlerimizden geldiğini belirtmek isterim.

İsmet Paşa:

Hatları belirlemeye hazırım. Ekselans bir bölge belirlemekten değil, hatlar arasında mesafe bırakmaktan bahsetti.

General Harington:

Bölgeyi belirleyelim.

(Delegeler ayağa kalkarlar ve bir coğrafi haritanın bulunduğu masanın etrafına dizilirler.)

Général Harington.- (En indiquant avec le doigt) Les Anglais n'ont jamais gardé ce point. Vos troupes se sont avancées jusqu'au Chilé; et une autre division s'est avancée jusqu'à là, malgré des ordres donnés de votre part.

Je fais appel à vos sentiments de soldat; si ces détachements continuent à avancer ils doivent rencontrer les troupes britanniques et cela va être mal. Dans ce but je propose de nouvelles lignes afin que les deux troupes ne les dépassent pas jusqu'à la Conférence de la Paix. D'ailleurs c'est pour quelques jours.

Je propose donc de prendre une ligne partant de Chilé et une autre là (il indique un point sur la carte)

Général Ismet Pacha.- Nous allons déterminer une ligne. Où sont nos troupes?

Général Harington.- Votre Excellence sait que les troupes que j'ai ici ont rencontré vos détachements. Ici il y a de contact. Voulez vous donc envoyer des détachements jusqu'à chez moi à la maison? (rires).

Il y a de contact et même vos détachements ont fait un cavalier prisonnier.

Général Ismet Pacha.- Nous avons avancé mais j'ai dit que notre avance s'est arrêtée. Or, depuis ce temps-là si un homme est passé après l'ordre que j'ai donné je suis prêt à le retirer.

Général Harington.- Je propose que nous ayons une ligne d'une distance de 15 à 16 km. de la côte.

Général Ismet Pacha.- Nos troupes qui se trouvent ici, (il indique un point sur la carte) n'ont pas de contact avec les troupes britanniques. La question ne dépend pas des lignes mais d'autres considérations.

Général Harington.- ^{Votre} Le Gouvernement défend le principe de la liberté des Détroits; mais la présence des troupes est de nature à menacer cette liberté. Les instructions que j'ai reçues de mon Gouvernement consiste à faire respecter la liberté de cette zone.

General Harington: *(Parmağıyla göstererek)* İngilizler bu noktayı hiçbir zaman tutmadı. Birlikleriniz Şile'ye kadar ilerledi; tarafınızdan verilen emirlere rağmen, başka bir tümen de şuraya kadar ilerledi.

Sizin asker duygularınıza sesleniyorum; bu müfrezeler ilerlemeye devam ederse İngiliz birlikleriyle karşılaşacaklar ve bu kötü olacak. Bu amaçla iki tarafın birliklerinin barış konferansına kadar geçmeyecekleri yeni hatlar öneriyorum. Bu zaten birkaç gün sürecek.

Bu durumda Şile'den başlayan bir hat ve *(haritadan bir yer göstererek)* bir başka hat öneriyorum.

İsmet Paşa: Bir hat belirleyeceğiz. Birliklerimiz nerede?

General Harington: Ekselanslarının bildiği üzere buradaki birliklerimiz sizin müfrezelerinizle karşılaştı. Burada temas var. Bu durumda müfrezelerinizi evime kadar yollamayı mı düşünüyorsunuz? *(Gülüştürmeler)*.

Temas var ve hatta müfrezeleriniz bir süvariye esir aldılar.

İsmet Paşa: İlerlemiştik, ama söylediğim gibi ilerleyişimiz durdu. O zamandan bu yana bir tek asker emirlerimden sonra ilerlediyse, geri çekmeye hazırım.

General Harington: Kıyıda 15 ila 16 km mesafede bir hattımızın olmasını öneriyorum.

İsmet Paşa: Burada bulunan birliklerimiz *(haritada bir noktaya işaret eder)*, Britanya birlikleriyle temas hâlinde değiller. Mesele hatlara değil başka değerlendirmelere bağlı.

General Harington: Hükûmetiniz Boğazlar'ın serbestîsi ilkesini savunuyor, ancak birliklerin varlığı bu serbestîyi tehdit eder nitelikte. Hükûmetimden aldığım talimat bu bölgenin serbestîsine riayet edilmesini sağlamaya yöneliktir.

Je vous donne donc tout ceci mais je demande cela (il indique deux points). Et cela dans le but d'arriver à une conciliation.

Général Ismet Pacha.- Je vais me référer à mon Gouvernement.

Général Harington.- En attendant vos troupes avancent.

Général Ismet Pacha.- Des ordres en vue d'arrêter les mouvements des troupes ont été donnés et toute opération a été arrêtée. Ici il n'y a aucune avance. Peut-être il y a des patrouilles.

Aujourd'hui l'activité aérienne de votre part a diminué mais elle n'a pas cessé.

Général Harington.- Quand vous bougez c'est naturel qu'on observe vos mouvements.

Général Ismet Pacha.- Nous avons donné des ordres pour arrêter les opérations.

Général Harington.- Cessation de mouvement en avant, oui; mais cessation de mouvements en arrière, non.

D'ailleurs je n'ai pas pris des engagements de ne pas renforcer mes troupes. D'abord j'avais débarqué des troupes sur l'autre côté des Détroits. Mais hier j'ai reçu l'ordre de les débarquer sur le front d'Asie. Une fois les lignes établies, ces troupes peuvent rester libres pour aller occuper la Thrace.

Je viendrai donc prendre la réponse de votre Gouvernement demain soir. Cependant, je désire ajouter ceci que j'ai beaucoup de soldats, des troupes et des bateaux mais j'espère que je vais arriver au but de la paix.

Général Ismet Pacha.- Espérons que nous resterons amis.

Général Harington.- Merci.

La Séance fut levée, à 8 h. 25.

O hâlde tüm bunları size veriyorum, ama şunu (*iki yere işaret eder*) talep ediyorum. Ve bunun amacı bir uzlaşmaya varmaktır.

İsmet Paşa: Hükûmetime danışacağım.

General Harington: Beklerken birlikleriniz ilerliyor.

İsmet Paşa: Birliklerin hareketlerinin durdurulması için emirler verildi ve tüm harekât durduruldu. Burada hiçbir ilerleyiş yok. Belki devriyeler vardır.

Bugün sizin havadan faaliyetleriniz azaldı, fakat kesilmedi.

General Harington: Siz hareket ettiğinizde bizim de hareketleriniz hakkında gözlem yapmamız olağandır.

İsmet Paşa: Harekâtı durdurmak için emirler verdik.

General Harington: İlerideki hareketlerinizin durduğu doğru, ama gerideki hareketleriniz durmadı.

Bu arada, birliklerimi takviye etmeyeceğime dair taahhütte bulunmadım. Önce Boğazlar'ın öbür yakasına birlikler çıkarmıştım. Ama dün birlikleri Asya cephesine çıkarma emri aldım. Hatlar belirlendiğinde bu birlikler Trakya'yı işgal için serbest kalabilirler.

Bu durumda yarın akşam Hükûmetinizin cevabını almaya geleceğim. Bununla birlikte çok sayıda askerim, birliğim ve gemim olduğunu eklemek isterim, ama barış hedefine ulaşacağımızı ümit ediyorum.

İsmet Paşa: Dost kalacağımızı umarım.

General Harington: Teşekkür ederim.

Oturum saat 8.25'te sona erdi.

-----

7 ème. Réunion

1 ère Séance

Le 10 Octobre 1922. 5 h. 30 du soir.

Général Ismet Pacha.- Mon Gouvernement m'a communiqué son point de vue qui est d'arriver à une solution rapide. Nous allons donc étudier les points qui ne sont pas décidés.

Nous avons tenu ce matin une réunion avec les Généraux Charpy et Mombelli. J'espère que les points sur lesquels, nous sommes tombés d'accord seront acceptés aussi par vous. Ainsi nous arriverons facilement à une entente.

Général Harington.- Je suis très heureux du travail de ce matin. Je crois que nous arriverons rapidement à un accord.

(On commence à lire le projet de Convention et pendant qu'on lissait le passage concernant la question de Kara-Agatch, et sur une exclamation du Général Ismet Pacha):

Général Harington.- Ce matin cette question a été soulevée par les Hauts-Commissaires à Constantinople. Le texte de la Convention est admis par eux. C'est la dernière limite. Les Généraux ne peuvent pas aller plus loin. Les Hauts-Commissaires reconnaissent le bien fondé de vos réclamations; mais la question sera référée à la Conférence de la Paix.

Général Ismet Pacha.- Une autre question: la phrase de "aussitôt que possible". Mon intention ici est de fixer le commencement. On pourra donc changer cette phrase par celle-ci "dès la mise en vigueur".

Général Mombelli.- On pourra mettre "commençant avec l'entrée de la mise en vigueur".

Mais je ne sais pas si trois jours peuvent suffir comme temps matériel. Il y a encore la question de

7. Toplantı

1. Oturum

10 Ekim 1922, akşam saat 5.30.

İsmet Paşa:

Hükûmetim hızlı bir çözüme ulaşma yönündeki görüşünü bana ilettiler. Dolayısıyla karara bağlanmamış hususları inceleyeceğiz.

Bu sabah General Charpy ve Mombelli'yle bir toplantı yaptık. Üzerinde anlaşmaya vardığımız hususların tarafınızca da kabul edileceğini umuyorum. Böylece kolaylıkla bir uzlaşmaya varabiliriz.

General Harington:

Bu sabahki çalışmadan çok memnunum. Hızlıca bir anlaşmaya varacağımızı zannediyorum.

(Sözleşme taslağı okunmaya başlanır ve Karaağaç meselesiyle ilgili bölüm okunurken İsmet Paşa'nın bir çıkışı üzerine):

General Harington:

Mesele bu sabah İstanbul'daki Yüksek Komiserler tarafından gündeme getirildi. Sözleşme metni onlar tarafından kabul edildi. Son raddeye geldik. Generaller daha ileri gidemezler. Yüksek Komiserler taleplerinizin geçerliliğini kabul ediyorlar; ancak bu mesele barış konferansına havale edilecektir.

İsmet Paşa:

Başka bir mesele daha var: “mümkün olan en kısa sürede” ifadesinin yer aldığı cümle. Benim buradaki niyetim başlangıcı saptamaktır. Dolayısıyla bu ifadeyi “yürürlüğe girer girmez” şeklinde değiştirebiliriz.

General Mombelli:

“Yürürlüğe girmesiyle başlayarak” yazılabilir.

Fakat fiilen üç günlük süre yeter mi bilmiyorum. Yunanlılara bildirme meselesi de var. Vaktimiz olacak mı?

communication aux Grecs. Est-ce qu'on aura le temps?

Général Charpy.- Moi j'accepterai le point de vue du Général en disant "dès la mise en vigueur".

Général Harington.- J'accepte le terme de "dès la mise en vigueur de la présente Convention".

Un autre point; dans ce projet de convention nous avons laissé en blanc le nombre d'effectif de la Gendarmerie pour nous entendre sur le chiffre.

Général Ismet Pacha.- Nous avons étudié cette question ce matin avec les Généraux Charpy et Mombelli. Il y a un service de gendarmerie proprement dit. Il y a aussi un service de frontière au Nord et à l'Est. Et puis le service de la surveillance de chemin de fer. Nous avons fait un plan général pour les bataillons de frontière et de chemin de fer. Il nous faut en tout 9000 homme pour tous les services, et 1000 de réserve; cela fait 10.000 hommes avec 250 officiers. Il me semble que ce nombre suffirait.

Général Mombelli.- Je pense que les Généraux se réuniront après pour étudier ce tableau.

Général Harington.- J'accepte d'étudier tout de suite.

Général Ismet Pacha.- Je vous prie de prendre en considération que l'effectif de la Gendarmerie dont je viens relater le nombre est destiné à remplacer le service du 7 bataillon alliés après le départ de ceux-ci. Autrement tout le service restera.

Général Harington.- On prendra cela en considération. Il n'y aura pas de difficultés. J'étudierai la question avec les Généraux Alliés.

(On continue à lire le projet)

Général Mombelli.- Le Général Ismet Pacha a proposé ce matin des modifications à l'Art.11 en vue d'en former deux articles, 11 et 12. Et après discussion, on est tombé d'accord sur cette proposition:

"L'art.11. En Asie, les troupes du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'

- General Charpy:** Ben Generalin “yürürlüğe girer girmez” demekle belirttiği bakış açısını kabul edeceğim.
- General Harington:** “İşbu Sözleşme yürürlüğe girer girmez” ifadesini kabul ediyorum.
- Bir başka husus; sözleşme taslağında jandarma gücü miktarını, sayıda anlaşılmak üzere boş bıraktık.
- İsmet Paşa:** Meseleyi bu sabah General Charpy ve Mombelli’yle inceledik. Kelimenin tam anlamıyla bir jandarma görevi sözkonusu. Kuzey ve doğuda da bir sınır görevi var. Bir de demiryolu denetimi hizmeti. Sınır ve demiryolu taburları için genel bir plan yaptık. Tüm görevler için toplamda 9.000 askere ve 1.000 ihtiyata ihtiyacımız var, bu da 10.000 asker ve 250 subay yapıyor. Kanaatimce bu sayı yetecektir.
- General Mombelli:** Generallerin bu tabloyu incelemek üzere daha sonra toplanabileceklerini düşünüyorum.
- General Harington:** Derhâl incelemeyi kabul ediyorum.
- İsmet Paşa:** Sayısını belirttiğim jandarma gücünün, yedi Müttefik taburunun gidişinden sonra bunların görevini devralmaya yönelik olduğunu göz önünde bulundurmanızı rica ederim. Diğer türlü görev tümüyle ortada kalacaktır.
- General Harington:** Bunu dikkate alacağız. Güçlük çıkmayacaktır. Meseleyi Müttefik Generallerle birlikte inceleyeceğim.
- (Taslağın okunmasına devam edilir)*
- General Mombelli:** İsmet Paşa bu sabah 11. maddenin iki madde oluşturmak suretiyle 11 ve 12. maddeler olarak düzenlenmesi yönünde bir değişiklik önerdi. Konuyu tartıştıktan sonra şu öneri üzerinde anlaşmaya vardık:
- “11. madde. Asya’da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti birlikleri, barış konferansının başlamasına

arrêteront sur les lignes suivantes qui ne devront pas être dépassées jusqu'à l'ouverture et pendant la conférence de la paix :

Région de Tchamak: etc....."

" L'Art. 12. La présence des troupes alliées sera maintenue sur les territoires où elles sont stationnées actuellement, territoires que le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'engage à respecter jusqu'à la décision de la conférence de la Paix; savoir:

Péninsule de Constantinople: etc....."

Général Ismet Pacha.- L'engagement de ne pas dépasser les lignes a été donné dès le premier temps. En Europe nous n'avons pas des troupes et, par conséquent, il n'y a aucune utilité pour les lignes.

Général Harington.- En ce qui concerne ce paragraphe j'étudierai la question avec les Généraux.

(On lit l'Art. 13)

Général Harington.- Nous allons étudier la question pendant 5 minutes. Je vous remercie de vos paroles. Je n'attache pas beaucoup d'importance à la forme des phrases. Ce sont les mesures et les garanties qui importent. Après cela je voudrai vous serrer la main. (Il se lève et serre la main du Général Ismet Pacha)

Général Ismet Pacha.- Encore une question. Il faut que nous puissions dire à nos populations que nous avons signé la Conférence et rendu en même temps vos enfants.

Par la ligne de démarcation, j'ai reçu des instructions qu'en Europe la ligne sera délimitée de Dercoş à Büyük-Tchekmédjé.

Le séance fut levée à 6 h.15.- et les Généraux se sont rendus au salon d'à côté pour causer entre eux.

-----

kadar ve konferans süresince ötesine geçilmemesi gereken aşağıdaki hatlarda duracaklardır:

Çanakkale Bölgesi: vs....”

“12. madde. Müttefik birliklerinin mevcudiyeti, hâlihazırda mevzilendikleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin barış konferansı kararına kadar riayet etme taahhüdünde bulunduğu aşağıdaki mıntikalarda muhafaza edilecektir:

İstanbul yarımadası: vs.....”

İsmet Paşa:

Hatları geçmeme taahhüdü en başta verilmişti. Avrupa’da birliklerimiz olmadığından, hatlara hiç gerek yoktur.

General Harington:

Bu paragrafta geçen meseleyi Generallerle inceleyeceğim.

(13. madde okunur)

General Harington:

Meseleyi beş dakika süreyle inceleyeceğiz. Sözleriniz için teşekkür ederim. Cümlelerin şekline çok önem atfetmiyorum. Önemli olan önlemler ve güvencelerdir. Bundan sonra elinizi sıkamak isteyeceğim. *(Ayağa kalkar ve İsmet Paşa’nın elini sıkarak).*

İsmet Paşa:

Bir mesele daha var. Halklarımıza konferansı imza altına aldık ve aynı zamanda çocuklarınızı geri verdik diyebilmemiz gerekir.

Hudut hattıyla ilgili olarak, Avrupa’da Terkos* ile Büyük Çekmece arasında bir hat belirlenmesi yönünde talimat aldım.

Oturum saat 6.15’te sona erdi ve Generaller aralarında konuşmak için yan salona geçtiler.

---

* Güncel adıyla Durusu.

La Séance fut réouverte à 7 h.05.

(Les Délégués se sont rangés autour de la table où était posée une carte géographique.)

Général Ismet Pacha.- J'avais dit d'espacer la ligne entre les troupes; prenons la distance que vous désirez.

Général Harington.- Je propose au nom de mon Gouvernement et celui des Alliés une ligne de 15 ou 16 Km. des Détroits.

Général Ismet Pacha.- Après avoir décidé sur le principe j'é dois faire une proposition à mon Gouvernement. Je veux que le Général soit content. Hier j'ai parlé jusqu'ici. (Il indique un point sur la carte.)

Général Harington.- Je suis prêt à accepter votre proposition de ce cap (de Bechiktépé) à la condition que vous vous engagiez à n'y monter aucune artillerie.

Général Ismet Pacha.- Je vous assure que cela est hors de mon autorisation. Je donnerai mon engagement personnel que je me placerais là personne. Mais cela ne peut pas être introduit dans une convention.

Général Harington.- Je serai heureux d'accepter votre assurance. Mais les Gouvernements ont fait offre de la Thrace sous certaines propositions parmi lesquelles se trouve la liberté des Détroits. Donc c'est hors de mon pouvoir. Jusqu'à hier l'ordre que j'avais reçu était de fixer la ligne de Kara-Bigha. Sur mes instances j'ai obtenu la ligne que je vous propose, je ne demande pas beaucoup. C'est une ligne temporaire jusqu'à la décision de la Conférence de la Paix. Votre Gouvernement demande la liberté des Détroits.

Général Ismet Pacha.- Cette ligne nous l'accepterons. En réalité, je ne ferai rien là-bas. Cette partie sera élargie; les points non occupés par nous ne seront pas occupés par vous.

Oturum saat 7.05'te yeniden açıldı.

(Delegeler bir haritanın bulunduğu masanın etrafına dizilirler).

- İsmet Paşa:** Birlikler arasına mesafe bırakılmasını söylemiştim; dilediğiniz mesafeyi ele alalım.
- General Harington:** Hükûmetim ve Müttefik Hükûmetler adına Boğazlar'a 15 veya 16 km mesafede bir hat öneriyorum.
- İsmet Paşa:** İlke üzerinde karara vardıktan sonra Hükûmetime bir öneri götürmek zorundayım. Generalin memnun olmasını isterim. Dün şuraya kadar konuştum *(harita üzerinde bir nokta gösterir)*.
- General Harington:** Bu burna (Beşiktepe) dair önerinizi, oraya topçu birliği koymamayı taahhüt etmeniz koşuluyla kabul etmeye hazırım.
- İsmet Paşa:** Bunun yetkim dışında olduğuna sizi temin ederim. Oraya hiç kimseyi yerleştirmeyeceğim konusunda şahsi taahhütte bulunabilirim. Ama bu sözleşmeye dâhil edilemez.
- General Harington:** Teminatınızı kabul etmekten mutluluk duyarım. Fakat Hükûmetler Trakya teklifini, aralarında Boğazlar'ın serbestîsinin de bulunduğu bazı önerilere bağlı olarak sundular. Dolayısıyla bu benim yetkimin dışındadır. Düne kadar aldığım emir, Karabiga hattını saptamaktı. Güçlü girişimlerim sonucu size önerdiğim hattı elde ettim, çok şey talep etmiyorum. Bu, barış konferansı kararına kadar geçici bir hat. Hükûmetiniz Boğazlar'ın serbestîsini talep ediyor.
- İsmet Paşa:** Bu hattı kabul edeceğiz. Gerçekte orada hiçbir şey yapmayacağım. Bu kısım genişletilecek, bizim girmemiş olduğumuz noktalar sizin tarafınızdan işgal edilmeyecek.

Général Harington.- Je ne puis accepter de garder mes troupes seulement à Tohanak. Je ferai faire des patrouilles comme cela a été fait jusqu'à présent.

Général Ismet Pacha.- Et l'administration civile?

Général Harington.- Elle restera comme elle est. C'est une question qui ne me regarde pas. C'est à vous. Ça m'est égal.

Général Ismet Pacha.- Nous allons parler aussi des troupes de renfort.

Général Harington.- Jusqu'ici j'ai fait des concessions; maintenant c'est à votre tour. Je n'y mettrai plus de troupes en plus qu'il y en a. La situation restera comme telle. Plus de fortifications.

Général Ismet Pacha.- Accepté.

Général Harington.- Merci beaucoup.

La ligne de Chilé; il y a le cap de Kara Bouroun, à l'Est de Ghebzé.

Général Ismet Pacha.- En principe à l'Est de Daridja et à l'Est de Chilé.

Général Harington.- Vous pouvez prendre la route qui est sur la ligne. L'Administration civile de ces points est à nous.

Général Charpy.- Donnez lui aussi Daridja.

Général Harington.- Accepté. Il reste la ligne d'Europe. Celle là aura son point de départ de Pod^{im}zka.

Général Ismet Pacha.- Nous n'avons pas d'armées là-bas. C'est théoriquement que je pense.

Général Harington.- Malheureusement nous n'avons pas le droit; il faut prendre patience.

Général Ismet Pacha.- Je me garderai l'honneur d'avoir été le plus conciliant Général conféréncier.

(Les Généraux viennent de prendre leur place autour de la table de la Conférence.)

Général Mombelli.- Il y avait la question de la Gendarmerie à décider.

Général Harington.- Les Généraux ont fixé le chiffre de la Gendarmerie à 7500. Après la poignée de main échangée, j'ai donné 500 en plus.

- General Harington:** Birliklerimi yalnızca Çanakkale’de tutmayı kabul edemem. Şimdiye kadar yapıldığı gibi devriyeler çıkaracağım.
- İsmet Paşa:** Ya sivil yönetim?
- General Harington:** Olduğu gibi kalacak. Bu beni ilgilendirmeyen bir mesele. Sizin meseleniz. Benim için fark etmez.
- İsmet Paşa:** Takviye birlikleri hakkında da konuşacağız.
- General Harington:** Buraya kadar birçok taviz verdim, şimdi sıra sizde. Oraya mevcut olandan daha fazla birlik koymayacağım. Vaziyet olduğu gibi kalacak. Daha fazla tahkimat yapılmayacak.
- İsmet Paşa:** Kabul edildi.
- General Harington:** Çok teşekkür ederim.
Şile hattı: Gebze’nin doğusunda Karaburun yer alıyor.
- İsmet Paşa:** Aslında Darıca’nın ve Şile’nin doğusunda.
- General Harington:** Hat üzerindeki yolu kullanabilirsiniz. Bu noktalarda sivil yönetim bizde.
- General Charpy:** Darıca’yı da verin.
- General Harington:** Kabul edildi. Geriye Avrupa hattı kalıyor. Bunun çıkış noktası Yalıköy* olacak.
- İsmet Paşa:** Orada ordularımız yok. Teorik olarak böyle düşünüyorum.
- General Harington:** Ne yazık ki buna hakkımız yok, sabırlı olmak gerek.
- İsmet Paşa:** Konferansa katılan en uzlaşmacı General olma onurunu muhafaza edeceğim
(*Generaller konferans masasının etrafındaki yerlerini alırlar*).
- General Mombelli:** Karar alınması gereken jandarma meselesi vardı.
- General Harington:** Generaller jandarma sayısını 7.500 olarak belirlediler. El sıkıştıktan sonra 500 daha verdim.

---

* Metinde Podima.

6.

Général Ismet Pacha.- Esperons que cela suffise.

Général Mombelli.- L'article est ainsi modifié.

" Les fonctionnaires de la Grande Assemblée Nationale de Turquie seront accompagnés de forces de gendarmerie du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie d'effectif strictement nécessaire au maintien de l'ordre et la sécurité locale, à la surveillance de la frontière et des chemin de fer. L'effectif total de ces forces ne dépassera pas 8000 (officiers compris)."

L'Art. 14 serait conçu ainsi:

"Les Gouvernements de la Grande Assemblée Nationale de Turquie et hellénique s'engagent sur le principe de réciprocité à libérer immédiatement tous les otages et les prisonniers civils (qu'ils détiennent en leur main)."

Général Harington.- m. Excellence, nous sommes arrivés au point de signer un accord et un protocole définitif. Je vous exprime au nom de mon Gouvernement et ceux des Gouvernements italien et Français, combien j'ai apprécié la considération de votre Gouvernement. C'est une Conférence qui passera dans l'histoire et qui nous conduira à la paix. Nous avons atteint notre but. Au nom des Puissances Alliées je souhaite le plus grand succès pour votre administration et toute sorte de bonheur pour votre pays. Nous nous intéresserons toujours à votre avenir et à toutes les choses concernant votre pays. Une fois en paix, vous allez vous souvenir des Généraux alliés que vous avez rencontré ici. Permettez moi de présenter nos remerciements à Son Excellence Moustafa Kémal Pacha et à la Grande Assemblée Nationale de Turquie. Je saisirai la première occasion pour leur dire la façon noble et digne avec laquelle, vous les avez représentés à cette Conférence.

İsmet Paşa:

Bunun yeteceğini umut edelim.

General Mombelli:

Madde şu şekilde değişti:

“Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin yerel düzen ve güvenliğin muhafazası ile sınır ve demiryollarının denetimi için mutlak surette gerekli olan sayıdaki jandarma kuvveti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti görevlileriyle birlikte bulunacaktır. Bu kuvvetlerin toplam sayısı (subaylar dâhil) 8.000’i geçmeyecektir.”

14. madde şu şekilde ifade edilebilir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ve Yunan Hükûmeti, karşılıklılık ilkesi çerçevesinde (ellerinde tuttukları) tüm sivil esirleri ve rehinaları derhâl serbest bırakmayı taahhüt ederler.”

General Harington:

Ekselans, bir anlaşma ve bir nihai protokol imzalama noktasındayız. Kendi Hükûmetim ile İtalya ve Fransa Hükûmetleri adına Hükûmetinizin anlayışını ne kadar takdir ettiğimi ifade etmek isterim. Bu, tarihe geçecek ve bizi barışa götürecek bir konferanstır. Amacımıza ulaştık. Müttefik Güçler adına idarenize en yüksek muvaffakiyeti ve ülkenize her türlü mutluluğu dilerim. Sizin istikbalinizle ve ülkenizle ilgili her şeyle daima alakadar olacağız. Barışa kavuşulduğunda burada tanıştığınız Müttefik Generallerini hatırlayacaksınız. Ekselansları Mustafa Kemal Paşa’ya ve Türkiye Büyük Millet Meclisine teşekkürlerimi sunmama izin verin. Onları bu konferansta vakarla ve asil biçimde temsil ettiğinizi kendilerine ilk fırsatta söyleyeceğim.

7.

Général Mombelli.- (lit l'article concernant les prisonniers civils).

Général Harington.- C'est une question assez difficile. Il faut la séparer de cette convention.

Général Charpy.- Les trois Généraux sont d'accord. Je ne crois pas qu'il soit nécessaire de séparer la question. Il suffirait de poser le principe.

Général Mombelli.- Mes instructions me permettent d'inclure cette question dans la Convention. Je suis autorisé de la mettre dans la Convention.

Général Charpy.- ~~Moi~~ aussi.

Général Ismet Pacha.- Cette convention militaire est en même temps une convention d'armistice. La question des prisonniers s'y pose naturellement. Je prie Leurs Excellences de faire tous leurs efforts pour la mise en liberté de ces prisonniers civils. Mon Gouvernement fera incessamment des démarches dans ce sens.

Général Harington.- Je ferai tout mon possible.

Général Mombelli.- Ce soir même nous chargerons d'avoir la signature des Grecs. Et après, nous viendrons ici pour la signature; peut-être à minuit.

Général Harington.- Il faut inclure une clause pour les fortifications.

Général Ismet Pacha.- Pour les Dardanelles, 15 Kms; pour Ismidt, de la mer à la ligne, 15 Kms.

Général Harington.- Nous sommes d'accord sur tous les points.

La Séance fut levée à 9 h. 30.

Et la Convention de Moudania fut signée le lendemain matin à 7 heures.

- General Mombelli:** *(Sivil esirlerle ilgili maddeyi okur).*
- General Harington:** Bu hayli zor bir mesele. Sözleşmeden ayrı tutmak gerekir.
- General Charpy:** Üç General hemfikirler. Meseleyi ayrı tutmanın gerekli olduğu kanaatinde değilim. İlke belirlemek yetecektir.
- General Mombelli:** Aldığım talimat bu meseleyi Sözleşmeye dâhil etmeme izin veriyor. Bu meseleyi Sözleşmeye koymaya yetkiliyim.
- General Charpy:** Ben de.
- İsmet Paşa:** Bu askerî sözleşme aynı zamanda bir mütareke sözleşmesidir. Esirler meselesi de tabiatıyla burada yerini buluyor. Ekselansları Generallerden, sivil esirlerin serbest bırakılmaları için ellerinden gelen çabayı göstermelerini rica ederim. Hükûmetim bu yönde aralıksız girişimlerde bulunacaktır.
- General Harington:** Elimden geleni yapacağım.
- General Mombelli:** Yunanlıların imzasını bu akşam almaya çalışacağız. Daha sonra, belki gece yarısı imza için buraya geleceğiz.
- General Harington:** Tahkimatlar için bir hüküm dâhil etmek gerekir.
- İsmet Paşa:** Çanakkale için 15 km, İzmit için denizden hatta kadar 15 km.
- General Harington:** Tüm hususlarda hemfikiriz.

Oturum saat 9.30'da sona erdi.

Ve Mudanya Sözleşmesi ertesi sabah saat 7.00'de imzalandı.

Annexe N° 1

CONVENTION MILITAIRE DE MOUDANIA

1. Conformément aux intentions de la Note adressée au Gouvernement d'Angora par les Puissances Alliées le 23 Septembre 1922, une réunion entre,

- d'une part les Généraux Alliés:

Le Général HARRINGTON, pour la Grande Bretagne,
Le Général MOMBELLI, pour l'Italie,
le Général CHARPY, pour la France,
et le Représentant du Gouvernement d'Angora:

Le Maréchal ISMET PACHA, Délégué de Moustapha Kémal Pacha

le Général pour la Grèce, d'autre part,

a été tenue à Moudania le 3 Octobre 1922.

2. La réunion a pour but de préciser la ligne au delà de laquelle les forces grecques sont invitées à se retirer de la Thrace Orientale et de préparer les modalités d'évacuation et de contrôle de cette région pour éviter des troubles, des destructions et d'une façon générale d'assurer le maintien de l'ordre et de la sécurité publique.

3. Il est établi tout d'abord qu'à la date du les forces turques et helléniques cesseront tous actes de guerre et arrêteront tous mouvements de troupes à l'exception de ceux nécessaires pour les relèves et les ravitaillements.

4. La ligne dernière laquelle les troupes helléniques de Thrace doivent se retirer dès la mise en vigueur de la présente convention est constituée par la Maritza. / La portion de voie ferrée longeant la rive droite de la Maritza à partir de Kulébi Bourgas et en amont de ce point jusqu'à Swilengrad (Jisr Moustafa Pacha) sera l'objet d'une surveillance (à régler par une convention spéciale) par les autorités alliées et helléniques qui doivent maintenir intégralement le libre parcours de cette secti-

Ek 1.

MUDANYA ASKERÎ SÖZLEŞMESİ*

1. 23 Eylül 1922 tarihinde Müttefik Güçler tarafından Ankara Hükûmetine gönderilen Notada yer alan amaçlar uyarınca,

bir tarafta Müttefik Generalleri:

Büyük Britanya adına General Harington,
İtalya adına General Mombelli,
Fransa adına General Charpy,

ile diğer tarafta

Ankara Hükûmeti Temsilcisi;
Mustafa Kemal Paşa'nın delegeşi Mareşal** İsmet Paşa,

Yunanistan adına General ..... arasında

3 Ekim 1922'de Mudanya'da bir toplantı yapılmıştır.

2. Toplantının amacı; Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'dan öteye çekilmeye davet edildikleri hattı belirlemek, tahliye yöntemlerini ve kargaşa ile yıkımı önlemek için bölgenin denetim yöntemlerini hazırlamak ve genel anlamda düzenin ve kamu güvenliğinin muhafazasını temin etmektir.

3. Öncelikle Türk ve Yunan güçlerinin ..... tarihinde tüm savaş eylemleri ile ikmal ve birlik değişimi dışında tüm birlik hareketlerini durdurmaları sağlanmıştır.

4. Trakya'daki Yunan birliklerinin işbu sözleşme yürürlüğe girer girmez gerisine çekilmek zorunda oldukları hattı Meriç oluşturur. Demiryolunun Kuleliburgaz'dan başlayarak nehrin yukarısına doğru Svilengrad'a (Cisr-i Mustafapaşa) kadar Meriç'in sağ kıyısı boyunca uzanan ve Edirne bölgesine erişime izin veren kısmı; bu kısımdaki serbest geçişi tamamen korumakla yükümlü Yunan ve Müttefik yetkililerinin (özel bir sözleşmeyle düzenlenecek olan) denetimine tabi olacaktır.

* Müzakereler sırasında TBMM Heyetine verilen sözleşme taslağı.

** Metinde olduğu gibi.

-2-

on de voie qui permet l'accès de la région d'Andrinople.

5. L'évacuation de la Thrace Hellénique par les troupes grecques commencera aussitôt que possible. Elle comprendra les troupes elles-mêmes, les services et formations militaires diverses et approvisionnements stockés en matériel de guerre, munitions, dépôts de vivres.

Cette évacuation sera effectuée dans le délai minimum fixé à titre d'indication à 15 jours.

6. Au fur et à mesure que les autorités helléniques se retireront de chaque région administrative, les pouvoirs civils seront remis aux autorités alliées qui les remettront, autant que possible le jour même, aux autorités turques.

Pour l'ensemble de la région de Thrace, cette remise devra être terminée dans un laps de temps aussi court que possible, au maximum de 30 jours.

Les fonctionnaires du Gouvernement d'Angora seront accompagnés de forces de Gendarmerie nationaliste dont l'effectif est à déterminer, qui assureront le maintien de l'ordre sur le territoire au fur et à mesure que sera effectuée, dans chacune de ces circonscriptions administratives, la transmission des pouvoirs.

7. Cette transmission des pouvoirs ainsi que les diverses opérations du retrait des troupes grecques s'effectueront sous le contrôle de missions interalliées qui seront installées dans les principaux centres. Le rôle de ces missions est de l'entretenir pour faciliter la transmission des pouvoirs et les opérations ci-dessus. Elles contribueront à prévenir les exès de toute nature de quelque côté qu'ils viennent à se produire.

8. En outre de ces missions, seront envoyés en Thrace à l'Est de la Maritza, des contingents alliés d'in-

5. Yunan birliklerinin Yunan Trakyası'ndan tahliyesi mümkün olan en kısa sürede başlayacaktır. Tahliye; birlikleri, çeşitli askerî teşekkül ve hizmet birimlerini, savaş malzemesi olarak stoklanmış teçhizatı, mühimmatı ve yiyecek depolarını kapsayacaktır.

Bu tahliye, karine olarak 15 gün şeklinde belirlenmiş, asgari sürede gerçekleştirilecektir.

6. Yunan makamları her idari bölgeden çekildiğinde sivil yetkiler Müttefik makamlarına devredilecek, sözkonusu makamlar da bu yetkileri mümkün olduğu ölçüde aynı gün Türk makamlarına devredecektir.

Trakya bölgesinin bütünü için bu devir, en fazla 30 gün olmak üzere, mümkün olan en kısa süre zarfında tamamlanmalıdır.

İdari bölgelerdeki yetki devri gerçekleştikçe, asayişi sağlamakla görevli ve sayıları daha sonra belirlenecek olan millîci jandarma güçleri sözkonusu bölgelerin her birinde Ankara Hükûmeti görevlilerine eşlik edecektir.

7. Bu yetki devrinin yanı sıra Yunan birliklerinin çekilmelerine dair her türlü harekât, belli başlı merkezlere yerleştirilecek müttefiklerarası görev heyetlerinin denetiminde ifa edilecektir. Bu heyetler, yukarıda bahsedilen harekâtı ve yetki devrini kolaylaştırmak için arabuluculuk yapmakla görevlidir. Heyetler, hangi taraftan gelirse gelsin her türlü taşkınlığın önlenmesine katkıda bulunacaktır.

8. Bu görev heyetlerinin dışında; Trakya'nın Meriç'in doğusundaki kısmına, asayişin muhafazasını sağlamak ve bahsekonu müttefiklerarası görev heyetlerine ve gerektiğinde Osmanlı jandarma güçlerine destek vermek üzere bölgenin en önemli merkezlerini işgal edecek Müttefik piyade ve süvari birlikleri gönderilecektir.

-3-

fanterie et de cavalerie, qui occuperont les centres les plus importants de la région, y assureront le maintien de l'ordre et serviront de support aux missions interalliées ci-dessus ainsi que d'appui, le cas échéant, aux forces de gendarmerie ottomane. L'importance de ces contingents sera déterminée ultérieurement, ils resteront en principe groupés dans les centres principaux, la surveillance de la ligne de la Maritza étant confiée à la cavalerie qui tiendra et surveillera les points de passage sans se porter sur la rive droite de cette rivière.

9. Les missions resteront en place jusqu'à ce que la transmission des pouvoirs soit assurée et que l'évacuation des troupes helléniques à l'Ouest de la Maritza ait été réalisée. Les contingents alliés seront maintenus en place jusqu'au moment de l'entrée en vigueur du traité de paix.

10. Les questions relatives à la juridiction pour infractions commises sur le territoire en voie de réoccupation de la Thrace, n'ont pas été examinées par les Généraux Alliés et devront être soumises à des experts juridiques.

İlke olarak belli başlı merkezlerde toplu hâlde kalacak bu birliklerin büyüklüğü daha sonra belirlenecek; Meriç hattı, geçiş noktalarında bulunacak süvari birlikleri tarafından nehrin sağ kıyısına geçilmeksizin denetlenecektir.

9. Görev heyetleri, yetki devri sağlanıncaya ve Yunan birliklerinin Meriç'in batısına tahliyesi gerçekleşinceye kadar yerlerinde kalacaklardır. Müttefik birlikleri, barış antlaşması yürürlüğe girinceye kadar yerlerinde muhafaza edilecektir.

10. Trakya'nın yeniden teslim alınmakta olan bölgesinde işlenmiş suçlara dair yargı yetkisi meseleleri Müttefik Generalleri tarafından incelenmemiştir. Bu meselelerin hukuk uzmanlarına sunulması gerekmektedir.

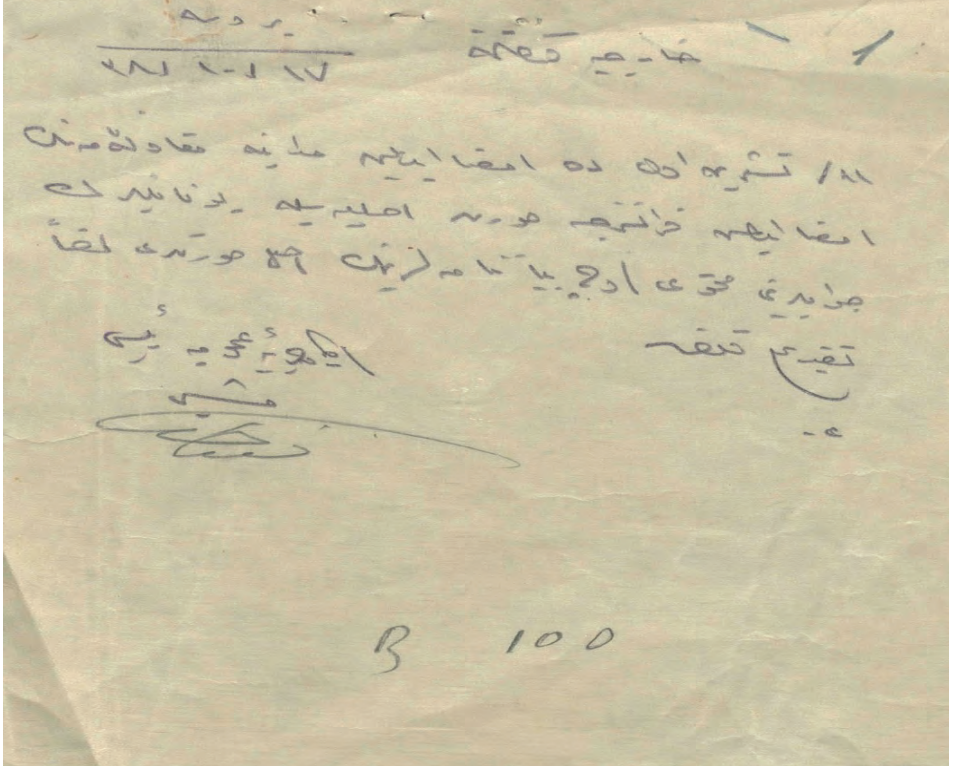

II.3.

Mudanya Askerî Sözleşmesi

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa'nın Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin imzalı nüshasıyla Yunan heyetinin bildirilerini TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 17 Ekim 1922 tarihli yazı.

Bursa
17/10[13]38

Hâriciye Vekâletine

11 Teşrîn-i Evvel'de imzâ edilen Mudanya Mukâvelenâme[si]'nin imzâ edilmiş Fransızca sûret-i asliyesiyle Yunanlıların cevâblarını muhtevî üç beyânnâmelerinin asıl sûretleri leffen takdîm kılındı.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Re'îsi
Müşîr
Fevzi

CONVENTION MILITAIRE ENTRE LES PUISSANCES ALLIEES,
LE GOUVERNEMENT DE LA GRANDE ASSEMBLEE NATIONALE DE TURQUIE
ET LA GRECE.

Conformément aux termes de la Note adressée au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie par les Puissances Alliées le 23 Septembre 1922, et de la Note adressée aux Puissances Alliées par le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie le 29 Septembre 1922, des réunions entre les Généraux Alliés:

le Général HARRINGTON, pour la Grande Bretagne,
le Général MOMBELLI, pour l'Italie,
le Général CHARPY, pour la France,
et le Général ISMET Pacha pour le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie,
et le Général MAZARAKIS, pour la Grèce,

ont été tenues à Moudania le 3 Octobre 1922 et jours suivants.

. . .

Les Gouvernements Alliés ayant décidé de remettre au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie la Thrace Orientale y compris ANDRINOPE, le but de cette conférence était:

- 1o. de préciser la ligne au delà de laquelle les forces grecques seront invitées à se retirer de la Thrace Orientale.
- 2o. d'établir les modalités d'évacuation des troupes et de l'administration helléniques et de l'installation de de l'administration et de la gendarmerie du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie dans ce territoire.
- 3o. d'assurer le contrôle de cette région pendant la période transitoire en vue de maintenir l'ordre et la sécurité publique.

. . .

Les Délégués se sont mis d'accord sur les points suivants:

- 1o. Les hostilités cesseront entre les forces turques et helléniques à la date entrée en vigueur de la présente convention.
- 2o. La ligne derrière laquelle les troupes helléniques de la Thrace seront invitées à se retirer dès la mise en vigueur de la présente convention, est constituée par la rive gauche de la Maritza, de son embouchure dans la Mer Egée jusqu'au point où elle traverse la frontière de Thrace avec la Bulgarie.
- 3o. Afin d'éviter toutes complications possibles jusqu'à la conclusion de la paix, la rive droite de la Maritza (Kara-Agatch inclus) sera occupée par des contingents alliés qui seront installés en des points à déterminer par les Alliés.

4o. La portion...

C.C

MÜTTEFİK GÜÇLER, TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÛMETİ VE YUNANİSTAN ARASINDAKİ ASKERÎ SÖZLEŞME

Müttefik Güçler tarafından 23 Eylül 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine gönderilen Nota ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından 29 Eylül 1922 tarihinde Müttefik Güçlere gönderilen Nota hükümleri uyarınca; Müttefik Generaller:

Büyük Britanya adına General HARINGTON,
İtalya adına General MOMBELLI,
Fransa adına General CHARPY,
ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adına İSMET Paşa,
ve Yunanistan adına General MAZARAKIS arasında

3 Ekim 1922 tarihinde ve sonraki günlerde Mudanya’da toplantılar yapılmıştır.

*

* *

Müttefik Hükûmetler Edirne dâhil Doğu Trakya’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine iadesine karar vermiş olduklarından, bu Konferansın amacı;

1. Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya’dan öteye çekilmeye davet edilecekleri hattı belirlemek;

2. Yunan birliklerinin ve idaresinin tahliyesinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti idaresinin ve jandarmasının bu topraklara yerleşmesinin yöntemlerini belirlemek;

3. Bu geçiş dönemi sırasında asayiş ve kamu güvenliğini sürdürmek üzere, bölgede denetimi sağlamaktır.

*

* *

Delegeler izleyen hususlar üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

1. İşbu sözleşmenin yürürlüğe girme tarihinde Türk ve Yunan güçleri arasındaki muhasamat sona erecektir.

2. İşbu sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle Trakya’daki Yunan birliklerinin çekilmeye davet edilecekleri hattı; Ege Denizi’ndeki ağzından, Trakya ile Bulgaristan sınırından geçtiği noktaya kadar, Meriç’in sol kıyısı oluşturacaktır.

3. Barış yapılanaya kadar, çıkabilecek her türlü sorunun önüne geçmek için (Karaağaç dâhil) Meriç’in sağ kıyısı Müttefiklerce saptanacak noktalara yerleştirilecek müttefik askerî birlikleri tarafından işgal edilecektir.

deuxième page.

40. La portion de la voie ferrée longeant la rive droite de la Maritza de Swilengrad (jisir Moustapha Pacha) à Kouléli-Bourgas sera l'objet d'une surveillance (à régler par une convention spéciale) par une commission militaire mixte comprenant un Délégué de chacune des trois Puissances alliées, un délégué de la Grande Assemblée Nationale de Turquie et un délégué de la Grèce, en vue de maintenir intégralement le libre parcours de cette section de voie qui permet l'accès de la région d'Andrinople.

50. L'évacuation de la Thrace Orientale par les troupes grecques commencera dès la mise en vigueur de cette convention. Elle comprendra les troupes elles-mêmes, les services et formations militaires et leurs moyens de transport divers, ainsi que les approvisionnements stockés en matériel de guerre, munitions, dépôts de vivres.

Cette évacuation sera effectuée dans le délai d'environ 15 jours.

60.-Les autorités civiles helléniques y compris la gendarmerie, seront retirées aussitôt que possible. Au fur et à mesure que les autorités helléniques se retireront de chaque région administrative, les pouvoirs civils seront remis aux autorités alliées qui les transmettront autant que possible le jour même aux autorités turques. Pour l'ensemble de la région de Thrace cette remise devra être terminée dans un délai maximum de trente jours, après la fin de l'évacuation par les troupes grecques.

70.- Les fonctionnaires du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie seront accompagnés de forces de gendarmerie du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, d'effectif strictement nécessaire au maintien de l'ordre et de la sécurité locale, à la surveillance de la frontière et des chemins de fer.

L'effectif total de ces forces ne dépassera pas : 8,000. (officiers compris).

80.- Les opérations de retrait des troupes grecques et la transmission de l'administration civile s'effectueront sous la direction des missions interalliées qui seront installées dans les principaux centres. Le rôle de ces missions est de s'entremettre pour faciliter les opérations ci-dessus de retrait et de transmission. Elles s'efforceront d'empêcher les excès de toute nature.

90.- En outre de ces missions, des contingents alliés occuperont la Thrace Orientale.

Ces contingents, composés d'environ -7- bataillons, assureront le maintien de l'ordre et serviront de soutien aux missions interalliées ci-dessus.

100.-Le retrait des missions et des contingents alliés aura lieu 30 jours après que l'évacuation des troupes grecques aura été terminée.

Ce retrait pourra avoir lieu à une date plus rapprochée pourvu que les Gouvernements alliés soient d'accord pour considérer que des mesures suffisantes ont été prises pour le maintien de l'ordre et la protection des populations non turques. C'est ainsi que lorsque l'administration et la gendarmerie du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie fonctionneront régulièrement dans une division administrative, les missions et contingents alliés pourront être retirés de cette division administrative avant l'expiration du délai de 30 jours prévu.

110.-En Asie...

Handwritten notes:
C.M.
J.G.

Handwritten note: C.C.

4. Demiryolunun Svilengrad'dan (Cisr-i Mustafapaşa) Kuleliburgaz'a kadar Meriç'in sağ kıyısı boyunca uzanan ve Edirne bölgesine erişime izin veren kısmı, buradaki serbest geçişi tamamen korumak amacıyla, üç Müttefik Güç ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ve Yunanistan'ın birer delegesinden oluşacak karma bir komisyonun (özel bir sözleşme ile düzenlenecek) denetimine tabi olacaktır.

5. Doğu Trakya'nın Yunan kuvvetlerince tahliyesi bu sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle başlayacaktır. Tahliye; birlikleri, askerî teşekkül ve hizmetleri, çeşitli ulaşım araçlarını, savaş malzemesi olarak stoklanmış teçhizatı, mühimmatı ve yiyecek depolarını kapsayacaktır.

Tahliye yaklaşık 15 günlük süre içinde gerçekleştirilecektir.

6. Sivil Yunan makamları, jandarma dâhil, mümkün olan en kısa sürede çekilecektir. Yunan makamları her idari bölgeden çekildikçe sivil yetkiler müttefik makamlarına bırakılacak, sözkonusu makamlar bu yetkileri mümkün olduğu ölçüde aynı gün Türk makamlarına devredecektir. Bu iade işlemi Trakya'nın tamamı için Yunan birliklerince tahliyenin sona ermesinden sonra en fazla otuz gün içinde bitirilmelidir.

7. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin, asayiş ve yerel güvenliğin muhafazası ve sınır ve demiryollarının denetimi için mutlak surette gerekli olan sayıda jandarma kuvveti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti görevlilerine refakat edecektir.

Bu kuvvetlerin toplam sayısı (subaylar dâhil) 8.000'i geçmeyecektir.

8. Yunan birliklerinin geri çekilmesi ve sivil yönetimin devir işlemi, belli başlı merkezlere yerleştirilecek olan Müttefiklerarası görev heyetlerinin yönetiminde yapılacaktır. Bu heyetlerin rolü, yukarıda bahsedilen çekilme ve yetki devri operasyonlarını kolaylaştırmak üzere arabuluculuk yapmaktır. Heyetler her türlü taşkınlığı önlemeye gayret edecektir.

9. Doğu Trakya'da bu görev heyetlerinden başka Müttefik birlikleri de bulunacaktır.

Yaklaşık 7 taburdan oluşacak bu birlikler asayişin muhafazasını sağlayacak ve sözkonusu müttefiklerarası görev heyetlerine destek hizmeti verecektir.

10. Yunan birliklerinin tahliyesi tamamlandıktan 30 gün sonra, Müttefik görev heyetleri ve birlikleri çekilecektir.

Müttefik Hükûmetleri, asayişin muhafazası ve Türk olmayan halkın korunması için yeterli önlemlerin alındığı değerlendirilmesinde mutabık kalırlarsa, bu çekilme işi daha erken bir tarihte yapılabilecektir. Böylece, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti yönetimi ve jandarması, bir idari bölgede düzenli biçimde görev yapmaya başladığında, Müttefik görev heyetleri ve birlikleri o idari bölgeden 30 günlük sürenin bitiminden önce çekilebilecektir.

troisième page.

110.- En Asie, les troupes du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'arrêteront sur les lignes suivantes qui ne devront pas être dépassées jusqu'à l'ouverture et pendant la conférence de la Paix:

Région de Chanak:

Une ligne à une distance d'environ 15 kil. de la côte asiatique des Dardanelles ayant pour origine Koum-Bournou au Sud et rejoignant Boz-Bournou (nord de Lampsaki). Au Nord.

Péninsule d'Ismid:

Une ligne allant de Daridjé sur le Golfe d'Ismid, à Chilé sur la Mer Noire en passant par Guebzé, ces localités incluses au Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie.

La route allant de Daridjé à Chilé pourra être utilisée en commun par les troupes alliées et celles du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie.

Les lignes ci-dessus seront délimitées par des commissions mixtes composées d'un officier de chacune des armées alliées et d'un officier de l'armée du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie.

Les Gouvernements Alliés et le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, tout en prenant des précautions nécessaires pour prévenir tout incident, s'engagent à ne pas augmenter les effectifs de leurs troupes et à ne pas entreprendre de fortifications ou travaux militaires dans les régions ci-dessous:

Région de Chanak: A partir des Dardanelles jusqu'à une distance de 15 kil. à l'est de la ligne Boz-Bournou-Koum-Bournou.

Péninsule d'Ismid: A partir du Bosphore jusqu'à une distance de 40 kil. à l'est de la ligne de Daridjé-Chilé.

Le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'engage à ne pas placer d'artillerie à moins de 15 km. de la côte entre Boz-Bournou (nord de Lapsaki) et Kara-Bournou (nord de Kara-Bigha) inclus.

120.- La présence des troupes alliées sera maintenue sur les territoires où elles sont stationnées actuellement, territoires que le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'engage à respecter jusqu'à décision de la conférence de la paix:

savoir:

Péninsule de Constantinople:

Toute la partie de la péninsule située à l'Est de la ligne marquée par un point de la Mer Noire à 7 kil. Nord-Ouest de Podima, Istrandjia, Kichtaghi, Sinekli, Kara-Sinen-Tchiflik Kadi-Keuy, Yénidjé, Fladina-Tchiflik, Kalikratia, tous ces points inclus.

Péninsule de Gallipoli:

Toute la partie de la péninsule de Gallipoli au Sud de la ligne: Bakla-Bournou (Cap Xéros), Boulair, embouchure du Soghluçuk, tous ces points inclus.

130.- Le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie s'engage à ne pas transporter de troupes ni à lever ou entretenir une armée en Thrace Orientale jusqu'à la ratifica-

ratification....

C.C

11. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti birlikleri, barış konferansının başlamasına kadar ve konferans boyunca Asya'da ötesine geçilmemesi gereken aşağıdaki hatlarda duracaktır:

Çanakkale Bölgesi:

Güneyde Kumburnu'ndan başlayan ve kuzeyde (Lapseki'nin kuzeyinde) Bozburnu'na ulaşan, Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısına yaklaşık on beş kilometre mesafede bir hat.

İzmit Yarımadası:

İzmit Körfezi'nde Darıca'dan başlayıp Gebze'den geçerek Karadeniz'de Şile'ye uzanan hat. Bu yerler Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine bırakılacaktır.

Darıca'dan Şile'ye giden yol, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Müttefik birliklerince müştereken kullanılabilir.

Yukarıdaki hatlar Müttefik ordularının her birinden birer subay ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin bir subayından oluşacak karma komisyonlarca belirlenecektir.

Müttefik Hükûmetleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti çıkabilecek olayların önüne geçmek için gerekli önlemleri alırken, aşağıda belirtilen bölgelerde kendi birliklerinin sayısını çoğaltmamayı, tahkimat ya da başkaca askerî çalışmalara girişmemeyi taahhüt ederler:

Çanakkale Bölgesi: Çanakkale Boğazı'ndan itibaren Bozburnu-Kumburnu hattının 15 km doğusundaki mesafeye kadar.

İzmit Yarımadası: İstanbul Boğazı'ndan itibaren Şile-Darıca hattının 40 km doğusundaki mesafeye kadar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Bozburnu (Lapseki kuzeyi) ile Karaburnu (Karabiga kuzeyi) dâhil, bu mevkiiler arasında deniz kıyısına en az 15 km mesafeyle topçu yerleştirmemeyi taahhüt eder.

12. Müttefik birliklerinin mevcudiyeti, hâlihazırda mevzilendikleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin barış konferansı kararına kadar riayet etme taahhüdünde bulunduğu, aşağıda kayıtlı alanlarda devam edecektir:

İstanbul Yarımadası:

Yarımadanın, Karadeniz kıyısında Podima'nın 7 kilometre kuzeybatısında işaretlenmiş noktadan, Istranca, Kışağlı, Sinekli, Karasınan Çiftliği, Kadıköy, Yenice, Fladina Çiftliği, Kalikratya (tüm bu yerler dâhil olmak üzere) hattının doğusunda kalan kısmının tamamı.

Gelibolu Yarımadası:

Gelibolu Yarımadasının, Baklaburnu (Saros Burnu), Bolayır ve Soğluk ağzı (bütün bu yerler dâhil olmak üzere) hattının güneyinde kalan kısmının tamamı.

13. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, barış antlaşmasının onaylanmasına kadar birlik sevk etmemeyi, Doğu Trakya'da ordu toplamamayı ve bulundurmamayı taahhüt eder.

quatrième et dernière page.

cation du traité de paix.

140.- La présente convention entrera en vigueur 3 jours après sa signature, c'est-à-dire à minuit le 14/15 (quatorze-quinze) Octobre 1922.(N.S.)

Faite en quatre feuillets à MOUDANIA (en français),
ce onze Octobre, mil neuf cent vingt deux (N.S.)

Pour la Grande Bretagne :-

C. N. Harcourt L'General

Pour l'Italie :-

Monnier

Pour la France :-

Ch. Charpy

Pour le Gouvernement de la
Grande Assemblée Nationale :-
de Turquie

M. Tuncel

Pour la Grèce :-

L.S.

Cur.
Em.

14. İşbu sözleşme imzalanmasından üç gün sonra, 14/15 (on dört/on beş) Ekim 1922 (y.t.)* gece yarısı yürürlüğe girecektir.

Mudanya'da, Fransızca dört sayfa olarak, 11 Ekim 1922 (y.t.) tarihinde imzalanmıştır.

Büyük Britanya adına	: C. H. Harington
İtalya adına	: Mombelli
Fransa Adına	: Ch. Charpy
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adına	: M. İsmet
Yunanistan adına	:

---

* Yeni tarz, Gregoryen takvim olduğunu vurgulamak için kullanılan bir deyim. Sözleşmede *nouveau style* deyiminin baş harfleri n.s. kayıtlıdır.

II.4.

Yunan Askerî Heyetinin Bildirileri

a. Yunan Askerî Heyetinin 6 Ekim 1922 tarihli Birinci Bildirisi

PREMIERE DECLARATION

DES DELEGUES MILITAIRES HELLENES DEVANT LA REUNION
DES GENERAUX ALLIES.

La délégation hellénique a déjà exposé devant la réunion des Généraux Alliés qu'elle considère la proposition qui lui a été faite concernant le retrait des troupes grecques à l'Ouest de la Maritza, comme une solution politique et non comme une mesure d'ordre purement militaire.

Cette proposition, en effet, préjuge les décisions de la future conférence de la Paix et leur acceptation par le Gouvernement hellénique. Les pouvoirs et les attributions des délégués militaires grecs ne leur permettant pas d'envisager des décisions politiques et de les discuter.

C'est sous ces réserves que les délégués ont pris connaissance du projet qui leur a été remis. Ils ne peuvent pas en discuter les détails étant donné que pour les raisons précitées, il leur est impossible d'en accepter le fond.

Général Al. Kazarakis
Colonel P. Tanigian

MUDANIA.

6 Octobre 1922.

*CMH**PM**Is. G**C. C*

YUNAN ASKERÎ DELEGELERİN
MÜTTEFİK GENERALLER TOPLANTISINA
BİRİNCİ BİLDİRİSİ

Yunan heyeti Müttefik Generaller toplantısına, Yunan birliklerinin Meriç'in batısına çekilmesi yönünde kendilerine yapılan öneriyi, salt askerî bir önlem olarak değil siyasi bir çözüm olarak değerlendirdiklerini ifade etmişti.

Bu öneri esasen müstakbel barış konferansı kararlarını ve bu kararların Yunan Hükûmeti tarafından kabulünü önceden hüküm altına almaktadır. Yunan askerî delegelerin görev ve yetkileri siyasi kararlar ele almaya ve bunları tartışmaya izin vermemektedir.

Delegeler kendilerine iletilmiş olan taslağı bu çekincelerle incelemişlerdir. Daha önce belirtilen nedenlerle taslağın ayrıntılarını görüşemezler, özünü kabul etmeleri mümkün değildir.

General Al. Mazarakis
Albay Pt. Sariyannis

MUDANYA
6 Ekim 1922

[Heyet Başkanı Generallerin parafları]

b. Yunan Askerî Heyetinin 9 Ekim 1922 tarihli İkinci Bildirisi

DEUXIEME DECLARATION

DE LA DELEGATION HELLENIQUE DEVANT LA REUNION DES GENERAUX ALLIES A MUDANIA.

Les délégués helléniques invités à prendre part à la réunion des Généraux Alliés prévue par la Note du 10/23 Septembre, se sont trouvés à leur arrivée à Mudania devant des décisions radicales déjà prises qui leur ont été communiquées et à l'élaboration desquelles leur avis n'avait pas été demandé.

Ils ont déclaré qu'ils n'étaient pas autorisés à accepter des décisions tellement importantes et à en discuter les détails de l'exécution.

Se trouvant aujourd'hui devant des décisions définitives des Grandes Puissances Alliées, décisions qui en réalité sont imposées au Gouvernement hellénique, ils se voient obligés, malgré leur profonde douleur, de s'incliner, et, autorisés par leur Gouvernement de déclarer en son nom :-

1. Ils n'acceptent comme ligne maxima de retrait des troupes helléniques de la Thrace Orientale (Art.2 du projet) que la ligne frontière entre la Turquie et la Bulgarie fixée en 1915, étant donné que la région comprise entre cette ligne et celle proposée dans le projet de convention appartenait à la Bulgarie à partir de 1915, qu'elle fut cédée par celle-ci aux Grandes Puissances Alliées en vertu du Traité de Neuilly, et qu'à leur tour elles en firent cession à la Grèce. Les délégués helléniques ne pouvant, par conséquent, pas accepter l'évacuation jusqu'à la conclusion du Traité de Paix de la partie de la forteresse d'Andrinople Sise sur la rive droite de la Maritza et comprenant les forts, la gare et la ville de Karaagatch, comme située dans la région précitée.

CHL
PM

ES

/115

C.C

YUNAN HEYETİNİN MUDANYA'DAKİ MÜTTEFİK GENERALLER TOPLANTISINA İKİNCİ BİLDİRİSİ

Müttefik Generallerin 10/23* Eylül tarihli Notayla öngörülen toplantısına katılma daveti alan Yunan delegeleri, Mudanya'ya geldiklerinde, kendilerine tebliğ edilen ve hazırlıkları sırasında fikirlerinin sorulmadığı, önceden alınmış radikal kararlarla karşı karşıya kalmışlardı.

Bu kadar önemli kararları kabul etmeye ve bunların icrasına ilişkin ayrıntıları görüşmeye yetkilerinin olmadığını beyan etmişlerdi.

Bugün, Büyük Müttefik Güçlerinin gerçekte Yunan Hükûmetine dayatılan nihai kararları karşısında, derin acılarına rağmen kabullenmek zorunda olduklarını görerek, Hükûmetleri adına şunları beyan etmeye yetkili kılındılar:

1. Türkiye ile Bulgaristan arasında 1915'te çizilen sınır hattı ile sözleşme taslağında önerilen hat arasındaki bölge 1915'ten beri Bulgaristan'a ait olduğundan ve Neuilly Antlaşması gereğince bu ülke tarafından Büyük Müttefik Güçlere ve daha sonra da sözkonusu Güçlerce Yunanistan'a bırakıldığından, Yunan birliklerinin Doğu Trakya'dan çekilecekleri (taslağın 2. maddesi) en ileri hat olarak bu hattın başkasını kabul etmemektedirler. Yunan delegeler sonuç olarak yukarıda belirtilen bölgede yer alan ve Edirne'nin Meriç'in sağ kıyısında bulunan; müstahkem mevki, garı ve Karaağaç şehrini kapsayan tahkim edilmiş kısmını barış antlaşması imzalanıncaya dek boşaltmayı kabul edemezler.

---

* Jülyen takvime/Gregoryen takvime göre tarihler.

- 2 -

Ils acceptent la surveillance du tronçon de la voie ferrée entre Kuleli-Bourgas et Swilengrad par une commission mixte interalliée, turque et hellénique.

2. Ils acceptent la clause (Art. 1 du projet) d'après laquelle les hostilités cesseront entre les forces turques et helléniques à la date de l'entrée en vigueur de la convention.

3. Ils acceptent (Art. 5 du projet) l'évacuation de la Thrace orientale par les troupes helléniques avec leurs services, formations, dépôts, etc. Mais, considérant que toutes les opérations qui d'ailleurs coïncideraient avec le départ des populations chrétiennes indigènes, exigent un délai plus long pour être effectuées en ordre et sans confusion, les délégués insistent pour que le délai de quinze jours soit porté au moins à un mois.

4. Quant à la transmission des pouvoirs civils (Art. 6 du projet) ils doivent attirer toute l'attention des Généraux Alliés sur les conséquences graves que pourrait avoir la remise trop hâtive de l'administration et de la gendarmerie aux mains des Turcs. Si l'on pense aux centaines de milliers d'habitants qui voudront quitter le pays avec tout ce qu'ils peuvent emporter de leur fortune, on comprendra que c'est un minimum d'humanité à accorder à ces populations malheureuses, déracinées pour la deuxième fois de leurs pays natal dans l'espace de quelques années, que de leur fournir tout le temps et toutes les facilités nécessaires.

Les délégués hellènes estiment que le seul moyen efficace serait la remise de l'administration aux troupes alliées qui la maintiendraient au moins pendant un mois jusqu'à ce que ces populations soient évacuées en ordre et en sûreté sous la protection et sous la responsabilité

C.M.H.
P.H.

C. C.

Kuleliburgaz ile Svilengrad* arasındaki demiryolu kısmının Müttefik, Türk ve Yunan karma komisyonu tarafından denetimini kabul ederler.

2. Türk ve Yunan güçleri arasındaki muhasamatın sözleşmenin yürürlüğe girme tarihinde sona erdirilmesine ilişkin hükmü (taslağın 1. maddesi) kabul ederler.

3. Doğu Trakya'nın Yunan birlikleri tarafından askerî teşekkül, hizmet birimleri ve depolar vs. ile birlikte boşaltılmasını (taslağın 5. maddesi) kabul ederler. Ancak delegeler; yerli Hristiyan halkların gidişiyle eşzamanlı olacak harekâtın karışıklığa yer vermeksizin düzenli biçimde icra edilmesinin daha uzun bir süreyi gerekli kıldığını göz önünde tutarak, on beş günlük sürenin en az bir aya çıkartılması üzerinde ısrar ederler.

4. Sivil yetkilerin devrine gelince (taslağın 6. maddesi), Müttefik Generallerin tüm dikkatlerini, idarenin ve jandarma görevinin Türklerin eline çok hızlı verilmesinin doğuracağı ağır sonuçlara çekmeyi görev bilirler. Birkaç yıl içinde anavatanlarından ikinci kere koparılan yüz binlerce insanın mal varlıklarından götürebilecekleriyle birlikte ülkeyi terk etmek isteyecekleri düşünüldüğünde, bu bedbaht halklara gerekli tüm kolaylıkları ve zamanı sağlamanın asgari insanlık olduğu anlaşılabacaktır.

Yunan delegeler; bu halkların Müttefik yetkililerin sorumluluğu ve koruması altında düzenli ve güvenli biçimde tahliye edilmeleri tamamlanıncaya kadar en az bir ay süresince idarenin Müttefik birliklerine verilmesinin etkili tek yöntem olduğu görüşündedirler.

---

* Cisir-i Mustafapaşa.

- 3 -

des autorités alliées.

5. Les délégués hellènes estiment que pour effectuer l'évacuation sans désordre et pour la sécurité des populations les missions et les contingents alliés prévus par le projet (Art. 8 et 9) sont insuffisants. Il faudrait prévoir non seulement des excès possibles de la part de l'élément ou des autorités turques contre les populations chrétiennes mais aussi l'irruption de bandes d'irréguliers, turques et bulgares, qui pourraient profiter de l'occasion pour se livrer au brigandage et à des sévices contre des populations.

Sur les questions essentielles (indiquées dans les paragraphes 2 et 5) les délégués hellènes insistent non seulement au nom de leur Gouvernement, mais au nom de la conscience de tout homme vraiment civilisé.

Dans le même ordre d'idées les délégués demandent qu'avant l'installation des autorités turques une amnistie générale soit accordée aux populations afin qu'elles soient mises à l'abri de toute poursuite motivée par leurs actes ou opinions de caractère politique.

*général al. Kazarukis
Colonel P. Langoussis*

MOUDANIA.

26/9 Octobre, 1922.

C. C

Chm. Pm

Lez

5. Yunan delegeler, taslakta öngörülen Müttefik görev heyetlerinin ve askerî birliklerinin (8. ve 9. maddeler) tahliyeyi karışıklığa yol açmaksızın icra etmek ve halkların güvenliğini sağlamak için yetersiz olduğu görüşündedirler. Hristiyan topluluklara karşı Türk unsurlar ve Türk yetkililerin muhtemel taşkınlıklarının yanı sıra, bu topluluklara karşı kötü muameleye ve eşkıyalığa girişmek için durumdan istifade edebilecek Türk ve Bulgar çetelerin ortaya çıkabileceğini öngörmek gerekir.

Yunan delegeler, (2. ve 5. paragrafta belirtilen) temel meseleler konusunda yalnızca Hükûmetleri adına değil, gerçek anlamda uygar her insanın vicdanı adına ısrar ederler.

Delegeler, aynı fikirler silsilesi içinde, Türk yetkililerin yerleştirilmesinden önce halklara, eylemlerinden veya siyasi nitelikli düşüncelerinden kaynaklanabilecek her türlü kovuşturmadan muaf tutulmaları için genel af bahşedilmesini talep ederler.

General Al. Mazarakis
Albay Pt. Sariyannis

MUDANYA
26/9 Ekim 1922

[Heyet Başkanı Generallerin parafları]

c. Yunan Askerî Heyetinin 11 Ekim 1922 tarihli Üçüncü Bildirisi

TROISIEME DECLARATION

DES DELEGUES HELLÈNES DEVANT LA RÉUNION DES GÉNÉRAUX
ALLIÉS A MUDANIA.

La délégation hellénique constate qu'aucune des remarques qu'elle a formulées dans ses déclarations précédentes n'a été prise en considération dans la rédaction du texte définitif de la convention militaire.

Notamment sur la question primordiale de la ligne de retrait des troupes grecques, qu'elle a dû déclarer ne pas pouvoir accepter, elle n'a reçu aucune satisfaction.

Dans ces conditions la délégation hellénique ne se croit pas autorisée à signer le texte de la convention militaire.

Général Al. Karamanlis
Colonel N. C. Louizianis

MUDANIA.

le 28/11 octobre, 1922.

C.C.

85

C.M.H. *[Signature]*

YUNAN DELEGELERİN
MUDANYA'DAKİ MÜTTEFİK GENERALLER TOPLANTISINA
ÜÇÜNCÜ BİLDİRİSİ

Yunan heyeti, askerî sözleşmenin nihai metninin yazımında daha önceki bildirilerinde beyan ettiği görüşlerden hiçbirinin dikkate alınmadığını müşahade eder.

Özellikle, daha önce kabul edilemeyeceğini bildirdiği, birincil önemi haiz Yunan birliklerinin geri çekileceği hat meselesinde hiçbir şekilde tatmin edilmemiştir.

Bu koşullar altında, Yunan heyeti kendini askerî sözleşme metnini imzalamaya yetkili addetmemektedir.

General Al. Mazarakis
Albay Pt. Sariyannis

MUDANYA
28/11 Ekim 1922

[Heyet Başkanı Generallerin parafları]

II.5. Yunanistan'ın İstanbul Yüksek Komiserliğinin Notası

Yunanistan'ın İstanbul Yüksek Komiseri Charalambos Simopoulos'un Yunanistan Hükûmetinin Mudanya Askerî Sözleşmesi'ne katıldığına dair Müttefik ülkelerin Yüksek Komiserlerine ilettiği 14 Ekim 1922 tarihli Notanın Fransız Yüksek Komiserine gönderilmiş nüshası.

HAUT COMMISSARIAT DE GRÈCE

Constantinople, le 14 Octobre 1922

N° 4880

11 bis IV

CL

ENREGISTRÉ
LE 14 OCT 1922
CLASSE Cont. 12

*Adressé au H. C. de la Grèce
au protocole de Moudania*

CL

Monsieur le Haut Commissaire,

J'ai l'honneur, d'ordre de mon Gouvernement de procéder auprès de Votre Excellence aux déclarations suivantes:

"Le Gouvernement hellénique considérant que les déclarations faites par ses délégués à Moudania auraient dû être prises en considération surtout en ce qui concerne les garanties et les délais strictement nécessaires pour la sauvegarde de la vie et des biens des populations chrétiennes de la Thrace Orientale, fait un dernier appel aux sentiments d'humanité des Puissances alliées en faveur de ces populations. Toutefois désireux de se conformer aux décisions des Puissances le Gouvernement hellénique se voit dans la nécessité de s'incliner et déclare adhérer au protocole d'armistice signé à Moudania le 11 Octobre n.e."

Veuillez agréer, Monsieur le Haut Commissaire, les assurances de ma haute considération.

LE GERANT
MINISTRE PLENIPOTENTIAIRE
(S.) CH. SIMOPOULOS

Pour copie conforme à l'original
Consigné le 1/14 Octobre 1922

Son Excellence
Le GENERAL PELLE
Haut Commissaire de France

HAUT COMMISSARIAT DE GRÈCE
CONSTANTINOPLE

Ch. Simopoulos

Sayın Yüksek Komiser,

Hükûmetimin emri üzerine Ekselansları nezdinde aşağıdaki beyanatta bulunmaktan onur duyarım:

Delegeleri tarafından her şeyden önce Doğu Trakya'daki Hristiyan halkların can ve mallarının korunması için kesinlikle gerekli olan süreler ve garantilere ilişkin Mudanya'da yapılan açıklamalarının dikkate alınması gerektiği görüşünde olan Yunan Hükûmeti bu halkların yararı için Müttefik Güçlerin insanlık duygularına son bir çağrıda bulunur. Bununla birlikte [Müttefik] Güçlerin aldıkları kararlara uymayı arzu eden Yunan Hükûmeti, kendini duruma razı olma zorunluluğunda görür ve Mudanya'da yeni tarz* 11 Ekim'de imzalanan mütareke protokolüne katıldığını ilan eder.

[*Nezaket cümlesi*]

Maslahatgüzar
Tam Yetkili Elçi
CH. SIMOPOULOS

Orijinaline uygun nüsha için
Consple 1/14 Ekim 1922
Ch. Simopoulos

Ekselansları
GENERAL PELLE
Fransa Yüksek Komiseri

* Yeni tarz, Gregoryen takvim olduğunu vurgulamak için kullanılan bir deyim. Notada *nouveau style* deyiminin baş harfleri n.s. kayıtlıdır. Bu Notada ve Yunan heyetinin bildirilerinde 13'er günlük farklarıyla Jülyen ve Gregoryen takvime uygun tarihler birlikte kullanılmıştır.

III. BÖLÜM

ASKERÎ SÖZLEŞME’NİN İMZALANMASINDAN SONRAKİ DÖNEM

TBMM Hükûmeti Başbakanı Hüseyin Rauf Bey'in Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya Mudanya Konferansı'nda elde edilen sonuçtan dolayı 11 Ekim 1922'de gönderdiği tebrik ve teşekkür telgrafı.

Telgraf
Makine başında

Garb Cebhesi Orduları Kumandanı Ferîk
İsmet Paşa Hazretlerine

Zât-ı devletlerinin emr ü kumandadaki büyük kudret ve mahâretleri eseri olarak ihrâz edilen muzafferiyet-i askeriyeden sonra yine taraf-ı devletlerinden büyük bir mahâret ve i'tidâl ile idâre edilen Mudanya Konferansı'nda istihsâl olunan netîceden dolayı bütün hey'et-i vekîle arkadaşlarımla beraber tebrîkât ve teşekkürât-ı mahsûsamızı arz eyliyoruz efendim.

Fî 11 Teşrîn-i Evvel sene [1]338

Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcrâ Vekîlleri Hey'eti Re'îsi
Hüseyin Rauf

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın TBMM Hükûmeti Başbakanı Hüseyin Rauf Bey'in kutlama telgrafına cevaben 13 Ekim 1922 tarihinde gönderdiği telgraf.

Mahreci: Bursa
Numerosu: 1213

Türkiye Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekilleri Hey'eti Re'îsi
Hüseyin Rauf Beyefendi Hazretlerine

C. Mudanya Konferansı'nın hüsn-i hitâmı münâsebetiyle Hey'et-i Vekîle a'zâ-yı celîlesinin tebrîkâtına arz-ı şükân ve takdîm-i ta'zîmât eylerim efendim.

13 Teşrîn-i Evvel sene [13]38

Garb Cebhesi Kumandanı
İsmet

TBMM Hükûmeti Roma Temsilcisi Celaddin Arif Bey'in, İsmet Paşa'nın tutumundan rahatsız olan İngiltere'nin görüşmeleri kesintiye uğratmaya ve Müttefikleriyle birlikte aleyhimize karar çıkarmaya teşebbüs etmiş olduğuna, Fransa ve İtalya'nın uygun bulmamaları üzerine Mudanya Askerî Sözleşmesi'ni ister istemez imzaladığına dair istihbaratına ve Boğazlar'ın serbestisi hakkında İtalyan diplomat Mario Lago'yla yaptığı görüşmeye ilişkin TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 11 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf.

Roma: 11/10/[1]338
Vürûdu: 21/10/[1]338
Aded 198

Hâriciye Vekâletine

1- Mudanya Konferansı esnâsında İngilizler İsmet Paşa Hazretlerinin hat-ı hareketinden adem-i hoşnûdî beyânıyla müzâkerâtı inkıtâ'a uğratmak ve Müttefikleriyle birlikde aleyhimizde ittihâz-ı karara teşebbüs eyleyecekler[miş]. Fransızlarla İtalyanların adem-i muvâfakatları üzerine çârânâcâr mu'âhedeyi imzâ etmişlerdir.

2- Dün akşam avdet eden Lago ile Boğazlar Mes'elesi'ni tekrar görüşdüm. İtalya Boğazlar'ın serbestisini istiyor. Boğazlar'daki İtalyan menâfi'î diğer devletlerinkine takaddüm eylediğinden bu cihetden de müzâkerâtta mühim bir mevki' işgâl etmek arzûsundadırlar. İngiliz veya Cem'iyet-i Akvâm kuvvetlerinin bulunmasını istemiyorlar. İngilizler bulunursa Boğazlar'a tamamiyle hâkim olurlar. Düvel-i Müttefika kuvvetleri olursa bugünkü i'tilâf ebediyen pâyidâr olamayacağından ve zâten i'tilâf Devletleri arasında bir soğukluk bulunmasından bu cihet de kâfi derecede emniyet veremez. Cem'iyet-i Akvâm'ın da ordusu ve donanması yokdur. Olsa bile ya İngiliz veya Fransız efkârına teba'iyet eder ki bu da bizim işimize gelmez diyorlar. İngilizler de bir Türk kuvvetinin bulunması aleyhindedirler. Hatta “Boğaz sevâhili tahkîm edilmese bile bugünkü âlât ve edevât-ı harbiye ile yirmi dört saat zarfında nâ-kâbil-i mürûr bir hâle ifrâğ olunabilir” diyorlarmış. Ben de “İngilizlerin ve [diğer] devletlerin İstanbul ve Marmara'nın emniyeti için ciddi ve maddî te'mînât vermeleri lâzımdır ki Boğazlar'ın açık bulundurulmasını kabûl edelim. Yalnız bir mu'âhedeye vaz' olunacak imzâ bizim işimize gelmez ve bizi te'mîn etmez” dedim. Cevâben “Menfa'atımız müşterekdir. Boğaz açık olmalı ve İngiliz elinde bulunmamalı. Şimdi siz de biz de düşünelim, birlikde bir sûret-i tesviye mevcûd ise yine kendi fikrim gibi Hâriciyeye ilkâya çalışır ve muvaffak olurum.” Bir de Lago “İhtimâl ki Fransızlar sizleri başka noktalarda daha ziyâde müdâfa'a edebilir fakat Boğazlar'da bizim kadar menfa'atdâr olmadıkları için İngiltere'ye daha ziyâde yanaşabilirler” kayd-ı ihtirâzisini de dermeyân eylediği ma'rûzdur.

Roma Mümessili
Celaledin Arif

BELGE 4

مستقرات

مدینه قوتانی خواجه ارسه و قورانیه انترقانه نوزک وایانیه برهه

طریق اضا ایستد.

یونان و قس اضا صدیق ایلانی با بایم و اضا بعه انترقانه

در میان استکان ایستد. یونانیه قورانیه و قورانیه و قورانیه

تقدیر اضا نوزک کان لم یه عدل و قورانیه و قورانیه و قورانیه

ایضا بیه

۱۰ تیر ۱۹۰۰

ادامد.

نویسنده

در دوشنبه ۱۰ تیر ۱۹۰۰

آدم خان

ذکر

۲/۵

TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in Mudanya Askerî Sözleşmesi'nin konferansa katılan temsilciler tarafından imza edildiğine, Yunan temsilcinin imzaya yetkili olmadığını beyanla Sözleşmeyi imzalamaktan kaçındığına (bkz. II. Bölüm, II.4., Üçüncü Yunan Bildirisi), ancak Sözleşmeyi uygulamaktan da kaçınmaları durumunda atılmış olan imzanın yok hükmünde sayılacağını İsmet Paşa tarafından kendilerine bildirildiğine dair TBMM Hükûmeti Moskova Büyükelçiliğine gönderdiği 12 Ekim 1922 tarihli şifre telgraf.

Moskova Sefâretine

Mudanya Konferansı hitâma ermiş ve takarrür eden i'tilâfnâme Türk[-İngiliz-Fransız]* ve İtalyan murahhasları tarafından imzâ edilmiştir.

Yunan murahhası imzâya salâhiyetdâr olmadığını bilbeyân ve daha bazı i'tirâzlar dermeyânıyla [imzâdan] istinkâf etmiştir. Yunanlılar mukâvelenin tatbîkinden dahi istinkâf etdikleri takdirde imzâmızın ke'en-lem-yekûn addolunacağı murahhasımız İsmet Paşa tarafından beyân olunmuştur.

12/10/[1]922

Hariciye Vekîli
Yusuf Kemal

* Metnin zamanında eksik deşifre edilmiş olduğu anlaşılmış, köşeli parantez içinde gösterilen kısımlar Tiflis Temsilciliğine gönderilen telgraftan tamamlanmıştır.

[illegible]

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa tarafından Mudanya Sözleşmesi'nin ilgili hükmü gereğince sekiz bin jandarmanın Doğu Trakya'ya yerleştirilmesine dair Başbakanlığa gönderilen 14-15 Ekim 1922 tarihli yazı.

Aded 1/240

Bursa
14-15/10/[13]38
93 numerosu

Hey'et-i Vekîle Riyâsetine

Mudanya Mukâvelenâmesi mûcibince Şarkî Trakya'nın işgâli için muktezî sekiz bin jandarmanın ber-vech-i âtî sûretde teşkil ve ihzârına Garb Cebhesince verilen emir hülâsaten ber-vech-i âtî arz olunur.

1- Beheri üç piyâde bölüğü ve altı tüfenkli bir ağır makineli tüfenk bölüğünden mürekkeb olmak üzere on altı piyâde taburu ve bir süvârî alayında dört ağır ve bölüklerinde ikişer hafif makineli tüfenk olmak üzere iki süvârî alayı ihzâr olunacak ve her piyâde bölüğünde de altı hafif makineli tüfenk bulundurulacaktır.

2- İşbu kıta'ât efrâdı üç yüz on bir-üç yüz on yedi tevellüdlü efrâddan olacak. Makineli bölükler ve ağırlıklar dâhil olduğu hâlde bir piyâde taburunun mevcûdu dört yüze ve bir süvârî alayının mevcûdu beş yüze iblâğ olunacaktır.

3- Taburlara birden itibâren jandarma taburu numerosu ve süvârî alaylarına da birinci ve ikinci süvârî alayları nâmı verilecektir. Efrâd ve zâbitân jandarma alâmetini takacaklardır.

4- Bu taburlardan sekizi 25/10/[13]38 akşamına kadar İzmit ve Gemlik'de ve diğer sekizi ile süvârî alayları da Teşrîn-i Evvel nihâyetine kadar Bandırma'da ihzâr olunacaktır.

5- Kıta'ât, esliha ve cebhânelerini beraber alacakları gibi Teşrîn-i Evvel'e kadar maaşları ve ayrıca i'âşeleri için de mikdâr-ı kâfi para verilecektir.

6- Hey'et-i Vekîle Riyâsetine, tesrî'an li'l-maslaha Dâhiliye Vekâletine arz edilmiştir.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Re'îsi
Fevzi

4. la delegation ^{تفويض} ~~est~~ pour lequel
vous connaissez mes sentiments
j'ai senti ^{فكرت} que mon action
serait beaucoup moins forte si
j'acceptais une situation officielle
en presence des attaques
violentes dirigées contre moi

5. ^{تلقا اقامه}

اول محرره	تاريخ	آلديني على	حکومت الشرائع و عارفان طواری و کوکوتا مستوفیت دیول ایزن	تاریخ	کلی	توسعه	عربی
اول محرره		آلديني على		اول محرره			

je serais paralysé notamment
dans la presse et devant l'
opinion publique à laquelle
je me réserve de faire appel

6. on France et en Angleterre
je sais que vous aurez confiance
dans ma connaissance de la
situation politique générale
et dans mon action individuelle
telle que elle s'est exercée depuis
deux ans

تلفراخنامه

امضا	ساعت اول مکرم	تاریخ	آلده بی عمل		تاریخ	کتابی	تو سرلیسی	تاریخ
	اول مکرم		کشیده اولده بی عمل	حکومت انکارانده بی عمل مسئولیت قبول برکت	اول مکرم			

Je permets moi de vous adresser
 mon bien fidèle souvenir
 pour vous et pour vos camarades
 Votre ami Franklin Bouillon

مطبوعه
 ۸۰۱

Mahreci Paris
 Numerosu 1182
 Gâyet mühim ve müsta'celdir.

Tarihi 1-11-[13]38

Başkumândan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

J'ai bien reçu votre télégramme dont je vous remercie. Je me rends compte de vos sentiments puisque les gouvernements alliés nous ont proposé Lausanne. Vous n'avez qu'à leur répondre directement en désignant la ville de vos préférences et en donnant vos raisons.

J'ai chargé Ferid Bey de vous télégraphier immédiatement ma résolution en ce qui concerne la conférence. Je voulais que vous soyez le premier informé. Je suis très heureux que vous ayez compris dans la délégation Ismet pour lequel vous connaissez mes sentiments. J'ai senti que mon action serait beaucoup moins forte si j'acceptais une situation officielle en présence des attaques violentes dirigées contre moi. Je serais paralysé notamment dans la presse et devant l'opinion publique à laquelle je me réserve de faire appel en France et en Angleterre. Je sais que vous aurez confiance dans ma connaissance de la situation politique générale et dans mon action individuelle telle qu'elle s'est exercée depuis deux ans.

Permettez moi de vous adresser mon bien fidèle souvenir pour vous et pour vos camarades.

Votre Ami.

Franklin-Bouillon

Ankara Anlaşması'nı Fransa adına müzakere ederek imzalayan devlet adamı Henry Franklin-Bouillon'un TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya, Lozan'da düzenlenmesi öngörülen barış konferansına katılamayacağını gerekçeleriyle birlikte bildirdiği 1 Kasım 1922 tarihli telgrafı.

Telgrafınızı aldım, size teşekkür ederim. Müttefik Hükûmetlerin bize Lozan'ı teklif etmesine dair duygularınızı anlıyorum. Tercih ettiğiniz kenti belirleyerek ve gerekçelerinizi bildirerek doğrudan yanıtlayabilirsiniz.

Ferid Bey'den konferansla ilgili kararımı ivedilikle size telgrafla göndermesini istedim. İlk sizin haberdar olmanızı istedim. Kendisine karşı duygularımı bildiğiniz İsmet'i heyete koymuş olmanızdan çok mutluyum. Bana yöneltilecek şiddetli saldırıların mevcudiyetinde resmî bir konum kabul etseydim, faaliyetlerimin gücünün çok daha az olacağını hissettim. Özellikle basının önünde ve onlara çağrı yapma hakkımı saklı tuttuğum Fransa ve İngiltere'de kamuoyu karşısında elim kolum bağlı olurdu. Genel siyasi durum hakkındaki bilgime ve iki yıldır uyguladığım şekliyle bireysel faaliyetlerime güveneceğinizi biliyorum.

Sizle ve yol arkadaşlarınızla olan hatıra sadakatimi ifade etmeme izin verin. Dostunuz.

Franklin-Bouillon

TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Lozan Barış Konferansı'na katılmayacağını bildiren Henry Franklin-Bouillon'a gönderdiği, Mudanya Konferansı'nın hazırlıklarında adıgeçenin oynadığı rolden bahisle barış konferansına katılmayacak olmasından duyduğu üzüntüyü belirttiği mesajın TBMM Hükûmeti Dışişleri Bakanlığı tarafından TBMM Paris Temsilcisi Ferid Bey'e iletildiği 13 Kasım 1922 tarihli telgraf.

Umûmî numerosu 6620

Tarihi fî 13 Teşrîn-i Sâni sene [13]38

Paris Mümessili Ferid Beyefendi'ye

Başkumandan Paşa Hazretleri tarafından Mösyö Franklen Buyon'a gönderilen merbût mektûb[un] müşârün-ileyhe îsâl buyurulması mercûdur efendim.

[Hâriciye Vekâleti]

* * *

Azîz Dostum;

Son telgrafnâmenizi şimdi aldım. İzmir hakkında ısrâra bizi bizzat sizin sevk etmiş olduğunuza ve tarafınızdan i'tâ edilen te'mînât netîcesinde esâsen planlarını beraber ihzâr ettiğimiz Mudanya Konferansı'na gitmeyi kabûl ettiğimize bu münâsebetle nazar-ı dikkatinizi celb etmek isterim.

Mudanya'da râzı olduğumuz fedâkârlıkları hiç şübhesiz biliyorsunuz. Bu vakâyi'a rağmen son telgrafnâmenizde konferansa iştirâk etmiyeceğinizi beyân ediyorsunuz. Bu, bana evvelce bildirmiş olduğunuz nokta-i nazarın tebeddül etmiş olduğu[nt] düşüncesini ilkâ ettiği cihetle müte'essifim.

Meveddet-i sâdika-i te'menniyâtı[nt]ı tecdîd ederken en samîmî selâmlarımızı kabûl buyurmanızı ricâ ederim.

Arka Kapak Resmi

Arka kapakta kullanılan resim Mudanya Mütareke Evi Müzesi aracılığıyla Mudanya Belediyesinden temin edilmiştir.

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı

2022